

Skarbiec
nauczyciela-terapeuty

Naszym mężom i dzieciom
za cierpliwość i wsparcie i wyrozumiałość

Anna Franczyk, Katarzyna Krajewska

Anna Franczyk Katarzyna Krajewska

Skarbiec nauczyciela-terapeuty

(na bazie własnych doświadczeń z pracy terapeutycznej)

czyli od programu do realizacji
– propozycje rozwiązań pracy terapeutycznej
prowadzonej z dziećmi w wieku przedszkolnym
o specyficznych i specjalnych potrzebach edukacyjnych

Oficyna Wydawnicza „Impuls”
Kraków 2006

© Copyright by Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2006

Redakcja:
Agnieszka Hebda

Korekta:
Agnieszka Gajewska
Anna Odrowska

Projekt okładki i rysunki:
Agata Fuks

ISBN 83-7308-768-0
ISBN 978-83-7308-768-2

Oficyna Wydawnicza „Impuls”
30-619 Kraków, ul. Turniejowa 59/5
tel. (012) 422-41-80, fax (012) 422-59-47
www.impulsoficyna.com.pl, e-mail: impuls@impulsoficyna.com.pl
Wydanie II, Kraków 2006

Spis treści

Przedmowa	9
-----------------	---

Część I DIAGNOZA

Wybrane narzędzia diagnostyczne (zabawy, ćwiczenia, karty pracy wykorzystywane podczas diagnozowania umiejętności i możliwości dziecka)	19
Poznajmy się	19
Bawimy się razem	21
Zabawy klockami	29
Zabawy manualne	32
Zabawy z wykorzystaniem figur geometrycznych	34
Zabawy ze zwierzętami	38
Zabawy z literami	41
Kwestionariusze obserwacyjne rozwoju dziecka	46
Kwestionariusz obserwacyjny rozwoju dziecka – poziom zmysłowy	47
Kwestionariusz obserwacyjny rozwoju dziecka – poziom poznawczy	51
Kwestionariusz obserwacyjny rozwoju dziecka – poziom odkrywco-badawczy	55
Kwestionariusz obserwacyjny rozwoju dziecka – poziom abstrakcyjno-symboliczny	60

Część II WYNIKI DIAGNOZY

Przykładowy wzór opisu z zeszytu indywidualnej pracy terapeutycznej	69
Opis przypadku – praca na poziomie zmysłowym	70
Opis przypadku – praca na poziomie poznawczym z wybranymi elementami poziomu zmysłowego	74
Opis przypadku – praca na poziomie poznawczym	79
Opis przypadku – praca na poziomie poznawczym i odkrywco-badawczym wzbogaconym o wybrane elementy zawarte na poziomie abstrakcyjno-symbolicznym	82
Opis przypadku – praca na poziomie abstrakcyjno-symbolicznym z wybranymi elementami poziomu odkrywco-badawczego	92
Opis przypadku – praca na poziomie odkrywco-badawczym i abstrakcyjno-symbolicznym	98

Część III PLANOWANIE PRACY DYDAKTYCZNO-TERAPEUTYCZNEJ

Przykładowy okresowy plan pracy dydaktyczno-terapeutycznej – praca na poziomie zmysłowym	
Pierwszy czasookres	113
Drugi czasookres	116
Trzeci czasookres	120
Przykładowy okresowy plan pracy dydaktyczno-terapeutycznej – praca na poziomie poznawczym	
Pierwszy czasookres	126
Drugi czasookres	135
Trzeci czasookres	148

Przykładowy okresowy plan pracy dydaktyczno-terapeutycznej	
– praca na poziomie odkrywco-badawczym	
Pierwszy czasookres	159
Drugi czasookres	168
Trzeci czasookres	181
Przykładowy okresowy plan pracy dydaktyczno-terapeutycznej	
– praca na poziomie abstrakcyjno-symbolicznym	
Pierwszy czasookres	195
Drugi czasookres	206
Trzeci czasookres	217
Czwarty czasookres	227

Część IV

PODSUMOWANIE PRACY DYDAKTYCZNO-TERAPEUTYCZNEJ

Przykładowe opisy postępów rozwoju psychomotorycznego dziecka	239
Bibliografia	253

Zawartość CD

Część V

PRZYKŁADOWE SCENARIUSZE ZAJĘĆ DYDAKTYCZNO-TERAPEUTYCZNYCH ORAZ WYBRANE KARTY PRACY

Wzory wybranych scenariuszy zajęć dydaktyczno-terapeutycznych	3
1. Scenariusz (praca na poziomie zmysłowym)	3
2. Scenariusz (praca na poziomie zmysłowym)	5
3. Scenariusz (praca na poziomie zmysłowym)	7
4. Scenariusz (praca na poziomie poznawczym)	10
5. Scenariusz (praca na poziomie poznawczym)	13
6. Scenariusz (praca na poziomie poznawczym)	15
7. Scenariusz (praca na poziomie odkrywco-badawczym)	17
8. Scenariusz (praca na poziomie odkrywco-badawczym)	20
9. Scenariusz (praca na poziomie odkrywco-badawczym)	26
10. Scenariusz (praca na poziomie odkrywco-badawczym i abstrakcyjno-symbolicznym)	28
11. Scenariusz (praca na poziomie odkrywco-badawczym i abstrakcyjno-symbolicznym)	31
12. Scenariusz (praca na poziomie abstrakcyjno-symbolicznym)	37
13. Scenariusz (praca na poziomie abstrakcyjno-symbolicznym)	40
14. Scenariusz (praca na poziomie abstrakcyjno-symbolicznym)	42
15. Scenariusz (praca na poziomie odkrywco-badawczym i abstrakcyjno-symbolicznym)	45
16. Scenariusz (relaksacja do zastosowania na każdym poziomie)	49
Wzory wybranych kart pracy	52
1. Zabawy z figurami	52

2. Jakie to figury?	53
3. Policz, ile	54
4. Ile?	55
5. Po ³¹ cz	56
6. Uzupe ³ nij	57
7. Ile teraz jest?	58
8. Uk ³ adanie zapasów w spi ³ alni wiewiórki (1)	59
9. Uk ³ adanie zapasów w spi ³ alni wiewiórki (2)	60
10. W spi ³ alni u wiewiórki (1)	61
11. W spi ³ alni u wiewiórki (2)	62
12. „Gdy wiosna na o wiecie”	64
13. Gra „Wiosenne domino”	66
14. Co tu nie pasuje?	67
15. Zabawy i sporty zimowe	68
16. Wielkanoc	69
17. Przeczytaj, wytnij i u ³ o ³	70
18. Przeczytaj i pokoloruj pisanki wed ³ ug polece ³ ń z wiersza	72
19. Ola robi porz ³ dkę w pokoju	73
20. Obrazki zwierz ³ t	74
21. D ³ wi ³ ki i obrazki	75
22. Pory roku	76
23. Prawda czy fa ³ sz?	79
24. Jesienne zabawy s ³ uchowe	80
25. Zabawy rytmiczne	81
26. Zwierz ³ ta mieszkaj ³ ce w lesie	83
27. „Poranek Kasi”	84
28. Warzywna wykre ³ danka	85
29. Rebusy	86
30. Obrazkowe zabawy	87
31. Co tu nie pasuje?	88

Cz³o³ VI

POMOCE DYDAKTYCZNE WYKORZYSTYWANE W PRACY

DYDAKTYCZNO-TERAPEUTYCZNEJ Z DZIE³CIAMI W WIEKU PRZEDSZKOLNYM

Puzzle ca ³ oroczne	90
Loteryjka „w ciemno”	91
Kolorowy drapacz chmur	91
Przestrzenne klocki dydaktyczne „Gigant”	93
Pizza obrazkowo-sylabowa	95
Kolorowe mozaiki geometryczne	96
Podró ³ że ma ³ e i du ³ e	97

PRZEDMOWA

[...] mów dziecku, że jest dobre,
że może, że potrafi [...]
Janusz Korczak

Dziecko to mała istota, która się uczy – poznaj¹c, poznaje – ucz¹c się. Doznaj¹c uczuć, wrażeń i dostrzegaj¹c otaczaj¹cy je świat, tworzy jego obraz.

My – nauczyciele, terapeuci, rodzice, przyjaciele – kształtuj¹c tę małą osobowość mamy ogromny wpływ na to, jakim będzie człowiekiem, kim się stanie.

Postępuj¹c zgodnie z intencją Janusza Korczaka, mówmy dziecku, że jest dobre, a w³acie takim się stanie.

Proces uczenia się małego dziecka, w tym również dziecka o specjalnych potrzebach edukacyjnych, polega na d¹eniu do wiedzy, rozwijaniu umiejętności i gromadzeniu doświadczeń. Zgodnie z Konwencją¹ o Prawach Dziecka: „Dziecko psychicznie i fizycznie niepełnosprawne powinno mieć zapewnione pełne i normalne życie w warunkach zabezpieczaj¹cych jego godność, umożliwiają¹cych osiągnięcie niezależności oraz ułatwiają¹cych aktywne uczestnictwo w życiu społecznym”¹, powinniśmy więc traktować dziecko niepełnosprawne w sposób podmiotowy i koncentrować się na tym, co potrafi, na jego umiejętnościach, a nie na jego upośledzeniu i brakach.

Dziecko specjalnej troski, tak jak każde inne dziecko, musi mieć swoje określone miejsce w społeczeństwie, swoje prawa i obowiązki. Jego niepodważalnym prawem jest rozwój, który powinniśmy wspierać. Bez względu na swój stan psychiczny, fizyczny i emocjonalny dziecko jest małym człowiekiem, któremu należy stworzyć jak najlepsze warunki do rozwoju, na miarę jego możliwości, potrzeb i zainteresowań.

Chc¹c zaspokoić potrzeby i spełnić oczekiwania zarówno dziecka, jak i środowiska, zgromadzić¹my materiały, które mog¹ być pomocne dla nauczycieli, terapeutów i rodziców podczas prowadzenia zajęć terapeutycznych

¹ Konwencja o Prawach Dziecka przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r., artykuł³ 23, punkt 1, DzU z 1991 r., nr 120, poz. 526.

o charakterze ogólnorozwojowym, stymulacyjnym, korekcyjnym lub kompensacyjnym.

Proponowane przez nas opracowanie obejmuje swoim zakresem szeroko pojętą pracę terapeutyczną z dziećmi w wieku przedszkolnym, opartą na Programie psychostymulacji dzieci w wieku przedszkolnym z deficytami i zaburzeniami rozwoju naszego autorstwa².

W pierwszej części opracowania znajdujemy się materiały, przy których pomocy przeprowadzamy wstępną diagnozę dziecka.

Już małe dzieci preferują niektóre zabawy i zabawki, a innych wręcz nie znoszą. Zatem aby nasza praca była efektywna, a jednocześnie sprawiała radość dziecku, musimy je dobrze poznać. Już na tym wspólnym zabawy, których inicjatorem może być samo dziecko. Poprzez ukierunkowanie tych działań (zabaw, ćwiczeń) można gromadzić wstępne informacje o dziecku, o jego upodobaniach, predyspozycjach, możliwościach i trudnościach.

Gdy dziecko już nabierze do nas zaufania i zechce z nami współpracować, możemy określić pierwotny kierunek działań zmierzających do obrania drogi terapii i działań stymulujących.

W tym pierwszym okresie ważne są więc nie tylko kontakty z dzieckiem, ale także z jego rodzicami, opiekunami. Poprzez rozmowy, ankiety, kwestionariusze wzajemnie się poznajemy i wybieramy wstępną, indywidualną drogę naszej wspólnej pracy.

Zgromadzone tym sposobem narzędzia do diagnozy (obszar, w którym będziemy się poruszać punkty pozytywne dziecka, jego zainteresowania, informacje o zabawach i grach, które sprawiają dziecku radość, przyjemność, satysfakcję) są pierwotną bazą warsztatu terapeutycznego nauczyciela-terapeuty.

Etapem podsumowującym okres diagnozy wstępnej jest uporządkowanie informacji o rozwoju dziecka zebranych podczas wstępnej obserwacji. W tym celu proponujemy do wyboru jeden z czterech kwestionariuszy obserwacyjnych rozwoju dziecka:

- kwestionariusz obserwacyjny rozwoju dziecka – poziom zmysłowy,
- kwestionariusz obserwacyjny rozwoju dziecka – poziom poznawczy,
- kwestionariusz obserwacyjny rozwoju dziecka – poziom odkrywco-badawczy,
- kwestionariusz obserwacyjny rozwoju dziecka – poziom abstrakcyjno-symboliczny.

² A. Franczyk, K. Krajewska, Program psychostymulacji dzieci w wieku przedszkolnym z deficytami i zaburzeniami rozwoju. Ćwiczenia i zabawy do wykorzystania w pracy dydaktyczno-terapeutycznej dla nauczycieli i terapeutów pracujących z dziećmi o specjalnych potrzebach edukacyjnych, „Impuls”, Kraków 2002.

Na podstawie zawartych w kwestionariuszu informacji wysuwamy wnioski i określamy oczekiwania – a więc, co mamy i do czego dążymy. Po stworzeniu ogólnego szkicu możemy przystąpić do określenia programu indywidualnej pracy terapeutycznej, który będzie zarazem wytyczną do stworzenia okresowego planu pracy.

Druga część opracowania zawiera przykładowe opisy przypadków oraz programy terapeutyczne dostosowane do określonego przez terapeutę poziomu.

W trzeciej części zawarte są wskazówki dla nauczyciela dotyczące planowania pracy dydaktyczno-terapeutycznej oraz przykładowe indywidualne okresowe plany pracy terapeutycznej.

Proponowane przez nas ćwiczenia i zabawy w poszczególnych planach okresowych mogą zarówno być wykorzystane w pracy indywidualnej z dzieckiem, jak i stanowić zajęcie niezbyt licznymi grupami dzieci. Tworzenie małych grup sprzyja rozwojowi dziecka. Dzieci podczas wspólnych zabaw samoistnie się uczą, korygują błędy, tłumaczą sobie wzajemnie zasady zabawy czy gry.

Okresowe plany terapeutyczne stworzyliśmy na podstawie wspomnianego już Programu psychostymulacji dzieci w wieku przedszkolnym z deficytami i zaburzeniami rozwoju³. Z tego programu czerpiemy treści, które stanowią priorytety naszej indywidualnej pracy terapeutycznej.

W trzeciej części niniejszego opracowania możemy więc znaleźć treści dotyczące rozwoju społeczno-emocjonalnego, które zawarte są w rozdziale pt. „Funkcjonowanie w środowisku”. Ten rozdział zawiera propozycje ćwiczeń i zabaw doskonałych sprawności dziecka w zakresie samoobsługi i nawiązywania kontaktów społeczno-emocjonalnych.

Proponowany przez nas program obejmuje cztery poziomy pracy terapeutyczno-stymulacyjnej:

1. Poziom pierwszy został przez nas nazwany poziomem zmysłowym, ponieważ zadania, które obejmuje, opierają się przede wszystkim na dostarczaniu bodźców mających na celu pobudzenie zmysłów małego człowieka. Znajdziemy tu przykłady ćwiczeń dotyczących następujących obszarów: dotyk, smak, wzrok, słuch, węch, a ponadto ćwiczenia oddechowe, ćwiczenia przygotowujące do nauki mowy oraz ćwiczenia rozwijające sprawność ruchową.
2. Poziom drugi – poznawczy, obejmuje grupy ćwiczeń mające na celu stymulowanie rozwoju dziecka poprzez doświadczanie w zabawie i obserwację

³ Ibidem.

efektów swoich działań. Ćwiczenia proponowane przez nas na tym poziomie mogą być wykorzystywane w pracy z dziećmi, które już nabyły umiejętności przewidziane na poziomie zmysłowym. Jednocześnie są tak opracowane, aby mogły być użyteczne dla dzieci bez względu na wiek. Oto obszary działań objęte programem na przedstawionym poziomie:

- ćwiczenia rozwijające percepcję i pamięć wzrokową,
- ćwiczenia percepcji i pamięci słuchowej oraz koordynacji słuchowo-ruchowej,
- ćwiczenia z zakresu rozwoju mowy i myślenia,
- ćwiczenia orientacji przestrzennej,
- ćwiczenia motoryki dużej i małej.

3. Poziom trzeci został przez nas nazwany poziomem odkrywco-badawczym. Ćwiczenia proponowane na tym etapie mają na celu rozwijanie aktywności poznawczej poprzez praktyczne działania na przedmiotach, zabawy konstrukcyjne i tematyczne. Na tym poziomie ćwiczenia obejmują następujące obszary:

- ćwiczenia rozwijające i usprawniające percepcję wzrokową i koordynację wzrokowo-ruchową,
- ćwiczenia percepcji i pamięci słuchowej oraz koordynacji słuchowo-ruchowej, w tym ćwiczenia wrażliwości słuchowej, różnicowanie dźwięków niewchodzących w skład mowy ludzkiej, ćwiczenia rytmizujące, ćwiczenia rozwijające mowę, myślenie i ćwiczenia wzbogacające słownik,
- ćwiczenia doskonalące orientację przestrzenną i kierunkową,
- ćwiczenia w zakresie sprawności ruchowej.

4. Poziom czwarty – abstrakcyjno-symboliczny, został opracowany z myślą o dzieciach, które przeszły już trzy wyżej wymienione poziomy i posiadają umiejętności pozwalające na pracę na tym poziomie. Materiał dydaktyczno-terapeutyczny przygotowany przez nas ma na celu rozwijanie zdolności psychoruchowych dziecka mającego przystąpić do nauki czytania i pisania. Poziom czwarty, podobnie jak trzeci, obejmuje następujące obszary:

- ćwiczenia z zakresu percepcji wzrokowej (spostrzeganie, pamięć koordynacja wielozmysłowa),
- ćwiczenia z zakresu percepcji słuchowej (ćwiczenia rozwijające słuch

- fonematyczny oraz analizę i syntezę słuchową, ćwiczenia słuchu fonetycznego, ćwiczenia pamięci słuchowej i słownej), ćwiczenia doskonalące wypowiedzi dzieci: mowę i myślenie,
- ćwiczenia orientacji przestrzennej i kierunkowej w zakresie mikroprzestrzeni,
 - ćwiczenia rozwijające sprawność ruchową i grafomotoryczną.

Czwarta część opracowania zawiera podsumowanie pracy terapeutycznej. Znajdują się tu przykładowe opinie wydawane o dziecku i opisy postępów dziecka.

W części piątej i szóstej umieszczone są przykładowe scenariusze zajęć dydaktyczno-terapeutycznych, przyporządkowane do danego poziomu, oraz zestawy pomocy dydaktycznych i karty pracy, opracowane i wykorzystywane przez nas w codziennej pracy z dziećmi.

Czêœl

DIAGNOZA

Integralną częścią pracy terapeutycznej, a w zasadzie jej punktem wyjścia, jest postawienie diagnozy, która stanowi bazę danych, czyli zbiór informacji o tym, co dziecko lubi robić, jakie czynności sprawiają mu radość, przyjemność, co potrafi, a co może sprawiać mu trudność. Takie obranie kierunku działalności diagnostycznej, czyli praca na punktach pozytywnych dziecka, pozwoli ukierunkować pracę nauczyciela.

Diagnozowanie umiejętności i możliwości dziecka odbywa się przede wszystkim poprzez zabawę. Zabawa jest przyjemnością¹, która pomaga dziecku radzić sobie z wszystkimi trudnymi emocjami. Jest radosnym działaniem, podczas którego dziecko uczy się w sposób twórczy przezwycięzać przeszkody, jakie stawia przed nim życie. Jest także naturalnym sposobem nawiązywania kontaktów zarówno między dziećmi, jak i między dzieckiem a dorosłym.

Według Lisy Miller, Deborah Steiner i Susan Reid „umiejętność bawienia się wywiera bardzo duży wpływ na przyszły rozwój dziecka. A ten, kto w dzieciństwie zachęcany [...] może bawić się swobodnie i na różne sposoby, buduje sobie podwaliny pod przyszłe twórcze pokonywanie przeszkód, a nawet czerpanie z tych wyzwań życiowych przyjemności”¹.

To właśnie dzięki różnym formom i rodzajom zabaw mamy możliwość zbliżenia się do dziecka, stworzenia mu poczucia bezpieczeństwa, pozyskania jego zaufania, ale również dostrzeżenia jego tzw. punktów pozytywnych. Możemy poznać najskrytsze tajniki dziecięcej psychiki – ukryte lęki, trudności, budzące się zdolności, zainteresowania, wszelkie jego możliwości.

Niezależnie od wieku dziecka, najlepszym inicjatorem zabaw jest ono samo. To dziecko wie, czym i w jaki sposób chce teraz się bawić. A nasz rolą¹, jako baczego obserwatora, a zarazem współuczestnika zabawy, jest także pokierowanie zabawą¹, by dziecko czerpało z niej przyjemność, a my – przyjemność i wiedzę diagnostyczną¹.

Uzupełnieniem prowadzonej przez nauczyciela-terapeutę diagnozy mogą być karty pracy. Przygotowane w ten sposób narzędzie musi być dostosowane do aktualnych możliwości i umiejętności dziecka.

¹ L. Miller, D. Steiner, S. Reid, *Od niemowlęcia do dwulatką*, tłum. M. Lewandowska, „Wiat Księżki”, Warszawa 1996, s. 170.

Poniżej przedstawiamy przykładowe zabawy i karty pracy, stosowane podczas diagnozowania umiejętności dziecka. Opracowane przez nas propozycje mogą być wykorzystywane w różnorodnych sytuacjach, w zależności od inwencji i pomysłowości samego nauczyciela.

WYBRANE NARZĘDZIA DIAGNOSTYCZNE

(zabawy, ćwiczenia, karty pracy wykorzystywane podczas diagnozowania umiejętności i możliwości dziecka)

Poznajmy się

1. Stajemy z dzieckiem przed lustrem i przyglądamy się swoim odbiciom.

Przykładowe zadania dziecka:

- rozróżnianie, wskazywanie, nazywanie kolejnych części ciała (głowa, szyja, tułów, ręce, nogi).

2. Kolejny etap działań to zabawy w parach, np. obrysowanie sylwetki człowieka, w dowolnej wybranej przez dziecko pozycji (postojąca, leżąca).

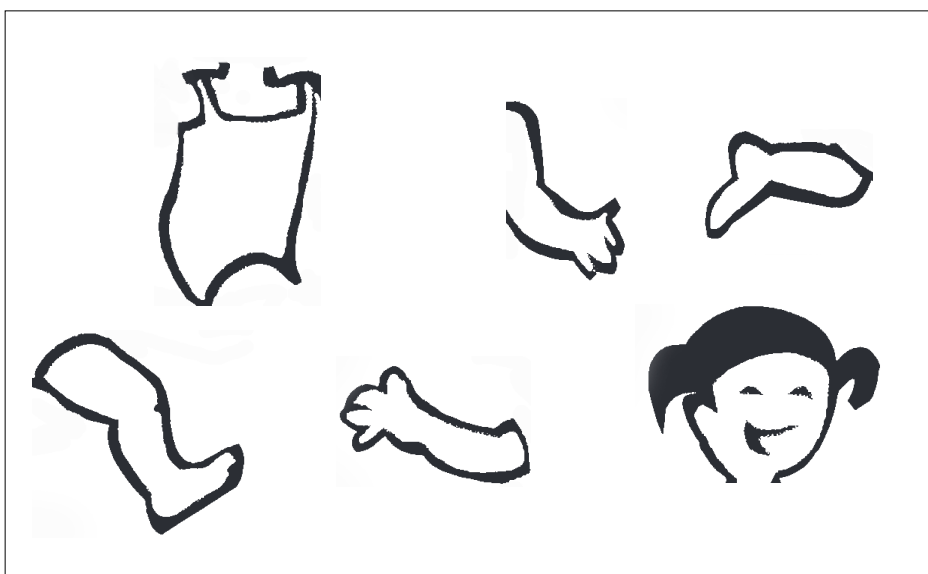
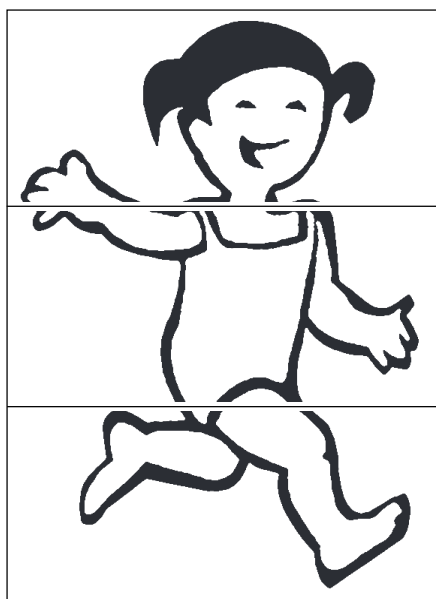
Przykładowe zadania dziecka:

- wskazywanie elementów ciała,
- uzupełnianie postaci brakującymi elementami,
- kolorowanie postaci,
- doklejanie elementów ubioru.

3. Po zabawach wspólnych dziecko otrzymuje przygotowaną układankę – postać człowieka.

Przykładowe zadania dziecka:

- układanie części obrazka tak, by powstała postać człowieka (dostosujemy liczbę elementów i stopień trudności układanki do możliwości dziecka – rozpoczynamy od prostych i nieskomplikowanych, a jeżeli dziecko zechce kontynuować zabawę, postacie można wzbogacać np. tworząc puzzle, układanki-naklejanki na pudełkach lub kartonach);
- wstawianie części ciała we właściwe miejsce (zabawę można rozpocząć od układanki na wzorze, następnie bez wzoru, tworząc z wybranych, gotowych elementów postać człowieka);
- układanka pod dyktando (rozróżnianie części ciała) – wzbogacanie słownika dziecka (zabawa może polegać na układaniu postaci z gotowych, wcześniej przygotowanych elementów, dziecko może nakładać gotowe elementy na szablon – szkic postaci, może tworzyć bez wzoru, może dorysowywać brakujące elementy, wskazane przez nauczyciela);
- usuwanie niewłaściwych elementów (niepasujących do całości).

4. Rysowane wybranej postaci człowieka, np. ja, moja mama, moja rodzina, moja koleżanka/ mój kolega (zwracamy uwagę na ogólny zarys postaci, elementy składowe, bogactwo szczegółów, zachowane proporcje, jak również opis rysunku stworzonego przez dziecko).

Bawimy się razem

Zabawa w domu – zabawa może przebiegać w k¹ciku zabaw, k¹ciku lalek (zabawa polega na wykonywaniu przez dziecko codziennych czynnoœci nadzorowanych na podstawie w³asnej obserwacji, nabytego doœwiadczenia i umiejêtnoœci).

Zadaniem nauczyciela jest aktywne prowadzenie obserwacji, w wyniku której potrafi okreœliæ stopieñ opanowania czynnoœci i zaradnoœci życiowej dziecka.

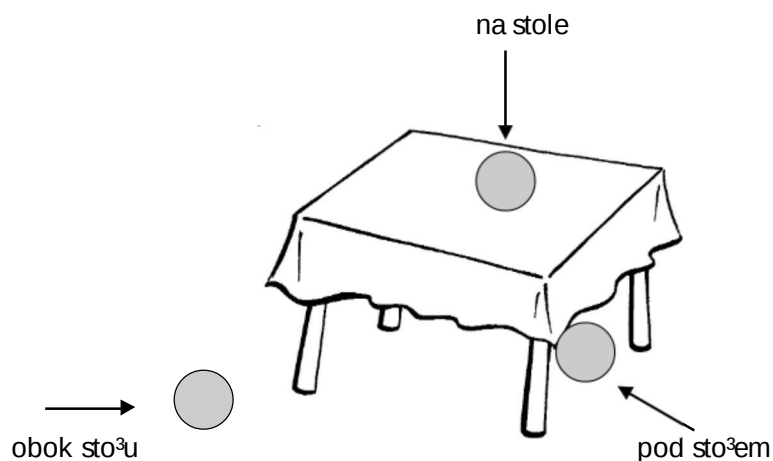
1. „Jem”.

Przyk³adowe zadania dziecka:

- zabawa w przygotowanie posi³ku (dziecko wykonuje szereg ruchów sk³adaj¹cych siê na konkretn¹ czynnoœæ – nadzoruje ruchy niezbedne do przygotowania posi³ku: przygotowanie naczyñ, urz¹dzeñ itp.);
- wyciêcie, wspólnie z nauczycielem, poszczególnych element³w znajduj¹cych siê na obrazku, a nastêpnie stworzenie historyjki sytuacyjnej (mo¿na np. poprosiæ dziecko, by posadzi³o lalkê przy stole i wybra³o przedmioty, które s¹ potrzebne do przygotowania posi³ku, np. œiadania, obiadu):

- układanie przedmiotów – wybranych przez nauczyciela (najlepiej rozpocząć od jednego przedmiotu) i zgodnie z jego poleceniem (przy pomocy tej zabawy możemy wstępnie zbadać rozumienie pojęć przestrzennych: na, pod, obok):

- zabawa w karmienie i zjadanie posiłków – dziecko wybiera przedmioty potrzebne do zjedzenia posiłku: przygotowuje talerze, kubki, sztućce, odpowiednio je ustawia, nadaje ruchy wykonywane podczas posiłku (obserwujemy działania dziecka w zakresie samoobsługi, umiejętności posługiwania się sztućcami, umiejętności wykorzystania przedmiotów zgodnie z ich przeznaczeniem, radzenie sobie z trudnościami, umiejętności wykorzystania zasobów do aktualnych potrzeb, czemu służy np. zabawy z owocami i warzywami – rozpoznawanie, smakowanie, nazywanie, segregowanie, przeliczanie; przeważają one stronniczość w zabawach, czyli która ręka dziecka przeważa w czynnościach i zabawach – badamy lateralizację);
- zabawa w sprzątanie po posiłku (diagnozujemy umiejętności zakończenia zabawy – odkładanie przedmiotów na swoje miejsce po umyciu, wykorzystaniu).

2. „Ubieram się”.

Przykładowe zadania dziecka:

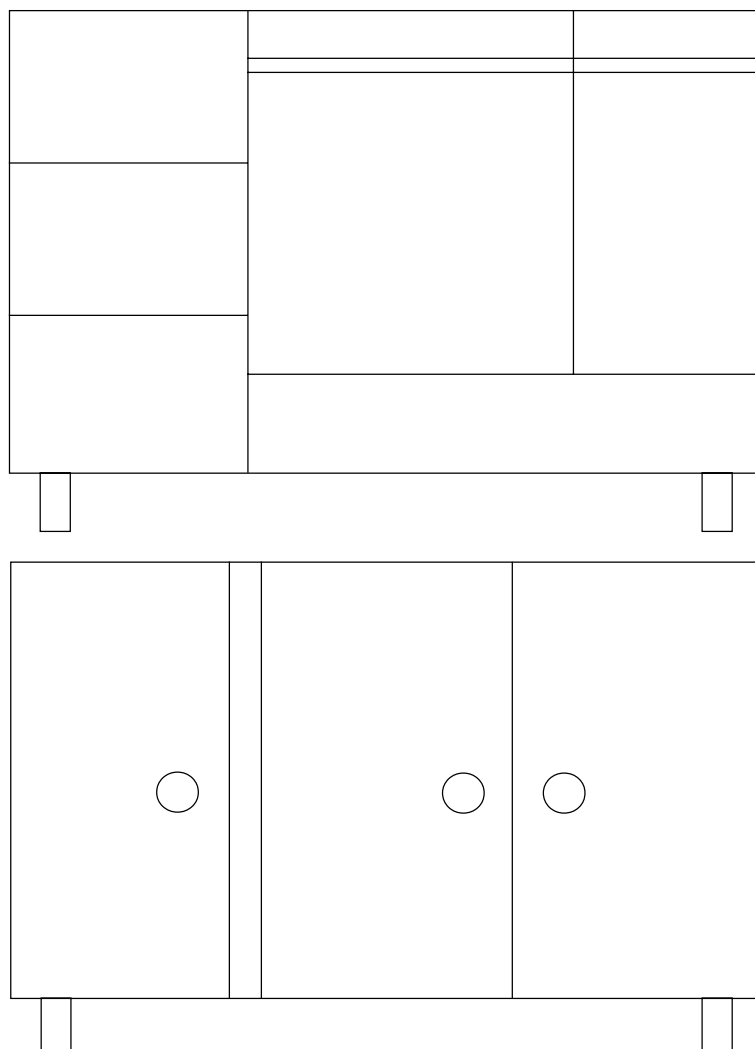
- zabawa „idziemy na spacer” – przygotowanie rzeczy potrzebnych do wyjścia na dwór (badamy umiejętności dostrzegania warunków pogodowych, pór roku i ich cech charakterystycznych, dobranie właściwych elementów odzieży potrzebnej do wyjścia na dwór, zdolność przyporządkowania ele-

mentów odzieży do odpowiedniej części ciała, nakładanie elementów odzieży, ubieranie lalki, misia, siebie):

☒ wybieranie ubrań na daną część ciała, czyli zabawa „co gdzie nosimy”,

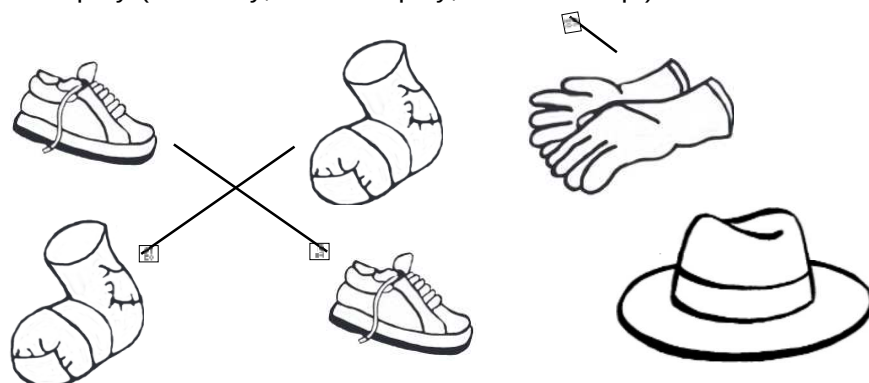
☒ segregowanie ubrań: według przeznaczenia, według rodzaju (bielizna, odzież spodnia, wierzchnia), w zależności od pory roku (ubrania zakładane latem, jesienią, zimą, wiosną),

☒ układanie ubrań, np. zabawa „porządku w szafie” – układanie według poleceń: czapka na górze, obok szalik i rękawiczki, buty na dole, kurtka wisi na wieszaku itp.:

zabawy z ubraniami, np. „dobierz do pary” – 3^{ci} czenie elementów odzieży w pary (dwa buty, dwie skarpety, rękawiczki itp.):

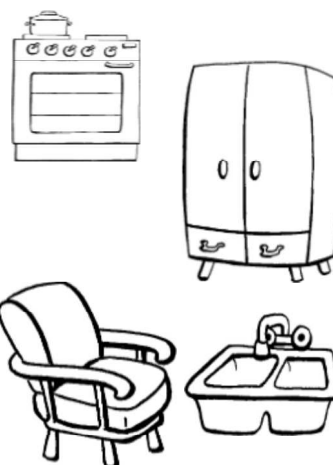

3. „Dom”.

Przykładowe zadania dziecka:

- zabawy w ³azience – nadadowanie i wykonywanie czynności zwi¹zanych z zachowaniem higieny osobistej (nadadowanie czynności i samodzielne mycie r¹ek, odkrêcanie i zakrêcanie wody, korzystanie z myd³a, rêcznika, mycie twarzy, zêbów; korzystanie z toalety: rozbieranie siê i ubieranie, spuszczenie wody, podcieranie; próby wyja³śnienia: kiedy i po co siê myjemy);
- zabawa „moja ³azienka” – wykorzystanie karty pracy b¹d³Y ilustracji, na bazie której mo³na poprowadzi³ nastêpuj¹ce zabawy i rozmowy:
 - co mo³na robiæ w ³azience?
 - czym myjesz rêce? (poka³z, nazwij),
 - jakie przybory wykorzystasz do mycia zêbów?
 - nazwij i wska³z inne przedmioty znajduj¹ce siê w ³azience,
 - stwórz, wykorzystuj¹c np. zdjêcia z gazet reklamowych, swoj¹ ³azienkê (wycinanie elementów, tworzenie kompozycji, wypowiedzi na temat powsta³ego obrazka);
- zabawy „mój dom”:
 - budowanie z klocków swojego domu,
 - budowanie z klocków domu na zasadzie odwzorowania,
 - budowanie z klocków ma³łego i du³łego domu,
 - budowanie z klocków domów tej samej wielko³ci,
 - budowanie z klocków domów ró³żnej wielko³ci,
 - budowanie z klocków domów z wykorzystaniem pojęcia ci¹gów: du³ży dom, ma³ły dom, du³ży dom, ma³ły dom itd.,
 - budowanie z klocków domów od najmniejszego do największego, porównywanie liczby piêter,
 - rysowanie domów z uwzglêdnieniem powy³ższych propozycji,
 - „co gdzie w domu” – tworzenie obrazu w³łasnego domu (dobieranka-nak³ładanka z gotowych elementów) – wstawianie elementów i zagospodarowanie domu zgodnie z przyjêtymi zasadami i normami: co jest w kuchni, co w ³azience, w sypialni itd.:

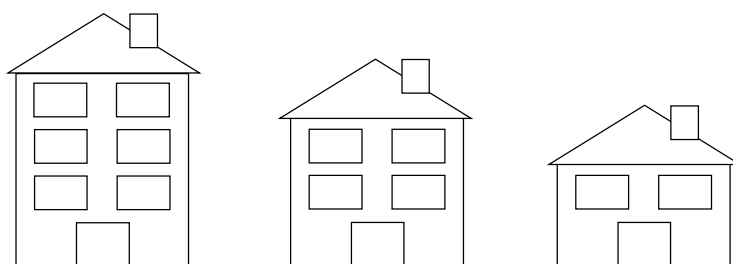
Pokój dziecka	Duży pokój	
Kuchnia	Przedpokój	Łazienka i ubikacja

Przykładowy zestaw kart pracy sprawdzających rozumienie i znajomość następujących zagadnień:

- pojęcia: duży – mały,
- pojęcia: wysoki – niski,
- porównywanie – dostrzeganie podobieństw i różnic,
- rozumienie prostych poleceń (rysowanie pod dyktando),
- uzupełnianie według podanego wzoru.

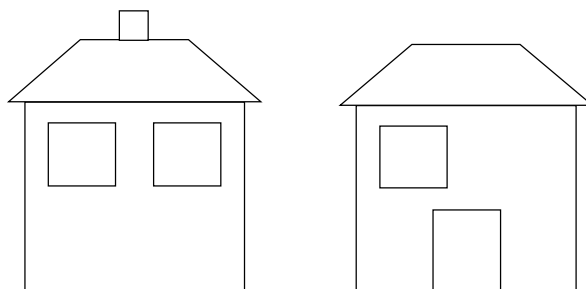
Sprawdzanie rozumienia pojęć

Przykładowe polecenia i pytania, które zadaje nauczyciel:

- ile jest domów?
- czy są takie same?
- czym się różnią?
- który jest najwyższy, a który najniższy?
- ile okien ma najniższy dom, a ile najwyższy?
- który dom ma najmniej okien?
- który dom ma najwięcej okien?
- o ile okien więcej ma dom najwyższy od najniższego?
- pokoloruj domy, np. na żółty kolor dom, który ma cztery okna.

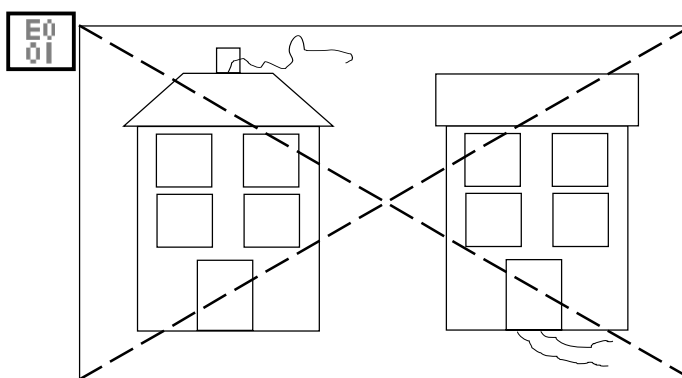
Zabawa w porównywanie

Przykładowe polecenia i pytania, które zadaje nauczyciel:

- obejrzyj obrazki domów,
- czy s¹ takie same?
- zaznacz różnice lub dorysuj brakujące elementy,
- narysuj na górze niebieskie niebo,
- na dole dorysuj zielon¹ trawę.

Dostrzeganie podobieństw i różnic

Przykładowe polecenia i pytania, które zadaje nauczyciel:

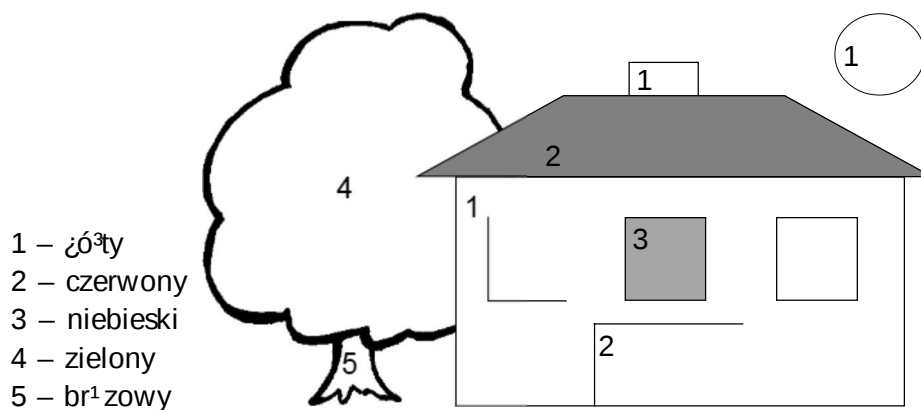
- zró³ obrazek z części (schematy pocię^æ według J. Magnuskiej²),
- naklej na karton powsta³y obrazek,
- co widzisz na obrazku?
- zaznacz różnice między domami (krzyżykiem).

Rysowanie pod dyktando

Przykładowe polecenia i pytania, które zadaje nauczyciel:

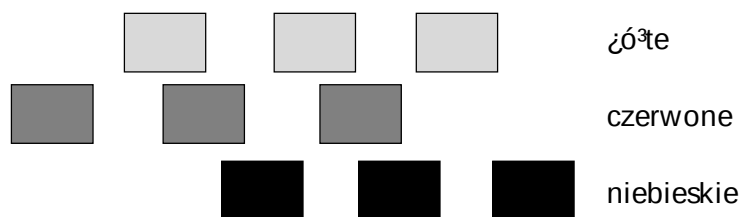
- narysuj dom,
- nad domem narysuj s³o³nce,
- obok s³o³ńca narysuj niebiesk¹ chmurk^ê,
- z prawej strony domku narysuj p³ot,
- z lewej strony domku narysuj drzewo,
- co jest między p³otem a drzewem?
- czy chcesz narysowa^æ jeszcze kota na p³ocie?
- dokończ rysunek i pokoloruj według podanego kodu:

² J. Magnuska, S. Bober, A. Ko³mińska, Re^ædukacja dzieci z trudno^æiami w czytaniu i pisaniu, „Zagadnienia Wychowawcze a Zdrowie Psychiczne” 1968, nr 1.

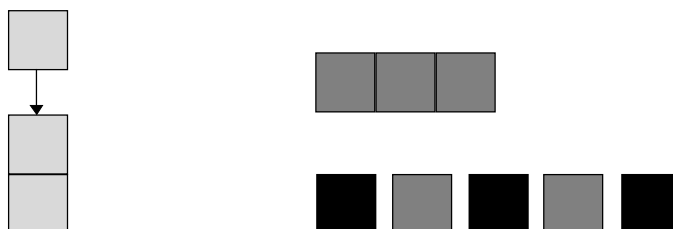
Zabawy klockami

Układamy przed dzieckiem dziewięć klocków – po trzy w takim samym kolorze:

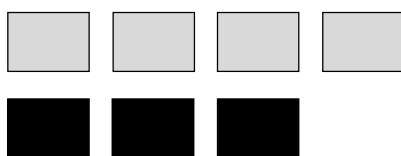

Przykładowe zadania dziecka:

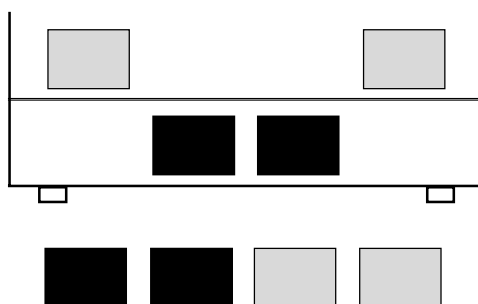
- wybranie klocków danego koloru (np. tylko klocki we wskazanym kolorze – pokazane lub nazwane) – diagnozowanie umiejętności rozpoznawania kolorów podstawowych, nazywania ich, wyodrębniania danego koloru z grupy klocków;
- ułożenie klocków (zgodnie z poleceniem: piętrzenie, układanie obok siebie – pociąg, układanie ciągu klocków):

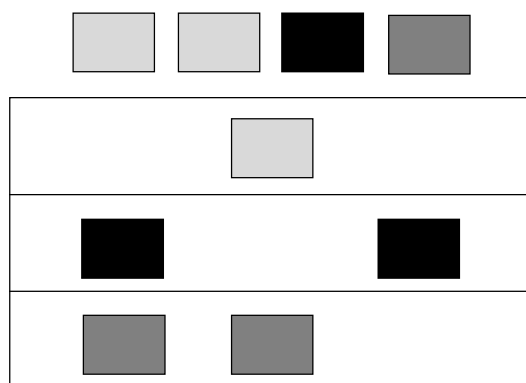
- przeliczanie klocków w danej grupie, określanie ich ilości;
- przeliczanie klocków w dwóch, trzech grupach;
- określanie 3^{iej} ilości klocków;
- dobieranie do grupy kolejnego(-ych) elementu(-ów) – (diagnozowanie umiejętności porównywania: czego jest więcej, czego mniej, których klocków jest tyle samo, umiejętność doboru cyfry do liczby elementów):

- układanie klocków na półkach: dopasowanie klocków do półki:

- układanie klocków pod dyktando, zgodnie z poleceniem nauczyciela (diagnozowanie umiejętności rozróżniania kolorów klocków, rozumienia znaczenia pojęć: góra, dół, obok, nad, pod, między, z lewej, z prawej):

- układanie klocków według wzoru i bez wzoru;
- dostrzeganie brakujących elementów, opisywanie zmian (diagnozowanie sprawności pamięci bezpośredniej – wzrokowej):

wzór pierwszy:

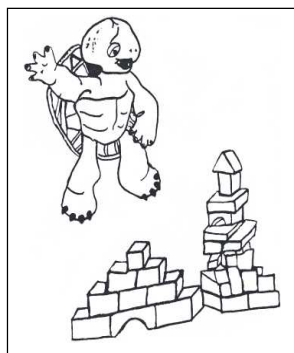
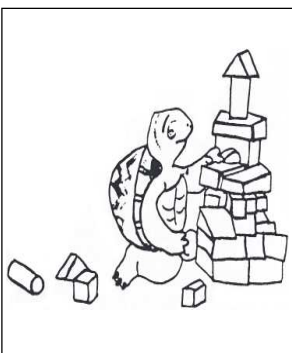
wzór drugi:
(czego brakuje?)

wzór trzeci:
(co się zmieniło?)

- zabawa słuchowa z klockami: układanie – dziecko układa tyle klocków, ile słyszy dźwięków;
- wystukiwanie: dziecko stuka tyle razy, ile jest klocków (badanie sprawności słuchowej dziecka);
- wypowiedź na bazie historyjki obrazkowej (badanie umiejętności wypowiedzi na podstawie obrazka, tworzenia wypowiedzi prostej – wyrazowej, budowania prostych zdań określających przedstawioną sytuację, dostrzegania związków logicznych, układania historyjki tworzącej logiczną całość):

Zabawy manualne

Proponowane przez nas zabawy diagnozują¹ce poziom rozwoju sprawności manualnej dziecka w wieku przedszkolnym obejmują – w zależności od aktualnych możliwości dziecka – działania manipulacyjne i graficzne. Poprzez obserwację lub współuczestniczenie w działaniach dziecka diagnozujemy poziom sprawności manualnej – sprawności² rąk, palców, koordynację ruchową¹ i percepcyjno-ruchową¹, koncentrację uwagi, radzenie sobie w sytuacji problemowej.

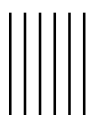
Podczas proponowanych zabaw zwracamy więc uwagę na: chwyt przedmiotów i narzędzi, nacisk narzędzia plastycznego, predyspozycje kierunkowe (posługiwanie się jedną wybraną ręką, oburącz), estetykę, kolorystykę, rozplanowanie rysunku, proporcje, bogactwo szczegółów, tempo wykonywanych działań.

Przykładowe działania o charakterze diagnostycznym:

1. Zabawy manipulacyjne z zabawkami (przedmioty duże i małe) i tworzywem:
 - piętrowienie z wykorzystaniem klocków, pudełek, nakrêtek, kapsli;
 - szeregowanie dowolnie wybranych przedmiotów (np. darów przyrody);
 - wkładanie, wyjmowanie z pojemników i nawlekane przedmiotów o różnym kształcie, wielkości, kolorze, przeznaczeniu;
 - przesypywanie i przelewanie wybranych substancji (np. piasek, kasza manna, woda);
 - lepienie z mas solnych i papierowych, z plasteliny itp. (ciśnięcie, toczenie wałeczków, uklepywanie, ugniatanie, wyciskanie – tworzenie miseczek, toczenie kulek, tworzenie dowolnych kształtów, kompozycji).
2. Zabawy i ćwiczenia graficzne i grafomotoryczne z wykorzystaniem materiałów i narzędzi plastycznych:
 - rysunek dowolny – na dużym lub małym kartonie (w zależności od wieku i możliwości dziecka);
 - rysunek na podany temat;
 - rysunek postaci (zwracamy uwagę, na jakim etapie tworzenia postaci znajduje się dziecko³);

³ Typowe stadia ewolucji plastycznej dziecka według A. Trojanowskiej, Dziecko i plastyka, WSiP, Warszawa 1983 oraz V. Lowenfelda, W. L. Brittaina, Twórczość i rozwój umysłowy dziecka, tłum. K. Polakowski, PWN, Warszawa 1977:

- obrysowanie przedmiotów;
- kolorowanie z zachowaniem konturu;
- kalkowanie;
- rysowanie linii prostych, łamanych, falistych, kolistych (na wzorze, obok wzoru, na wykropkowanym wzorze, bez liniatury, w ograniczonej przestrzeni, w liniaturze):

– rysowanie p³otu

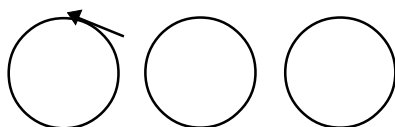
– rysowanie drabinki

– rysowanie gór

– rysowanie morza

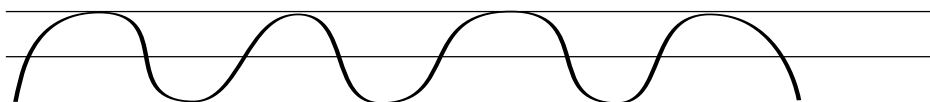

– rysowanie kół

-
- bazgrota (2–4 lata) – jest rysunkiem abstrakcyjnym nieoznaczającym nic poza sobą (bazgrota chaotyczna – linie przypadkowe, skłębione, przekreślane zygzakami, plamy kleksowate; bazgrota kontrolowana – spirale, linie faliste i łamane, proste i skrzyżowane, owale i kręgi);
 - pierwsze motywy (4–6 lat) – tzw. okres proschematyczny lub przedschematyczny – dziecko dokonuje pierwszych prób przedstawiania świata, tworzy pierwsze postacie ludzkie zwane g³owonogami, rysunek jest chaotyczny, nieuporządkowany;
 - stadium schematu (tzw. geometryzacja) (6–8 lat) – rysunki przedstawiają fragmenty otoczenia w sposób opisowy, niektóre rysunki powstają na bazie wyuczonego schematu, np. postać człowieka;
 - stadium wczesnego realizmu (9–12 lat) – rysunki symbolizują świat przedmiotów, można wyodrębnić coraz więcej szczegółów, wzrasta dbałość o detale.

– rysowanie wzorów w liniaturze

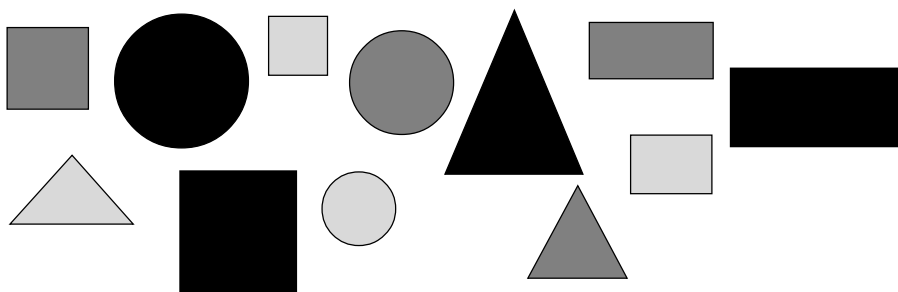
Zabawy z wykorzystaniem figur geometrycznych

Proponowane przez nas zabawy mog¹ mieæ na celu badanie nastêpuj¹ cych umiejêtnoæci:

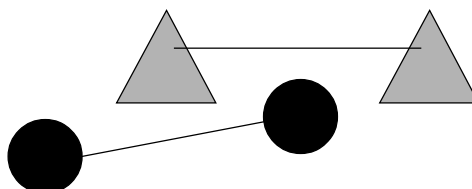
1. Wyodrêbnianie klocków wed³ug kształtu.

Przyk³adowe zadania dziecka:

- wyodrêbnianie samych kó³,
- wyodrêbnianie samych kwadratów,
- wyodrêbnianie samych trójk¹ tów,
- wyodrêbnianie samych prostok¹ tów:

– ³czenie w pary takich samych figur:

2. Grupowanie według podanej cechy, przeliczanie na konkretnych.

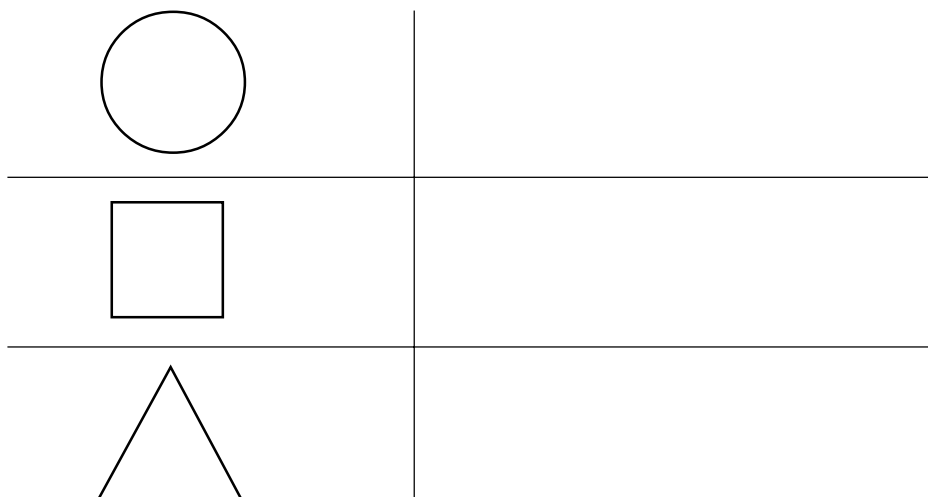
Przykładowe zadania dziecka:

- grupowanie figur według kolorów,
- grupowanie figur według wielkości,
- układanie klocków od najmniejszego do największego,
- liczenie figur danego rodzaju,
- dobieranie cyfr, porównywanie liczebności.

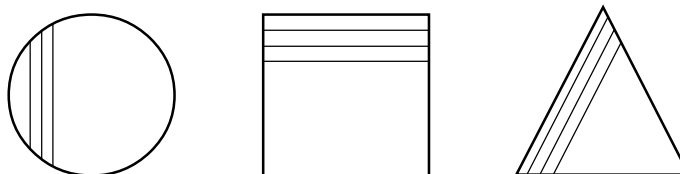
3. Dostrzeganie, odtwarzanie i odwzorowywanie danego kształtu, zachowanie linii konturu.

Przykładowe zadania dziecka:

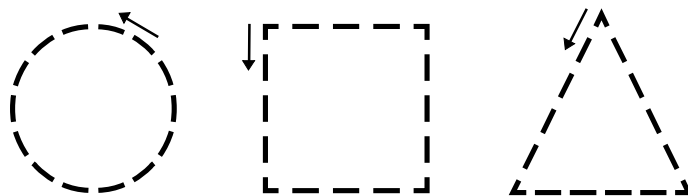
- obrysowywanie figur danego kształtu,
- rysowanie figury według wzoru:

- zakreskowanie figur według podanego wzoru:

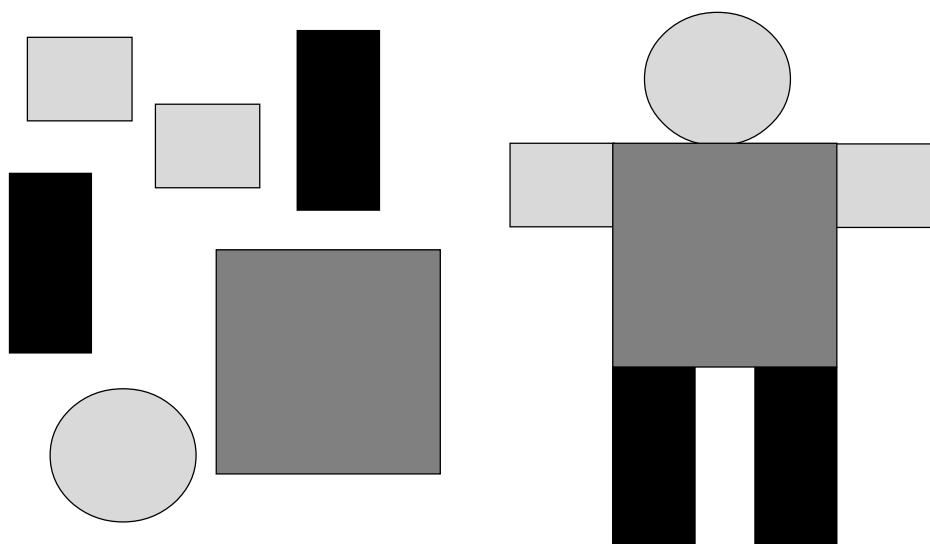

– rysowanie figur na wzorze:

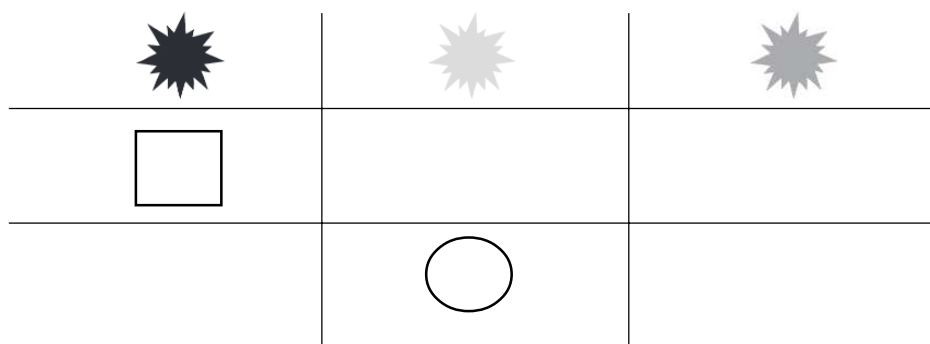

– układanie dowolnej mozaiki z figur geometrycznych,

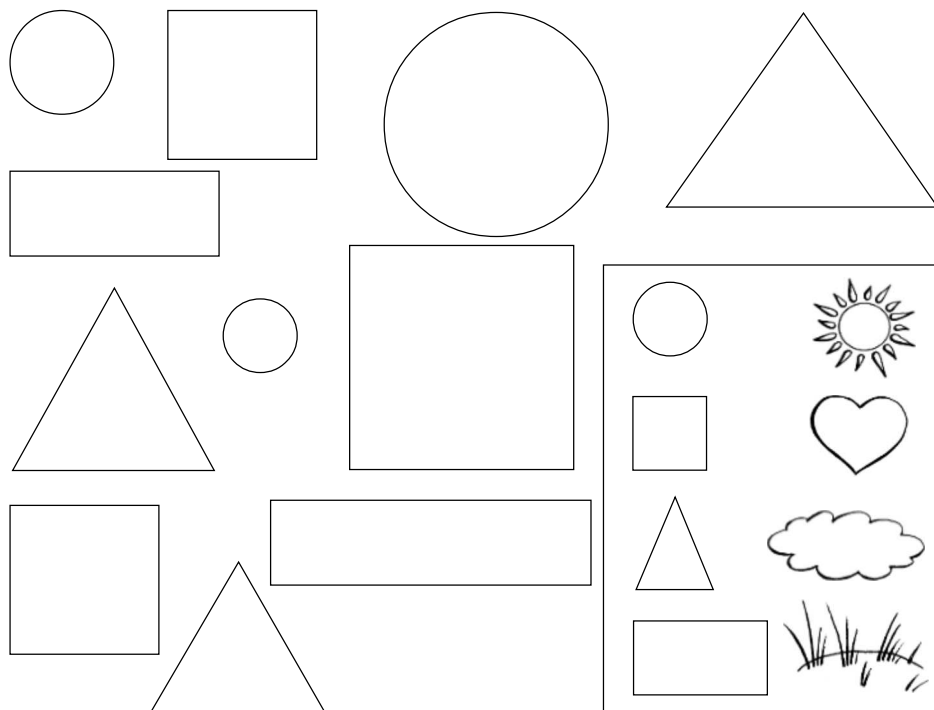
– układanie – odwzorowanie mozaiki z podanych figur geometrycznych:

– kolorowanie i rysowanie figur określonego kształtu według podanego koloru:

– kolorowanie figur według podanego kodu:

– wyszukiwanie przedmiotów o podanym kształcie (zadaniem dziecka może być wyszukiwanie w najbliższym otoczeniu przedmiotów, które np. mają kształt koła lub wskazywanie na obrazkach przedmiotów mających wymagany kształt):

Gdzie jest ?

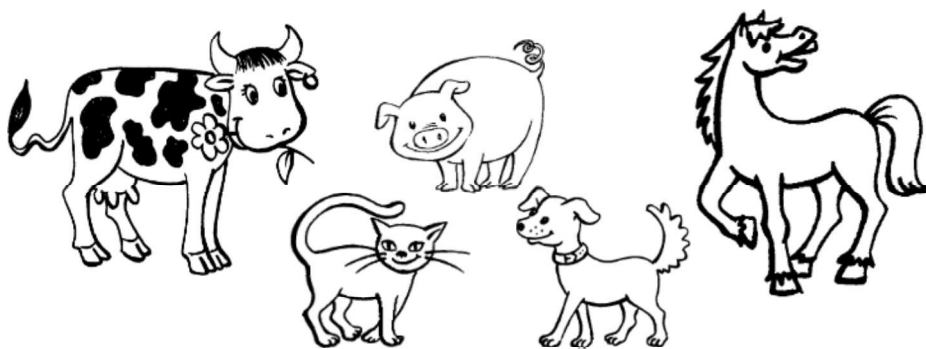

Zabawy ze zwierzętami

Zabawki, obrazki, ilustracje zwierząt oraz kasety z nagraniami odgłosów zwierząt mogą być używane jako materiał diagnostyczny.

Poniżej przedstawiamy niektóre sposoby wykorzystania tej tematyki do celów diagnostycznych:

1. Diagnozowanie umiejętności rozpoznawania, wskazywania, nadsłuchiwania i nazywania wybranych zwierząt domowych (wykorzystanie zabawek pluszowych, obrazków, zdjęć), prostego wnioskowania, dostrzegania logicznego ciągu zdarzeń (proste historyjki obrazkowe):

Przykładowe zadania dziecka:

- wyszukiwanie danego zwierzęcia na podstawie nazwy,
- nadsłuchiwanie sposobu poruszania się wybranych zwierząt,
- wysłuchiwanie odgłosów wybranych zwierząt,
- wskazywanie zwierząt na podstawie wysłuchiwanych odgłosów,
- nadsłuchiwanie odgłosów zwierząt:
 - ☐ nadsłuchiwanie na podstawie słyszanych dźwięków,
 - ☐ nadsłuchiwanie na bazie własnych doświadczeń,
 - ☐ nadsłuchiwanie na bazie odczytywanych wyrazów i dobieranie do nich właściwych obrazków lub podpisów:

ko-ko	muu-muu	hau-hau	mee-mee
chrum-chrum	miau-miau	bee-bee	kuku-ryku

krowa kot pies koza baran kura kogut

- dobieranie zwierząt do ich miejsca przebywania (dom i jego mieszkańcy),
- dobieranie nazw wybranych zwierząt,
- układanie prostych historyjek obrazkowych – np. od jaja do kury:

2. Diagnozowanie umiejętności rozpoznawania i nazywania wybranych zwierząt domowych i egzotycznych, grupowania według określonych zasad, rozumienia poleceń i wykonywania prostych zadań (dobierania, dokonywania syntezy i analizy wzrokowej i słuchowej, odczytywania, przeliczania, porównywania).

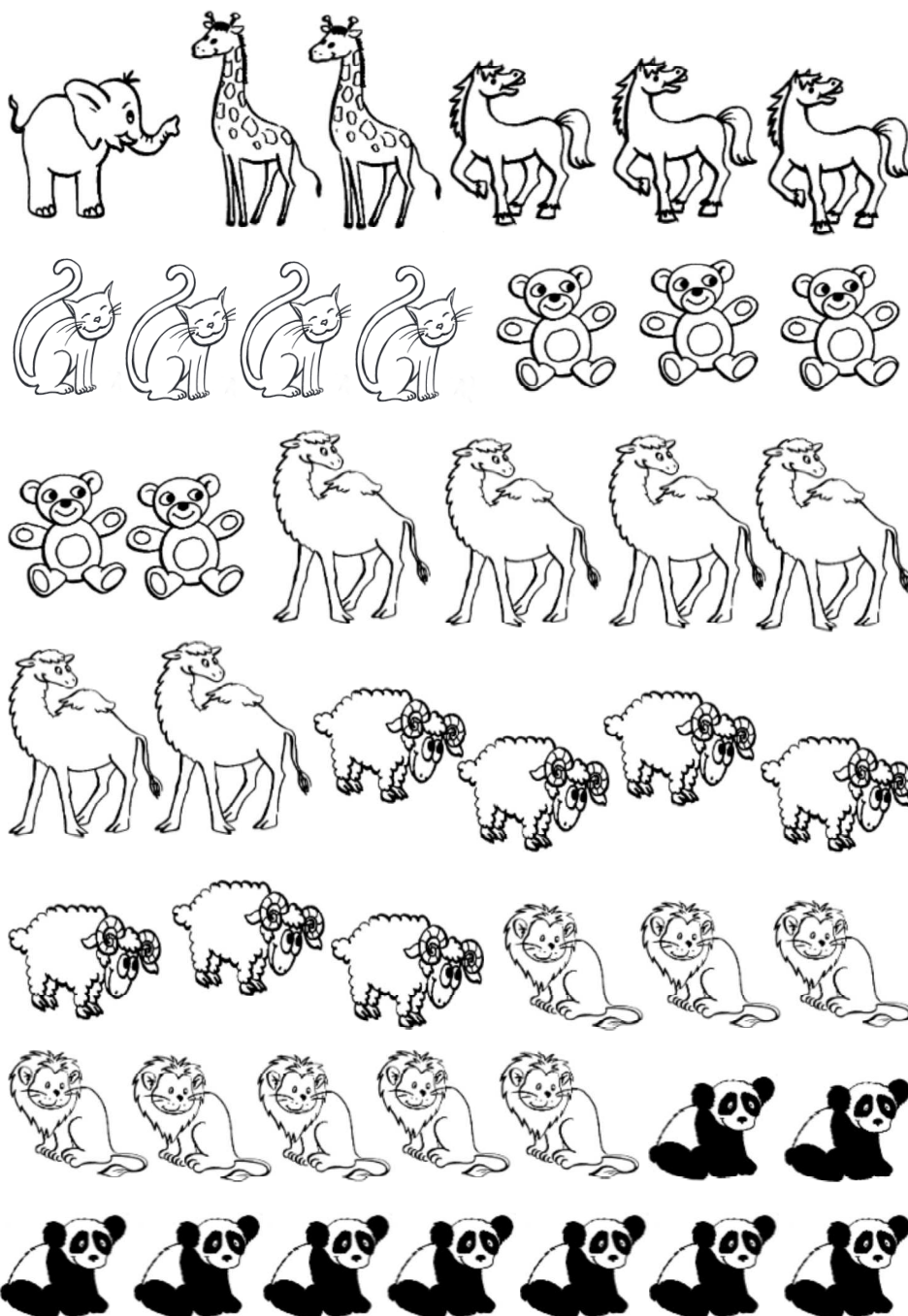
Do zabaw diagnostycznych można wykorzystać prezentowane poniżej obrazki zwierząt i karty pracy dołączone na płycie CD.

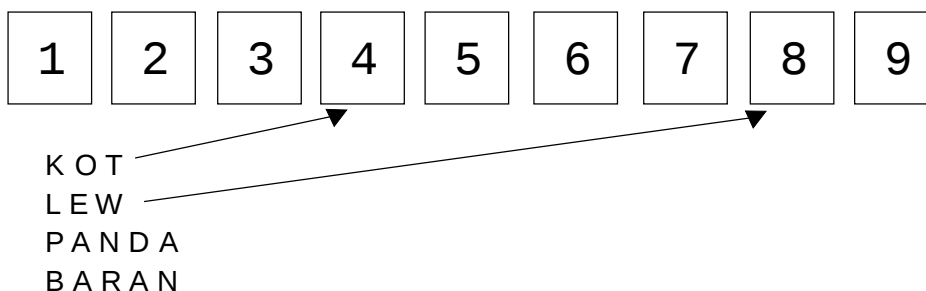
Przykładowe zadania dziecka:

- grupowanie zwierząt na podstawie podanej nazwy,
- układanie grupy zwierząt według podanej liczby (np. których zwierząt jest 2?),
- układanie ciągów logicznych (2, 3 elementy),
- układanie grup, z zastosowaniem zasady „o jeden więcej, o jeden mniej”,
- wybieranie zwierząt zgodnie z usłyszaną nazwą – synteza słuchowa (np. kot).

Przykładowa karta pracy.

Przeczytaj, policz i zaznacz, ile jest:

.....
Imię i nazwisko dziecka

Zabawy z literami

Do działań o charakterze diagnostycznym mogą być wykorzystane również zabawy z literami. Podczas proponowanych zabaw możemy zbadać

1. Umiejętność wyszukiwania liter.

Przykładowe zadania dziecka:

- wyszukiwanie liter wskazanych,
- wyszukiwanie liter takich samych,
- wyszukiwanie liter o określonych cechach (np. składających się z linii prostych, kolistych):

O C D U G B L K I H T E

2. Umiejętność grupowania liter.

Przykładowe zadania dziecka:

- grupowanie liter według wielkości,
- grupowanie liter według kształtu.

3. Umiejętność tworzenia z liter sylab, układów literowych, odwzorowywania liter.

4. Umiejętność odczytywania sylab.

Przykładowe zadania dziecka:

- odczytywanie sylab zamkniętych:

ot at od ad am ok ik ar

– odczytywanie sylab otwartych:

ta to do da ma ko ki ra

5. Umiejętność odczytywania, układania wyrazów:

– jednosylabowych

BAL
KOT
NOC

– dwusylabowych

KAWA
RYBA
POLE

6. Umiejętność dobierania symboli, liter, wyrazów do odpowiedniego symbolu graficznego.

Przykładowe zadania dziecka:

– loteryjka – dobieranie takich samych symboli graficznych (bez odczytywania, z odczytywaniem):

O	A	M	T	OO
K	D			

A	O	M	T
K	D		

– lotto sylabowe – odszukiwanie, odczytywanie losowanych sylab:

OT	AM	MA	TO	OO
KA	DO	OD	MO	KO

OT	OD	MO
----	----	----

– lotto wyrazowe – odszukiwanie, odczytywanie i nakładanie takich samych wyrazów:

KOT	MAM	MATA	LATO	OKO
LAMA	DOM	LODY	MOTOR	KOSA

OKO
KOSA
LODY

7. Umiejętność dobierania wyrazów do obrazków:

KOT

LAS

LALA

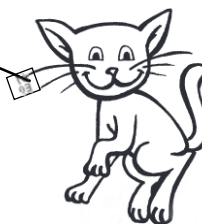
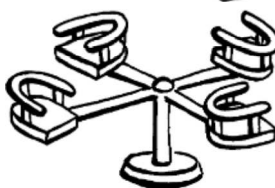
KOZA

LAMPA

OKNO

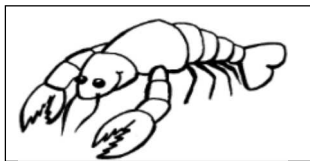
SAŁATA

KARUZELA

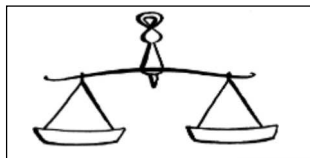

8. Umiejętność ³adania z rozsypanki literowej podpisów do obrazków:

A K R

W A A G

C E U B A L

9. Umiejętność ³adania zdañ z rozsypanki wyrazowej:

tort. Ola robi

kupi³ nowe Tato auto.

10. Umiejętność dobierania podpisów do obrazków tworzących całość (podpisy do historyjki obrazkowej, czytanie ze zrozumieniem):

Mama kupuje lody.

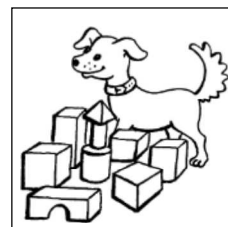
Ola je lody.

Tomek ma klocki.

Tomek buduje dom.

Co robi Azor?

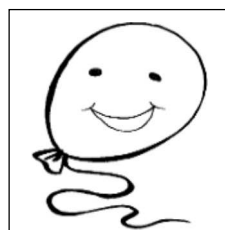
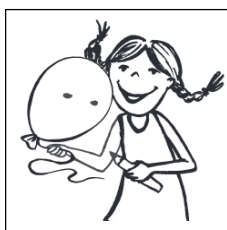
11. Umiejętność tworzenia historyjek obrazkowo-zdaniowych (dziecko samodzielnie rysuje obrazek na podstawie podanych zdań lub dobiera właściwe zdanie do obrazka):

a)

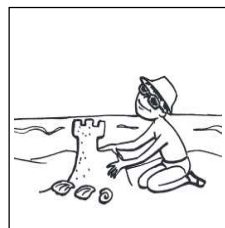
Ala kupiła balon.

Ala rysuje na balonie.

Jaka minka jest na balonie Ali?

b)

Ola zbiera kolorowe

Kasia goni motyla.

Mama gotuje obiad.

To jest zima.

Tomek robi bałwana.

To jest lato.

Olek buduje zamek.

KWESTIONARIUSZ OBSERWACYJNY ROZWOJU DZIECKA

Podczas zajęć indywidualnych lub w małych grupach (w gabinecie terapeutycznym lub podczas grupowych zajęć rewalidacyjnych) prowadzonych przez wielu specjalistów (logopedę, terapeutę, pedagoga specjalnego, rehabilitanta) jest możliwe dostosowanie zabaw i ćwiczeń do indywidualnego tempa rozwoju dziecka. Zebrane w taki sposób informacje o dziecku pozwolą uwzględnić jednocześnie jego braki, zainteresowania i mocne strony.

Zajęcia tego typu są niezwykle ważne dla dzieci, ponieważ pomagają budować motywację do dalszej nauki, uczą wyrażać siebie, swego sukcesu, przygotowują dziecko do pełnionych ról i do zabawy oraz współpracy w grupie w małej społeczności przedszkolnej i szkolnej.

Jednym ze sposobów utrwalania zgromadzonych informacji o dziecku jest prowadzenie systematycznych zapisów w proponowanych przez nas kwestionariuszach obserwacyjnych rozwoju dziecka, w których nauczyciel notuje jego postępy, opanowane czynności i umiejętności.

We wspomnianym wcześniej Programie psychostymulacji dzieci w wieku przedszkolnym z deficytami i zaburzeniami rozwoju podzielony proces terapeutyczno-stymulacyjny na cztery etapy – poziomy. Do każdego poziomu dołączony jest kwestionariusz obserwacyjny rozwoju dziecka, który obejmuje trzy okresy obserwacji. Okres pierwszy to wstępna obserwacja (przewidziana w pierwszym okresie działań terapeutycznych). Druga obserwacja jest sprawdzeniem zarówno celowości, trafności dobranych ćwiczeń, jak i osiągniętych przez dziecko umiejętności na wskazanym poziomie. Trzecia obserwacja jest końcowym sprawdzeniem aktualnego poziomu rozwoju psychoruchowego dziecka. Uwagi z dokonanych obserwacji proponujemy gromadzić w formie opisowej. Jest ona pełniejsza i łatwiejsza do późniejszej weryfikacji.

Na każdym poziomie obserwacji wskaźniki rozwojowe wytyczają kierunek działań dydaktyczno-terapeutycznych. Nabycie umiejętności określonych wskaźnikami rozwoju w danym kwestionariuszu jest wytyczną do pracy na kolejnym, wyższym poziomie lub wskazówką do modyfikacji założeń dydaktyczno-terapeutycznych.

Poniżej przedstawiamy cztery arkusze obserwacyjne rozwoju dziecka⁴.

⁴ Arkusze zostały opracowane na podstawie: A. Franczyk, K. Krajewska, Program psychostymulacji..., op. cit.

Kwestionariusz obserwacyjny rozwoju dziecka – poziom zmysłowy

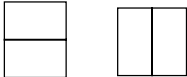
Kwestionariusz jest narzędziem diagnostycznym, mającym na celu określenie obecnego poziomu umiejętności dziecka oraz ukierunkowanie dalszej drogi rozwoju. Każda obserwacja jest wytyczną do wspierania rozwoju.

Imię i nazwisko dziecka:

Wiek: Rok w przedszkolu:

Wskaźniki rozwojowe	Pierwsza obserwacja	Druga obserwacja	Trzecia obserwacja
1	2	3	4
1. Reaguje na swoje imię, potrafi je wymówić krótko się przedstawiać			
2. Pokazuje (na palcach), mówi, ile ma lat.			
3. Wskazuje, rozpoznaje znane mu osoby, nazywa je (w domu, w przedszkolu).			
4. Rozpoznaje swoje miejsce (w sali), przy stole, w szatni (znaczek).			
5. Rozpoznaje zapachy, smaki (jakie?), reaguje na nie, określa (słodki, słony, gorzki, kwaśny), dobiera smak, zapach do przedmiotu lub obrazka.			
6. W zakresie czynności samoobsługowych: a) nadaje czynności samoobsługowe: – bawi się, nadaje czynności wykonywane podczas jedzenia; b) potrafi: – jeść (gryzie i połyka pokarmy), – utrzymać język i nabierać na niego pokarmy (trafia język do buzi), – pić (pije z butelki przy użyciu smoczka, pije samodzielnie z kubka), – myć się (bawi się, nadaje czynności wykonywane podczas mycia, potrzebuje pomocy, potrafi użyć mydła, samodzielnie myje ręce, wyciera ręce, potrafi odkręcić zakrętek kurki od wody), – ubierać się (nadaje czynności wykonywane przy ubieraniu się, wkładaniu odzieży, zdejmowaniu jej elementów), – zaspokajać potrzeby fizjologiczne (kontroluje, nie kontroluje, kontroluje i sy-			

1	2	3	4
gnalizuje przy użyciu komunikatu, wymaga pomocy w ubikacji).			
7. Rozpoznaje, wskazuje części swojego ciała (duże części).			
8. Nazywa części ciała, pokazuje je na sobie, na drugiej osobie.			
9. Wyraża swoje emocje (płacz, smutek, złość): nieadekwatnie do przyczyny, adekwatnie do przyczyny.			
10. Reaguje na emocje innych (w jaki sposób?), nadaje emocje innym, gwałtownie płacząc, smucąc się.			
11. Kontakt z otoczeniem: nie nawiązuje kontaktu, nawiązuje kontakt, reaguje na sygnały z otoczenia.			
12. Wykonuje proste polecenia słowne: wkłada, wyjmuję, chowa, podaje (np. położyć na..., schowaj do...).			
13. Mowa dziecka jest na etapie:			
14. Stan aparatu artykulacyjnego:			
15. Skupia uwagę: – na ulubionych czynnościach, zabawach, – przez krótki lub dłuższy czas.			
16. Nadaje czynności: podczas zabaw w grupie, podczas zabaw indywidualnych.			
17. Wyciąga rękę po wskazany przedmiot, podnosi go, podaje.			
18. Wskazuje przedmioty znane mu: w otoczeniu, na obrazku.			
19. Wskazuje przedmioty, obrazki na planszy, zgromadzone przed sobą, na podstawie nazwy (desygnatu).			
20. Rozpoznaje i grupuje przedmioty: – takie same (np. same koty), – o takim samym kształcie (np. same okrągłe klocki), – o takiej samej fakturze (np. same miękkie zabawki).			

1	2	3	4
21. Rozpoznaje przedmioty przez dotyk (ukryte przedmioty znane dziecku), nazywa je.			
22. Określa nazwę przedmiotu: co to jest?, do czego służy? (zna przeznaczenie przedmiotów codziennego użytku, np. łyżki, talerza, kubka, szczotki; bawi się, nadaje sposób ich wykorzystania).			
23. Nadaje różne czynności, np. mycia się, ubierania, gotowania, opiekowania się dziećmi – zabawy lalkami, sprzątania.			
24. Chwytą duże i drobne przedmioty oraz manipuluje nimi (wkłada, przekłada, wyjmuję, podaje, zbiera, ośiska).			
25. Bawi się wodą i innymi substancjami (wlewa, wsypuje do pojemników, przesypuje, przelewa z pojemnika do pojemnika).			
26. Wkłada i wyjmuję klocki, zabawki do i z pudełka podczas zabaw samorządnych, na polecenie drugiej osoby.			
27. Wkłada do pudełek klocki według kształtu, np. tu same małe klocki, a tu same duże klocki.			
28. Podnosi drobne przedmioty (kapsle, korale, guziki) i wkłada je do pudełka z małym otworem.			
29. Nawleka korale na sznurek; nakłada klocki na kołek lub patyk.			
30. Piętrzy z klocków wieżę, szereguję klocki, ustawiając je w porządku.			
31. Dobiera dwa takie same przedmioty, obrazki (np. daj mi taki sam klocek, taki sam obrazek – pokazujemy dziecku wzór).			
32. Odgaduje, czego brakuje spośród 2–3 przedmiotów, obrazków.			
33. Składa obrazki z 2 lub więcej części, np.: 			

1	2	3	4
34. Ogl ¹ da ksi ¹ Źki, przewraca kartki.			
35. Pos ³ uguje si ¹ samorzutnie kredk ¹ , p ¹ dz- lem, zna ich przeznaczenie, spos ¹ b wykorzystania.			
36. Bawi si ¹ swobodnie farbami, masami plastycznymi (ca ³ l r ¹ ek ¹ , obiema r ¹ eka- mi, palcami); nie chce dotyka ¹ æ farb, malowa ¹ æenimi, bawia ¹ æ si ¹ przygotowa- nymi masami.			
37. Rysuje (na etapie bazgroty chaotycz- nej: linie przypadkowe, sk ³ ebione, plamy; na etapie bazgroty kontrolo- wanej: spirale, linie faliste, ³ amane, proste, skrzyŹowane, ko ³ a).			
38. Rysuje linie, proste kszta ¹ ty: – wsp ¹ lnie z nauczycielem, – samodzielnie na wzorze.			
39. Wys ³ uchuje i rozpoznaje d ¹ Źwi ¹ eki – na- turalne, dochodz ¹ ce z otoczenia (np. zamykanie, otwieranie drzwi, odg ³ osy deszczu, burzy), celowo wytwarzane (np. odg ³ osy zwierz ¹ t, pojazd ¹ ów, inne).			
40. Nac ¹ aduje, nazywa s ¹ yszane d ¹ Źwi ¹ eki.			
41. Wykonuje proste æ wiczenia ruchowe z pomoc ¹ drugiej osoby, samodzielnie, nac ¹ aduj ¹ c drug ¹ osob ¹ æ.			
42. Bawi si ¹ przyborami (pi ³ k ¹ , worecz- kiem) – podrzuca je, toczy, ³ apie.			
43. Porusza si ¹ æ: – pe ³ zaj ¹ c, – czworakuj ¹ c, – chodz ¹ c z pomoc ¹ drugiej osoby, – chodz ¹ c samodzielnie, – inaczej.			

Osoba prowadz¹ca badania:

Kwestionariusz obserwacyjny rozwoju dziecka – poziom poznawczy

Kwestionariusz jest narzędziem diagnostycznym, mającym na celu określenie obecnego poziomu umiejętności dziecka oraz ukierunkowanie dalszej drogi rozwoju. Każda obserwacja jest wytyczną do wspierania rozwoju.

Imię i nazwisko dziecka:

Wiek: Rok w przedszkolu:

Wskaźniki rozwojowe	Pierwsza obserwacja	Druga obserwacja	Trzecia obserwacja
1	2	3	4
1. Podaje swoje imię, nazwisko, pokazuje błąd mówi, ile ma lat.			
2. Potrafi powiedzieć gdzie mieszka (w jakim mieście, na jakiej ulicy).			
3. Wskazuje i nazywa części ciała (w jaki sposób? – ogólnie, ze szczegółami – jakimi?, na sobie, na drugiej osobie).			
4. Wykonuje czynności samoobsługowe w zakresie: – jedzenia, – mycia się, – sygnalizowania potrzeb fizjologicznych, – ubierania się.			
5. Stosunek do innych dzieci: – obojętny (głównie bawi się samo), – pozytywny (chętnie bawi się z innymi dziećmi), – agresywny (stwarza zagrożenie dla siebie, innych dzieci).			
6. Zachowanie dziecka podczas: – zabaw samoradnych, – zabaw inspirowanych przez nauczyciela, inne dzieci.			
7. Zna przeznaczenie przedmiotów codziennego użytku, potrafi nadawać im sposób korzystania z nich lub prawidłowo z nich korzystać.			
8. Rozpoznaje i nazywa wybrane owoce i warzywa (jakie?).			
9. Rozpoznaje i nazywa wybrane zwierzęta (jakie?).			

1	2	3	4
10. Rozpoznaje i nazywa kolory podstawowe (jakie? – czerwony, żółty, niebieski).			
11. Obserwuje, dostrzega, rozpoznaje, nazywa przedmioty, zabawki w najbliższym otoczeniu.			
12. Obserwuje, rozpoznaje, określa sytuacje w najbliższym otoczeniu, np.: Mama gotuje. Tata sprząta. Ola się bawi.			
13. Obserwuje, dostrzega, nazywa aktualną porę roku.			
14. Zna cechy aktualnej pory roku (potrafi dobrać obrazki, ilustracje, dary natury do aktualnej pory roku, np. kasztany, żółędzie, kolorowe liście – jesień; śnieg, sanki, bałwan – zima).			
15. Dostrzega zmiany zachodzące w otoczeniu, w przedmiotach, obrazkach, np. zmiana dekoracji w sali, zmiana miejsca zabawki na podłogę.			
16. Wyszukuje przedmioty, zabawki, figury (w najbliższym otoczeniu, na obrazku).			
17. Rozróżnia i wskazuje, nazywa figury geometryczne: koło, kwadrat, inne (jakie?).			
18. Wyodrębnia przedmioty według cech jakościowych: koloru, wielkości (duży, mały), kształtu, przeznaczenia (to do rysowania, to do ubierania).			
19. Porządkuje, grupuje przedmioty według jednej lub więcej cech, np. same duże, same duże i czerwone.			
20. Liczy mechanicznie, wyodrębnia przedmioty do policzenia, przelicza na konkretnych w zakresie...			
21. Porównuje liczebność zbiorów: dużo, mało.			
22. Dobiera pary jednakowych przedmiotów, obrazków, figur (według wzoru, bez wzoru, na podstawie nazwy, obok wzoru).			

1	2	3	4
23. Dostrzega istotne różnice między przedmiotami, obrazkami (opisuje, np.: to jest czerwone, a to zielone, to jest małe, a to duże).			
24. Układa przedmioty, obrazki, figury według poleceń drugiej osoby (na półce, na szafie, na górze, na dole, do pudła).			
25. Układa proste budowle z klocków (pociąg, wieża), z figur; tworzy dowolne konstrukcje przestrzenne z klocków.			
26. Układa proste kompozycje z figur (na wzorze, na podstawie wzoru, bez wzoru).			
27. Układa proste ciągi rytmiczne (rozumie ich stałość) według zaproponowanego schematu (dwa elementy, więcej).			
28. Składa obrazki z... (na wzorze, obok wzoru, bez wzoru).			
29. Czy proste czynności i ich skutki (elementy z życia codziennego).			
30. Czy dwa obrazki schematem przyczynowo-skutkowym (co najpierw, co potem) – rodzaj zależności (jeden element, prosta akcja).			
31. Wysłuchuje, rozpoznaje, różnicuje, nazywa dźwięki naturalne dochodzące z otoczenia (jakie?), celowo odtwarzane (zwierząt, pojazdów, zjawisk, instrumentów).			
32. Nadąża za słyszane dźwięki (jakie?).			
33. Odtwarza, rozpoznaje prosty układ rytmiczny, np.: 			
34. Rozumie polecenia słowne i reaguje na nie (wykonuje polecenia słowne).			
35. Mowa dziecka jest: zrozumiała dla otoczenia, wyraźna, poprawna, niewyraźna, niezrozumiała dla otoczenia.			
36. Porozumiewa się z otoczeniem: poprzez gesty, pojedyncze słowa, proste zdania.			

1	2	3	4
37. Budowa aparatu artykulacyjnego: prawidłowa, nieprawidłowa (jakiego rodzaju s ¹ nieprawidłowości?).			
38. Rozumie, stosuje określenia dotyczące położenia przedmiotów w przestrzeni: góra, dół, na, do, z.			
39. Sprawność fizyczna: – sposób poruszania się, – umiejętność utrzymania równowagi, – rodzaj wykonywanych ćwiczeń.			
40. Manipuluje zabawkami, tworzywem (pietrzy, szereguje, wkłada, wyjmuje, wykleja, lepi).			
41. Rysunek dowolny na etapie: bazgroły, pierwszych motywów, stadium schematu; posługuje się ręką... chwyt narzędzia plastycznego: jest prawidłowy, wymaga korekty.			
42. Rysunek postaci człowieka jest na etapie: bazgroły, głowonogów, głowotułowia, wyuczonego schematu.			
43. Maluje, rysuje (linie proste, łamane, koliste; samodzielnie, na wzorze); wykleja; lepi z mas plastycznych proste kształty, np. wałki, kulki, miseczki; drze gazety, papier.			
44. Wycina (samodzielnie, z pomocą drugiej osoby) dowolnie, po linii prostej, z zachowaniem konturu; chwyt nożyczek jest prawidłowy, wymaga korekty.			
45. Prace manualne wykonuje: wolno – szybko; dokładnie – niedbale.			
46. Mocne strony dziecka podczas zajęć indywidualnych, grupowych (co dziecko lubi robić, jakie zabawy i ćwiczenia wykonuje najchętniej?).			

Osoba prowadząca badania:

Kwestionariusz obserwacyjny rozwoju dziecka – poziom odkrywco-badawczy

Kwestionariusz jest narzędziem diagnostycznym, mającym na celu określenie obecnego poziomu umiejętności dziecka oraz ukierunkowanie dalszej drogi rozwoju. Każda obserwacja jest wytyczną do wspierania rozwoju.

Imię i nazwisko dziecka:

Wiek: Rok w przedszkolu:

Wskaźniki rozwojowe	Pierwsza obserwacja	Druga obserwacja	Trzecia obserwacja
1	2	3	4
1. Przedstawia się, podaje adres domowy.			
2. Wymienia i nazywa członków swojej rodziny, np. mama Ania, tata Adam.			
3. Rozpoznaje, nazywa i nazywa czynności wykonywane w różnych zawodach (jakich?).			
4. Odtwarza z pamięci uprzednio zaobserwowane czynności (zabawy odtworcze, naddawcze).			
5. Wskazuje i nazywa części ciała (na sobie, na drugiej osobie) – ogólnie, ze szczegółami (jakimi?).			
6. Rozróżnia i nazywa kolory podstawowe i pochodne (jakie?).			
7. Rozpoznaje i nazywa pory roku (aktualnie, wybrane, wszystkie), dostrzega cechy charakterystyczne danej pory roku (wybranych, wszystkich), obserwuje i dostrzega zmiany zachodzące w przyrodzie.			
8. Przyporządkowuje elementy typowe dla danej pory roku, podejmuje próbę uzasadnienia wyboru.			
9. Wymienia pory roku: z zachowaniem kolejności występowania, bez zachowania kolejności.			
10. Rozpoznaje i nazywa wybrane owoce, warzywa, rośliny (jakie?).			

1	2	3	4
11. Rozpoznaje, nazywa wybrane zwierzęta domowe i egzotyczne, grupuje według miejsca występowania (np. wiec las, ZOO).			
12. Wymienia dni tygodnia (aktualny, kolejne) chaotycznie, z zachowaniem kolejności.			
13. Wyszukuje i nazywa figury geometryczne (jakie?): paskie, inne. 			
14. Wyszukuje wskazywane elementy, przedmioty, figury w sali, na obrazkach, ilustracjach.			
15. Określa wielkość przedmiotów, figur (porównuje) i układa według wielkości wzrastającej i malejącej (2 i więcej przedmiotów), np. duży, mały; duży, mniejszy, najmniejszy; mały, większy, największy.			
16. Porównuje dwa przedmioty, obrazki, dostrzega różnice i podobieństwa (proste, typowe, np. jeden przedmiot na obrazku; obrazki z większą ilością elementów, obrazki sytuacyjne).			
17. Zauważa nieprawidłowości występujące na obrazkach (co tu nie pasuje?), poprawia błędy.			
18. Odwzorowuje proste układy: zabawek, figur, obrazków (ile elementów w układzie); czas ekspozycji: dłuższy, krótszy.			
19. Klasyfikuje, porządkuje przedmioty, obrazki, figury według cech jakościowych (koloru, wielkości, kształtu, przeznaczenia, pochodzenia).			
20. Przelicza na konkretnych w zakresie... posługując się liczebnikami (głównymi, porządkowymi).			
21. Porównuje liczbę elementów w zbiorze: – potrafi określić gdzie więcej, gdzie mniej, – podejmuje próbę porównania: o ile mniej, o ile więcej... na zasadzie dołączania do pary.			

1	2	3	4
22. Rozpoznaje zmiany ilościowe i jakościowe w układach: – do 3 elementów, powyżej... – odtwarza podane układy elementów.			
23. Składa obrazek, figury z części (z ilu części?) – na wzorze, według wzoru, bez wzoru.			
24. Układa proste cięgi, szlaki rytmiczne według podanego schematu (z ilu elementów: 2–3).			
25. Dorysowuje dalsze elementy ciągu według schematu, dorysowuje dalsze elementy z zachowaniem stałości.			
26. Potrafi ³¹ czytać przyczynę ze skutkiem (określa cięgi zdarzeń), potrafi określić co najpierw, co potem; układa proste historyjki obrazkowe (z ilu elementów?), dostrzega elementy akcji.			
27. Tworzy wypowiedź do obrazka: jedno- wyrazow ¹ , proste zdanie, wypowiedź zdaniow ¹ .			
28. Budowa narządów artykulacyjnych, wymowa: prawidłowa, nieprawidłowa.			
29. Porozumiewa się z otoczeniem: – przy pomocy gestów, – pojedynczych wyrazów, – zdań prostych, – poprawności wypowiedzi dziecka: podczas rozmów swobodnych, na temat.			
30. Wysłuchuje i różnicuje dźwięki docho- dzące z otoczenia: naturalne, celowo wytwarzane (jakie?).			
31. Rozpoznaje dźwięki wydawane przez instrumenty muzyczne (np. bębenek, tamburyn, kołatka, grzechotka, pianino).			
32. Rozpoznaje, reaguje na: wysokość dźwię- ków (wysokie, niskie); natężenie (gło- sno, cicho); barwa (smutna, radosna); tempo (wolne, szybkie).			
33. Wysłuchuje dźwięki, rozpoznaje i do- biera obrazki do słyszanych dźwięków, odgłosów, zapamiętuje i odwzorowuje układy słyszanych dźwięków (z ilu ele- mentów?).			

1	2	3	4
34. Potrafi odtworzyć prosty rytm, użyć lub wyszukać do niego obraz graficzny, odtworzyć prosty rytm na podstawie obrazu graficznego.			
35. Chętnie uczy się na pamięć wierszy, piosenek, rymowanek.			
36. W zakresie sprawności fizycznej (motoryka duża) dziecko potrafi: – poruszać się (w jaki sposób?), – wykonywać ćwiczenia (jakie?).			
37. Manipuluje tworzywem i zabawkami (duże, małe), piętzy, szereguje, wkłada, wyjmuje, nawleka, przesypuje, lepi.			
38. Rysuje i maluje: – na etapie bazgroły, pierwszych motywów, stadium schematu, stadium wczesnego realizmu, – chwyt, – wypełnianie konturów, kolorowanie z zachowaniem granic konturów: kreśkuj ¹ c, ruchem kolistym.			
39. Prace manualne wykonuje: – wolno – szybko, – dokładnie – niedbale, – bogate – ubogie w treści			
40. Posługuje się nożyczkami, wycina proste kształty: – chwyt narzędzia, – cięcie po linii prostej, krzywej.			
41. W codziennych czynnościach posługuje się: – ręk ¹ (praw ¹ , lew ¹ , obiema, naprzemiennie), – nog ¹ (praw ¹ , lew ¹ , obiema, naprzemiennie), – okiem dominuj ¹ cym jest oko ...			
42. Wskazuje poszczególne części własnego ciała (ogólnie, ze szczegółami).			
43. Rozumie i stosuje określenia dotyczące stronności ciała: to moja prawa ręka, lewa noga.			
44. Rozumie i stosuje pojęcia: do przodu, do tyłu, przed siebie, za siebie.			

1	2	3	4
45. Rozumie i stosuje pojęcia dotyczące kierunków w przestrzeni: na lewo, na prawo, naprzeciw, na górze, na dole, z boku, obok.			
46. Rozumie, stosuje pojęcia dotyczące położenia przedmiotów w przestrzeni: na, pod, za, między, nad, wyżej, niżej.			
47. Odzworowuje proste kształty z zachowaniem kierunku.			
48. Koncentruje się przez dłuższy czas na ulubionych czynnościach i zabawach: indywidualnych, grupowych.			
49. Reaguje na polecenia nauczyciela i wykonuje je.			
50. Rozpoznaje różne stany emocjonalne (potrafi je identyfikować nazywać reagować).			
51. W zajęciach terapeutycznych jest: – samodzielny i spontanicznie nadaje, wykonuje czynności, – aktywny, niechętnie uczestniczy w zabawach, ćwiczeniach.			
52. Mocne strony dziecka:			

Osoba prowadząca badania:

Kwestionariusz obserwacyjny rozwoju dziecka – poziom abstrakcyjno-symboliczny

Kwestionariusz jest narzędziem diagnostycznym, mającym na celu określenie obecnego poziomu umiejętności dziecka oraz ukierunkowanie dalszej drogi rozwoju. Każda obserwacja jest wytyczną do wspierania rozwoju.

Imię i nazwisko dziecka:

Wiek: Rok w przedszkolu:

Wskaźniki rozwojowe	Pierwsza obserwacja	Druga obserwacja	Trzecia obserwacja
1	2	3	4
1. Potrafi się przedstawić – imię, nazwisko, pełny wiek, – adres zamieszkania, – adres i nazwa przedszkola.			
2. Potrafi przedstawiać członków swojej rodziny: – wymienia imiona, nazwiska, zawód, miejsce pracy.			
3. Wskazuje i nazywa części ciała: – ogólnie, ze szczegółami, – na sobie, na drugiej osobie.			
4. Obserwuje, rozróżnia i nazywa pory roku: aktualny, wybrane, wszystkie (z zachowaniem kolejności występowania, bez zachowania kolejności); określa cechy charakterystyczne i zjawiska towarzyszące, np. jesień – opadają kolorowe liście, jest słońce; dostrzega i określa różnice między porami roku.			
5. Posługuje się nazwami: – pór dnia (rano, po południu, wieczór, noc), – dni tygodnia (nazywa aktualny dzień, wymienia wszystkie, ale chaotycznie, wymienia wszystkie z zachowaniem kolejności występowania), – miesiące.			
6. Zna przeznaczenie przedmiotów codziennego użytku: – potrafi je właściwie stosować – określa ich zastosowanie, – określa zależność przedmiot – czynność – zawód.			

1	2	3	4
7. Rozpoznaje i nazywa wybrane rodziny: owoce, warzywa, drzewa, kwiaty (jakie?).			
8. Rozpoznaje i nazywa wybrane zwierzęta: domowe, egzotyczne.			
9. Rozpoznaje i nazywa kolory podstawowe i pochodne, zna sposoby ³¹ czenia kolorów tak, by powstały wybrane kolory pochodne.			
10. Rozróżnia i nazywa figury geometryczne: płaskie, przestrzenne (jakie?).			
11. Potrafi określić wielkość ciężar przedmiotów: duży – mały, wąski – szeroki, gruby – cienki, wysoki – niski, długi – krótki, lekki – ciężki.			
12. Zna i rozumie pojęcia czasowe: rano – po południu – wieczór – noc, wczoraj – dzisiaj – jutro, długo – krótko; teraz – potem, wcześniej – później, szybko – wolno.			
13. Obserwuje, rozpoznaje i identyfikuje zmiany w otoczeniu, zapisuje własne obserwacje w postaci symboli, znaków, napisów, np. kalendarz pogody.			
14. Rozpoznaje, wyszukuje, dobiera obrazki, litery do podanej pierwszej głoski.			
15. Rozpoznaje, wyszukuje, nazywa wybrane symbole graficzne: litery, cyfry, znaki matematyczne (jakie?).			
16. Wyszukuje takie same litery, sylaby (drukowane, pisane; małe, duże) w rozsypankach, układankach, dominach, w tle obrazka, w tekście.			
17. Wyszukuje ukryte w sali, na obrazkach: figury, symbole, znaki.			
18. Zna symbole graficzne: litery, cyfry, znaki matematyczne (odczytuje je, różnicuje, dobiera sylaby, wyrazy, zdania).			
19. Układa figury, cyfry, litery według wzoru, z pamięci, bez wzoru.			

1	2	3	4
20. Układa wyrazy z rozsypanki sylabowej, literowej; zdania z rozsypanki wyrazowej; dobiera podpisy do obrazków, historyjki obrazkowej; odczytuje proste wyrazy, zdania, teksty.			
21. Potrafi określić przyczynę i skutek, układa historyjki, przewidywać następstwa postępowania (co zdarzy się, gdy...?).			
22. Układa obrazki – składa z części, układa puzzle (jak złożone: proste, bogate w treść z ilu elementów?).			
23. Segreguje wybrane obrazki, figury, symbole graficzne według podanego kryterium: kształtu, koloru, rodzaju (np. pisane, drukowane, duże, małe); elementów składowych liter (np. z brzuszkami, z liniami prostymi).			
24. Dostrzega i określa różnice, podobieństwa między przedmiotami, obrazkami, zauważa nieprawidłowości, wyszukuje wskazane elementy, poprawia błędy.			
25. Układa cięgi rytmiczne (z ilu elementów?) z obrazków, figur, symboli według podanego wzoru, np. o a e o a e o a e...			
26. Odwzorowuje figury, cyfry, litery, z gotowych elementów, samodzielnie (na wzorze, obok wzoru, według wzoru, według zapamiętanego układu, bez wzoru), odwzorowuje elementy graficzne: bez liniatury, w liniaturze.			
27. Rozpoznaje, czyta układy symboli graficznych: sylaby, wyrazy, zdania; całościowo, głośkując; samodzielnie, z pomocą.			
28. Czyta proste, złożone wyrazy, zdania, teksty (ze zrozumieniem, bez zrozumienia).			
29. Klasyfikuje przedmioty według cech jakościowych (jednej lub wielu), np. wielkość, kształt, kolor, przeznaczenie; ilościowych.			

1	2	3	4
30. Porównuje liczebność zbiorów, klasyfikuje zbiory przedmiotów według ich liczebności – dobiera cyfry wskazujące na ilość elementów.			
31. Posługuje się liczebnikami: głównymi, porządkowymi; w zakresie... opanowało umiejętność rozróżniania błędnego liczenia od prawidłowego; określa sposób liczenia: od lewej do prawej każdy element.			
32. Potrafi odejmować i dodawać – na konkretach, przez manipulowanie przedmiotami, – przez rachowanie na palcach i innych zbiorach, – przez pamięciowe wyznaczanie sumy i różnicy.			
33. Układa i rozwiązuje zadania z treści ¹ , zapisuje czynności matematyczne (zadania matematyczne) do podanego obrazu, układu, słyszanej treści.			
34. Wysłuchuje, różnicuje i porównuje, dobiera: dźwięki dochodzące z otoczenia, celowo odtwarzane dźwięki.			
35. Wysłuchuje, wyodrębnia z mowy: zdania, wyrazy, sylaby, głoski (w nagłosie, wygłosie, śródgłosie, kolejne).			
36. Różnicuje sylaby, wyrazy o podobnym brzmieniu, potrafi zmieniać wyraz poprzez zmianę głoski.			
37. Słucha, czyta – ze zrozumieniem, zapamiętuje poznane treści, układa proste zdania do przedstawionej treści.			
38. Chętnie uczy się wierszyków, piosenek, rymowanek.			
39. Wypowiedź do obrazka, sytuacji jest na etapie: wyrazu, zdania, zdań tworzących logiczną całość potrafi samodzielnie wyciągać wnioski.			
40. Czas koncentracji uwagi na zabawie, na zadaniu jest: krótki, długi, wystarczący do doprowadzenia czynności do końca.			

1	2	3	4
41. Samodzielnie wykonuje czynności samoobsługowe (jakie?), pomaga innym w wykonywaniu czynności samoobsługowych.			
42. W zakresie ćwiczeń motoryki dużej potrafi: – poruszać się (w jaki sposób?), – wykonywać ćwiczenia ruchowe (rzut do celu, skoki, biegi, czworakowanie), – utrzymywać równowagę.			
43. Wykonuje prace manualne (w jaki sposób?).			
44. Rysuje, maluje: – na etapie: bazgroły, pierwszych motywów, stadium schematu, stadium wczesnego realizmu, – posługując się ręką: prawą, lewą.			
45. Prawidłowo posługuje się: – kredą, ołówkiem, – chwytem, – rysunkiem po ołówku, – odtwarzaniem według wzoru, – zamalowywaniem przestrzeni ograniczonej konturem, – odwzorowywaniem symboli.			
46. Wycina proste, złożone kształty: – chwytem nożyczek, – cięcie po linii prostej, krzywej, ukośnej, kołistej.			
47. Manipuluje swobodnie tworzywem i materiałami plastycznymi.			
48. Uczy się, poznaje i bierze udział w nowych doświadczeniach: – indywidualnie, zespołowo, w grupie, – uczestniczy: aktywnie, biernie, niechętnie, – samodzielnie i spontanicznie nadaje czynności.			
49. Rozumie pojęcia dotyczące kierunków i położenia przedmiotów w przestrzeni i względem siebie: na, pod, nad, wyżej, niżej, między, przy, na prawo, na lewo, wewnątrz, na zewnątrz.			

1	2	3	4
50. Kreśli proste wzory graficzne z zachowaniem kierunku: z góry na dół ³ , od lewej do prawej.			
51. Stosunek do innych dzieci: – obojętny, – agresywny, – poprawny, – opiekuńczy.			
52. Chętnie nawiązuje kontakt z innymi dziećmi: – podczas zabaw inspirowanych przez nauczyciela, – podczas zabaw samorządnych.			
53. Zna ogólnie panujące zasady zachowania i podporządkowuje się im, zna zasady postępowania warunkujące bezpieczeństwo (dostrzega sytuacje bezpieczne i niebezpieczne).			
54. Ma poczucie odpowiedzialności, które ujawnia się poprzez samodzielne, dokładne i rzetelne wywiązywanie się z podejmowanych zadań, szacunek do pracy swojej i innych.			
55. Podejmuje próby radzenia sobie z problemami, trudnościami (w jaki sposób reaguje na sytuacje konfliktowe, trudne?), zdaje sobie sprawę z konsekwencji wyborów.			
56. Potrafi odróżniać i identyfikować różne stany emocjonalne (smutek, radość, złość, gniew).			
57. Umie się cieszyć własnymi osiągnięciami i odczuwać satysfakcję z wykonanego zadania (samoocena dziecka), umie zaakceptować porażkę i skorygować swoje zachowanie.			
58. Zna swoje prawa, przestrzega ich i wypełnia swoje obowiązki.			

Osoba prowadząca badania:

Czêœell

WYNIKI DIAGNOZY

Ważnym elementem prowadzonej diagnozy są zeszyty indywidualnej pracy terapeutycznej. Zapisuje się w nich spostrzeżenia z zajęć diagnostycznych, uwagi, wnioski z analizy kwestionariusza obserwacyjnego. Podsumowaniem przeprowadzonej diagnozy jest stworzenie ogólnego planu rocznego, na podstawie którego terapeuta określa swoje oczekiwania wobec postępów w terapii. Są one wytyczną do okresowego planowania pracy dydaktyczno-terapeutycznej.

Przykładowy wzór opisu z zeszytu indywidualnej pracy terapeutycznej

1. Informacje dotyczące dziecka:
 - imię i nazwisko,
 - wiek,
 - krótka charakterystyka dziecka wynikająca z orzeczenia kwalifikacyjnego do kształcenia specjalnego (numer orzeczenia):
 - ☐ diagnoza medyczna (jeżeli w orzeczeniu zawarte są takie informacje),
 - ☐ diagnoza psychologiczno-pedagogiczna,
 - ☐ wskazania i zalecenia wynikające z orzeczenia,
 - ☐ ewentualny opis sytuacji rodzinnej dziecka,
 - ☐ krótki opis wcześniejszych losów edukacyjnych dziecka.
2. Krótki opis wstępnych obserwacji zachowania dziecka w grupie (w klasie), w kontakcie indywidualnym (przeprowadzany w pierwszym okresie pobytu dziecka lub w okresie diagnostycznym).
3. Ogólne podsumowanie przeprowadzonej obserwacji i diagnozy (w punktach).
4. Ogólny program terapii pedagogicznej.
5. Oczekiwania określone przez samego terapeutę na wybrany przez niego okres.
6. Okresowe podsumowanie prowadzonej pracy dydaktyczno-terapeutycznej (wykonywane średnio dwa razy w roku).

Przykładowe opisy przypadku z zeszytów indywidualnej pracy terapeutycznej prezentowane poniżej dotyczą czterech poziomów omawianych w przedmowie.

Opis przypadku – praca na poziomie zmysłowym

1 września 2000 r. chłopiec w wieku pięciu lat został przyjęty do przedszkola z grupami integracyjnymi na podstawie orzeczenia kwalifikacyjnego do kształcenia specjalnego.

Dane o dziecku wynikające z orzeczenia (diagnoza psychologiczno-pedagogiczna):

- zespół Downa,
- mowa w fazie melodii,
- słabe rozumienie poleceń,
- rysunek w fazie bazgroły,
- opóźnienie rozwoju psychoruchowego,
- wada wzroku.

Wskazania i zalecenia wynikające z orzeczenia:

- terapia mająca na celu wywołanie mowy,
- terapia psychopedagogiczna ukierunkowana na rozwijanie procesów poznawczych i sprawności manualnej,
- stymulacja rozwoju emocjonalno-społecznego.

Sytuacja rodzinna dziecka

Chłopiec jest kolejnym dzieckiem w rodzinie, jest otoczony opieką rodziców i babci.

Wczesniejsze losy edukacyjne dziecka

Do momentu zapisania dziecka do przedszkola integracyjnego chłopiec uczęszczał na zajęcia terapeutyczne w poradni genetycznej oraz na zajęcia logopedyczne organizowane w ramach Stowarzyszenia Rodziców i Opiekunów Chorych z Zespołem Downa.

Etapy rozwoju dziecka po przyjęciu go do przedszkola integracyjnego – wstępne obserwacje pedagogiczne (diagnoza) we wrześniu 2000 r.

Chłopiec nie nawiązuje kontaktu z rówieśnikami podczas zajęć integracyjnych organizowanych przez nauczyciela. Zachęcony, uczestniczy tylko w zabawach muzyczno-ruchowych i ruchowych na zasadzie naśladowania. Podczas zajęć indywidualnych nawiązuje krótki kontakt z nauczycielem. Chętnie się bawi rekwizytami w zabawy „kosi kosi łąki”, „cacy cacy klap”. Zdarza się, że

odwzorowuje czynności proponowane w zabawach. Lubi się bawić klockami, koralikami, które wkłada i przekłada do pojemników, dobrze sobie radzi w zabawach polegających na dopasowaniu klocka do właściwego otworu, kształtu. Niechętnie posługuje się kredkami, woli je przekładać i przesypywać do innych pojemników, niż rysować. Chętnie bawi się farbami, maluje całą ręką, palcami na dużej powierzchni.

W zakresie samoobsługi chłópiec wymaga wysadzania na nocnik co 2–3 godziny, potrafi korzystać z szatni – samodzielnie odkręca wodę, myje ręce poprzez pocieranie dłoni, po zakończeniu mycia otrzepuje dłonie z wody i wyciera je w ręcznik; podczas posiłków wymaga karmienia łyżką; samodzielnie pije z kubka.

Na podstawie diagnozy i zebranych informacji o dziecku ustalono, że program terapeutyczny będzie prowadzony na poziomie zmysłowym.

Ogólny program terapii pedagogicznej

1. Wykonywanie czynności samoobsługowych z pomocą drugiej osoby (nadmówanie i wzmocnienie czynności wykonywanej przez dziecko z czynnościami opiekuna lub drugiego dziecka):

a) jedzenie:

- zabawy doskonalące umiejętności posługiwania się łyżką i widelcem,
- wdrażanie dziecka do samodzielnego spożywania posiłków;

b) mycie się:

- kształtowanie nawyku mycia się w konkretnych sytuacjach,
- rozwijanie nawyku mycia rąk po wyjściu z toalety – ćwiczenie samodzielnego odkręcania i zakręcania wody i wycierania rąk,
- zabawy i ćwiczenia w wodzie: uderzanie dłońmi o powierzchnię wody („chlap, chlap” – ćwiczenia wyzwalające powtarzanie dźwięków), polewanie wodą rąk kolejno i jednocześnie, ćwiczenia nadmówcze
 - pocieranie rąk pod wodą,
- wdrażanie do samodzielnego mycia rąk i twarzy (zębów z pomocą nauczyciela);

c) ubieranie się: zabawy z ubraniami, nadmówanie czynności nakładania poszczególnych elementów odzieży;

d) potrzeby fizjologiczne:

- wdrażanie do samodzielnego zdejmowania odzieży przed i po korzystaniu z nocnika (zachęcanie do sygnalizowania potrzeb komunikatem werbalnym, np. „ee”, „siusiu”),
- wdrażanie do korzystania z sedesu.

2. Wdrażanie do nawiązywania kontaktów społeczno-emocjonalnych:

a) dziecko poznaje siebie – poznawanie swojego ciała:

- zabawy dotykowe (naciągowe) – wyczuwanie własnego ciała (zabawy przy lustrze – oglądanie i dotykanie dużych części ciała);

b) dziecko i inne dzieci:

- wdrażanie dziecka do bezpiecznej zabawy (nie bije, nie robi krzywdy innym),
- zachęcanie dziecka do naciągania innych dzieci podczas zabaw (ruchowych i innych),
- wdrażanie dziecka do współdziałania poprzez naciągownictwo i zabawy odtwórcze w parach: ćwiczenia mające na celu rozwijanie sposobów komunikowania się: naciąganie wskazywania części ciała, poznawanie czynności, naciągownictwo i wspólne wykonywanie, naciąganie czynności samoobsługowych, naciąganie wytwarzanych odgłosów,
- rozwijanie umiejętności współdziałania z drugą osobą, np. elementy metody Ruchu Rozwijającego W. Sherborne¹,
- ćwiczenia zmierzające do poznania samego siebie: zabawy rękoma, dostarczanie dziecku różnych bodźców zapachowych i smakowych – podstawowe smaki: słodki, słony, gorzki – pobudzanie zmysłów dziecka, dotykanie przedmiotów i manipulowanie nimi.

3. Wskazywanie i rozróżnianie przedmiotów do manipulacji w najbliższym otoczeniu:

- wyciąganie ręki po wskazany przedmiot,
- wybieranie i trzymanie w ręku wskazanego przedmiotu,
- manipulowanie przedmiotami – zabawy poprzez dotyk;

a) zabawy manipulacyjne z wykorzystaniem przedmiotów o różnych fakturach:

- ociskanie,
- gnieciecie,
- darcie (miękki papier, np. ręczniki papierowe, twardszy papier, np. kolorowa gazeta),
- drażnienie wewnętrznej strony dłoni (ociskanie, rozkurczanie);

b) zabawy w układanie i przekładanie przedmiotów:

- układanie przedmiotów wskazanych przez drugą osobę,
- podawanie i odbieranie na bazie komunikatu „daj”, „weź”.

¹M. Bogdanowicz, B. Kisiel, M. Przasnyska, Metoda Weroniki Sherborne w terapii i wspomaganiu rozwoju dziecka, WSP, Warszawa 1992.

4. Reagowanie na polecenia osób z najbliższego otoczenia.
 5. Dostarczanie bodźców mających na celu zwrócenie uwagi dziecka na wywołany sygnał, np.:
 - a) zabawy „rób to, co ja”: siadanie, wstawanie, klaskanie,
 - b) zabawy z piłką: toczenie do drugiej osoby, podawanie piłki oraz próby podrzucania piłki.
 6. Wywołanie reakcji dziecka na bodźce.
 7. Ćwiczenia wstępne do nauki mowy – ćwiczenia usprawniające narządy artykulacyjne (ćwiczenia logopedyczne).
- Na podstawie ustalonych wytycznych (programu ogólnego oraz informacji o dziecku zawartych w diagnozie wstępnej) określa się oczekiwania na dany okres (co najmniej dwa razy w roku), a następnie konstruuje okresowe plany pracy terapeutycznej.

Oczekiwania na pierwszy okres pracy terapeutycznej (pierwszy semestr)

Dziecko:

- nawiązuje kontakt z drugą osobą,
- potrafi samodzielnie wykonać proste czynności samoobsługowe: samodzielnie spożywa posiłek – trzyma łyżkę, nakłada na nią pokarm i wkłada do buzi,
- potrafi chwycić i podnosić układane drobne przedmioty w określonym miejscu.

Oczekiwania na drugi okres pracy terapeutycznej (drugi semestr)

Dziecko:

- samodzielnie posługuje się łyżką i widelcem,
- wskazuje przedmiot i podaje go na polecenie – prosi nauczyciela,
- rozpoznaje i wskazuje części ciała,
- nadaje proste sylizowane dźwięki (zabawy ortofoniczne), podejmuje próby wykonania prostych ćwiczeń oddechowych,
- współdziała z drugim dzieckiem na zasadzie naśladowania,
- manipuluje przedmiotami, potrafi chwycić drobne przedmioty (chwyt pincetowy).

Osiągnięcia dziecka po roku pracy terapeutycznej

Dziecko powoli nawiązuje kontakt z innymi dziećmi i nauczycielami. Coraz chętniej współdziała z jednym dzieckiem lub w małej grupie dzieci. Obserwuje i nadaje proste czynności: podaje przedmioty, turla, toczy piłkę, układa – z pomocą – przedmioty w wyznaczonym miejscu. Bierze udział w zabawach

ruchowych, z bardzo dobrym skutkiem nadąża inne dzieci. Bra³ udział³ w przedstawieniu wigilijnym, gdzie bardzo dobrze odnalaz³ się, bierze udział³ w zabawach samorodnych, nadąża¹ c zachowanie innych dzieci. Coraz chętniej podejmuje próby samodzielnego spożywania posi³ków; potrafi chwycić³ łyżk³ę i widelec, nak³ada b¹d³ nabiera pokarm, a następnie trafia nim do ust (śadnie zjada zupy). Samodzielnie pije z kubka. Prawid³owo gryzie kruche pokarmy i coraz częściej gryzie pokarmy sta³e.

Potrafi samodzielnie odkrêci³ zakrêci³awodê, pociera rêce podczas mycia, wyciera rêce rêcznikami papierowymi, które następnie wyrzuca do kosza. Potrafi wykona³proste polecenie s³owne („daj”, „we³”). Manipuluje przedmiotami.

Odtwarza proste ruchy wspólnie z nauczycielem i samodzielnie. Zna przeznaczenie kredki i pędzla i potrafi się pos³ugiwa³etymi narzędziami plastycznymi (rysunek na etapie bazgroty). Maluje i kred³ proste kształty.

Potrafi powtórzy³na zasadzie echa proste d³wiêki i rytmy. Próbuje artyku³owa³proste d³wiêki, coraz częściej powtarza proste s³owa (chętnie się bawi, wykonuj¹ c proste a³wiczenia ortofoniczne). Nawi¹zuje coraz lepszy kontakt wzrokowy. Ma wykszta³con¹ reakcjê na swoje imię. Wdrażanie i rozwijanie potrzeby pochwa³y za dobrze wykonane zadanie wywo³uje prawid³ow¹ reakcjê na bodziec – dziecko pochwalone, nagrodzone coraz chętniej podejmuje dzia³ania i nawi¹zuje kontakt z drug¹ osob¹.

Opis przypadku – praca na poziomie poznawczym z wybranymi elementami poziomu zmys³owego

1 wrze³nia 2001 r. ch³opiec w wieku trzech lat zosta³ przyjêty do przedszkola z grupami integracyjnymi na podstawie orzeczenia kwalifikacyjnego do kształcenia specjalnego.

Dane o dziecku wynikaj¹ ce z orzeczenia (diagnoza psychologiczno-pedagogiczna):

- dobre rozumienie prostych poleceń i sytuacji z Źycia codziennego,
- s³aba koncentracja na zadaniach umys³owych,
- rysunek w fazie bazgroty,
- bardzo s³aba sprawno³æmanualna,
- dzieciêce poraźenie mózgowe (prawostronne).

Wskazania i zalecenia wynikają z orzeczenia:

- terapia psychopedagogiczna ukierunkowana na rozwijanie procesów poznawczych, sprawności manualnej i koordynacji wzrokowo-ruchowej,
- stymulacja rozwoju emocjonalno-społecznego.

Sytuacja rodzinna dziecka

Chłopiec jest drugim dzieckiem w rodzinie, jest otoczony troskliwą opieką rodzicielską. Regularnie poddawany jest rehabilitacji ruchowej, dzięki czemu jest u niego widoczny stopniowy postęp w zakresie sprawności ruchowej.

Etapy rozwoju dziecka po przyjęciu go do przedszkola integracyjnego – wstępne obserwacje pedagogiczne (diagnoza) w okresie wrzesień–październik 2001 r.

Dziecko dobrze się zaaklimatyzowało w grupie przedszkolnej; chętnie bierze udział w zabawach organizowanych dla grupy i podczas zabaw z powodzeniem nadąża za innymi dziećmi. W trakcie zajęć indywidualnych prowadzonych przez terapeutę bierze udział w prostych zabawach i ćwiczeniach, dobrze rozumie proste polecenia i bardzo dobrze wykonuje zadania na zasadzie naśladowania.

Nie rozróżnia i nie nazywa kolorów. Nie dostrzega zmian w prostych obrazach. Słabo rozróżnia typowe proste dźwięki dochodzące z otoczenia. Chętnie tworzy budowle z klocków, układa wieże, domy, pociągi.

Nie przelicza. Jego sprawność manualna jest bardzo słaba, chwyt narzędzia wymaga korekty. Samodzielny rysunek dziecka jest na etapie bazgroły.

Sygnalizuje potrzeby fizjologiczne, lecz ze względu na stan zdrowia wymaga pomocy podczas korzystania z toalety.

Na podstawie diagnozy oraz zebranych informacji o dziecku ustalono, że program terapeutyczny będzie prowadzony na poziomie poznawczym z wybranymi elementami z poziomu zmysłowego.

Ogólny program terapii pedagogicznej

1. Budzenie wiary we własne możliwości i umiejętności:
 - a) wzmocnienia pozytywne,
 - b) zabawy i ćwiczenia wynikające z zainteresowań dziecka („co lubię”, „co potrafię”).
2. Rozwijanie sfery społeczno-emocjonalnej poprzez:
 - a) zabawy w grupie (dowolne, inspirowane przez nauczyciela),
 - b) rozwijanie umiejętności radzenia sobie w trudnych sytuacjach.

3. Doskonalenie czynności samoobsługowych (wyrabianie nawyków estetyczno-higienicznych).
4. Budzenie aktywności poznawczej dziecka poprzez wprowadzanie nowych pojęć otaczającego świata, dostarczanie informacji dotyczących życia codziennego:
 - a) wprowadzanie nazw kolorów podstawowych,
 - b) wprowadzanie nazw wybranych owoców, warzyw, zwierząt domowych,
 - c) sukcesywne wprowadzanie nazw figur geometrycznych (koło, kwadrat),
 - d) rozwijanie umiejętności przeliczania na konkretnych w możliwie szerokim zakresie (według możliwości dziecka), porównywania ilości elementów (dużo, mało),
 - e) wprowadzanie nazw aktualnych pór roku i cech charakterystycznych dla każdej z nich,
 - f) nazywanie czynności wykonywanych przez dziecko i inne osoby.
5. Pobudzanie rozwoju pamięci dowolnej poprzez:
 - a) utrwalanie informacji o sobie,
 - b) zabawy pamięciowe,
 - c) wiersze i piosenki.
6. Usprawnianie percepcji wzrokowej i pamięci wzrokowej (na materiale konkretnym) poprzez:
 - a) dobieranki, loteryjki, domina,
 - b) wyszukiwanki,
 - c) dokładanki,
 - d) układanki z części: na wzorze, obok wzoru, bez wzoru (elementy pocięte według wzorów J. Magnuskiej – proste wzory 2-elementowe²).
7. Kształtowanie wrażliwości słuchowej, usprawnianie koordynacji słuchowej i pamięci słuchowej poprzez:
 - a) ćwiczenia oddechowe,
 - b) zachęcanie do nazywania wykonywanych czynności,
 - c) rozróżnianie i nazywanie dźwięków naturalnych i celowo wytwarzanych (z najbliższego otoczenia, zwierząt, pojazdów),
 - d) zabawy rytmiczno-ruchowe.
8. Rozwijanie orientacji w schemacie własnego ciała i przestrzeni poprzez:
 - a) wskazywanie i nazywanie części ciała,
 - b) rozróżnianie i przyporządkowywanie odzieży do danej części ciała,

²J. Magnuska, S. Bober, A. Koźmińska, *Reedukacja dzieci...*, op. cit.

- c) układanie przedmiotów względem siebie – rozumienie pojęć góra, dół, na, do, w.
9. Usprawnianie funkcji manualnej i grafomotorycznej poprzez:
- rozwijanie umiejętności posługiwania się sytuacjami w zakresie samoobsługi,
 - ćwiczenia rozmachowe,
 - rozwijanie sprawności manualnej poprzez zabawy z masami, malowanie farbami (całymi dłońmi, palcami), wydzieranki,
 - rozwijanie umiejętności posługiwania się narzędziami i przyborami plastycznymi,
 - ćwiczenia usprawniające z wykorzystaniem metody E. Cotton³,
 - ćwiczenia drobnych ruchów ręki i dłoni, palców (wydzieranki, wygniatki, lepienie, wycinanie, wyklejanie, zbieranie, toczenie itp.),
 - ćwiczenia w rysowaniu, malowaniu (dowolne i na temat), rysowanie i malowanie po śladzie (wzory: M. Frostig, D. Horne, M. Bogdanowicz⁴),
 - wzbogacanie rysunku dowolnego i tematycznego (zwrócenie uwagi na elementy tworzące całość, rysowanie, tworzenie schematu).

Oczekiwania na pierwszy okres pracy terapeutycznej

Dziecko:

- uczestniczy w zabawach z innymi dziećmi podczas zajęć dowolnych i organizowanych przez nauczyciela,
- skupia uwagę na przedmiotach znajdujących się w najbliższym otoczeniu, rozróżnia je i nazywa,
- potrafi się przedstawić powiedziawszy pokazawszy ile ma lat,
- rozpoznaje, wyszukuje i nazywa kolory podstawowe (czerwony, żółty, niebieski),
- przelicza na konkretach we właściwym dla siebie zakresie,
- potrafi samodzielnie wykonywać codzienne proste czynności o charakterze manualnym (czynności samoobsługowe i korzystanie z narzędzi plastycznych: kredka ołówkowa, pędzel),
- wysłuchuje i rozpoznaje dźwięki naturalne i celowo wytwarzane (stukanie, klaskanie), rozpoznaje dźwięki odtwarzane (pojazdy, zwierzęta).

³Opis metody znajduje się [w:] M. Borkowska (red.), ABC rehabilitacji dzieci, cz. 2: Mózgowe porażenie dziecięce, „Pelikan”, Warszawa 1989.

⁴M. Frostig, D. Horne, Wzory i obrazki. Program rozwijający percepcję wzrokową, tłum. J. Suta, PTP, Warszawa 1989; M. Bogdanowicz, Ćwiczenia grafomotoryczne przygotowujące do nauki pisania według Hany Tymichowej, „Fokus”, Gdańsk 1997.

Osi¹gni¹cia dziecka po roku pracy terapeutycznej

Ch³opiec rzadko uczestniczy w zaj¹ciach terapeutycznych z powodu wysokiej absencji (cz¹ste choroby dziecka). Jednak w wyniku prowadzonej wspólnie z rodzicami pracy terapeutycznej dziecko poczyni³o znaczne post¹py w rozwoju psychoruchowym. Potrafi si¹ przedstawia¹ mówi, ile ma lat. Pokazuje na palcach. Potrafi przez d³u¿sz¹ chwil¹ skupia¹uwag¹ na interesuj¹cym go przedmiocie, zabawie. Podczas zaj¹cia indywidualnych prowadzonych przez terapeut¹ uczestniczy w prostych zabawach i æwiczeniach. Dobrze rozumie proste polecenia, bardzo dobrze wykonuje proponowane mu zabawy i æwiczenia dobrane do jego poziomu rozwoju.

Rozr³ni¹ i nazywa kolory podstawowe (¿ó³ty, czerwony, z pomoc¹ podaje nazw¹ koloru niebieskiego), wyodr³bnia równie¿ przedmioty w kolorze zielonym, jak trawa – czasem jeszcze zapomina nazw¹ koloru. Dostrzega zmiany w prostych uk³adach przedmiotów, obrazków w zabawach „czego tu brakuje?” (trzy elementy).

Okre³a, co widzi na obrazku, nazywa czynnoœci z obrazka i wykonane przez drug¹ osob¹ – wypowiedzi s¹ najcz¹œciej jedno-, dwu-, trzywyrazowe, np. „Ch³opiec buduje. On robi dom”.

Potrafi przelicza¹ena konkretach – do trzech przedmiotów, liczy tylko za pomoc¹ liczebników porz¹dkowych – pierwszy, drugi, trzeci.

Podejmuje próby rozr³niania typowych dŹwi¹ków dochodz¹cych z otoczenia, bardzo dobrze rozpoznaje i nad³aduje dŹwi¹ki celowo odtwarzane, takie jak: odg³osy zwierz¹t domowych (kot, pies, krowa, owca), pojazdów (samochód, poci¹g).

W dalszym ci¹gu jego sprawnoœæ manualna jest bardzo s³aba, chwyt narz¹dza wymaga korekty. Rysunek samodzielny dziecka na etapie bazgroty chaotycznej. Dziecko ch¹tnie si¹ bawi, maluj¹c ca³¹ d³oni¹ farbami, kred¹ dowolne wzory palcami, wykorzystuj¹c przygotowane masy klejowe i z kisielu, bawi si¹ masami papierowymi, glinkami – uklepuje je, gniecie, podejmuje próby toczenia.

Wykonuje proste czynnoœci samoobs³ugowe – samodzielnie zjada posi³ek, z pomoc¹ korzysta z æazienki podczas mycia r¹k i z¹bów. W dalszym ci¹gu wymaga pomocy w korzystaniu z toalety. Zach¹cany, podejmuje próby zdejmowania i wk³adania spodni.

Opis przypadku – praca na poziomie poznawczym

1 września 2002 r. chłopiec w wieku pięciu lat został przyjęty do przedszkola z grupami integracyjnymi na podstawie orzeczenia kwalifikacyjnego do kształcenia specjalnego.

Dane o dziecku wynikające z orzeczenia (diagnoza psychologiczno-pedagogiczna):

- wada wymowy (dziecko uczęszcza na zajęcia logopedyczne),
- dobre rozumienie bardzo prostych poleceń i sytuacji z życia codziennego,
- bardzo słaba koncentracja na zadaniach umysłowych,
- rysunek w fazie bazgroły,
- bardzo słaba sprawność manualna,
- słaba zaradność samoobsługowa.

Wskazania i zalecenia wynikające z orzeczenia:

- terapia mowy,
- terapia psychopedagogiczna ukierunkowana na rozwijanie procesów poznawczych, sprawności manualnej i koordynacji wzrokowo-ruchowej,
- stymulacja rozwoju emocjonalno-społecznego.

Sytuacja rodzinna dziecka

Chłopiec jest jedynym dzieckiem w rodzinie, otoczony troskliwą opieką rodzicielską. Z uwagi na częste choroby i ogólny słaby stan zdrowia dziecko często przebywa w szpitalach.

Etapy rozwoju dziecka po przyjęciu go do przedszkola integracyjnego – wstępne obserwacje pedagogiczne (diagnoza) w okresie września–listopad 2002 r.

Dziecko dobrze się zaaklimatyzowało w grupie przedszkolnej, jednak bawi się zwykle samo. Podczas zabaw organizowanych przez terapeutę, uczestniczy w prostych zabawach i ćwiczeniach, często ma trudności ze zrozumieniem polecenia, lepiej wykonuje zadania na zasadzie naśladowania („Tak zrobiłam ja, teraz zrób ty”).

Nie rozróżnia i nie nazywa kolorów. Nie dostrzega zmian w prostych obrazach. Słabo rozróżnia typowe proste dźwięki dochodzące z otoczenia. Lubi tworzyć budowle z klocków, układa wieże, domy, pociągi. Chętnie opowiada

o czynnościach wykonywanych w danym momencie, np. „Biorę klocki, buduję dom. Zobacz mój dom”. Przelicza mechanicznie od 1 do 3 bez określenia pojęcia liczby. Jego sprawność manualna jest bardzo słaba, chwyt wymaga stosowania nakładki. Samodzielny rysunek dziecka jest na etapie bazgroły. Potrafi ciekawie opowiedzieć o tym, co rysunek przedstawia. Wypowiedź w stosunku do przedstawionego rysunku jest bogata w szczegóły. Dziecko potrafi precyzyjnie określić co gdzie się znajduje i co przedstawia dany rysunek.

Sygnalizuje potrzeby fizjologiczne, wymaga pomocy podczas korzystania z toalety.

Na podstawie diagnozy oraz zebranych informacji o dziecku oraz diagnozy ustalono, że program terapeutyczny będzie prowadzony na poziomie poznawczym.

Ogólny program terapii pedagogicznej

1. Budzenie wiary we własne możliwości i umiejętności:
 - a) wzmocnienia pozytywne,
 - b) zabawy i ćwiczenia wynikające z zainteresowań dziecka („co lubię”, „co potrafię”).
2. Rozwijanie sfery społeczno-emocjonalnej poprzez:
 - a) zabawy w grupie (dowolne, inspirowane przez nauczyciela),
 - b) kształtowanie umiejętności radzenia sobie w trudnych sytuacjach.
3. Doskonalenie czynności samoobsługowych (wyrabianie nawyków estetyczno-higienicznych).
4. Pobudzanie aktywności poznawczej dziecka poprzez wprowadzanie nowych pojęć otaczającego świata, dostarczanie informacji dotyczących życia codziennego:
 - a) wprowadzanie nazw kolorów podstawowych,
 - b) wprowadzanie nazw wybranych owoców, warzyw, zwierząt domowych,
 - c) sukcesywne wprowadzanie nazw figur geometrycznych (koło, kwadrat),
 - d) rozwijanie umiejętności przeliczania na konkretnych w możliwie szerokim zakresie (według możliwości dziecka), porównywania ilości elementów (dużo, mało),
 - e) wprowadzanie nazw aktualnych pór roku i cech charakterystycznych dla każdej z nich,
 - f) nazywanie czynności wykonywanych przez dziecko i inne osoby.
5. Pobudzanie rozwoju pamięci dowolnej poprzez:
 - a) utrwalanie informacji o sobie,
 - b) zabawy pamięciowe,
 - c) wiersze i piosenki.

6. Usprawnianie percepcji wzrokowej i pamięci wzrokowej (na materiale konkretnym) poprzez:
 - a) dobieranki, loteryjki, domina,
 - b) wyszukiwanki,
 - c) dokładanki,
 - d) układanki z części: na wzorze, obok wzoru, bez wzoru (elementy pocięte według wzorów J. Magnuskiej – kolejne etapy⁵).
7. Kształtowanie wrażliwości słuchowej, usprawnianie koordynacji słuchowej i pamięci słuchowej poprzez:
 - a) ćwiczenia logopedyczne,
 - b) ćwiczenia oddechowe,
 - c) zachęcanie do nazywania wykonywanych czynności,
 - d) rozróżnianie i nazywanie dźwięków naturalnych i celowo wytwarzanych (dźwięków z najbliższego otoczenia, odgłosów zwierząt, pojazdów),
 - e) zabawy rytmiczno-ruchowe.
8. Rozwijanie orientacji w schemacie własnego ciała i przestrzeni poprzez:
 - a) wskazywanie i nazywanie części ciała,
 - b) rozróżnianie i przyporządkowywanie odzieży do danej części ciała,
 - c) układanie przedmiotów względem siebie – rozumienie pojęć góra, dół, na, pod.
9. Usprawnianie funkcji manualnej i grafomotorycznej poprzez:
 - a) rozwijanie umiejętności posługiwania się narzędziami i przyborami plastycznymi,
 - b) ćwiczenia drobnych ruchów ręki i dłoni, palców (wydzieranki, wygniatanki, lepienie, wycinanie, wyklejanie, zbieranie, toczenie itp.),
 - c) ćwiczenia w rysowaniu, malowaniu (dowolne i na temat); rysowanie i malowanie po śladzie (wzory: M. Frostig, D. Horne, M. Bogdanowicz⁶),
 - d) wzbogacanie rysunku dowolnego i tematycznego (zwrócenie uwagi na elementy tworzące całość), rysowanie, tworzenie schematu.

Oczekiwania na pierwszy okres pracy terapeutycznej

Dziecko:

– podejmuje zabawy z innymi dziećmi podczas zajęć organizowanych przez nauczyciela,

⁵ J. Magnuska, S. Bober, A. Koźmińska, *Reedukacja dzieci...*, op. cit.

⁶ M. Frostig, D. Horne, *Wzory...*, op. cit.; M. Bogdanowicz, *Ćwiczenia...*, op. cit.

- skupia uwagę na przedmiotach znajdujących się w najbliższym otoczeniu, rozróżnia je i nazywa,
- przelicza na konkretach we właściwym dla siebie zakresie,
- potrafi się przedstawiać powiedzieć pokazać ile ma lat, gdzie mieszka,
- potrafi samodzielnie wykonywać codzienne proste czynności o charakterze manualnym (czynności samoobsługowe i korzystanie z narzędzi plastycznych: kredka, pędzel, nożyczki),
- wysłuchuje i rozpoznaje dźwięki celowo wytwarzane (stukanie, klaskanie).

Osiągnięcia dziecka po roku pracy terapeutycznej

Chłopiec bardzo rzadko uczestniczy w zajęciach terapeutycznych z powodu bardzo wysokiej absencji, dlatego trudno określić jego rzeczywiste postępy, jednak w wyniku prowadzonej wspólnie z rodzicami pracy terapeutycznej dziecko poczyniło postępy w rozwoju psychoruchowym. Potrafi przez krótką chwilę skupić uwagę na interesującym go przedmiocie, podejmuje udane próby nazwania typowych przedmiotów znajdujących się w najbliższym otoczeniu. Coraz lepiej rozumie proste polecenia. Wykonuje je, jak również samodzielnie podejmuje próby układowania pytań i poleceń dla drugiej osoby. Określa, co widzi na obrazku – wypowiedzi są najczęściej jedno- lub dwuwyrazowe. Coraz chętniej podejmuje próby określania czynności i przeznaczenia, np. „To kubek. W kubku piję. To chłopiec. On skacze”.

Potrafi się przedstawiać mówi, ile ma lat. Pokazuje na palcach. Podejmuje próby wysłuchiwanie dźwięków – pyta: „Kto puka?”, „Co to?”.

Potrafi przeliczać na konkretach – do trzech przedmiotów, liczy tylko za pomocą liczebników porządkowych – „pierwszy”, „drugi”, „trzeci”.

Wykonuje bardzo proste czynności o charakterze manualnym (chwyt wymaga korekty). Wykonuje proste czynności samoobsługowe – samodzielnie zjada posiłek, korzysta z ubierania i toalety.

Opis przypadku – praca na poziomie poznawczym i odkrywczo-badawczym wzbogaconym o wybrane elementy zawarte na poziomie abstrakcyjno-symbolicznym

1 września 1999 r. dziewczynka w wieku sześciu lat została przyjęta do przedszkola z grupami integracyjnymi na podstawie orzeczenia kwalifikacyjnego do kształcenia specjalnego.

Dane o dziecku wynikają z orzeczenia (diagnoza psychologiczno-pedagogiczna):

- upośledzenie umysłowe w stopniu lekkim pogłębione uwarunkowaniami środowiskowymi,
- mowa w fazie wyrazu z istotnie wąskim zakresem słowno-pojęciowym,
- stosunkowo dobre rozumienie poleceń i sytuacji z życia codziennego,
- rysunek w fazie bałgrotki udoskonalonej,
- dobra zaradność samostanowienia,
- dobra koncentracja na zadaniach umysłowych.

Wskazania i zalecenia wynikają z orzeczenia:

- terapia mowy,
- terapia psychopedagogiczna ukierunkowana na rozwijanie procesów poznawczych, sprawności manualnej i koordynacji wzrokowo-ruchowej,
- stymulacja rozwoju emocjonalno-społecznego.

Sytuacja rodzinna dziecka

Dziewczynka urodziła się jako pierwsza z trójki rodzeństwa. Wynikają z tego faktu obowiązki wobec młodszego rodzeństwa spowodowały, że bardzo dobrze sobie radzi w sytuacjach z życia codziennego, podejmuje się chętnie opieki nad młodszymi dziećmi w grupie przedszkolnej.

Ponieważ rodzice dziecka są absolwentami szkoły specjalnej, nie są w stanie zapewnić dziecku właściwej pomocy w osiągnięciu umiejętności niezbędnych do podjęcia nauki w szkole masowej. Dlatego też wskazana okazała się pomoc psychologiczno-pedagogiczna mająca na celu przygotowanie dziecka i rodziców do stawienia czoła nowym obowiązkom.

Wczesniejsze losy edukacyjne dziecka

Do momentu zapisania dziecka do przedszkola integracyjnego dziewczynka przebywała w Ośrodku Adaptacyjnym Dzieci i Młodzieży Niepełnosprawnych.

Etapy rozwoju dziecka po przyjęciu go do przedszkola integracyjnego – wstępne obserwacje pedagogiczne (diagnoza) we wrześniu 1999 r.

Dziewczynka jest dzieckiem cichym, spokojnym, niechętnie bierze udział w zajęciach, często jest biernym obserwatorem życia w grupie. Powaga wada wymowy utrudnia jej kontakt z otoczeniem, co jest przyczyną preferowania zabaw niewymagających kontaktu werbalnego. Podczas swobodnych zabaw częściej nawiązuje kontakt z chłopcami niż z dziewczynkami i lubi budować

z klocków różne formy przestrzenne. W zakresie samoobsługi dziewczynka jest samodzielna, zaradna, potrafi korzystać z łazienki i toalety, bardzo dokładnie myje ręce, samodzielnie się ubiera (nakłada kurtkę, buty wiążąc bez robienia kokardek), samodzielnie zjada posiłki, posługuje się łyżką i widelcem.

W zakresie rozwoju poznawczego stwierdzono duże opóźnienie w stosunku do wieku: dziewczynka nie nazywa kolorów podstawowych, nie potrafi ich wskazać, nie rozpoznaje figur geometrycznych, ma duże trudności z rozpoznawaniem i nazywaniem typowych zwierząt domowych i roślin (owoców i warzyw). Potrafi grupować przedmioty o takich samych cechach, np. czerwone klocki, żółte klocki. Przelicza na konkretach do dwóch.

W zakresie umiejętności manualnych wykonuje proste czynności naderdowcze: potrafi odtworzyć proste wzory (piętrzy, szereguje), układa proste układanki-składanki zawierające do trzech elementów. Potrafi prawidłowo rysować proste wzory po podaniu: linie pionowe, poziome, ukośne. Rysunki dowolne i tematyczne są na etapie bazgroł. Podczas wypełniania gotowej kolorowanki bardzo stara się zachować linię konturu, wypełnia rysunek ruchem nieregularnym.

Na podstawie diagnozy oraz zebranych informacji o dziecku ustalono, że program terapeutyczny będzie prowadzony na poziomie poznawczym.

Ogólny program terapii pedagogicznej na rok szkolny 1999/2000 (poziom poznawczy)

1. Budzenie wiary we własne możliwości i umiejętności:
 - a) wzmocnienia pozytywne,
 - b) zabawy i ćwiczenia wynikające z zainteresowań dziecka („co lubię”, „co potrafię”).
2. Rozwijanie sfery społeczno-emocjonalnej poprzez:
 - a) zabawy w grupie (dowolne, inspirowane przez nauczyciela),
 - b) rozwijanie umiejętności radzenia sobie w trudnych sytuacjach.
3. Pobudzenie aktywności poznawczej dziecka poprzez wprowadzanie nowych pojęć dotyczących otaczającego świata, dostarczanie informacji dotyczących życia codziennego:
 - a) wprowadzanie nazw kolorów podstawowych,
 - b) wprowadzanie nazw wybranych owoców, warzyw, zwierząt domowych, leśnych i egzotycznych,
 - c) sukcesywne wprowadzanie nazw figur geometrycznych (koło, kwadrat),
 - d) rozwijanie umiejętności przeliczania na konkretach w możliwie szerokim zakresie (według możliwości dziecka), porównywania ilości elementów (dużo, mało),

- e) wprowadzanie nazw aktualnej pory roku i jej cech charakterystycznych,
 - f) nazywanie czynności wykonywanych przez dziecko i inne osoby.
4. Pobudzenie rozwoju pamięci dowolnej poprzez:
- a) utrwalanie informacji o sobie,
 - b) zabawy pamięciowe,
 - c) wiersze i piosenki.
5. Doskonalenie czynności samoobsługowych (wyrabianie nawyków estetyczno-higienicznych).
6. Rozwijanie orientacji w schemacie własnego ciała i przestrzeni poprzez:
- a) wskazywanie i nazywanie części ciała,
 - b) rozróżnianie i przyporządkowywanie odzieży do danej części ciała,
 - c) układanie przedmiotów względem siebie – rozumienie pojęć: góra, dół, do, na, w,
 - d) układanie przedmiotów względem siebie: przed sobą, za sobą, obok siebie.
7. Usprawnianie percepcji wzrokowej i pamięci wzrokowej (na materiale konkretnym) poprzez:
- a) dobieranki, loteryjki, domina,
 - b) wyszukiwanki,
 - c) dokładanki,
 - d) układanki z części: na wzorze, obok wzoru, bez wzoru (elementy pocięte według wzorów J. Magnuskiej – kolejne etapy⁷).
8. Kształtowanie wrażliwości słuchowej, usprawnianie koordynacji słuchowej i pamięci słuchowej poprzez:
- a) ćwiczenia logopedyczne,
 - b) ćwiczenia oddechowe,
 - c) zachęcanie do nazywania wykonywanych czynności,
 - d) rozróżnianie i nazywanie dźwięków naturalnych i celowo wytwarzanych (dźwięki z najbliższego otoczenia, odgłosy zwierząt, pojazdów),
 - e) zabawy rytmiczno-ruchowe.
9. Usprawnianie funkcji manualnej i grafomotorycznej poprzez:
- a) rozwijanie umiejętności posługiwania się narzędziami i przyborami plastycznymi,
 - b) ćwiczenia drobnych ruchów ręki, dłoni i palców (wydzieranki, wygniatanki, lepienie, wycinanie, wyklejanie, zbieranie, toczenie itp.),

⁷J. Magnuska, S. Bober, A. Koźmińska, *Reedukacja dzieci...*, op. cit.

- c) ćwiczenia w rysowaniu, malowaniu (dowolne i na temat); rysowanie i malowanie po śladzie (wzory: M. Frostig, D. Horne, M. Bogdanowicz⁸),
- d) wzbogacanie rysunku dowolnego i tematycznego (zwrócenie uwagi na elementy tworzące całość).

Oczekiwania na pierwszy okres pracy terapeutycznej (pierwszy semestr)

Dziecko:

- podejmuje zabawy z innymi dziećmi podczas zabaw samorządnych,
- potrafi się przedstawić powiedziawszy pokazawszy ile ma lat,
- potrafi pokazać nazwawszy podstawowe kolory (żółty, czerwony, niebieski),
- potrafi przeliczać do pięciu na konkretach,
- rozumie określenia dotyczące położenia przedmiotu, np.: na górze, na dole, do pudełka, w szufladzie, na półce,
- zna i stosuje podstawowe zasady higieny,
- potrafi korzystać z narzędzi plastycznych (kredka, pędzel).

Oczekiwania na drugi okres pracy terapeutycznej (drugi semestr)

Dziecko:

- podejmuje zabawy z innymi dziećmi podczas zajęć organizowanych przez nauczyciela,
- układa przedmioty według poleceń nauczyciela: przed sobą, za sobą, obok siebie,
- układa proste ciągi logiczne (zmiana co drugi element, np. olololol),
- rozróżnia i nazywa przedmioty z najbliższego otoczenia,
- nazywa typowe zwierzęta domowe i rośliny używane w gospodarstwie domowym.

Osiągnięcia dziecka po pierwszym roku pracy terapeutycznej

Po roku intensywnej pracy terapeutycznej są widoczne pozytywne efekty. Dziewczynka coraz więcej mówi, chętnie bierze udział w zajęciach zarówno grupowych, jak i indywidualnych. Sukcesem jest opanowanie podstawowych zasad higieny, umiejętności nazywania przedmiotów i zjawisk, roślin i zwierząt, rozróżnianie i nazywanie kolorów oraz właściwe ich stosowanie w pracach plastycznych (które są coraz bogatsze w szczegóły, kolorowe, z zachowaniem proporcji i właściwym rozmieszczeniem elementów).

⁸M. Frostig, D. Horne, Wzory..., op. cit.; M. Bogdanowicz, Ćwiczenia..., op. cit.

Dziewczynka opanowała umiejętność przeliczania do czterech, potrafi dobrać ilość przedmiotów do wskazanej przez nauczyciela liczby. Dobrze porównuje, wyodrębnia różnice, potrafi wskazać nieprawidłowości na obrazkach i w przedmiotach, poprawia błędy i uzasadnia poprawki. Ma duże trudności w zakresie ćwiczeń rozwijających percepcję słuchową¹ (wrażliwość słuchową¹, koordynację słuchowo-wzrokowo-ruchową¹, analizę i syntezę słuchową¹) – wskazane są dalsze ćwiczenia usprawniające zaburzoną i opóźnioną funkcję. Dobrze rozumie proste polecenia dotyczące orientacji w schemacie własnego ciała i przestrzeni. Rozumie i wykonuje polecenia zawierające pojęcia: na górze, na dole, na, w, do, przed, za, obok. W zakresie czynności manualnych jest widoczny znaczny postęp – rysunki dziecka są coraz bogatsze, pojawiają się pierwsze schematy, dziecko stosuje coraz bogatszą kolorystykę, adekwatnie do przyjętych zasad i wzorów.

Drugi rok pracy terapeutycznej

Po badaniach psychologiczno-pedagogicznych przeprowadzonych na zakończenie roku szkolnego 1999/2000, tak więc po roku uczęszczania do przedszkola, dziewczynka została odroczonej od obowiązków szkolnych na rok szkolny 2000/2001, co ostatecznie dało jej szansę na kontynuację procesu dydaktycznego w następnym roku w pierwszej klasie szkoły podstawowej.

W kolejnym roku uczęszczania dziecka do grupy integracyjnej program terapeutyczny został opracowany tak, by dalej rozwijać i usprawniać opóźnione i zaburzone funkcje, przygotowując dziecko do podjęcia obowiązków szkolnych. Praca dydaktyczno-terapeutyczna była więc kontynuowana już na poziomie odkrywco-badawczym z elementami z poziomu poznawczego wzbogaconym w drugiej połowie roku o wybrane elementy zawarte na poziomie abstrakcyjno-symbolicznym.

Ogólny program terapii pedagogicznej na rok szkolny 2000/2001 (poziom odkrywco-badawczy wzbogacony o wybrane elementy zawarte na poziomie abstrakcyjno-symbolicznym)

1. Zachęcanie do działania, rozbudzanie samoakceptacji, wiary we własne siły poprzez:
 - a) prowadzenie zabaw i ćwiczeń na bazie już opanowanych czynności, ulubionych zabaw i ćwiczeń,
 - b) wzmocnienia pozytywne, pochwały, nagrody,
 - c) rozwijanie sposobu komunikacji werbalnej dziecka.

2. Dalsze rozwijanie sfery społeczno-emocjonalnej poprzez:
 - a) zabawy rozwijające umiejętności współdziałania w grupie, dostosowania się do ustalonych zasad, przestrzegania ich,
 - b) zabawy w aktora: odgrywanie ról, ćwiczenia w wyrażaniu uczuć, rozumieniu i identyfikowaniu zachowań, potrzeb swoich i innych.
3. Rozbudzanie aktywności poznawczej dziecka przez:
 - a) zliczanie przedmiotu z czynności oraz możliwości jego wykorzystania w codziennych czynnościach,
 - b) zliczanie na zasadzie: przedmiot – czynność – zawód,
 - c) zliczanie przyczyny ze skutkiem („Co będzie, gdy...?”, „Jeżeli tak – to...”),
 - d) układanie czynności następujących po sobie, określanie, co było najpierw, co potem (historyjki obrazkowe),
 - e) rozumienie zmian odwracalnych i nieodwracalnych („Gdy zżamie się kredka, to...”, „Gdy potłucze się kubek, to...”),
 - f) dostrzeganie zmienności pór roku – dostrzeganie i nazywanie aktualnej pory roku i jej cech charakterystycznych.
4. Rozwijanie percepcji wzrokowej na materiale konkretnym i abstrakcyjnym (symbole, litery, cyfry) poprzez:
 - a) obserwację najbliższego otoczenia,
 - b) dostrzeganie elementów typowych dla aktualnej, kolejnej pory roku,
 - c) zabawy figurami, klockami, układankami,
 - d) zabawy obrazkowe (domina, układanki, puzzle, pusy),
 - e) uzupełnianki obrazkowe,
 - f) obrazki, figury, znaki – dostrzeganie podobieństw, różnic – typowe, charakterystyczne (1–3 cechy),
 - g) układanie prostych ciągów logicznych,
 - h) gry, domina obrazkowo-symboliczne (np. figury, znaki graficzne),
 - i) wprowadzanie obrazu graficznego, kolejnych liter i cyfr,
 - j) zabawy literowo-obrazkowe (domina, układanki, puzzle, układanki „mini pus”),
 - k) uzupełnianki obrazkowe, literowe,
 - l) obrazki, litery, znaki, dostrzeganie szczegółów, podobieństw, różnic,
 - m) odczytywanie sylab zamkniętych i otwartych,
 - n) odczytywanie prostych wyrazów 3–4-literowych (dom, kot, mama, tata itp.).
5. Usprawnianie percepcji słuchowej i koordynacji słuchowo-wzrokowej, rozwijanie słuchu fonematycznego poprzez:
 - a) ćwiczenia i zabawy rozwijające umiejętności słuchowe (wysłuchiwanie dźwięków z otoczenia, rozróżnianie i nazywanie ich),

- b) ćwiczenia w rozpoznawaniu wytwarzanych dźwięków, nadawanie ich,
 - c) rozróżnianie tempa wytwarzanych dźwięków (szybko – wolno),
 - d) rozróżnianie długości czasu trwania dźwięku (wstęp do wysłuchiwania artykułowanych głosek: głoski długie, krótkie),
 - e) rozwijanie mowy i myślenia przyczynowo-skutkowego,
 - f) wysłuchiwanie i wyodrębnianie zdań z mowy potocznej,
 - g) wysłuchiwanie i wyodrębnianie wyrazów w zdaniu – liczenie i graficzne ilustrowanie,
 - h) wydzielanie sylab w wyrazach 1-, 2-, 3-sylabowych.
6. Usprawnianie czynności manualnych i grafomotorycznych poprzez:
- a) rozwijanie umiejętności posługiwania się narzędziami i przyborami plastycznymi,
 - b) zabawy rozmachowe,
 - c) ćwiczenia drobnych ruchów ręki, dłoni i palców (wydzieranki, wygniatańki, lepienie, wycinanie, wyklejanie, zbieranie, toczenie itp.),
 - d) ćwiczenia w rysowaniu, malowaniu (dowolne i na temat); rysowanie i malowanie po śladzie (wzory: M. Frostig, D. Horne, M. Bogdanowicz⁹),
 - e) rozwijanie umiejętności posługiwania się narzędziami i przyborami plastycznymi,
 - f) wzbogacanie rysunku dowolnego i tematycznego (zwrócenie uwagi na elementy tworzące całość), rysowanie, tworzenie schematów,
 - g) zabawy konstrukcyjne,
 - h) zabawy w rysowaniu, kalkowaniu,
 - i) odwzorowywanie wzorów literopodobnych,
 - j) odwzorowywanie symboli i znaków graficznych.
7. Dalsze rozwijanie orientacji własnego ciała, przestrzennej i kierunkowej poprzez:
- a) zabawy i ćwiczenia z wykorzystaniem metody Ruchu Rozwijającego W. Sherborne¹⁰,
 - b) zabawy orientacyjno-porządkowe,
 - c) zabawy kierunkowo-przestrzenne,
 - d) układanie przedmiotów względem siebie – rozumienie pojęć: góra, dół, na, pod, obok, przed, za,
 - e) rozumienie i stosowanie określeń dotyczących położenia przedmiotów względem siebie: nad, pod, obok, między,

⁹ M. Frostig, D. Horne, Wzory..., op. cit.; M. Bogdanowicz, Ćwiczenia..., op. cit.

¹⁰ M. Bogdanowicz, B. Kisiel, M. Przasnyska, Metoda Weroniki Sherborne..., op. cit.

- f) zabawy kierunkowe, dalsze poznawanie zasad ruchu drogowego: na lewo, na prawo, prawa strona, lewa strona.

Oczekiwania na drugi okres pracy terapeutycznej

Dziecko:

- chętnie uczestniczy w zabawach organizowanych przez nauczyciela i zabawach samorządnych z dziećmi,
- potrafi skupiać uwagę przez dłuższy czas podczas zajęć w grupie i zajęć indywidualnych,
- potrafi nazwać pory roku, dostrzega zmiany zachodzące w przyrodzie w związku ze zmieniającą się porą roku,
- potrafi się wypowiedzieć na temat widzianej ilustracji, prostej historyjki obrazkowej, dostrzega proste związki logiczne, układa prostą historyjkę obrazkową,
- potrafi odtwarzać ruchem i graficznie proste wzory, kształty, linie,
- tworzy prace plastyczne, które są coraz bogatsze w szczegóły, mają bogatą kolorystykę,
- potrafi wyodrębniać zdanie z mowy potocznej, wyodrębniać wyrazy w zdaniu,
- wyodrębnia głoski w nagłosie i wygłosie, dzieli sylaby na wyrazy i czyta sylaby w wyraz (dobiera obrazek do powstałego wyrazu),
- potrafi nazwać i klasyfikować według określonych zasad figury geometryczne (płaskie), znaki, symbole (litery, cyfry),
- rozumie i stosuje pojęcia dotyczące położenia w przestrzeni i pojęcia kierunkowe.

Podsumowanie pracy dydaktyczno-wychowawczo-terapeutycznej

W czasie dwóch lat pobytu w przedszkolu oraz intensywnej terapii logopedycznej i pedagogicznej dziewczynka poczyniła duże postępy w rozwoju zarówno poznawczym, jak społecznym. Dziewczynka coraz więcej mówi, chętnie bierze udział w zajęciach grupowych i indywidualnych. Niestety w pierwszym półroczu roku szkolnego 2000/2001 dziewczynka bardzo często chorowała, co spowodowało wolniejsze tempo pracy dydaktyczno-terapeutycznej. Do tego czasu dziewczynka opanowała podstawowe zasady higieny, umiejętność nazywania przedmiotów i zjawisk (rozróżnia i nazywa pory roku), roślin i zwierząt, rozróżniania i nazywania kolorów oraz właściwego ich stosowania w pracach plastycznych (są one coraz bogatsze w szczegóły, kolorowe, z zachowaniem proporcji i właściwym rozmieszczeniem elementów). Dobrze odwzorowuje wzory graficzne, litery i cyfry.

Dziewczynka dobrze opanowała umiejętność przeliczania do dziesięciu z pomocą nauczyciela (zdarza się, że samodzielnie przelicza nawet w szerszym zakresie na konkretach, czasem jednak następuje blokada i zaczyna się przy cyfrach 1, 2...), nazywa wprowadzane cyfry i samodzielnie dobiera ilość elementów; potrafi dobrać ilość przedmiotów do wskazanej przez nauczyciela liczby określonej np. przy pomocy kostki lub znanej już cyfry. Dodaje i odejmuje na konkretach poprzez dokładanie lub odkładanie.

Dobrze porównuje, wyodrębnia różnice, potrafi wskazać nieprawidłowości w obrazkach i przedmiotach, poprawia błędy i uzasadnia poprawki. Bardzo chętnie bierze udział w ćwiczeniach, podczas których poznaje litery, prawidłowo nazywa i wskazuje samogłoski oraz kolejno wprowadzane spółgłoski. Wymaga kilkakrotnego utrwalania opracowanego materiału (niski poziom pamięci trwałej). Podejmuje próby odczytywania sylab zamkniętych i otwartych, prostych wyrazów.

W zakresie percepcji słuchowej – dobrze wyodrębnia dźwięki dochodzące z otoczenia, chętnie bierze udział w zajęciach muzyczno-rytmicznych. Prawidłowo wyodrębnia wyrazy w zdaniu, potrafi ułożyć obraz graficzny zdania. Dobrze wyodrębnia sylaby w wyrazach 1-, 2-, 3-sylabowych. Podejmuje próby wyodrębnienia głosek w nagłosie i wygłosie oraz kolejnych głosek w wyrazach 3-4-głoskowych; potrafi wskazać przedmioty, których nazwy rozpoczynają się podaną głoską, klasyfikować nazwy przedmiotów według ilości sylab; głoskuje z pomocą nauczyciela wyrazy 3-4-głoskowe. Rozumie i poprawnie stosuje określenia dotyczące położenia przedmiotów w przestrzeni, przedmiotów względem siebie i drugiej osoby. Rozróżnia pojęcia dotyczące orientacji przestrzennej i kierunkowej.

Późniejsze losy dziecka

W roku szkolnym 2001/2002 dziewczynka rozpoczęła naukę szkolną w klasie integracyjnej w szkole podstawowej.

Na podstawie rozmowy przeprowadzonej z nauczycielem prowadzącym klasę integracyjną oraz rozmowy przeprowadzonej z dzieckiem można stwierdzić, że dziewczynka dobrze się zaaklimatyzowała w klasie szkolnej, dobrze radzi sobie z nowymi obowiązkami, jednak wymaga stałej pomocy psychologiczno-pedagogicznej. W ramach zajęć reedukacyjnych i zajęć z psychologiem dziewczynka stopniowo wyrównuje opóźnienia w rozwoju psychoruchowym i zdobywa nowe umiejętności.

Opis przypadku – praca na poziomie abstrakcyjno-symbolicznym z wybranymi elementami poziomu odkrywczo-badawczego

1 września 2002 r. dziewczynka w wieku pięciu lat została przyjęta do przedszkola z grupami integracyjnymi na podstawie orzeczenia kwalifikacyjnego do kształcenia specjalnego.

Dane o dziecku wynikające z orzeczenia (diagnoza psychologiczno-pedagogiczna):

- przepuklina oponowa-rdzeniowa,
- wodogłowie leczone zastawką,
- mowa na poziomie zdania prostego,
- dobre rozumienie poleceń,
- opóźniony rozwój koordynacji wzrokowo-ruchowej i sprawności manualnej,
- dobrze opanowane czynności samoobsługowe.

Wskazania i zalecenia wynikające z orzeczenia:

- usprawnianie koordynacji wzrokowo-ruchowej i sprawności manualnej,
- wdrażanie do podejmowania kierowanej aktywności umysłowej,
- zwiększanie zaradności życiowej w zakresie samoobsługi.

Sytuacja rodzinna dziecka

Dziewczynka jest jedynym dzieckiem w rodzinie. Otoczona jest troskliwą opieką rodziców i dziadków. Do chwili przyjęcia dziecka do przedszkola pozostawała w domu z dziadkami.

Etapy rozwoju dziecka po przyjęciu go do przedszkola integracyjnego – wstępne obserwacje pedagogiczne (diagnoza) w październiku 2002 r.

Dziewczynka niechętnie uczestniczy w zabawach dowolnych w gronie rówieśników, często jest biernym obserwatorem zabaw innych dzieci. Podczas zajęć grupowych jest cicha, niepewnie się czuje w grupie, zdecydowanie lepiej i pewniej funkcjonuje w kontakcie indywidualnym z osobami dorosłymi.

Reprezentuje bardzo wysoki poziom wypowiedzi swobodnej, duża różnica wypowiedzi widoczna jest podczas konstruowania zdania do obrazka, historyjki obrazkowej. Cechuje ją niski poziom skupienia uwagi na materiale abstrakcyjnym, co powoduje wolne tempo pracy. Prace manualne, graficzne są na stosunkowo niskim poziomie. Ma dobrze rozwiniętą wrażliwość słuchową i słuch fonematyczny. Z powodzeniem podejmuje próby wyodrębniania sylab i głoski w nagłosie.

Umiejętności matematyczne: przelicza na konkretnych, potrafi określić liczbę elementów i dobrać cyfry (do dziesięciu).

Na podstawie obserwacji wstępnych i kwestionariusza umiejętności dziecka praca terapeutyczna prowadzona będzie na poziomie abstrakcyjno-symbolicznym z wybranymi elementami z poziomu odkrywco-badawczego.

Ogólny program terapii pedagogicznej

1. Rozwijanie sfery emocjonalno-społecznej poprzez:
 - a) zabawy w grupie z zachowaniem wcześniej ustalonych norm i reguł,
 - b) odgrywanie ról wyznaczonych w grupie,
 - c) poznawanie swoich praw i obowiązków.
2. Stopniowe wydłużanie czasu koncentracji uwagi dziecka.
3. Wzbogacanie wiedzy o życiu poprzez:
 - a) samodzielne doświadczanie różnych przeżyć
 - b) aktywizowanie funkcji poznawczych za pomocą ciekawostek pochodzących z książek i czasopism dziecięcych.
4. Pobudzanie aktywności poznawczej dziecka poprzez rozwijanie jego zainteresowań.
5. Doskonalenie percepcji wzrokowej, spostrzegawczości poprzez:
 - a) porównywanie obrazków, figur, symboli, stopniowe zwiększanie liczby elementów w układankach, puzzlach (zwiększanie trudności),
 - b) gry i dobieranki pamięciowe (np. z wykorzystaniem memo),
 - c) dobieranie i wyszukiwanie napisów do obrazków (czytanie globalne),
 - d) wyszukiwanie podobieństw i różnic,
 - e) przyporządkowywanie elementów do podanych cyfr (stopniowe zapoznanie z obrazem graficznym cyfr), nazywanie liczb, ćwiczenia w posługiwaniu się liczebnikami głównymi i porządkowymi,
 - f) rysowanie i malowanie po śladzie (wzory wybrane na podstawie zainteresowań dziecka),
 - g) ćwiczenia z wykorzystaniem metody M. Frostig i D. Horne¹¹.
6. Dalsze rozwijanie percepcji słuchowej i pamięci słuchowej poprzez:
 - a) wysłuchiwanie i różnicowanie dźwięków z otoczenia,
 - b) reagowanie na zmiany tempa i rytmu,
 - c) ćwiczenia rytmiczne: nadawanie i odtwarzanie prostych układów rytmicznych, wyszukiwanie rytmów na podstawie obrazu graficznego,

¹¹M. Frostig, D. Horne, Wzory..., op. cit.

- d) Ąwiczenia wstĕpne słuchu fonematycznego: wysłuchiwanie, wyodrĕbnianie wyrazów w zdaniu, wysłuchiwanie i wyodrĕbnianie sylab w wyrazach (analiza i synteza sylabowa wyrazów),
 - e) wyszukiwanie obrazków, przedmiotów do słyszanego układu sylabowego wyrazu (ko-tek, sa-³a-ta),
 - f) liczenie sylab w wyrazach, porównywanie liczby sylab w wyrazach,
 - g) zabawy w domino sylabowo-obrazkowe,
 - h) Ąwiczenia w wyodrĕbnianiu g³osek (w nag³osie i wyg³osie) w prostych wyrazach 3-4-g³oskowych,
 - i) słuchanie i zabawy pamięciowe z wykorzystaniem wierszy i piosenek,
 - j) rozpoznawanie układów dźwięków i odtwarzanie ich,
 - k) rozwijanie słuchu fonematycznego w zabawach grupowych z dźwiękami, g³oskami (wysłuchiwanie ukrytych wyrazów, zabawy w odgadywanie wyrazów, zabawy w odtwarzanie układów g³osek – układy rytmiczne, np. acdacadcd),
 - l) Ąwiczenia w czytaniu krótkich tekstów, następnie słuchanie przedstawionych przez nauczyciela treści z błędnie podanymi elementami – dostrzeganie nieprawidłowości w słyszanej treści,
 - m) rozwijanie umiejętności czytania ze zrozumieniem krótkich tekstów, poprzez układanie odpowiedzi na pytania, układanie pytań do tekstu.
7. Rozwijanie sprawności manualnej i grafomotorycznej poprzez:
- a) usprawnianie chwytu, korekcję przez nakładkę na ołówki i kredki,
 - b) usprawnianie chwytu nożyczek, cięcie po linii z pomocą nauczyciela,
 - c) usprawnianie małych, precyzyjnych ruchów dłoni i palców (przekładanki, nawlekanie, zbieranie drobnych elementów, wydzieranki, robienie kulek z plasteliny, gliny, waty itp.),
 - d) zabawy konstrukcyjne: płaskie i przestrzenne,
 - e) Ąwiczenia z wykorzystaniem metody M. Frostig i D. Horne – kolejne części¹²,
 - f) doskonalenie dowolnych i tematycznych działań plastycznych poprzez wcześniejsze omówienie oraz wprowadzenie działań planowych (co najpierw, co później – omawianie wykonywanych czynności),
 - g) kolorowanie, kreskowanie, uzupełnianie z zachowaniem linii, konturu,
 - h) kopiowanie (kalkowanie).

¹² M. Frostig, D. Horne, Wzory..., op. cit.

8. Usprawnianie i rozwijanie funkcji manualnej poprzez:
 - a) stosowanie nakładki,
 - b) ćwiczenia z zastosowaniem elementów Metody Dobrego Startu M. Bogdanowicz¹³,
 - c) ćwiczenia w kreśleniu znaków, liter w liniaturze maksymalnej i normalnej (malowane pędzlem, piórkiem, patykiem, ołówkiem),
 - d) wprowadzanie rozmaitych zabaw i ćwiczeń manualnych,
 - e) wzbogacanie rysunków poprzez ich omawianie – wdrażanie do zachowania równowagi między treścią¹ a formą¹.
9. Doskonalenie czynności samoobsługowych (ćwiczenia w dobieraniu odzieży do warunków pogodowych, samodzielne nakładanie odzieży, wiązanie butów).
10. Doskonalenie orientacji przestrzennej oraz orientacji w schemacie własnego ciała:
 - a) wprowadzanie obrazu symetrii – strona lewa i prawa,
 - b) rozwijanie umiejętności dostrzegania różnic, podobieństw między obrazami, symbolami,
 - c) poprawianie błędów (eliminacja i korekta), np. w zdaniu: Ola ma małą damkę,
 - d) rozwijanie umiejętności dostrzegania podobieństw, grupowanie ich z uzasadnieniem,
 - e) zabawy wzrokowo-graficzne (uzupełnianki, kreślenie po kropkach, po śladzie, po wyznaczonej drodze – „zabawy od a do z...” – wykorzystanie programów komputerowych jako wzmocnień pozytywnych w działalności graficznej),
 - f) zabawy z tekstem usprawniające umiejętności czytania ze zrozumieniem – proste teksty dobrane do możliwości i zainteresowań dziecka,
 - g) stwarzanie sytuacji konkretnych i abstrakcyjnych (stopniowanie trudności) podczas zabaw manualnych i graficznych,
 - h) dalsze prowadzenie ćwiczeń z wykorzystaniem metody M. Frostig i D. Horne¹⁴,
 - i) ćwiczenia grafomotoryczne przygotowujące do pisania,
 - j) wykonywanie ćwiczeń przestrzennych i paskich pod dyktando.

¹³ M. Bogdanowicz, Metoda Dobrego Startu w pracy z dzieckiem w wieku od 5 do 10 lat, WSP, Gdańsk 1985.

¹⁴ M. Frostig, D. Horne, Wzory..., op. cit.

Oczekiwania na pierwszy okres pracy terapeutycznej

Dziecko:

- chętnie uczestniczy w zabawach organizowanych przez nauczyciela i zabawach samorządnych z dziećmi,
- potrafi skupiać uwagę przez dłuższy czas podczas zajęć w grupie i zajęć indywidualnych,
- potrafi nazwać i klasyfikować według określonych zasad figury geometryczne (proste), znaki, symbole (litery, cyfry),
- tworzy proste zdania matematyczne,
- wyodrębnia głoski w nagłosie, wygłosie i śródgłosie, dzieli sylaby na wyrazy i czyta sylaby w wyraz (dobiera obrazek do powstałego wyrazu),
- odczytuje proste sylaby, wyrazy i zdania,
- potrafi nazwać pory roku, dostrzega zmiany zachodzące w przyrodzie w związku ze zmianami się por roku,
- potrafi wypowiedzieć się na temat widzianej ilustracji, prostej historyjki obrazkowej, dostrzega proste związki logiczne,
- potrafi prawidłowo wykonywać codzienne proste czynności o charakterze manualnym (czynności samoobsługowe i korzystanie z narzędzi plastycznych: kredka, ołówek, nożyczki),
- wykonuje proste ćwiczenia graficzne – wzory literopodobne bez liniatury i w liniaturze,
- odwzorowuje wybrane kształty (symbole, litery, znaki),
- wykonuje proste ćwiczenia ruchowe z elementami równowagowymi (cho- dzenie po wyznaczonej linii, omijanki, przeskakiwanki).

Osiągnięcia dziecka po roku pracy terapeutycznej

W ciągu roku prowadzonych działań terapeutycznych dziewczynka poczyniła duże postępy w rozwoju zarówno funkcji percepcyjno-motorycznych, jak i w zakresie funkcji społecznych.

Obecnie, tj. w 2003 r., dziecko dobrze funkcjonuje w grupie przedszkolnej, chętnie uczestniczy w zabawach w małych grupkach z młodszymi dziećmi. Podczas zajęć grupowych wymaga częstego stosowania dodatkowych wzmocnień, bodźców, które zachęca dziecko do podjęcia działań. W grupie równie- cześnie często bywa nieśmiała, niepewna siebie, wycofuje się w sytuacjach wymagających pokazania się na forum grupy. Posiada dużą wiedzę ogólną, ma jednak trudności z zaprezentowaniem jej innym dzieciom (chętniej dzieli się swoimi spostrzeżeniami i zdobytą wiedzą z nauczycielem, osobą dorosłą).

Dziewczynka nazywa i prawidłowo kojarzy elementy typowe dla danej pory roku, potrafi nazwać pory roku i przyporządkować nazwy miesięcy do aktualnej pory roku, dostrzega zmiany w przyrodzie. Jej wypowiedzi są proste, ale wyrażają logiczny ciąg zdarzeń.

W zajęciach indywidualnych dziewczynka chętnie współpracuje z nauczycielem, prawidłowo reaguje na polecenia, dobrze wykonuje ćwiczenia rozwijające percepcję wzrokową (porównuje, wyszukuje, układa proste historyjki obrazkowe z uwzględnieniem logicznego ciągu zdarzeń, składa obrazki z 4–8 części na wzorze i obok wzoru, 4–5-elementowe składanki bez wzoru. Nazywa i wyszukuje litery, potrafi dobrać przedmioty, których nazwy rozpoczynają się na podaną głoskę, potrafi również zaznaczyć miejsce określonych głosek, liter w wyrazie. Poprawnie układa sylaby zamknięte i otwarte, proste wyrazy i podpisy do obrazków. Myli litery b i d, co u dziecka w tym wieku może być normą. Odczytuje (wolno) proste wyrazy, zdania. Potrafi dobrać podpis do przedstawionej sytuacji na obrazku, czyta proste teksty ze zrozumieniem. Dobrze rozpoznaje cyfry w zakresie 1–9, potrafi dobrać liczbę elementów do wskazanej cyfry i cyfrę do liczby elementów, porównuje ilość elementów w zbiorach równolicznych i różnolicznych z wykorzystaniem znaków matematycznych. Dobrze określa nieprawidłowości występujące w obrazkach, przedmiotach, zapisanych wyrazach, podejmuje próby poprawiania błędów (z pozytywnym efektem).

W zakresie percepcji słuchowej – dobrze wyodrębnia dźwięki dochodzące z otoczenia, chętnie bierze udział w zajęciach muzyczno-rytmicznych w grupie. Podczas zabaw samorządnych powtarza słyszane piosenki, podejmuje próby odtwarzania na instrumentach prostych układów rytmicznych. Potrafi zagrać na instrumencie perkusyjnym według polecenia, dostosowuje ruch do słyszanej muzyki, dokłada odpowiednie obrazki do słyszanego rodzaju muzyki, odtwarza rytm na zasadzie echa.

W ćwiczeniach indywidualnych i w parach dobrze powtarza proste rytmy i układa do nich wzory graficzne, potrafi dobrać obraz graficzny do słyszanego rytmu. Dobrze określa tempo (wolne, szybkie) i barwę dźwięków (wesoła, smutna). Wyodrębnia wyrazy w zdaniach, potrafi ułożyć obraz graficzny podanego zdania, prawidłowo wyodrębnia sylaby, głoski w prostych wyrazach 3–5-głoskowych. Odczytuje proste wyrazy i zdania. Potrafi dobrać podpis do obrazka.

Prace manualne wykonuje powoli, rozpoczęte zadanie doprowadza jednak do końca. Rysunki są coraz bogatsze, o coraz większej gamie kolorystycznej. Narzędzie plastyczne jest używane prawidłowo. Sprawno używa grafo-

motoryczna jest na niskim poziomie i wymaga dalszych oddziaływań usprawniających.

Wykonuje proste ćwiczenia z elementami równoważnymi – samodzielnie przechodzi po wyznaczonej prostej drodze, wymaga pomocy przy przejściu po zawieszce (sukcesem jest, że dziecko podejmuje próby).

Opis przypadku – praca na poziomie odkrywczym-badawczym i abstrakcyjno-symbolicznym

1 września 1998 r. chłopiec w wieku czterech lat został przyjęty do przedszkola z grupami integracyjnymi na podstawie orzeczenia kwalifikacyjnego do kształcenia specjalnego.

Dane o dziecku wynikające z orzeczenia (diagnoza psychologiczno-pedagogiczna):

- wrodzone wrodzone leczone zastawki,
- wada rozwojowa języka po zabiegu plastycznym,
- mowa na poziomie zdania prostego,
- dobre rozumienie poleceń,
- opóźniony rozwój koordynacji wzrokowo-ruchowej i sprawności manualnej,
- dobrze opanowane czynności samoobsługowe.

Wskazania i zalecenia wynikające z orzeczenia:

- usprawnianie koordynacji wzrokowo-ruchowej i sprawności manualnej,
- wdrażanie do podejmowania kierowanej aktywności umysłowej,
- zwiększanie zaradności życiowej w zakresie samoobsługi.

Sytuacja rodzinna dziecka

Chłopiec był w chwili przyjęcia do przedszkola jedynakiem (jego brat urodził się wiosną 2001 roku). Rodzina opiekuńcza, dobrze stymulująca rozwój dziecka. Od chwili pojawienia się rodzeństwa chłopiec rozumie konieczność pomocy rodzicom w opiece nad młodszym bratem, jest troskliwy, opiekuńczy.

Etapy rozwoju dziecka po przyjęciu go do przedszkola integracyjnego – wstępne obserwacje pedagogiczne (diagnoza) we wrześniu 1998 r.

Chłopiec dobrze adaptuje się w warunkach przedszkolnych, łatwo nawiązuje

zuje kontakt z innymi dziećmi (chętnie się bawi zarówno z rówieśnikami, jak i z dziećmi starszymi). Podczas zajęć proponowanych dla grupy dzieci początkowo częściej był obserwatorem, jednak już po kilku dniach zainteresowanie tym, co robi grupa, się zwiększyło. Czas koncentracji uwagi jest na poziomie dziecka 4-letniego. Chłopiec samodzielnie wykonuje czynności samoobsługowe (potrafi samodzielnie korzystać z toalety, myć ręce, jeść, ubierać się: zdejmować i zakładać buty, zapinać kurtkę).

Chłopiec chętnie bawi się klockami, z których buduje pociągi, samochody (czyli ze sobą elementy), prawidłowo układa budowle z klocków: piętnaście, szereguje zgodnie z poleceniem nauczyciela. Nazywa i rozróżnia figury geometryczne: koło, trójkąt, kwadrat. Dobrze przelicza na konkretnych do siedmiu. Potrafi określić gdzie jest mniej, gdzie więcej (bez określania o ile). Trudności sprawiają chłopcu czynności manualne: rysowanie, malowanie, lepienie. Dodatkowo trudności sprawia mu chwyt narzędzia plastycznego. Próbuje kolorować elementy, wyklejać proste kształty. Rysunki dowolne są ubogie w szczegóły – dziecko często pomaga sobie opisem słownym. Wypowiedzi są zdaniowe, logicznie układają się w całość. Ma bardzo dobrą pamięć do słyszanych dźwięków, które rozróżnia i nazywa (dźwięki dochodzące z otoczenia – naturalne i celowo wytwarzane, np. odtwarzane odgłosy pojazdów, zwierząt). Chłopiec jest praworęczny.

Praca terapeutyczna będzie prowadzona na poziomie odkrywco-badawczym (doskonalenie sprawności manualnej obejmuje również zabawy i ćwiczenia zawarte na poziomie poznawczym).

Ogólny program terapii pedagogicznej na rok szkolny 1998/1999 (poziom odkrywco-badawczy z wybranymi elementami poziomu poznawczego)

1. Rozbudzanie potrzeby kontaktu z rówieśnikami poprzez:
 - a) zabawy w grupie, zespołach,
 - b) uczenie pozytywnych wzorców zachowania społecznego, współdziałania w grupie dzieci.
2. Wykorzystanie naturalnego potencjału umysłowego do wzbudzania i rozwijania zainteresowań dziecka poprzez:
 - a) wprowadzanie ciekawostek, treści opierających się na zainteresowaniach dziecka,
 - b) wzbogacanie wiedzy dziecka.
3. Stymulacja rozwoju percepcji wzrokowej i słuchowej oraz koordynacji wzrokowo-ruchowej poprzez:

- a) zabawy rytmiczne z grup¹,
 - b) zabawy dźwiękonaśladowcze,
 - c) wysłuchiwanie i rozróżnianie dźwięków, głosów dochodzących z otoczenia – naturalnych i celowo wytwarzanych,
 - d) naśladowanie dźwięków i prostych układów rytmicznych,
 - e) układanie obrazków: puzzle, układanki, dobieranki, loteryjki, gry pamięciowe, np. memo,
 - f) układanie prostych historyjek obrazkowych,
 - g) układanie obrazków z części,
 - h) układanie figur z części na wzorze,
 - i) uzupełnianki,
 - j) wybieranie elementów i grupowanie ich według określonej cechy, przeliczanie ich i porównywanie liczebności zbiorów,
 - k) wyszukiwanie różnic i podobieństw między przedmiotami, obrazkami (prostymi, typowymi).
4. Usprawnianie funkcji manualnych poprzez:
- a) ćwiczenia rozmachowe,
 - b) zabawy konstrukcyjne,
 - c) ćwiczenia i zabawy manualne: nawlekanki, naklejanek, modelowanie w plastelinie, malowanie palcami, pędzlem po dużej powierzchni, rysunki dowolne i tematyczne (zwrócenie uwagi na szczegóły).
5. Rozwijanie orientacji w schemacie własnego ciała, orientacji przestrzennej poprzez:
- a) zabawy i ćwiczenia ruchowe,
 - b) ćwiczenia z wykorzystaniem metody Ruchu Rozwijającego W. Sherborne¹⁵,
 - c) wykonywanie prostych poleceń podczas zabaw z dziećmi.
6. Wdrażanie do lepszej koncentracji uwagi, wydłużanie czasu efektywnej działalności dziecka poprzez stosowanie zabaw i ćwiczeń wynikających z jego własnej aktywności.

Oczekiwania na pierwszy rok pracy terapeutycznej

Dziecko:

- chętnie uczestniczy w zabawach organizowanych przez nauczyciela i zabawach samorządnych z dziećmi,
- potrafi skupiać uwagę przez dłuższy czas podczas zajęć grupie i zajęć indywidualnych,

¹⁵ M. Bogdanowicz, B. Kisiel, M. Przasnyska, Metoda Weroniki Sherborne..., op. cit.

- potrafi nazwać i klasyfikować według określonych zasad figury geometryczne (płaskie), znaki, symbole,
- wyodrębnia dźwięki dochodzące z otoczenia i celowo wytwarzane,
- dzieli wyrazy na sylaby i czyta sylaby w wyraz (dobiera obrazek do powstałego wyrazu),
- potrafi nazwać pory roku, dostrzega zmiany zachodzące w przyrodzie w związku ze zmianami się por roku,
- potrafi ułożyć prostą historyjkę obrazkową,
- potrafi się wypowiedzieć na temat widzianej ilustracji, prostej historyjki obrazkowej, dostrzega proste związki logiczne.

Osiągnięcia dziecka po pierwszym roku pracy terapeutycznej

Chłopiec bardzo dobrze się zaaklimatyzował w grupie przedszkolnej, chętnie podejmuje zabawy z innymi dziećmi, coraz częściej aktywnie uczestniczy w zajęciach grupowych. Szybko uczy się nowych rzeczy, sprawnie przelicza powyżej dziesięciu. Potrafi segregować przedmioty zarówno pod względem przeznaczenia, jak i cech, np. koloru, wielkości. Rozróżnia i nazywa kolory podstawowe i pochodne, nazywa płaskie figury geometryczne (kwadrat, prostokąt, koło, trójkąt).

W zakresie sprawności wzrokowej i pamięci wzrokowej jest widoczny dalszy rozwój, dlatego ta funkcja będzie dobrą bazą do rozwijania zainteresowań i umiejętności dziecka. W zakresie percepcji słuchowej: chłopiec bardzo chętnie i szybko uczy się nowych piosenek, dobrze zapamiętuje treści przekazywane przez nauczycieli, dobrze zapamiętuje słyszane dźwięki, rozróżnia je i nazywa, podejmuje z pozytywnym efektem próby odtwarzania prostych układów rytmicznych. W zakresie sprawności ruchowej: są widoczne trudności z utrzymaniem równowagi, chłopiec jest szybki i bardzo sprawny, jednak zabawy i ćwiczenia na równowagę (chodzenie po wyznaczonej linii, po prostej) sprawiają mu trudności – wymaga asysty.

Sprawność manualna nadal wymaga doskonalenia. Chłopiec chętniej podejmuje zabawy i ćwiczenia mające na celu usprawnianie tej funkcji. Bardzo chętnie uczestniczy w zabawach konstrukcyjnych, bawi się klockami różnego rodzaju, od dużych do drobnych. Dalszego usprawniania wymagają drobne ruchy dłoni, palców (wskazane są zabawy precyzyjne: nawlekanki, przybijanki) oraz czynności związane z rysowaniem – chwyt. Prace plastyczne są proste, często jeszcze ubogie pod względem treści, dziecko używa ubogiej gamy kolorystycznej, przez co prace sprawiają wrażenie jednakowych, monolitycznych.

W zakresie orientacji w schemacie własnego ciała i przestrzeni chłopiec osiągnął rozwój na poziomie wieku życia, dobrze rozumie znaczenie słów: na, pod, nad, obok.

Podczas prowadzonych zabaw i ćwiczeń chłopiec bardzo szybko podejmuje nowe wyzwania i wykazuje zainteresowanie nowymi zabawami, jednak równie szybko się nudzi i zniechęca. Jego czas koncentracji uwagi jest bardzo krótki. Dziecko potrzebuje ciągłych zmian, stałego zainteresowania swoją osobą i ciągłej stymulacji poprzez dostarczanie nowych informacji rozwijających jego zainteresowania.

Ogólny program terapii pedagogicznej na rok szkolny 1999/2000
(poziom odkrywco-badawczy i abstrakcyjno-symboliczny)

1. Pobudzanie aktywności poznawczej dziecka poprzez rozwijanie jego zainteresowań.
2. Doskonalenie percepcji wzrokowej i pamięci wzrokowej poprzez:
 - a) stopniowe zwiększanie liczby elementów w układankach, puzzlach (zwiększanie trudności),
 - b) gry i dobieranki pamięciowe,
 - c) dobieranie i wyszukiwanie napisów do obrazków (czytanie globalne),
 - d) porównywanie obrazków, figur, symboli,
 - e) wyszukiwanie podobieństw i różnic,
 - f) przyporządkowywanie elementów do podanych cyfr (stopniowe zapoznanie z obrazem graficznym cyfr), nazywanie liczb, ćwiczenia w posługiwaniu się liczebnikami głównymi i porządkowymi,
 - g) rysowanie i malowanie po wzorach (wzory wybrane na podstawie zainteresowań dziecka),
 - h) ćwiczenia z wykorzystaniem metody M. Frostig, D. Horne¹⁶.
3. Dalsze rozwijanie percepcji słuchowej i pamięci słuchowej poprzez:
 - a) wysłuchiwanie i różnicowanie dźwięków z otoczenia,
 - b) reagowanie na zmiany tempa i rytmu,
 - c) ćwiczenia rytmiczne – nadawanie i odtwarzanie prostych układów rytmicznych, wyklaskiwanie rytmów na podstawie obrazu graficznego,
 - d) ćwiczenia wstępne słuchu fonematycznego – wysłuchiwanie i wyodrębnianie wyrazów w zdaniu, wysłuchiwanie i wyodrębnianie sylab w wyrazach (analiza i synteza sylabowa wyrazów),

¹⁶ M. Frostig, D. Horne, Wzory..., op. cit.

- e) wyszukiwanie obrazków, przedmiotów do słyszanego układu sylabowego wyrazu (ko-tek, sa-a-ta),
 - f) liczenie sylab w wyrazach, porównywanie liczby sylab w wyrazach,
 - g) zabawy w domino sylabowo-obrazkowe,
 - h) ćwiczenia w wyodrębnianiu głosek (w nagłosie i wygłosie) w prostych wyrazach 3–4-głoskowych,
 - i) słuchanie i zabawy pamięciowe z wykorzystaniem wierszy i piosenek,
 - j) rozpoznawanie układów dźwięków i odtwarzanie ich.
4. Usprawnianie sprawności manualnej i grafomotorycznej poprzez:
- a) usprawnianie chwytu, korekcję przez nakładkę na ołówki i kredki,
 - b) usprawnianie chwytu nożyczek, cięcie po linii z pomocą nauczyciela,
 - c) usprawnianie małych, precyzyjnych ruchów dłoni i palców (przekładanki, nawlekanie, zbieranie drobnych elementów, wydzieranki, robienie kulek z plasteliny, gliny, waty itp.),
 - d) zabawy konstrukcyjne – płaskie i przestrzenne,
 - e) ćwiczenia z wykorzystaniem metody M. Frostig, D. Horne¹⁷ – kolejne części,
 - f) doskonalenie dowolnych i tematycznych działań plastycznych poprzez wcześniejsze omówienie oraz wprowadzenie działań planowych (co najpierw, co później – omawianie wykonywanych czynności),
 - g) kolorowanie, kreskowanie, uzupełnianie z zachowaniem konturu,
 - h) kopiowanie (kalkowanie).
5. Doskonalenie czynności samoobsługowych (ćwiczenia w dobieraniu odzieży do warunków pogodowych, samodzielne nakładanie odzieży, wiązanie butów).
6. Doskonalenie orientacji przestrzennej oraz orientacji w schemacie własnego ciała, wprowadzenie pojęć – strona lewa i prawa.
7. Dalsze stopniowe wydłużanie czasu koncentracji uwagi dziecka.

Oczekiwania na drugi rok pracy terapeutycznej

Dziecko:

- dziecko chętnie uczestniczy w zabawach organizowanych przez nauczyciela i zabawach samorządnych z dziećmi,
- potrafi odczytywać wyrazy, proste zdania, rozumie ich treść
- układa proste zdania matematyczne z wykorzystaniem znaków matematycznych,

¹⁷ M. Frostig, D. Horne, Wzory..., op. cit.

- potrafi u³o³żyć lub stworzyć dowolnie wybranych elementów historyjkę obrazkową¹,
- potrafi wypowiedzieć się na temat widzianej ilustracji, historyjki obrazkowej, dostrzega zwi¹zki logiczne,
- tworzy rysunki dowolne i tematyczne, które s¹ coraz bogatsze w szczegóły,
- kre¹si linie, figury, znaki graficzne, stosuj¹c nak³adkę na narzędzia plastyczne.

Osi¹gnięcia dziecka po drugim roku pracy terapeutycznej

Ch³ópiec jest dzieckiem o dużym potencjale intelektualnym. Chętnie bierze udział w zajęciach grupowych o charakterze ruchowym. Dziecko cechuje nadpobudliwość psychoruchowa, dlatego też niechętnie bierze udział w zajęciach przy stolikach wymagaj¹cych dłuższego skupienia i wysi³ku.

Niechętnie wykonuje ćwiczenia manualne, ma trudności z utrzymaniem prawidłowego chwytu narzędzia plastycznego (kredki, pędzla, no³życzek), niechętnie korzysta z nak³adek (przy za³o³zonej nak³adce chwyt jest prawidłowy, dlatego należy dalej kształtowa¹ć w dziecku nawyk jej stosowania). Tnie i wycina proste kształty po linii konturu i bez.

Ch³ópiec doskonale wykonuje ćwiczenia rozwijaj¹ce percepcję wzrokową i słuchową¹, zna litery i cyfry, potrafi sk³ada¹ć wyrazy z rozsypanki sylabowej i literowej, samodzielnie pisze wyrazy, zdania, rozwija¹zuje krzyżówki (które często samodzielnie uk³ada do podanego hasła) literami drukowanymi – niechętnie wykorzystuje umiejętność zapisu literami pisanymi, które s¹ kolejno wprowadzane; rozwija¹zuje proste rebusy, uzupełnianki; prawidłowo wyodrębnia głoski w wyrazach, przelicza i porównuje ilości³g³osek w wyrazach; uk³ada zdania matematyczne do prostych zadań tekstowych z wykorzystaniem cyfr i znaków matematycznych, bardzo dobrze przelicza, porównuje ilości³elementów); chętnie wykonuje ćwiczenia wymagaj¹ce twórczego zaangażowania (opowiadanie bajek, historyjek na podstawie ilustracji, opowieści wzbogacane ruchem, słowem – teatrzyki).

Ch³ópiec bardzo dobrze nazywa i określa położenie przedmiotów względem siebie, rozróżnia strony ciała (lewa, prawa). Konieczne jest dalsze oddziaływanie na rozwój społeczno-emocjonalny dziecka, korygowanie zachowań niepo³żądanych (agresji, złości, niechęci) poprzez zachęty, wzmocnienia pozytywne, nagradzanie właściwych zachowań.

Diagnoza rozwoju dziecka na początku trzeciego roku uczęszczania do przedszkola:

- wysoki poziom rozwoju poznawczego (dobra znajomość liter i cyfr, dobra znajomość ciekawostek dotyczących bliższego i dalszego otoczenia, zmian w nim zachodzących),
- duża chęć wyrażania własnego stosunku do sytuacji problemowej,
- bardzo wysoki poziom rozwoju percepcji i pamięci słuchowej,
- prawidłowy poziom rozwoju percepcji wzrokowej, trudności w zakresie koordynacji wzrokowo-ruchowej,
- trudności z wykonywaniem drobnych, precyzyjnych ruchów dłoni, uwarunkowane nieprawidłowym chwytem narzędzi plastycznych (w dalszym ciągu wymagana nakładka),
- obniżony poziom sprawności manualnej i grafomotorycznej,
- niestabilna uwaga dowolna, krótki czas koncentracji uwagi.

Wskazania pedagogiczne wynikające z diagnozy pedagogicznej:

- dalsze rozwijanie procesów poznawczych poprzez stosowanie ciekawych form edukacyjnych, rozwijanie zainteresowań,
- usprawnianie koordynacji wzrokowo-ruchowej,
- usprawnianie funkcji manualnej i grafomotorycznej,
- zachęcanie do udziału w zabawach organizowanych dla dzieci (różne formy współdziałania, rozwijanie umiejętności zarówno godnego wygrywania, jak i godzenia się z porażką),
- rozwijanie funkcji społecznych: odgrywanie różnych ról, funkcji w grupie,
- wspomaganie rozwoju emocjonalnego poprzez budowanie obrazu pozytywnego „ja”, działanie wymagające podejmowania odpowiedzialności i pomocy innym.

Ogólny program terapii pedagogicznej na rok szkolny 2000/2001 (poziom abstrakcyjno-symboliczny z wybranymi elementami z poziomu odkrywczego-badawczego)

1. Wzbogacanie wiedzy o życiu poprzez samodzielne doświadczanie różnych przeżyć i aktywizowanie funkcji poznawczych poprzez ciekawostki pochodzące z książek i czasopism dziecięcych.
2. Doskonalenie percepcji wzrokowej, spostrzegawczości poprzez:
 - a) rozwijanie umiejętności dostrzegania różnic, podobieństw w obrazach, symbolach,
 - b) poprawianie zaistniałych błędów (eliminacja i korekta), np. w zdaniu: Ola ma małą damkę,

- c) rozwijanie umiejętności dostrzegania podobieństw, uzasadnienie wyboru,
 - d) zabawy wzrokowo-graficzne (uzupełnianki, kreślenie po kropkach, po śladzie, po wyznaczonej drodze – „zabawy od a do z...” – wykorzystanie programów komputerowych jako wzmocnień pozytywnych w działalności graficznej),
 - e) zabawy z tekstem usprawniające umiejętności czytania ze zrozumieniem – proste teksty dobrane do możliwości i zainteresowań dziecka,
 - f) stwarzanie sytuacji konkretnych i abstrakcyjnych (stopniowanie trudności) podczas zabaw manualnych i graficznych,
 - g) dalsze prowadzenie ćwiczeń z wykorzystaniem metody M. Frostig, D. Horne¹⁸.
3. Dalsze usprawnianie i rozwijanie funkcji manualnej poprzez:
- a) stosowanie nakładki,
 - b) ćwiczenia Metod Dobrego Startu M. Bogdanowicz¹⁹,
 - c) ćwiczenia w kreśleniu znaków, liter w liniaturze maksymalnej i normalnej (malowane pędzlem, piórkiem, patykiem, ołówkiem),
 - d) wprowadzanie rozmaitych zabaw i ćwiczeń manualnych,
 - e) wzbogacanie rysunków poprzez ich omawianie – stworzenie równowagi między treścią a formą.
4. Rozwijanie percepcji słuchowej, koordynacji słuchowo-wzrokowej i pamięci słuchowej poprzez:
- a) rozwijanie słuchu fonematycznego w zabawach grupowych z dźwiękami, głoskami (wysłuchiwanie ukrytych wyrazów, zabawy w odgadywanie wyrazów, zabawy w odtwarzanie układów gósek – układy rytmiczne, np. acdacad),
 - b) ćwiczenia w czytaniu krótkich tekstów, następnie słuchanie przedstawionych przez nauczyciela treści z błędnie podanymi elementami – dostrzeganie nieprawidłowości w słyszonym tekście,
 - c) rozwijanie umiejętności czytania krótkich tekstów ze zrozumieniem, poprzez układanie odpowiedzi na pytania i układanie pytań do tekstu.
5. Dalsze rozwijanie orientacji przestrzennej poprzez:
- a) ćwiczenie rozumienia znaczenia poleceń,
 - b) śledzenie ruchów z obrazem wzrokowym,
 - c) ćwiczenia grafomotoryczne przygotowujące do pisanie,
 - d) wykonywanie ćwiczeń przestrzennych i paskich pod dyktando.

¹⁸ M. Frostig, D. Horne, Wzory..., op. cit.

¹⁹ M. Bogdanowicz, Metoda Dobrego Startu..., op. cit.

6. Rozwijanie sfery emocjonalno-społecznej poprzez:
- a) zabawy w grupie z zachowaniem wcześniej ustalonych norm i reguł,
 - b) odgrywanie ról wyznaczonych w grupie,
 - c) poznawanie swoich praw i obowiązków,
 - d) rozpoznawanie emocji swoich i drugiej osoby,
 - e) zabawy dramatyczne „ja i inni” – sposoby komunikacji werbalnej i pozawerbalnej,
 - f) zabawy i ćwiczenia z wykorzystaniem technik teatralnych – odgrywanie ról, zachowań, reakcji adekwatnych do sytuacji,
 - g) poznawanie praw i obowiązków wynikających z Konwencji Praw Dziecka.

Oczekiwania na trzeci rok pracy terapeutycznej

Dziecko:

- zna i rozumie zasady panujące w grupie, potrafi je zastosować
- chętnie współdziała z innymi dziećmi podczas zabaw samorządnych i inicjowanych przez nauczyciela,
- rozpoznaje i nazywa emocje swoje i drugiej osoby,
- zna i rozumie swoje prawa i obowiązki wynikające z Konwencji Praw Dziecka,
- chętnie dzieli się swoją wiedzą z rówieśnikami,
- dziecko rozumie potrzebę stosowania nakładki podczas zabaw i ćwiczeń manualnych i grafomotorycznych.

Podsumowanie pracy dydaktyczno-wychowawczo-terapeutycznej, analiza umiejętności i dojrzałości szkolnej dziecka

W ciągu trzech lat pobytu w przedszkolu z grupami integracyjnymi chłopiec poczynił duże postępy w rozwoju funkcji zarówno społecznych, jak i percepcyjno-motorycznych.

Obecnie jest dzieckiem o dużym potencjale intelektualnym, posiadającym szeroki zakres wiedzy ogólnej. Dobrze funkcjonuje w grupie przedszkolnej, najchętniej jednak bierze udział w zajęciach, zabawach dowolnych w małych grupach. W zajęciach grupowych uczestniczy czynnie, choć przez krótki czas (krótki czas koncentracji uwagi). Lubi się dzielić swoimi wiadomościami. Niechętnie bierze udział w zabawach wymagających dłuższej koncentracji uwagi, działania w grupie, przestrzegania określonych zasad, reguł. Wymaga indywidualnego wsparcia ze strony nauczyciela, częstych zachęt, wzmocnień pozytywnych. Jego poziom zaradności życiowej jest wysoki – opanował podstawowe umiejętności z zakresu samoobsługi.

W zakresie rozwoju poznawczego chłopiec potrafi podać swoje dane osobowe (imię, nazwisko, adres); nazywa i wyodrębnia figury geometryczne i je odwzorowuje. Nazywa i wyodrębnia kolory podstawowe i pochodne; potrafi dobrać kolor według znaków umownych; przelicza przedmioty w zakresie powyżej dziesięciu. Potrafi grupować przedmioty mające kilka cech wspólnych (kolor, kształt, wielkość), poprawnie wskazuje różnice między przedmiotami, obrazkami, symbolami, wyrazami; w dobrym tempie składa obrazki składające się z 6, 8, 10 części, potrafi ułożyć logiczną ciąg zdarzeń w historyjce obrazkowej (zawierającej trzy i więcej elementów) i uzasadnić swój wybór.

Potrafi nazwać odwzorowane litery, cyfry; prawidłowo wyodrębnia sylaby w wyrazach, potrafi ułożyć obraz graficzny wyrazu (układa tyle klocków, ile jest sylab, gósek w wyrazie), dobrze wyodrębnia głoski w wyrazach prostych i trudniejszych; chętnie rozwija krzyżówki, rebusy, lubi i potrafi również je tworzyć samodzielnie czyta ze zrozumieniem proste teksty.

W zakresie sprawności manualnej chłopiec ma trudności z posługiwaniem się narzędziem plastycznym (chwyt jest korygowany nakładką), ma problemy z wykonywaniem drobnych, precyzyjnych ruchów dłoni; nie po linii prostej, łamanej, krzywej, odwzorowuje proste kształty; w pracach plastycznych wymaga wzmocnień pozytywnych (szybko się zniechęca), jednak prace dowolne doprowadza do końca i chętnie o nich opowiada.

Z uwagi na stan zdrowia i potrzebę indywidualnego podejścia do trudności oraz możliwości intelektualne chłopiec będzie kontynuować naukę w klasie integracyjnej.

Późniejsze losy dziecka

W roku szkolnym 2001/2002 chłopiec rozpoczął naukę w szkole podstawowej w klasie integracyjnej.

Na podstawie rozmowy przeprowadzonej z rodzicami oraz rozmowy z dzieckiem można stwierdzić że chłopiec się zaaklimatyzował w klasie szkolnej, dobrze sobie radzi z nowymi obowiązkami. Nauka w klasie integracyjnej umożliwia indywidualne podejście do jego możliwości i trudności.

Oprócz omówionych wyżej dokumentów każde dziecko posiada indywidualną teczkę, w której są przechowywane wykonane podczas zajęć grupowych i indywidualnych prace dziecka: rysunki, malowanki, karty pracy itp.

Część III

PLANOWANIE PRACY DYDAKTYCZNO-TERAPEUTYCZNEJ

Planowanie pracy dydaktyczno-terapeutycznej wymaga od nauczyciela-terapeuty dobrej znajomości metodyki pracy z dziećmi o specjalnych bądź specyficznych potrzebach edukacyjnych, znajomości predyspozycji dziecka, jego obecnych umiejętności i możliwości oraz wytyczenia drogi, którą będzie on podążał w swojej pracy z dzieckiem (oczekiwania).

Określenie oczekiwań wobec pracy z dzieckiem pomoże nauczycielowi w wytyczeniu ogólnych celów w zakresie poszczególnych obszarów („obszarem” nazywamy zakres oddziaływań wychowawczo-terapeutyczno-dydaktycznych w sferach: emocjonalno-społecznej, poznawczej, ruchowej), czyli tego, do czego zmierza on w swojej pracy, a następnie wytyczeniu celów operacyjnych, czyli tego, co dziecko ma osiągnąć poprzez proponowane zabawy i ćwiczenia.

Przygotowywane ćwiczenia powinny być dostosowane do wieku dziecka, jego poziomu umysłowego, warunków środowiskowych, a przede wszystkim muszą uwzględniać rodzaj i stopień zaburzeń czy opóźnień oraz poziom już zdobytych umiejętności. Terapeuta powinien w wiadome wprowadzać ćwiczenia, dostosowując je do potrzeb pracy z danym dzieckiem, oraz znajdować nowe sposoby przezwyciężania trudności i utrwalania nowych nawyków, umiejętności i wiedzy.

Planując pracę dydaktyczno-terapeutyczną z dzieckiem, nauczyciel powinien się kierować wytycznymi zawartymi w oczekiwaniach określonych na podstawie przeprowadzonej wcześniej obserwacji i diagnozy oraz celami, które wraz z dzieckiem chce osiągnąć.

Zamierzeniem tworzonego indywidualnego planu pracy dydaktyczno-terapeutycznej jest dostosowanie treści ujętych w programie do aktualnych możliwości, potrzeb i zainteresowań dziecka.

Czas realizacji skonstruowanego planu jest uzależniony od indywidualnego tempa pracy samego dziecka i efektywności podejmowanych działań.

Opracowany przez nas plan pracy dydaktyczno-terapeutycznej składa się z trzech części:

1. Sfera oddziaływań terapeutycznych – są to kolejne obszary podjętej pracy.
2. Działania edukacyjne – to rodzaje ćwiczeń stosowanych w danym obszarze.
3. Uwagi – w których zapisujemy: umiejętności zdobyte przez dziecko, zmiany i modyfikacje wprowadzone przez nauczyciela, a także jego refleksje.

Poniżej przedstawiamy przykładowe okresowe plany pracy dydaktyczno-terapeutycznej, które są realizowane przez nas w ciągu całego roku szkolnego.

Indywidualnie dobrany do dziecka poziom pracy dydaktyczno-terapeutycznej podzielony na czasookresy. Ich ilość jest uzależniona od indywidualnych możliwości dziecka oraz skuteczności i efektywności zamierzonych działań podejmowanych przez terapeutę.

**PRZYKŁADOWY OKRESOWY PLAN PRACY
DYDAKTYCZNO-TERAPEUTYCZNEJ
– PRACA NA POZIOMIE ZMYŚLOWYM
Pierwszy czasookres**

Sfera oddziaływań terapeutycznych	Działania edukacyjne (rodzaje stosowanych ćwiczeń)	Uwagi (przykładowe zapisy nauczyciela-terapeuty)
1	2	3
1. Sfera emocjonalno-społeczna Wdrażanie dziecka do wykonywania czynności samoobsługowych z pomocą drugiej osoby: – doskonalenie umiejętności posługiwania się łyżką, – wdrażanie dziecka do samodzielnego spożywania posiłków, – wdrażanie do samodzielnego mycia rąk i twarzy (zębów – z pomocą nauczyciela), – wdrażanie dziecka do samodzielnego zdejmowania i nakładania wybranych elementów odzieży, – wdrażanie do sygnalizowania potrzeb fizjologicznych, – poznawanie swojego ciała,	1. Doskonalenie czynności samoobsługowych Jedzenie – zabawy w dom – karmienie drugiej osoby, nadawanie ruchów wykonywanych podczas jedzenia: nabieranie na łyżkę, podnoszenie łyżki do ust itp., – zabawa „ja i mój miód” – karmienie i nauka samodzielnego jedzenia, – jem sam i wiem, co do czego służy – trzymanie łyżki, kubka z pićm; gryzienie i trzymanie w ręku kanapki. Mycie się – zabawy w wodzie i bez wody – obserwowanie i nadawanie czynności wykonywanych podczas mycia się (najpierw z wykorzystaniem wody – najlepiej przy lustrze, następnie bez wody, nadawaj c kolejne czynności: odkręcanie wody, moczenie rąk, sięganie po mydło, mycie twarzy, mycie rąk, zakręcanie wody, wycieranie rąk), – mycie rąk po każdorazowym korzystaniu z toalety. Ubieranie się – „ubieranki” – próby samodzielnego rozbierania i ubierania się podczas korzystania z toalety (zdejmowanie spodni, wciąganie elementów garderoby), – zabawy z ubraniami – nadawanie czynności nakładania poszczególnych elementów odzieży („już jesień” – czapka, elementy odzieży). Potrzeby fizjologiczne – chcę siusiu – zachęcanie do sygnalizowania potrzeb komunikatem werbalnym np.: ee, siusiu). 2. Wdrażanie do nawiązywania kontaktów społeczno-emocjonalnych Dziecko poznaje siebie – zabawy dotykowe (nadawcze) – wyczuwanie własnego ciała: (zabawy przy lustrze – oglądanie i dotykanie dużych części ciała).	Nadawanie czynności w sytuacjach zabawowych. Dziecko coraz chętniej podejmuje proponowane zabawy w kółku lalek – karmienie siebie i nauczyciela (chwytając łyżkę – rozumie jej przeznaczenie, wie, jak używać kubka). Dziecko po wyjściu z ubikacji machinalnie dochodzi do umywalki, podejmuje próby odkręcenia wody (wskazaniem się dalsze ćwiczenia wzbogacające wytwarzany nawyk). Podczas korzystania z toalety po zachęceniu nauczyciela dziecko podejmuje próby wciągnięcia bielizny i spodni, robi to jednak mało sprawnie i niechętnie. Potrzeby fizjologiczne są zaspokajane poprzez reakcje na działanie (sądzany na nocnik – robi siusiu). Chętnie podejmuje zabawy dotykowe – gaskanie swojego ciała, nauczyciela, mówi c np. moja głowa,

1	2	3
– wdrażanie dziecka do bezpiecznej zabawy, – zachęcanie dziecka do nadawania dzieci podczas zabaw (ruchowych i innych).	Dziecko i inne dzieci – „bawię się, ale nie biję, nie robię krzywdy innym”, – zabawy ruchowe przy muzyce – obroty dookoła własnej osi, podnoszenie ręki do góry, opuszczanie ręki, kucanie, podnoszenie się itp., – zabawy ruchowe z innymi dziećmi: „jad¹, jad¹ misie”, „stary niedźwiedź”, „baloniku mój malutki”.	twoja głowa (dziecko trzyma ręce nauczyciela). Reaguje na stanowcze słowa nauczyciela: „nie wolno biegać”. Bardzo chętnie nawiązuje kontakt z wybranym dzieckiem (jednym), bywa że nie dopuszcza innych dzieci, gdy nawiąże już kontakt z jednym dzieckiem.
2. Sfera poznawcza Rozwijanie sfery poznawczej poprzez różnorodne zabawy zmysłowe: – dotyk, – smak i węch – pobudzanie zmysłów dziecka, – percepcja wzrokowa – rozwijanie percepcji wzrokowej, poznawanie poprzez zmysł wzroku i dotyku,	1. Ćwiczenia zmierzające do poznania samego siebie Zabawy rękoma – dotykanie rękoma, gaskanie ręki, zabawy „cacy, cacy, klap”, „kosi, kosi łąki”, „wążka kukułeczka...” – dotykanie ręki, dżoni, palców, – zaciskanie pięści, otwieranie dżoni, składowanie dżoni, uderzanie dżoni o powierzchnię, – dotykanie struktur twardych i miękkich (podłoga, stół, grzybka, poduszka), – indywidualne i grupowe zabawy (na bazie ćwiczeń nadawczych) metodą Ruchu Rozwijającego W. Sherborne, – dotykanie rękoma dużych części ciała: głowy, ręki brzucha, nóg – zabawy nadawcze. 2. Dostarczanie dziecku różnych bodźców zapachowych i smakowych – zabawy smakowe – próbowanie wybranych potraw (podstawowe smaki: słodki, słony, kwaśny) – po konsultacji z rodzicami – miód, cytryna; maczanie paluszka w szklance ze słodną wodą, oblizywanie go. 3. Dotykanie, manipulowanie przedmiotami – zabawy manipulacyjne – dotykanie, ociskanie, otwieranie, nakładanie, – dotykanie przedmiotów codziennego użytku z otwartymi oczami. – wskazywanie w najbliższym otoczeniu i rozróżnianie przedmiotów do manipulacji, – wyciąganie ręki po wskazany przedmiot, – wybieranie i trzymanie w ręku wskazanego przedmiotu.	Dziecko bardzo chętnie podejmuje zabawy w parach, chętnie i bardzo dobrze nadaje proste zabawy i ćwiczenia dotykowe. Ćwiczenia metodą Ruchu Rozwijającego – dziecko na razie głównie obserwuje w pozycji leżącej. Podczas kolejnej zabawy dziecko już samo wybiera smaki, które wyraźnie sprawiały mu przyjemność: słodki i kwaśny, nie wkładał paluszka do soli i szklanki ze słodną wodą. Nakładanki – koła z różnymi kolorami (dziecko nakłada je na kołki, dobiera kolorami, reaguje, gdy popełni błąd; podejmuje próbę poprawy). Wyciąga rękę po przedmiot, zdarza się, że wywoła działo przez sygnał „daj”.

1	2	3
– percepcja słuchowa – rozwijanie umiejętności odbierania bodźców słuchowych i reagowania na nie.	4. Reagowanie na polecenia osób z najbliższego otoczenia – układanie talerzy na stole – znak, że będzie posiłek – jednocześnie wzywanie dziecka po imieniu, by usiadło przy stole (początkowo bierzemy dziecko za rękę i wspólnie z nim wykonujemy daną czynność), – zabawy z klockami – wołamy dziecko po imieniu: „...chodź, daj mi klocki” – wywołanie reakcji dziecka na bodźce. 5. Ćwiczenia wstępne do nauki mowy – ćwiczenia usprawniające narządy artykulacyjne (ćwiczenia logopedyczne), – klaskanie językiem, nadstawianie ruchów warg, próby dmuchania.	Dostarczanie bodźców mających na celu zwrócenie uwagi dziecka na wywołany sygnał. Podaje wskazany przedmiot danej osobie, np. „daj mamie klocek”, „daj klocek wujkowi” (brawo!).
3. Sfera ruchowa – kształtowanie ogólnej motoryki i koordynacji ruchów, – kształtowanie kontroli nad własnymi ruchami.	1. Wstawanie, siadanie, sięganie po przedmioty wskazane przez nauczyciela – podnoszenie przedmiotów i odkładanie ich w wyznaczone miejsce, – chwytanie przedmiotów całymi dłońmi, – chwytanie małych przedmiotów palcami oraz manipulowanie nimi – zabawy klockami, zabawy z guzikami.	Podawanie przedmiotów podczas zabaw integrujących z małymi grupkami dzieci. Zabawy: położenie ręki na głowie, położenie ręki na nogach, uderzanie o podłogę, zabawy nadstawianymi.

**PRZYKŁADOWY OKRESOWY PLAN PRACY
DYDAKTYCZNO-TERAPEUTYCZNEJ
– PRACA NA POZIOMIE ZMYŚLOWYM
Drugi czasookres**

Sfera oddziaływań terapeutycznych	Działania edukacyjne (rodzaje stosowanych ćwiczeń)	Uwagi (przykładowe zapiski nauczyciela-terapeuty)
1	2	3
1. Sfera emocjonalno-społeczna Dalsze wdrażanie dziecka do wykonywania czynności samoobsługowych z pomocą drugiej osoby: – rozwijanie umiejętności posługiwania się łyżką i widelcem podczas posiłków, – doskonalenie umiejętności gryzienia, usprawnianie dokładnego gryzienia, żucia i połykania małych ilości pokarmu, – wdrażanie dziecka do samodzielnego dostrzegania potrzeby i próby jej zaspokojenia, – ćwiczenie płynnych ruchów ręki, precyzji ruchu, – rozwijanie zmysłu dotyku poprzez zabawy z wodą, – wdrażanie dziecka do korzystania z sedesu (próby z chowaniem nocnika). Wdrażanie dziecka do wspólnego działania poprzez nadawnictwo i zabawy odtwórcze w parach i małych grupkach:	1. Doskonalenie czynności samoobsługowych Jedzenie – zabawy „rób to co ja”, „jem ja i jesz ty”, zabawy z chrupkami, skórkami, marchewką, jabłkiem, zachęcanie dziecka do samodzielnego spożywania posiłków (jedzenie obiadu na zasadzie nadawnictwa – „jemy razem”), – „chcesz zjeść to weź do ręki i do buzi” – gryziemy, żujemy i połykamy – na talerzu leżą pokarmy, które dziecko na pewno lubi i zje zachęcane (wywiad z rodzicem) – zachęcanie poprzez pokazywanie kolejnych czynności, – zabawy tematyczne: dom, karmienie drugiej osoby – trącanie łyżką do ust. Mycie się – zabawy termiczne z wodą, zabawy i ćwiczenia w wodzie: uderzanie dłońmi o powierzchnię wody („chlap, chlap” – ćwiczenia wyzwalające powtarzanie dźwięków), polewanie wodą ręk kolejno, jednocześnie; ćwiczenia nadawcze – pocieranie ręk pod wodą. Potrzeby fizjologiczne – zabawy ręk: „cacy cacy”, klaskanie – zabawy podczas siedzenia na sedesie, – zabawy nadawcze (niwelowanie strachu przed sedesem), nagradzanie dziecka brawami, inne wzmocnienia, powtarzanie dziecku komunikatu „siusiu”, próby wytworzenia reakcji zwrotnej (nawykowej). 2. Nawiązywanie kontaktów społeczno-emocjonalnych Dziecko poznaje siebie – „to ja” – oglądanie i dotykanie dużych części ciała przed lustrem: np. to moja głowa (dotykane, gaskanie, poklepywanie wspólnie z nauczycielem/rodzicem) i poprzez nadawanie czynności drugiej osoby (zabawy przed lustrem i naprzeciw siebie),	Podczas posiłków dziecko, nadaje czynności i zachowania innych dzieci, samodzielnie z coraz lepszym skutkiem podejmuje próby zjadania posiłków. Potrafi samodzielnie częstować się, gryźć i połykać kruche ciastka. Coraz lepiej trafia do ust nie tylko łyżką, ale i widelcem. Zabawy podczas mycia ręk; dziecko potrafi coraz lepiej nadawać mycie ręk, samodzielnie wyciera ręce (wyrzuca do kosza papier zwinięty w kulkę). Dziecko coraz lepiej powtarza czynności po wyjściu z toalety, podchodzi do umywalki, chętnie myje ręce drugiej osobie. Sada na sedesie (jednak na razie bez efektu).

1	2	3
– wytwarzanie reakcji na własne imię, – poznawanie elementów własnego ciała, – rozwijanie umiejętności współdziałania z innymi dziećmi.	– „jestem Stach” – zabawy typu „a kuku – a Stach” – chowanie się i wyglądanie – zabawa mająca na celu wytworzenie reakcji na swoje imię (nawijanie podczas zabawy kontaktu wzrokowego, wywoływanie u dziecka pozytywnych emocji – śmiechu, radości podczas zabaw). Dziecko i inne dzieci – ćwiczenia metodą Ruchu Rozwijającego W. Sherborne – nadawanie innych podczas ćwiczeń pozwalających poznać własne ciało, – zabawy nadawcze: zabawy w „lustro”, „rób to co ja”; zabawy układankami (kolorowe koła); zabawy z klockami geometrycznymi (układanie z drugim dzieckiem, układanie piramidki, układanie szeregu; układanie według kształtu), – zabawy ruchowe w grupie z chustą animacyjną – chodzenie z nauczycielem po dużych i małych falach, leżenie i chodzenie pod chustą, trzymanie chusty podczas wachlowania, – zabawy z piłką – turlanie piłki do drugiej osoby (dziecka), rzucanie piłki do drugiej osoby (dziecka).	Dziecko coraz chętniej nawiązuje kontakt wzrokowy; spontanicznie zachowuje się podczas zabaw. Układa piramidki z klocków na przemian poprzez nadawanie i współdziałanie. Rozumie i wykonuje polecenie (turlanie piłki dalej i mniej).
2. Sfera poznawcza Pobudzanie i rozwijanie zmysłów poprzez zabawy zmysłowe: – pobudzanie zmysłu dotyku, – rozwijanie sposobów komunikowania się z otoczeniem, – poznawanie czynności i wspólne wykonywanie ich,	1. Ćwiczenia zmierzające do poznania doznań termicznych Zabawy w wodzie (ciepła, zimna) – podkładanie ręki pod wodę (polewanie), – uderzanie dłońmi o powierzchnię wody, – uderzanie palcami o wodę, – pocieranie ręki pod wodą, – otrzepywanie ręki z wody, – przelewanie wody (łapanie i wypuszczanie wody z ręki, nalewanie wody do kubka i wylanie). 2. Ćwiczenia zmierzające do poznania drugiej osoby, sposobów komunikowania się z drugim człowiekiem Ćwiczenia mające na celu rozwijanie sposobów komunikowania się – nadawanie wskazywania części ciała, – nadawanie czynności samoobsługowych, – nadawanie wytwarzanych odgłosów: – zabawy rękoma: klaskanie, pukanie, uderzanie o rękę, o nogi, o podłogę, – zabawy z klockami: wydobywanie dźwięku poprzez uderzanie klockiem o klocek, klockiem o podłogę,	Bardzo chętnie polewa wodą swoje ręce i ręce nauczyciela. Bardzo chętnie przed lustrem nadaje czynności drugiej osoby. Nadawanie posługiwania się w zabawie kołatką (uderzanie o dłoń). Współdziałanie podczas zabaw przed lustrem – nadawanie ruchów dru-

1	2	3
– rozwijanie potrzeby kontaktu z drugą osobą, – percepcja wzrokowa i koordynacja wzrokowo-ruchowa, rozwijanie zainteresowania materiałem zgromadzonym przed dzieckiem (skupienie uwagi na materiale konkretnym), – kształtowanie umiejętności dostrzegania przedmiotów w najbliższym otoczeniu, – wprowadzanie do rozumienia nazw przedmiotów z najbliższego otoczenia dziecka,	– zabawy z instrumentami: uderzanie w tamburyn, uderzanie pałeczką w dzwonki. Współdziałanie z drugą osobą (np. elementy metody Ruchu Rozwijającego W. Sherborne) – dotykane różnymi częściami ciała, – poklepywanie, opukiwanie, – kołysanie, przytulanie, – wspólny relaks i odpoczynek; eliminowanie na razie dźwięków typowo relaksacyjnych (z powodu zbyt dużej wrażliwości dziecka). 3. Zabawy i ćwiczenia rozwijające percepcję wzrokową Dziecko manipuluje przedmiotami (w oparciu o dotyk) – zabawy manipulacyjne z przedmiotami o różnych fakturach: ośiskanie, gniecenie, darcie (miękki papier – ręczniki papierowe, twardszy papier – kolorowa gazeta), drażnienie wewnętrznej strony dłoni (ośiskanie, rozkurczanie), – zabawy w układanie i przekładanie przedmiotów większych: – układanie klocków w wieżę, w szereg, – układanie kół, klocków we właściwym miejscu, dopasowywanie elementów, – zabawy w parach: układanie przedmiotów wskazanych przez drugą osobę: „weź klocek”, próby operowania nazwami, – zabawy klockami – podawanie i dawanie na bazie komunikatu „daj”, „weź”: – wyciąganie ręki po wskazany przedmiot, – wybieranie i trzymanie w ręku wskazanego przedmiotu (nie więcej niż 2–4 typowe przedmioty – kolejno podawane i wkładane w wyznaczone miejsce), – napełnianie pudełka klockami, – zabawy z drobnymi elementami, dostępienie do chwytu pincetowego, – zabawy z farbą (palcem i pędzlem), dowolne płynne ruchy ręki, – zabawy z kredką i pędzlem, – swobodne zabawy z kredką i pędzlem, – nadążanie czynności wykonywanych przez drugą osobę, np. nauczyciel, siedząc obok dziecka, bierze kredkę i dowolnie się nią bawi: podnosi, ogląda, kreśli dowolne linie na kartonie (duży format),	głej osoby i odtwarzanie ich (jestem duży, mały – wyciąganie ręki do góry, kucanie; jestem taki gruby i taki chudy – rozkładanie i składanie ręki). Dziecko na dźwięki muzyki relaksacyjnej kładzie się na poduszce, domaga się masażów. Ponadto wprowadzono zabawę układanką drewnianą z uchwytami – ćwiczenia ruchu i chwytu pincetowego – z powodzeniem – dziecko prawidłowo wkłada i chwytą przedmioty (obrazki zwierząt). Dziecko bardzo dobrze sobie radzi z układaniem klocków drewnianych jeden na drugim, na przemian z nauczycielem. Dziecko układa i segreguje klocki (guziki, kapsle i nakrętki) – przekłada do dwóch różnych pojemników – rozróżnia wielkości (duże, małe) oraz kolor (białe, kolorowe). Dodatkowo wprowadzono plastelinę – zabawy z plasteliną: dotykanie, klepanie, turlanie, wałkowanie, toczenie kulek do drugiej osoby. Dziecko, z pomocą nauczyciela, rysuje kreski – próba wywołania bazgroły.

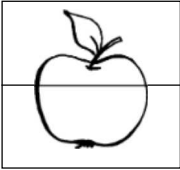
1	2	3
– percepcja słuchowa – rozwijanie umiejętności odbierania bodźców słuchowych z najbliższego otoczenia oraz celowo wytwarzanych dźwięków typowych.	– dowolne rysowanie i malowanie na dużej powierzchni, – rysowanie duż¹ kredk¹ na dużej powierzchni (wywoływanie nacisku na kredk^e – wst^ęp do bazgroty). 4. Ćwiczenia i zabawy rozwijaj¹ce wrażliwość³ słuchow¹ zaczerpnięte z pierwszego etapu – rozpoznawanie dźwięków dochodz¹cych z otoczenia, – rozpoznawanie dźwięków charakterystycznych dla różnych materiałów (papieru, szkła, metalu), – rozpoznawanie wytwarzanych dźwięków (szmerów) – najpierw z pomocą wzroku, później tylko słuchu (dziecko wskazuje przedmiot, który identyfikuje ze słyszonym dźwiękiem): uderzanie żyzeczki¹ w szklankę, uderzanie (odbijanie) piłki, uderzanie klockami o siebie, klaskanie, darcie papieru, lanie wody, – próby samodzielnego wytwarzania dźwięków, – ćwiczenia logopedyczne, – ćwiczenia oddechowe – próby dmuchania, – proste zabawy ortofoniczne, – ćwiczenia warg i języka.	Dziecko bardzo dobrze odtwarza usłyszane dźwięki, np. klaskanie, pukanie o podłogę, o stół, a następnie nadaje te dźwięki. Dobrze rozumie polecenia: „wstań”, „usi¹dź”, chociaż zawsze chce je wykonać Coraz chętniej podejmuje ćwiczenia o charakterze ortofonicznym, lubi zabawy oddechowe – dmuchanie na swój r¹czk^e.
3. Sfera ruchowa – kształtowanie ogólnej koordynacji ruchów, – kształtowanie i kontrolowanie ruchów r¹k i d³oni, – kształtowanie chwytu palcami – pincetowego.	1. Proste ćwiczenia ruchowe wykonywane wspólnie z nauczycielem oraz samodzielnie Motoryka duża – zabawy „rób to co ja”: siadanie, wstawanie, klaskanie, sięganie po przedmioty zgromadzone obok dziecka, podnoszenie przedmiotów i odkładanie ich w wyznaczone miejsce, – zabawy z piłk¹: toczenie do drugiej osoby, podawanie piłki, chwytanie piłki turlanej, kopanie piłki. Motoryka mała – chwytanie przedmiotów d³oni¹ i palcami, – chwytanie małych przedmiotów – podnoszenie, zbieranie koralików (duże), guzików, klocków, – zabawy dotykowe – przedmioty o różnej fakturze, – gniecenie papieru, kartek, gliny, plasteliny, – darcie papieru – ruch naprzemienny r¹k.	Dziecko rozumie polecenia i wykonuje je najpierw na zasadzie nadzoru, a później już na podany komunikat. Chętnie bawi się piłk¹, samo inicjuje zabawę – rzuca i kopie piłkę do drugiej osoby. Chętnie bawi się materiałami o różnej fakturze, zdecydowanie preferuje materiały twarde. Gniecie papier jedn¹ ręk¹, ma trudności z po³cięciem pracy obu r¹k. Zbiera w dalszym ciągu drobne przedmioty ca³ d³oni¹, wymaga stałej kontroli ruchu podczas ćwiczenia – zbierania przedmiotów.

**PRZYKŁADOWY OKRESOWY PLAN PRACY
DYDAKTYCZNO-TERAPEUTYCZNEJ
– PRACA NA POZIOMIE ZMYŚLOWYM
Trzeci czasookres**

Sfera oddziaływań terapeutycznych	Działania edukacyjne (rodzaje stosowanych ćwiczeń)	Uwagi (przykładowe zapiski nauczyciela-terapeuty)
1	2	3
1. Sfera emocjonalno-społeczna Rozwijanie umiejętności wykonywania czynności samoobsługowych z pomocą drugiej osoby: – rozwijanie formy komunikatu wraz z rozwojem dziecka (np. gdy dziecko chce jeść powtarza „am-am”, później mówi „jeść”, wraz z dalszym rozwojem dziecko prosi o jedzenie, o kanapkę itd.), – dalsze rozwijanie umiejętności posługiwanie się łyżką i widelcem podczas posiłków; dokładne gryzienie, żucie i przełykanie pokarmu, – wdrażanie do samodzielnego mycia: rąk, twarzy, zębów, całego ciała podczas kąpieli, – dalsze rozwijanie nawyku mycia rąk po wyjściu z toalety, – kształtowanie umiejętności samodzielnego ubierania się, – dalsze wdrażanie dziecka do korzystania z sedesu, wdrażanie do kontrolowania własnych potrzeb fizjologicznych, sygnalizowanie ich poprzez wyuczone komunikaty,	1. Doskonalenie czynności samoobsługowych Jedzenie – zabawy nadawcze między posiłkami – żucie, gryzienie, połykanie, – zabawy tematyczne: dom, karmienie drugiej osoby – ćwiczenie płynnych ruchów ręki, precyzji ruchu połączone z zabawami dźwiękonaładowczymi: mlaskanie, stukanie zębami o zęby podczas gryzienia, połykanie. Mycie się – zabawy z wodą i w wodzie – nalewanie wody do pojemników, przelewanie (dalsze urozmaicone zabawy i ćwiczenia poprzez dodanie nowych przedmiotów, barwienie wody itp.), – ćwiczenie samodzielnego odkręcania wody i wycierania rąk (ruchy naprzemienne podczas mycia rąk, używanie mydła, ruchy obrotowe podczas odkręcania i zakręcania wody, manipulowanie szczoteczką do zębów – próby mycia zębów i wypływania wody po myciu zębów). Ubieranie się – zabawy z ubraniami – nadawanie czynności nakładania poszczególnych elementów odzieży (nakładanie czapki, rękawiczek, skarpetek itp.), – zabawy w dobieraniu elementów garderoby do poszczególnych części ciała np.: co na nogi, co na głowę, co na tułów itd., – samodzielne nakładanie wybranych elementów garderoby. Potrzeby fizjologiczne – „co muszę zrobić gdy chce mi się siusiu?” – ćwiczenie umiejętności zdejmowania odzieży przed skorzystaniem z toalety (muszę zdjąć spodnie i majtki, dopiero potem mogę użyć nocnika, ubikacji – sedesie), zabawy podczas siedzenia na sedesie – zabawy rąk: „cacy, cacy, klap”, klaskanie,	

1	2	3
– poznawanie i doskonalenie umiejętności korzystania z własnych zmysłów, – wdrażanie dziecka do współdziałania poprzez naderadownictwo i zabawy odwzajemne w parach i małych grupach.	– zabawy naderadowcze; nagradzanie dziecka brawami, inne wzmocnienia, powtarzanie dziecku komunikatu „siu-siu” (rozwijanie poprzez naderadownictwo – powtarzanie). 2. Nawiązywanie kontaktów społeczno-emocjonalnych Dziecko poznaje siebie – zabawy dotykowe: – wyczuwanie własnego ciała: głowy, twarzy, ręki, dłoni, nóg, stóp, brzucha, pleców (zabawy przed lustrem), „to ja” – oglądanie i dotykanie dużych części ciała przed lustrem, np. to moja głowa – dotykanie, gaskanie, poklepywanie wspólnie z nauczycielem (rodzicem) i poprzez naderadowanie czynności drugiej osoby (zabawy przed lustrem i naprzeciw siebie), – „co jesz?” – zabawy w rozpoznawanie smaków (smaki znane dziecku – dawanie dziecku małych kawałków pieczywa, owocu, a następnie proszenie go, aby to samo dało nam do zjedzenia), – zabawa „czarodziejski worek” – rozpoznawanie przy pomocy dotyku, wzroku (rozwijanie umiejętności kojarzenia przy pomocy dwóch zmysłów) – „daj mi to samo, co masz w worku”. Dziecko i inne dzieci – ćwiczenia metod Ruchu Rozwijającego W. Sherborne (naderadowanie innych podczas ćwiczeń pozwalających na poznawanie możliwości własnego ciała), – zabawy ruchowe w grupie z chustą animacyjną: chodzenie samodzielnie po dużych i małych falach, leżenie i chodzenie pod chustą, trzymanie chusty podczas wachlowania, – zabawy z piaskiem – turlanie, rzucanie do pojemnika, ćwiczenia w łapaniu piasku. Dziecko reaguje na bodźce wywołane przez nauczyciela – dalsze ćwiczenia zmierzające do poznania samego siebie, np. zabawa „to moja...” (wyczuwanie własnego ciała – elementy wskazywane przez drugą osobę).	
2. Sfera poznawcza – pobudzanie zmysłu dotyku,	1. Ćwiczenia zmierzające do rozpoznawania różnych struktur powierzchniowych – wyczuwanie powierzchni, po której dziecko chodzi (chodniczek o zmiennej fakturze powierzchni),	

1	2	3
– pobudzanie zmysłu smaku (znane dziecku smaki), – rozwijanie sposobów komunikowania się z otoczeniem, – dalsze rozwijanie umiejętności współdziałania z drugą osobą,	– dotykane przygotowanych materiałów różnymi częściami ciała (całami dłońmi, opuszkami palców, grzbietem dłoni, stopami, palcami stopy itd.), chwytanie ich, podrzucanie, – „czarodziejski worek”: ☐ wyszukiwanie przedmiotów, ☐ rozpoznawanie ich, ☐ wskazywanie na obrazku, – zabawy manipulacyjne z różnymi fakturami: odciskanie, gniecenie, darcie (miękki papier – ręczniki papierowe, twardszy papier – kolorowa gazeta), drażnienie wewnętrznej strony dłoni (odciskanie, rozkurczanie). 2. Rozpoznawanie smaków – próbowanie dobranych przez nauczyciela substancji, – kojarzenie smaku z obrazkiem lub przedmiotem posiadającym wskazany walor smakowy (kwaśny napój – cytryna), – wyszukiwanie obrazków, przedmiotów posiadających takie same walory smakowe (np. słodkich: cukier, cukierek, lizak; gorzkich: grejpfrut, herbata; słonych: sól, morze, zupa; kwaśnych: cytryna, pomarańcza itp.). 3. Ćwiczenia mające na celu rozwijanie sposobów komunikowania się – „bawimy się i ćwiczymy razem” – poznawanie czynności i ich wspólne wykonywanie, – „minki” – przekazywanie i odbieranie informacji, uczucie emocji, – zabawy „zgadnij, co robię” – zabawy w nadawanie różnych czynności: ☐ nadawanie wskazywania części ciała, ☐ nadawanie czynności samoobsługowych, ☐ nadawanie wytwarzanych odgłosów. Współdziałanie z drugą osobą – zabawy i ćwiczenia z wykorzystaniem np. elementów metody Ruchu Rozwijającego W. Sherborne: ☐ dotykane różnymi częściami ciała, ☐ poklepywanie, opukiwanie, ☐ kołysanie, przytulanki, masażki, ☐ wspólny relaks i odpoczynek; próby przełamania niechęci do leżenia, – zabawy w układanie i przekładanie dużych przedmiotów: ☐ układanie klocków w wieżę, w szereg,	

1	2	3
–rozwijanie percepcji wzrokowej i koordynacji wzrokowo-ruchowej, –rozwijanie umiejętności rozumienia nazw przedmiotów w najbliższym otoczeniu, –dostrzeganie, wskazywanie i nazywanie przedmiotów z najbliższego otoczenia,	układanie kó³, klocków we właściwym miejscu, dopasowywanie elementów. 4. Zabawy i ćwiczenia rozwijające percepcję wzrokową¹ Zabawy w parach –układanie przedmiotów wskazanych przez drugą osobę, np. „weŹ klocek”, – próby operowania nazwami – rozumienie prostych nazw przedmiotów z najbliższego otoczenia dziecka, przedmiotów codziennego użytku (Źyki, buty, szczotka do czesania, kubek do picia, talerz itp.). Ćwiczenia rozwijające percepcję wzrokową¹ i koordynację wzrokowo-ruchową¹ –wskazywanie i rozróżnianie osób z najbliższego otoczenia, –przyglądanie się przedmiotom znajdującym się w pobliżu dziecka (znajdowanie przedmiotu z jego nazwą¹), –sięganie ręk¹ po wskazany przedmiot, –wybieranie i trzymanie w ręku wskazanego przedmiotu, –trzymanie i przekładanie z ręki do ręki wybranego przedmiotu, –branie, wkładanie i odkładanie wskazanego przedmiotu w określone miejsce, –wskazywanie przedmiotów znanych dziecku (zabawek, przedmiotów codziennego użytku), –wskazywanie przedmiotów na obrazkach, –składanie obrazków z 2 (lub więcej – według możliwości dziecka) elementów (jeden typowy przedmiot) na wzorze i bez wzoru: –dobieranie w pary dwóch takich samych obrazków (przedstawiających znane dziecku przedmioty, zabawki) –dobieranka obrazkowa:	

1	2	3
– kształtowanie umiejętności wykonywania prostych ruchów, – rozwijanie koordynacji ręki i oka,	 – napełnianie pudełka klockami (wkładanie do wyznaczonego miejsca), – rysowanie na dużej powierzchni (dowolnie, dowolne ruchy koliste, rysowanie kropek, kresek), – pogrubianie i odwzorowanie prostych kształtów (linie pionowe, poziome, koła) – przez prowadzenie ręki dziecka: – zabawy masami plastycznymi. 5. Ćwiczenia i zabawy słuchowe – próby samodzielnego wytwarzania dźwięków, – ćwiczenia logopedyczne, – ćwiczenia oddechowe – próby dmuchania, – proste zabawy ortofoniczne, – ćwiczenia wzmacniające pierś i przeponę: ☐ dmuchanie przy zakrytym nosie, ☐ ziewanie, ☐ masaż podbródka, ☐ opadanie szczęki dolnej i szybkie jej unoszenie, ☐ kaszanie przy wysuniętym języku, ☐ połykanie picia przy zakrytym nosie, – rozpoznawanie dźwięków dochodzących z otoczenia: ☐ odgłosów dochodzących z ulicy, ☐ sygnałów różnych pojazdów, – rozpoznawanie wytwarzanych dźwięków (szmerów) – najpierw z pomocą wzroku, później słuchowo (dziecko wskazuje przedmiot, który identyfikuje ze słyszonym dźwiękiem): ☐ uderzanie sztycy w szklankę, ☐ uderzanie pałeczki w szybę, ☐ uderzanie w drewno, ☐ stukanie w meble, ☐ uderzanie (odbijanie) piłki, ☐ uderzanie klockami o siebie, ☐ klaskanie.	

1	2	3
3. Sfera ruchowa – kształtowanie ogólnej koordynacji ruchów, – kształtowanie umiejętności kontrolowania własnych ruchów, – kształtowanie i doskonalenie umiejętności manipulowania przedmiotami.	1. Ćwiczenia ruchowe wykonywane wspólnie z nauczycielem oraz samodzielnie Motoryka duża – podnoszenie przedmiotów i układanie ich w wyznaczonym miejscu, toczenie piłki, chwytanie piłki (średniej wielkości), – kopanie piłki, podrzucanie piłki, większej zabawki, – podrzucanie mniejszej zabawki (woreczka), – chodzenie po wyznaczonym torze (prosta oświeżka, mostek, prosty tor przeszkód), – chodzenie do przodu, na boki, do tyłu (z asekuracją), – przechodzenie przez tunel (schylanie, skłony). Motoryka mała – dotykane przedmiotów o różnej fakturze (zabawy dotykowe), – gniecenie, lepienie z przygotowanych mas, – darcie papieru, – malowanie ręk¹ dużych powierzchni, – rysowanie kredk¹ (dowolne rysunki na wskazanej powierzchni).	

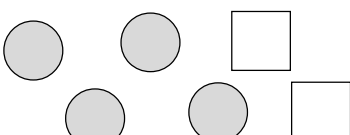
**PRZYKŁADOWY OKRESOWY PLAN PRACY
DYDAKTYCZNO-TERAPEUTYCZNEJ
– PRACA NA POZIOMIE POZNAWCZYM
Pierwszy czasookres**

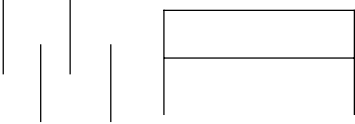
Sfera oddziaływań terapeutycznych	Działania edukacyjne (rodzaje stosowanych ćwiczeń)	Uwagi (przykładowe zapiski nauczyciela-terapeuty)
1	2	3
1. Sfera emocjonalno-społeczna Wdrażanie dziecka do wykonywania czynności samoobsługowych samodzielnie lub z pomocą nauczyciela: – wdrażanie do estetycznego spożywania posiłków (siedzenie podczas posiłków przy stole, zachowanie właściwej postawy), – wdrażanie do zachowania zasad bezpieczeństwa podczas spożywania posiłków, – kształtowanie nawyku mycia się w konkretnych sytuacjach, – wdrażanie dziecka do dbałości o higienę jamy ustnej, – doskonalenie czynności ubierania się i rozbierania, np. do ćwiczeń gimnastycznych (ćwiczenie umiejętności)	1. Doskonalenie czynności samoobsługowych Jedzenie – zabawy tematyczne w dom, karmienie drugiej osoby (zabawy z lalkami wyćwiczyć u dziecka płynny ruch ręki, precyzję ruchu), układanie zastawy stołowej (talerze, kubek, łyżka, widelec), posługiwanie się łyżką i widelcem, – jem, gryzę, żuję dokładnie pokarm, podczas jedzenia nie rozmawiam, nie odchodzę od stolika, spożywam tylko to, co mam na swoim talerzu i w swoim kubku – bezpieczne spożywanie posiłków (nie należy wymachiwać sztućcami). Mycie się – wspólne zabawy z wierszykiem lub opowiadaniem nauczyciela o brudnym kotku lub np. „Przygoda w krainie czystości” (opowiadanie przedstawiające przybory toaletowe i sposoby korzystania z nich), – „myję ręce, buzię” – pocieranie rąk mydłem, wycieranie rąk i wyrzucanie papieru do kosza, wyszukiwanie obrazków do przedmiotów – „moja szufla”, – „kiedy i w jaki sposób się myję?” – oglądanie ilustracji, nazywanie czynności, – „kiedy myjemy się?” – nazywanie sytuacji, np.: ☐ po powrocie z zabaw na powietrzu, ☐ po korzystaniu z toalety (mycie rąk), ☐ po zabawach plastycznych, ruchowych, ☐ przed i po posiłkach, – zabawy z piosenką „Myję zęby, bo wiem, że...” – nadawanie ruchów mycia zębów bez szczoteczki i ze szczoteczką, – ćwiczenia w samodzielnym myciu zębów. Ubieranie się – zabawy z ubraniami – samodzielne nakładanie wybranych elementów garderoby, nadawanie czynności nakładania	

1	2	3
oaci zachowania odpowiedniej kolejnoœci nak³adania odzie¿y), – aawiczenia w dobieraniu elementów garderoby do poszczególnych czœci cia³a, – wdrazanie do dobierania odzie¿y do warunków pogodowych, – rozwijanie umiejêtnoœci dostrzegania i wyczuwania elementów w³asnego cia³a, – wzbogacanie rysunku postaci, – rozwijanie umiejêtnoœci rozpoznawania wybranych emocji, – niewerbalne odczytywanie emocji, okazywanie swoich emocji, odczytywanie gestów i emocji,	nia poszczególnych elementów odzie¿y (nak³adanie czapki, rêkawiczek, skarpetek i innych wybranych elementów garderoby), – zabawy z lalkami – ubieramy lalkê na spacer, np. „co na nogi, co na g³owê, co na tu³ów” itd., – „zimno czy ciep³o?” – dobieranie odzie¿y w zale¿noœci od pogody (deszcz, œnieg, wiatr), – „ubieramy misie i lalki” – próby wi¹zania szalika z prze³o¿eniem, wi¹zanie na supe³. 2. Nawi¹zywanie kontaktów spo³eczno-emocjonalnych Dziecko poznaje siebie Poznanie swojego cia³a – ogl¹danie siebie w lustrze – wskazywanie i nazywanie poszczególnych czœci cia³a (g³owa, brzuch, rêce, nogi itd.), – „zabawy dotykowe” – wyczuwanie w³asnego cia³a: g³owy, twarzy, r¹k, d³oni, nóg, stóp, brzucha, pleców, – dostrzeganie szczegó³ów – liczenie palców, dok³adanie palców jednej rêki do drugiej, dotykanie rzês, brwi, w³osów, oczu, – „to jestem ja i tak wygl¹dam” – rysowanie siebie, np. obrysowanie przez nauczyciela lub drugie dziecko sylwetki dziecka na du¿ym kartonie lub na lustrze, zadaniem dziecka jest uzupe³nienie sylwetki o brakuj¹ce elementy i ubranie jej (do³o¿enie do postaci z kartonu wybranych, gotowych elementów garderoby lub dorysowanie ubrania: „tu bluzka, tu spodnie lub spódnica, a tu buty”). Rozwijanie sfery emocjonalnej – „jestem weso³y, smutny”: – zabawa „rodzinka drewnianych misiów” – wybieranie misiów do podanego zachowania, np. miodata jest weso³y, miodemama jest smutna, – zabawy nadadawcze – pokazywanie i odgadywanie wybranych emocji, – rozpoznawanie i nadadawanie min – zabawy mimiczne: – „weso³a i smutna minka”: 	

1	2	3
– poznawanie informacji o sobie i swojej rodzinie, – poznawanie drugiej osoby, grupy – zabawy pozwalające na kształtowanie umiejętności współdziałania.	Dziecko i jego rodzina – „mam na imię..., nazywam się...” – pokazywanie na palcach (przeliczanie) b¹d^Ź słowne określanie własnego wieku, – „dom dla mojej mamy” – układanka obrazkowa („co do kuchni?, co do pokoju?, „co robi mama w kuchni, a co w pokoju czy w ³azience?”), – „to mój dom” – zabawy konstrukcyjne – budowanie domu z klocków, określanie, kto mieszka z dzieckiem w jego domu – wymienianie członków najbliższej rodziny. Dziecko i inne dzieci – zabawy nadawcze – zabawa w lustro, „rób to co ja”, proste gry i zabawy w parach: „manekin”, „spacer ciemną ulic¹”, – zabawy ruchowe w grupie: np. z chust¹ animacyjn¹, z pi³k¹, – zabawy konstrukcyjne.	
2. Sfera poznawcza – wdrażanie dziecka do poznawania najbliższego otoczenia, dostrzegania tego, co się znajduje w jego najbliższym otoczeniu,	1. Ćwiczenia rozwijające percepcję i pamięć wzrokową¹ Obserwacja – obserwowanie najbliższego otoczenia – „co jest w naszej klasie”, wybranego miejsca (dostrzeganie miejsc, obrazków, określanie, co dziecko widzi – jesienne dekoracje, obrazki), – obserwowanie tego, co znajduje się wokół³ dziecka – pojęcia przestrzenne, „co jest na górze, co jest na dole, co jest na półce?”, – obserwowanie tego, co się dzieje za oknem – jesienna pogoda – cechy aktualnej pory roku: spadają¹ liście, pada deszcz, wieje wiatr, na drzewach są kolorowe liście itp., – „co widzę, gdy jestem na spacerze?” – określanie przeznaczenia – do czego służy tramwaj, co się robi w sklepie, w aptece – sytuacje z życia codziennego. Wyszukiwanie – „gdzie to jest?” – wyszukiwanie przedmiotów, zabawek wskazanych przez nauczyciela w najbliższym otoczeniu, – zabawa „ciepło, zimno” – szukanie takich samych przedmiotów w najbliższym otoczeniu, – wyszukiwanie obrazka do przedmiotu wskazanego przez nauczyciela (dary jesieni: owoc naturalny, obrazek), – wyszukiwanie obrazka do nazwy przedmiotu wskazanej przez nauczyciela,	

1	2	3
– wdrażanie do stosowania pojęć przestrzennych: na górze, na dole, – kształtowanie umiejętności prostego wnioskowania („co do czego?”, „co po czym?”), – nabywanie umiejętności porównywania przedmiotów różniących się między sobą jedną cechą, – porównywanie wielkości (duży, mały), – porównywanie koloru (kolory podstawowe),	– wyszukiwanie przedmiotu do podanego smaku – zabawy zmysłowe, np. owoce i warzywa – dary jesieni: jabłko, dynia, marchew, burak, – wyszukiwanie figury geometrycznej do wzoru na obrazku – ukryte figury – duże elementy (kolorowe obrazki), np. koło. Układanie – zabawy z piaskiem i woreczkiem – układanie przedmiotów według poleceń nauczyciela – zabawki na półce – na górze, na dole, – układanie zabawek, klocków w wyznaczonym miejscu, – nakładanie takich samych obrazków na siebie – zabawa memory, – układanie prostych ciągów rytmicznych (przedmiotów, zabawek według podanego wzoru, np. „uóó tak samo” – kot, pies, kot, pies – układanie zabawek na półkach; „dokończ układanie” – kot, pies, kot... – układanki z dwóch rodzajów przedmiotów): Porównywanie – porównywanie dwóch takich samych przedmiotów, różniących się między sobą jedną cechą (np. kolorem lub wielkością): ☐ „Czym różni się dwa misie?: jeden jest duży, a drugi mały: – zabawa „co do czego?” – dobieranie drugiego obrazka do już istniejącego wzoru, – zabawa „czego brakuje?” – zgadywanie, która zabawka (obrazek) została schowana (lub schowany) i określenie jej (jego) wyglądu, – „zgadnij, co to jest?” („czarodziejski worek”) – dziecko ogląda przedmiot na obrazku i szuka w worku takiego samego przedmiotu – do worka wkładamy przedmioty do pary, o charakterystycznym kształcie: zabawki, klocki, figury geometryczne, koła, dary jesieni.	Owoce i warzywa uzgodnione z rodzicami danego dziecka – wykluczenie ewentualnych alergii pokarmowych.

1	2	3
– rozwijanie umiejętności zliczania ze sobą przedmiotów takich samych lub o wskazanych cechach, – rozwijanie umiejętności grupowania przedmiotów ze względu na przynależność – rozwijanie spostrzegania całościowego, – doskonalenie umiejętności wyodrębniania przedmiotów do przeliczania i liczenia w zakresie umiejętności dziecka, – doskonalenie umiejętności przeliczania na konkretnych, – rozwijanie umiejętności samodzielnego rysowania linii pionowych i poziomych	Porządkowanie i grupowanie (klasyfikowanie) – porządkowanie par obrazków (układamy po dwa takie same), – „to tu, to tam” – zabawa porządkowa – porządkowanie zabawek, np. na jednej półce tylko lalki, a w pudełku tylko klocki, – „gdzie to powinno być”, porządkowanie półkach: tu klocki, tu ubrania, tu samochody – zabawa „porządkami w krainie zabawek” – dziecko układa na półkach przedmioty zgodnie z podanym wzorem, – zapasy u wiewiórki – porządkowanie według podanej zasady, np. na tej półce tylko kasztany, na tej tylko żółędzie, tu tylko orzechy, tu grzyby. Dobieranie – dobieranie drugiego obrazka do już istniejącego wzoru, np. jesienne obrazki: jabłko, gruszka itp., – jesienne porządki – „co do czego?” – porządkowanie par obrazków (kastan + skorupka, żółędź + kapelusz). Składanie – jesienne obrazki – układanie obrazków pociętych na 2–3 części – (1–2 przedmioty na obrazku – prosta treść obrazka) – układanie na obrazku lub według wzoru (obrazki pocięte poziomo lub pionowo według schematów pocięcia J. Magnuskiej). Liczenie – zabawy z wiewiórką – wyodrębniamy przedmioty i liczymy je („wybierz coś i policz je”): – liczenie przedmiotów zgodnie z zasadami przeliczania – od lewej, każdy kolejny przedmiot, – liczenie przedmiotów, następnie pokazywanie na palcach, ile ich jest, określanie liczby elementów, liczenie na konkretnych. Rysowanie, malowanie – kreślenie linii poziomych i pionowych (proste wzory według M. Bogdanowicz) z nauczycielem,	

1	2	3
na wzorze i według wzoru, – kształtowanie umiejętności rozróżniania dźwięków i odgłosów dochodzących z najbliższego otoczenia,	– kreślenie linii poziomych, pionowych samodzielnie na wzorze, według wzoru (np. pada deszcz, półki na zabawki), – jesienny parasol – malowanie z zachowaniem kierunku, – kolorowanie dużych powierzchni – ćwiczenia rozmachowe ukierunkowane, – zabawy z plasteliną – walcowanie, rozciąganie, masowanie, toczenie. 2. Ćwiczenia percepcji, pamięci słuchowej i koordynacji słuchowo-ruchowej Ćwiczenia wrażliwości słuchowej – wysłuchiwanie i rozpoznawanie dźwięków naturalnych: ☐ wysłuchiwanie ciszy (żadnych dźwięków celowo nie wytwarzamy), ☐ wysłuchiwanie odgłosów szumiących drzew, ☐ wysłuchiwanie wiatru, deszczu, burzy, – wysłuchiwanie i rozpoznawanie wytwarzanych dźwięków (szmerów): ☐ uderzenia o różne przedmioty: stukanie w nie palcami, stukanie pałeczką, stukanie w dwa takie same przedmioty: szkło, drewno, metal, zabawkę plastikową, – wysłuchiwanie i rozpoznawanie osób po głosie: ☐ zabawa „kto się ukrył za parawanem?” – dziecko mówi swoim naturalnym głosem, ☐ rozpoznawanie po głosie poszczególnych dzieci, nadających wybrane przez siebie zwierzę, ☐ wysłuchiwanie i różnicowanie powtarzających się dźwięków (tworzących proste układy rytmiczne, np. dwa uderzenia w podłogę lub stół, tak aby iloczyn słyszanych dźwięków był wyraźny – prosimy dziecko, aby zrobić tak samo), ☐ wyklaskiwanie słyszanego prostego rytmu, ☐ tupanie, wystukiwanie prostego rytmu.	

1	2	3
– usprawnianie i rozwijanie narządów artykulacyjnych, – poznawanie nazw przedmiotów, zwierząt, roślin, części ciała, kolorów, stosunków przestrzennych, – dalsze kształtowanie umiejętności percepcyjnych (dostrzeganie i nazywanie przedmiotów w otoczeniu, określanie ich cech), – wdrażanie do rozumienia pojęć dotyczących pojęcia przedmiotów w przestrzeni oraz rozumienia i stosowania prostych konstrukcji przyimkowych: na, pod, w, do (w zależności od możliwości dziecka),	3. Rozwój mowy i myślenia Ćwiczenia oddychania – wykonywanie krótkich ćwiczeń oddechowych, – ćwiczenia w czyszczeniu nosa, – uświadomienie konieczności oddychania przez nos. Ćwiczenia warg i języka – obrysowanie kształtu ust przez terapeutę, – delikatny masaż warg, – uklepywanie warg palcami, – odciąganie ust w dzióbek, – rozchylanie ust w kierunku kącików ust (szeroki uśmiech), – rozchylanie i skłanianie warg do uśmiechu, – zaciskanie warg. Ćwiczenia wzbogacające słownictwo dziecka i rozwijające pamięć słowną – wskazywanie i nazywanie: – słuchanie nazw i wskazywanie odpowiadających im desygnatów, – wskazywanie części ciała – np. „to moja głowa, dotknij swojej głowy”, „to moja ręka, a gdzie ty masz rękę?”, – zbieranie zabawek – „podaj mi lalkę, podaj mi klocki” (możemy wprowadzać kolory: żółty, czerwony, niebieski – dziecko będzie przynosiło klocki w wyznaczonym kolorze, nie musi go jednak nazywać), – układanie przedmiotów na półkach, wkładanie ich do pudełka, pod stół – we wskazanej kolejności np. „położ na półkę lalkę, kota i misia, wyszukaj obrazki i ułóż kolejno (obok siebie) kota, kurę i psa”, – segregowanie przedmiotów, np. „włóż do pudełka klocki, wybierz same klocki żółte”, – powtarzanie nazw przedmiotów znajdujących się wokół dziecka: – zabawa „co to jest?” – wypowiadamy nazwę przedmiotu, a następnie prosimy dziecko, by je powtórzyło, np. „to jest kot”, „co to jest?”, – zabawa „jaki to kolor?” – wypowiadamy nazwę przedmiotu wraz z jego kolorem, np. „to jest żółty klocek, podaj mi taki sam”, „jaki kolor ma twój klocek?”, „mój klocek jest żółty, a twój?”, – liczenie zabawek ze wskazaniem (w zakresie możliwości dziecka, dziecko dotyka kolejno przedmioty	

1	2	3
–rozwijanie umiejętności komunikowania się, –uświadomienie dziecku schematu własnego ciała, wdrażanie do autoorientacji poprzez nadstawianie i odzwierciedlanie wzorów demonstrowanych przez drugą osobę.	i wspólnie z nauczycielem je liczy: 1, 2, ...), –samodzielne nazywanie: ☐ przedmiotów (dziecko zapytane: „co to jest? – odpowiada: „lalka”), ☐ cech („jaki jest samochód?” – duży, mały itp.), ☐ czynności („co robi mama?” – przygotowuje jedzenie, sprząta, prasuje itp.), ☐ kolorów (dziecko może, chociaż na tym etapie jeszcze nie musi, nazywać kolory, będzie je wybierał dobierał wskazywał), ☐ części ciała, ☐ właściwości przedmiotów (wielkość kształt – koło, kwadrat, kolor), stanów emocjonalnych (wesoły, smutny). Ćwiczenia samodzielnego wypowiadania się –zabawy i ćwiczenia prowokujące do samodzielnego, samoradnego wypowiedziania się: ☐ zabawy tematyczne (zabawa w telefon, zabawa w dom), –prowokowanie do zadawania pytań: ☐ kładziemy przed dzieckiem dwa przedmioty, mówimy, jak nazywa się jeden z nich, bóg podajemy jego wybraną cechę (duży, czerwony), tym samym prowokujemy dziecko do zadania pytania o drugi przedmiot („co to jest?”) lub cechę. 4. Orientacja przestrzenna Ćwiczenia rozwijające orientację w schemacie własnego ciała –poznawanie swojego ciała: ☐ dotykanie (wyczuwanie) poszczególnych części swojego ciała: brzucha, pleców, podłokci, nóg, ręk, twarzy, całego ciała, ☐ oglądanie odbicia swojego ciała w lustrze, ☐ pokazywanie poszczególnych części ciała, dotykanie ich, poklepywanie, ☐ poruszanie wskazanymi częściami ciała (np. poruszam głową, oczami, buzią, rękoma, palcami, nogami, stopami), ☐ pokazywanie, nadstawianie min w lustrze (miny dowolne, miny wskazujące na wyrażane emocje np. jestem wesoły, jestem smutny, jestem zły).	

1	2	3
3. Sfera ruchowa – kształtowanie ruchów dużych (poziomych i pionowych), naprzemiennych, – rozwijanie sprawności rąk poprzez zabawy ruchowe.	1. Ćwiczenia motoryki dużej i małej Motoryka duża – ćwiczenia w chodzeniu i bieganiu: – „chodzę głośno” – tupanie – wyczuwanie swoich nóg, stóp, – „chodzę cicho na paluszkach” – wyczuwanie swoich palców, – ćwiczenia w toczeniu i rzucaniu: – upuszczanie i podnoszenie woreczka, piłki lub wybranej zabawki, – dowolne podrzucanie i rzucanie woreczka, piłeczki. Motoryka mała – ćwiczenia rąk – urozmaiceniem są ćwiczenia na wyczuwanie swoich rąk: – wymachy do przodu obu rąk, pojedynczo, – wymachy do tyłu obu rąk, pojedynczo, – kręcenie ramion, – klaskanie, – zabawy konstrukcyjne, – układanie zabawek na patyk, sznurek, – malowanie całości dłoni dużych powierzchni, – malowanie dłoni linii prostych, – ćwiczenia palców – wyczuwanie palców: – „bawią się dzieci paluszkami”: dotykanie swoich palców, przykładanie kolejno palców każdej dłoni: kciuk do kciuka itd., – dotykanie palcami podłogi, stukanie palcami, wodzenie palcem w powietrzu, kreślenie palcem prostych kształtów: dowolnych, linii prostych, rysowanie kredką – w sposób dowolny, – rysowanie linii prostych: pionowych, poziomych, – próby rysowania postaci ludzkiej, – rysowanie na podany temat („narysuj słońce, dom, mamę”) – temat jednoelementowy, – łarcie kawałków papieru (układanie kolorowej mozaiki), – łarcie papieru na kawałki, wydzielanie pasków.	

**PRZYKŁADOWY OKRESOWY PLAN PRACY
DYDAKTYCZNO-TERAPEUTYCZNEJ
– PRACA NA POZIOMIE POZNAWCZYM
Drugi czasookres**

Sfera oddziaływań terapeutycznych	Działania edukacyjne (rodzaje stosowanych ćwiczeń)	Uwagi (przykładowe zapiski nauczyciela-terapeuty)
1	2	3
1. Sfera emocjonalno-społeczna Dziecko wykonuje czynności samoobsługowe samodzielnie lub z niewielką pomocą nauczyciela: – wdrażanie do zachowania zasad bezpieczeństwa podczas spożywania posiłków (nie należy wymachiwać sztućcami), – dalsze usprawnianie chwytu, – usprawnianie płynnego ruchu ręki, precyzji ruchu, – doskonalenie umiejętności estetycznego spożywania posiłków, nabywanie umiejętności właściwego korzystania z serwetek, wdrażanie do pomocy w przygotowaniu posiłków, – usprawnianie ruchów ręki podczas mycia się – posługiwanie się obiema rękami, usprawnianie lewej ręki (ruchy naprzemienne podczas mycia ręki, korzystanie z mydła, ruchy obrotowe podczas odkręcania i zakręcania wody, manipulowanie szczoteczką do zębów), rozwijanie nawyku mycia się w konkretnych sytuacjach, – dalsze usprawnianie umiejętności korzystania z toalety,	1. Doskonalenie czynności samoobsługowych Jedzenie – uwaga w kuchni – zachowanie bezpieczeństwa w miejscach, w których przygotowywane jest pożywienie – oglądanie i poznanie przeznaczenia wybranych urządzeń elektrycznych (przygotowania do cięcia), wspólne przygotowanie wybranej potrawy (np. kluski z makiem) – przekładanie produktów do miski, mieszanie żyłką, ucieranie mikserem (nauczyciel), doprowadzanie do smaku (odmierzanie żyłką, liczenie), – przygotowania do uroczystego poczęstunku – posługiwanie się żyłką i widelcem podczas posiłków i zabaw tematycznych w domu, układanie zastawy stołowej (talerz, żyłka, widelec, nóż), pomoc w nakrywaniu stołu – zabawy w kłiku lalek, – „po co są serwetki?” – zabawy z serwetkami: wyjmowanie, składanie, układanie, wycieranie ust i rąk przygotowanymi serwetkami, – „gdy siedzę przy stole podczas posiłku...” – zachowanie właściwej postawy przy stole, pomoc w przygotowaniu i sprzątaniu po posiłkach: ustawianie talerzy, rozdawanie dzieciom sztućców. Mycie się – „Myję się rano, wieczorem i po skończonej zabawie też” – piosenka opiewana wspólnie z nauczycielem, dobierana obrazkowo-wyrazowa, oglądanie ilustracji „kiedy się myję?” – nazywanie sytuacji, – „kiedy się myję?” – po powrocie z zabaw na powietrzu, po korzystaniu z toalety (mycie ręki), po zabawach plastycznych, ruchowych, przed i po posiłkach (pocieranie ręki mydłem, wycieranie ręki i wyrzucanie papieru do kosza, a nie obok, odwieszanie ręcznika – wysuszkiwanie obrazków i dobieranie nazw	

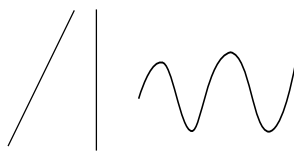
1	2	3
– wdrażanie do prawidłowego doboru odzieży do poszczególnych części ciała i warunków pogodowych, – doskonalenie umiejętności samodzielnego ubierania się, – dalsza nauka, w formie zabawowej, precyzyjnych ruchów dłoni, – dalsze poznawanie własnego ciała, – utrwalanie swoich danych (imię, nazwisko),	(czytanie globalne) do przedmiotów „w 3azience”, – „gdy jestem w toalecie...” – samodzielne rozbieranie i ubieranie się, podcieranie (niwelowanie lęków – dźwięki dochodzące z toalety). Ubieranie się – „co na co zakładam?” – zabawy w dobieraniu elementów garderoby do poszczególnych części ciała, np. „co na nogi, co na głowę, co na tułów?” itd. – obrazkowe karty pracy, – „co zakładam, gdy idę na spacer zimą?” – „w szafie Pani Zimy” – nazywanie elementów garderoby, nakładanie na właściwe miejsce, samodzielny dobór i nakładanie odzieży (nakładanie odzieży niewymagającej precyzji ruchowej), – „szaliki, buty misia” – zabawy, próby wiązania na dużych elementach – szalik, kurtka, rękawiczki, wkładanie butów, – zabawy w przekładanie drobnych elementów przez małe otwory, przekładanie guzików przez dziurki, zasuwanie suwaków, zapinanie rzepów, wiązanie szalika z przeżyciem – wstęp do wiązania – zabawy drewnianym butem (usprawnianie ręki – dodatkowo ćwiczenie drobnych ruchów dłoni). 2. Nawiązywanie kontaktów społeczno-emocjonalnych Dziecko poznaje siebie Poznanie swojego ciała – zabawy dotykowe – wyczuwanie własnego ciała: głowy, twarzy, ręki, dłoni, nóg, stóp, brzucha, pleców, – automasażki z wykorzystaniem prostych rymowanek – rymowanki, przytulanki, – oglądanie siebie w lustrze – wskazywanie i nazywanie poszczególnych części ciała, – dostrzeganie szczegółów – liczenie palców, dokładanie palców ręki jednej ręki do drugiej, dotykanie rzęs, brwi, zwrócenie uwagi na kolor włosów, oczu, – „mój portret” – rysowanie siebie, wzbo-gacanie rysunku postaci (np. zabawy komputerowe z wybranym programem). Poznanie informacji o sobie – „to ja” – „mam na imię..., nazywam się..., mam lat...”,	

1	2	3
– zapamiętywanie i utrwalanie adresu, – wdrażanie dziecka do przestrzegania zasad bezpieczeństwa, – dalsze rozwijanie umiejętności wyrażania i identyfikowania własnych emocji, – uświadomienie niebezpieczeństw wynikających z niewłaściwie zorganizowanych zabaw, – wzmacnianie więzi między członkami rodziny, – dostrzeganie cech charakterystycznych dla danej osoby,	– „tu jest mój dom” – rysowanie domu, w którym mieszka dziecko, zabawy klockami – budowanie domu, w którym mieszka – „mieszkam w domu przy ulicy...”. Wdrażanie do przestrzegania zasad dbania o własne zdrowie i bezpieczeństwo – oglądanie urządzeń elektrycznych – odkurzacze, czajnik elektryczny, sokowirówka, mikser – poznanie sposobu ich wykorzystania w pracach domowych – kolorowe obrazki – „co do czego służy?”; przygotowania do wiat – „robimy wspólnie wypieki” („w czym mogę pomóc mamie i kiedy?”) – nie dotykam przedmiotów i rzeczy obcych, znalezionych, niebezpiecznych; nie dotykam przedmiotów, urządzeń działających na przedmiotach pozostawionych bez nadzoru osób dorosłych. Rozwijanie sfery emocjonalnej – „jestem wesoły, życzliwy, smutny” – wyrażanie i identyfikowanie własnych emocji – rysowanie emocji, zabawy „rodzinka drewnianych misiów” – próby nadawania emocji: smutku, żal, radości. Poznanie sposobów bezpiecznego poruszania się po ulicach – zimowe zabawy na dworze – „w co się bawię? sanki, narty, łyżwy, zabawy śnieżkami – oglądanie scenek, obrazków przedstawiających zabawy bezpieczne i niebezpieczne (typowe sytuacje, przykłady zabaw organizowanych przez dzieci). Dziecko i jego rodzina – „to moja rodzina” – opisywanie osób ze swojej rodziny – np. „moja mama jest – wesoła, smutna...”; moja mama lubi – gotować, spać; opisywanie wyglądu osób; rysowanie portretów („moja rodzina”, „moja mama”), – opisywanie czynności wykonywanych przez mamę – nadawanie czynności wykonywanych przez wybraną osobę, zabawy „pomogę mamusi”, – wykonywanie nieskomplikowanych laurerek z okazji wiat rodzinnych (w dniu wrodzenia mamy, babci, dziadka) – „portret mojej babci”, określanie czynności – „co robi moja babcia, mój dziadek?”, „co lubi robić moja babcia i dziadek?”.	

1	2	3
– rozwijanie umiejętności współdziałania z dziećmi podczas zabaw, – rozwijanie uczuć empatii, wzajemnego zainteresowania i szacunku.	Dziecko i inne dzieci – ćwiczenia metod¹ Ruchu Rozwijającego W. Sherborne – ćwiczenia w parach (z, przeciw, razem) oraz ćwiczenia w grupie, – zabawy nadstawowe – zabawa w lustro, „rób to co ja”, proste gry i zabawy w parach: „manekin”, „spacer ciemną ulicą”, – zabawy ruchowe w grupie, np. z chustą animacyjną, z piłką, – zabawy konstrukcyjne, – zabawa „jak się czujesz?” – rozpoznawanie emocji drugiej osoby i reagowanie na nie, cieszenia się z radości i sukcesów drugiej osoby, – „gdy coś dobrze zrobić, mam prawo do pochwały i nagrody” – Konwencja Praw Dziecka.	
2. Sfera poznawcza – rozwijanie umiejętności dostrzegania, wskazywania, rozpoznawania i nazywania przedmiotów, – nabywanie umiejętności rozpoznawania i wyszukiwania wybranych kształtów,	1. Ćwiczenia rozwijające percepcję i pamięć wzrokową¹ Obserwacja – obserwacja najbliższego otoczenia znajdując się wokół dziecka (ludzi, rzeczy – „kto się bawi z Kasią?”), – obserwacja czynności wykonywanych przez różne osoby, nazywanie tych czynności, („Co robi mama? Mama robi picie, mama czesze włosy”), – nadawanie czynności – zabawy odtwórcze, proste zabawy tematyczne, – obserwacja najbliższego otoczenia w różnych okolicznościach: „co jest w klasie?”, obserwacja wybranego miejsca (dostrzeganie miejsc, obrazków, określanie, co dziecko widzi – zimowe obrazy, dekoracje, obrazki), – „co się dzieje za oknem?” – zimowa pogoda – cechy aktualnej pory roku. Wyszukiwanie – wyszukiwanie ukrytych przedmiotów, figur na obrazku (np. „Gacek, gdzie jest?”), – dobieranie figury geometrycznej do wzoru na obrazku (koło, kwadrat – lub więcej według możliwości dzieci) – zabawa drewnianymi klockami i kolorowymi kartami figur, – wyszukiwanie ukrytych przedmiotów, figur na obrazku (duże, charakterystyczne kształty, dobrze wyeksponowane, np. obrazek samochodu – „pokaż, gdzie są koła”),	

1	2	3
– rozwijanie umiejętności dostrzegania następstwa zdażeń, – rozwijanie logicznego myślenia,	– dostrzeganie prawidłowości lub nieprawidłowości we wskazywaniu przedmiotu określonego w zabawie – nauczyciel pokazuje psa i mówi: „to jest kot”, dziecko poprawia nauczyciela, – zabawa „ciepło – zimno” – szukanie takich samych przedmiotów w najbliższym otoczeniu – zimowe przedmioty. Układanie – układanie prostych ciągów rytmicznych – układanie przedmiotów, zabawek według wzoru (np. „ułoż tak samo – bombka, choinka, bombka, choinka”); układanie zabawek na półkach; „dokończ układanie – Mikołaj, prezenty...” – układanki z dwóch rodzajów przedmiotów, – układanie figur geometrycznych na wzorze, według podanego wzoru – proste ciągi rytmiczne (kółka, kwadraty): – układanie obrazków według kolejności występowania po sobie: „co było najpierw, a co potem?” – dwa typowe obrazki, np. bombka cała, bombka potłuczona, – układanie obrazków według kolejności wydarzeń – proste historyjki obrazkowe (dwa obrazki) – np. dziecko ma brudne ręce, dziecko myje ręce (przy ćwiczeniach tego rodzaju można wprowadzić zw. proste zmiany odwracalne: brudne ręce – czyste ręce i zmiany nieodwracalne: cały kubek – potłuczony kubek), – ścieżki czynności i ich skutków (najpierw to, potem to) – „co trzeba zrobić aby osiągnąć cel?”, zabawy – budowanie z klocków, kolejności w sytuacjach życiowych („mam rozrzucone klocki, co muszę zrobić”), – zimowe obrazki – ćwiczenia rewalidacyjne – układanie obrazków pociętych na 2–4 części, przedstawiających 1–2 przedmioty – prosta i typowa treść obrazka – układanie na obrazku lub według wzoru (obrazki pocięte poziomo lub pionowo według schematów pocięcia J. Magnuskiej). Porównywanie – porównywanie wielkości przedmiotów: duże, małe (np. dwa zimowe drzewa, dwa worki z prezentami, dwa misie),	

1	2	3
–rozwijanie pamięci wzrokowej, –nabywanie umiejętności wyodrębniania przedmiotów do policzenia, –wdrażanie do posługiwania się różnorodnymi materiałami plastycznymi, –nabywanie umiejętności wykonywania prostych ćwiczeń	–porównywanie przedmiotów: takie same, różne – dobieranie par przedmiotów (np. dwa małe, takie same misie), –dostrzeganie podobieństw i różnic między dwoma przedmiotami – jedna cecha (czym różni się np. dwie bombki, dwa auta, dwie lalki, dwa misie: jeden jest duży, a drugi mały). Dobieranki, zgadywanki (ćwiczenia pamięci wzrokowej) –zabawa „czego brakuje?” – zgadywanie, która zabawka (obrazek) została schowana i opisanie jej wyglądu, –„zgadnij, co to jest” („czarodziejski worek”) – dziecko ogląda przedmiot na obrazku i szuka w worku takiego samego przedmiotu – do worka wkładamy przedmioty do pary, o charakterystycznym kształcie: zabawki, klocki, figury geometryczne. Porządkowanie i grupowanie (klasyfikowanie) –porządkowanie par obrazków, –gromadzenie przedmiotów ze względu na ich przeznaczenie: klocki do budowania, zabawki do zabawy w dom, zabawki zimowe, zabawki na choinkę, przedmioty typowe dla świąt Bożego Narodzenia, –grupowanie przedmiotów ze względu na przynależność – „gdzie to powinno być?” – porządkowanie na półkach: tu klocki, tu ubrania, tu samochody, –grupowanie z uzasadnieniem – „dlaczego to tu nie pasuje?” (bo tu są same lalki). Liczenie –liczenie przedmiotów, następnie pokazywanie na palcach, ile ich jest – liczymy zabawki, bombki na choinkę, liczymy goty, talerze, –zabawy „liczymy”: liczymy prezenty, kwiaty na Dzień Babci i Dziadka, –liczenie przedmiotów, następnie pokazywanie na palcach, ile ich jest, określanie liczby – liczebniki główne i porządkowe w zakresie możliwości dziecka. Rysowanie, malowanie –kreślenie linii poziomych, pionowych samodzielnie na wzorze, według wzoru (półki na zabawki, szafa Pani Zimy), –kreślenie linii poziomych, pionowych – samodzielnie na wzorze, według wzoru	

1	2	3
ceń usprawniających koordynację wzrokowo-ruchową¹, – rozwijanie wrażliwości słuchowej,	ru (pada deszcz, pólki na nowe zabawki), – kreślenie linii prostych, falistych, ukośnych wspólnie z nauczycielem, po wzorze, samodzielnie (np. choinki, fale na morzu, dzgawki); dowolne rysowanie, kolorowanie dużych powierzchni, ćwiczenia rozrachunkowe: – wypełnianie dużych wzorów kolorem – wypełnianie prostych kształtów ograniczonych konturem – malowanie palcem, kolorowanie kredą¹, węglem, – zabawa z masą – lepienie, wyklejanie – upominki z gliny i plasteliny, masy papierowej: – dowolne formowanie masy – zabawy zmysłowe, – formowanie wałków, – formowanie elementów płaskich, okrągłych. 2. Ćwiczenia percepcji, pamięci słuchowej i koordynacji słuchowo-ruchowej Ćwiczenia wrażliwości słuchowej – rozpoznawanie wytwarzanych dźwięków (szmerów): – rozpoznawanie głośności źródła dźwięku („gdzie jest ukryty przedmiot, który słyszysz?” – wskazanie miejsca, kierunku, odległości – „czy dźwięki, które słyszysz, są daleko, czy blisko?”; ilości dźwięków – „czy słyszysz jeden dźwięk, czy więcej?”; na tym etapie dziecko ma do rozpoznania jeden lub dwa typowe dźwięki, w miarę poszerzania możliwości dziecka, wprowadzamy kolejny dźwięk), – rozpoznawanie i nadsłuchiwanie dźwięków z otoczenia: – rozpoznawanie dźwięków wydawanych przez różne przedmioty (włączona suszarka, dzwoniący telefon, zamykane drzwi), – rozpoznawanie i nadsłuchiwanie dźwięków wydawanych przez pojazdy: po-	

1	2	3
– rozwijanie umiejętności wysłuchiwania i różnicowania powtarzających się dźwięków, układów dźwięków, – usprawnianie aparatu artykulatoryjnego,	ci¹g – tuu, tuu, tuu; auto – brm, brm; klakson – pipip, pipip, – rozpoznawanie osób po głosie: [dźwięk] zabawa „kto się ukry³ za parawanem?” – dziecko mówi swoim naturalnym głosem, – wysłuchiwanie i różnicowanie dźwięków ze względu na ich natężenie: [dźwięk] dźwięki ciche, [dźwięk] dźwięki głośne, [dźwięk] dźwięki naprzemienne – raz cicho, raz głośno. Ćwiczenia spostrzegawczości słuchowej i koordynacji słuchowo-ruchowej – wysłuchiwanie i różnicowanie powtarzających się dźwięków (tworzących proste układy rytmiczne, np. dwa uderzenia w podłogę lub stół, tak aby iloczyn słyszanych dźwięków był wyraźny – prosimy dziecko, aby zrobiło tak samo): [dźwięk] wyklaskiwanie słyszanego prostego rytmu, [dźwięk] tupanie, wystukiwanie prostego rytmu, – układanie, tworzenie szeregów rytmicznych: [dźwięk] układanie przedmiotów według słyszanego podanego rytmu (np. auto, klocek, auto, klocek, auto itd. – dziecko próbuje samodzielnie dalej podawać układ rytmu), [dźwięk] układanie ci¹gów rytmicznych z klocków, a następnie wystukiwanie ich (na początku dziecko może stukać w klocki, zwracamy uwagę na przerwy między klockami), [dźwięk] układanie klocków na podstawie słyszanego rytmu (np. dwa szybkie klacnięcia – dwa klocki obok siebie), [dźwięk] liczenie słyszanych dźwięków. 3. Rozwój mowy i myślenia Ćwiczenia oddychania – wykonywanie krótkich ćwiczeń oddechowych – dmuchanie na waciki, fruwajcy³ ańczuszek (ćwiczenia w wydychaniu i wciąganiu powietrza): [dźwięk] wdychanie i wydychanie powietrza, [dźwięk] nadymanie buzi i przepychanie powietrza w zamkniętej buzi, [dźwięk] dmuchanie na wiatraczek, [dźwięk] dmuchanie na płomień świecy, [dźwięk] dmuchanie w gwizdek, [dźwięk] nadmuchiwanie balonika,	

1	2	3
– dalsze poznawanie nazw danych przedmiotów, zwierząt, roślin, części ciała, kolorów, – rozwijanie rozumienia prostych zdań, poleceń, czynności i prostych związków logicznych, – wdrażanie do samodzielnego, samorządnego wypowiedziania się, – doskonalenie wypowiedzi pod względem gramatycznym,	 dmuchiwanie lekkich przedmiotów ze stołu, dmuchanie na przedmiot unoszący się, zawieszony bądź opadający (kartki, piórka), – ćwiczenia w czyszczeniu nosa – korzystanie z chusteczek – dmuchanie do chusteczki – nosem i buzią. ćwiczenia wzbogacające słownik dziecka i rozwijające pamięć słowną – słuchanie nazw i wskazywanie odpowiadających im desygnatów, – poznawanie części ciała – np. „to moja głowa, dotknij swojej głowy”; „to moja ręka, a gdzie ty masz rękę?”, – zbieranie zabawek – „podaj mi lalkę, podaj mi klocki” (możemy wprowadzać kolory: żółty, czerwony, niebieski – dziecko będzie przynosiło klocki w wyznaczonym kolorze, nie musi go jednak nazywać), – oglądanie książek z obrazkami tematycznymi (zabawki, pojazdy, ubrania, przedmioty codziennego użytku, czynności) – na jednej stronie jeden obrazek, – słuchanie prostych rymowanek uczących znaczenia słów, – zabawy z porównywaniem przedmiotów, obrazków, wykonywanych czynności (co najpierw, co potem). ćwiczenia samodzielnego wypowiedziania się – zabawy i ćwiczenia prowokujące do samodzielnego, samorządnego wypowiedziania się: zabawy klockami, zabawy konstrukcyjne, zabawy tematyczne (zabawa w telefon, zabawa w dom), przedstawianie treści obrazka (porównywanie obrazków, opisywanie czynności, który przedstawia obrazek), – prowokowanie do zadawania pytań: kładziemy przed dzieckiem dwa przedmioty, wypowiadamy nazwę jednego z nich, bądź podajemy jego wybraną cechę (duży, czerwony), tym samym prowokujemy dziecko do zadania pytania o drugi przedmiot („co to jest?”) lub jego cechę, zabawy z porównywaniem przedmiotów, obrazków, wykonywanych czynności (co najpierw, co potem), – ćwiczenia i zabawy doskonalące wypowiedź pod względem gramatycznym:	

1	2	3
– wdrażanie do rozumienia określeń dotyczących stosunków między przedmiotami, czynnościami, – rozwijanie orientacji w budowie własnego ciała,	Ćwiczenia fleksyjne (zabawy „czego tu brakuje?” – poprawne stosowanie końcówki rzeczownika w dopełniaczu, zabawy w grupowanie takich samych elementów: klocki – klocki – stosowanie liczby mnogiej), Ćwiczenia wzbogacające mowę o określenia dotyczących stosunków między przedmiotami i czynnościami, stosunków jakościowych i ilościowych: Określanie miejsca przedmiotu: na, pod, za, w (przedmiot, obrazek), Wyszukiwanie przedmiotów (zabawa „ciepło – zimno”), Określanie wielkości przedmiotu (porównywanie – np. duży i mały samochód). 4. Orientacja przestrzenna Ćwiczenia rozwijające orientację w schemacie własnego ciała – wskazywanie i nazywanie poszczególnych części ciała, – pokazywanie wskazanych części ciała z rozumieniem określeń: góra, dół, przód, ty, bok (we wszystkich kolejnych ćwiczeniach najpierw nauczyciel wskazuje i nazywa, następnie prosi dziecko o wskazanie określonej części ciała): „na górze mam głowę, włosy”; „pokaż, co masz na górze?” – dziecko wskazuje np. swoją głowę, włosy, „na dole mam nogi, stopy”; „pokaż, co masz na dole?” – dziecko pokazuje np. nogi, stopy (może podskoczyć aby dobrze wyczuć swoje stopy), „twarz, oczy, brzuch i kolana mam z przodu”; „co masz z przodu?” (pokazujemy dziecku na sobie, gdzie jest przód; dziecko, nadsłuchując, samodzielnie wskazuje, co ma z przodu (twarz – oczy, nos, usta, policzki, brzuch, kolana), dotykamy i pokazujemy dziecku: „tu są moje plecy, mogą się nimi oprzeć o ścianę”; „pokaż, co masz z tyłu, gdzie masz plecy” – dziecko może się opierać plecami o ścianę, może pocierać przesuwając plecami po ścianie, tak by je wyczuć wówczas mówimy dziecku: „z tyłu masz plecy”, „tu mam bok” (pokazujemy od góry do dołu); „pokaż, gdzie masz bok” – pokazujemy razem z dzieckiem najpierw jeden bok, później drugi bok	

1	2	3
– kształtowanie relacji ja – przedmiot, – wyrabianie i utrwalanie orientacji w schemacie ciała drugiej osoby stojącej naprzeciw, – rozwijanie umiejętności dostrzegania drugiej osoby, współdziałania z nią, a także uczenie współpracy i poczucia bezpieczeństwa wynikającego z obecności drugiej osoby.	(od czubka głowy do stóp), następnie pokazujemy oba boki jednocześnie, informując dziecko: „masz dwa boki”; „pokaż, co masz z boku” – pokazujemy razem z dzieckiem boczne części ciała: uszy, ręce, – wyprowadzanie kierunków od osi własnego ciała: patrzcie, spoglądanie zgodnie z poleceniem: góra, dół, przód, bok, ty, unoszenie zabawki, przedmiotu, ręk zgodnie z poleceniem: góra, bok, opuszczanie i podnoszenie zabawki zgodnie z poleceniem: góra, dół, rzucanie woreczkiem zgodnie z poleceniem: góra, dół, przód, ty. Ćwiczenia orientacji w schemacie ciała drugiej osoby stojącej naprzeciw – ćwiczenia w parach (np. według metody Ruchu Rozwijającego W. Sherborne): ćwiczenia „z” – (partner „aktywny”, partner „bierny”; najpierw ćwiczenia tyłem – bez nawiązywania kontaktu wzrokowego, następnie przodem – z nawiązywaniem kontaktu wzrokowego), ćwiczenia „przeciwko”, ćwiczenia „razem” – obydwaj partnerzy aktywni, – zabawy z nadążaniem: zabawy przed lustrem (wskazywanie części ciała, odtwarzanie ruchu, min), zabawa w lustro (powtarzanie ruchów, min drugiej osoby przy bezpośrednim kontakcie wzrokowym), „rób to co ja” – nadążanie czynności wykonywanych przez drugą osobę, „ja mówię, ty pokaż” – nauczyciel mówi np. „pokaż głowę”, dziecko pokazuje; „połóż ręce na głowie”, dziecko kładzie ręce na głowie; później odwrotnie: dziecko mówi, nauczyciel pokazuje, „pokaż, gdzie mam” – nauczyciel pokazuje części ciała na dziecku, następnie dziecko pokazuje je nauczycielowi.	
3. Sfera ruchowa – kształtowanie prawidłowej postawy ciała,	1. Ćwiczenia motoryki dużej i małej Motoryka duża – ćwiczenia kształtujące postawę dziecka: siedź prawidłowo i wygodnie”	

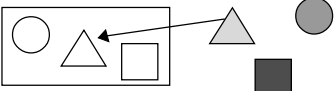
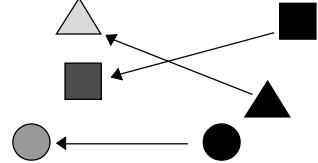
1	2	3
– usprawnianie ogólnej koordynacji ruchów i kontroli nad własnym ciałem, – rozluźnianie i uelastycznianie mięśni, likwidowanie silnych napięć mięśniowych, wyrabianie płynności ruchu.	– ćwiczenia podczas siedzenia na krześle, na materacu, na podłodze, ☐ „dbam o moje plecy” – leżenie na plecach, opieranie się o oparcie – „trzymam oparcie” (ćwiczenia z wyczuwaniem pleców), „ogłębiam gwiazdy na niebie”, – ćwiczenia w chodzeniu z postawą wyprostowaną (dziecko może wskazywać palcem, raz jednej, raz drugiej ręki, kolorowe gwiazdy), – ćwiczenia w chodzeniu i bieganiu: ☐ „uwaga, kałuża!” – chodzenie z omijaniem przeszkód, – ćwiczenia równoważne (podczas tych ćwiczeń początkowo używamy krzesła, drążka do opierania się lub sami pomagamy dziecku, cały czas asekurowujemy dziecko przed upadkiem): ☐ „idę po wąskiej drodze” – chodzenie po wąskim prostym lub krętym torze (wyznaczonym między krzesłami, między drążkami, po narysowanej linii), ☐ „idę po mostku” – chodzenie po wyznaczonej linii, obok taśmy, wchodzenie na górki, schodzenie z górki. Motoryka mała – ćwiczenia w toczeniu i rzucaniu: ☐ rzucanie woreczka, piłeczki – oburącz do dużego pudła z dowolnej lub wyznaczonej odległości, ☐ rzucanie woreczka lub piłki jedną ręką (zaczynamy od ręki bardziej sprawnej) w dowolne miejsce, do celu, – ćwiczenia rąk (urozmaiceniem są ćwiczenia na wyczuwanie swoich rąk): ☐ wymachy do przodu obu rąk, pojedynczo, ☐ wymachy do tyłu obu rąk, pojedynczo, ☐ kreślenie dowolnych kształtów w powietrzu, z nauczycielem, samodzielnie, ☐ kreślenie dużych płynnych ruchów w powietrzu: prostych, falistych, krętych, ☐ malowanie całymi dużymi powierzchniami, ☐ malowanie dużymi liniami prostych, falistych, – ćwiczenia dłoni: ☐ dotykanie dłoni (wyczuwanie dłoni), ☐ zaciskanie i otwieranie dłoni, ☐ gniecie gładkiej, piłeczki, ☐ gniatanie papieru,	

1	2	3
	gniatanie papierowych kul i rzucanie nimi, – ćwiczenia palców – wyczuwanie palców: wodzenie palcem w powietrzu, kreślenie palcem prostych kształtów: dowolnych, okrągłych, linii prostych, układowych, falistych, wodzenie palcem po wzorze (np. wzory proste z Metody Dobrego Startu M. Bogdanowicz).	

**PRZYKŁADOWY OKRESOWY PLAN PRACY
DYDAKTYCZNO-TERAPEUTYCZNEJ
– PRACA NA POZIOMIE POZNAWCZYM
Trzeci czasookres**

Sfera oddziaływań terapeutycznych	Działania edukacyjne (rodzaje stosowanych ćwiczeń)	Uwagi (przykładowe zapiski nauczyciela-terapeuty)
1	2	3
1. Sfera emocjonalno-społeczna Dziecko wykonuje czynności samoobsługowe samodzielnie lub z niewielką pomocą drugiej osoby: – wdrażanie nawyków higieniczno-estetycznych, – usprawnianie chwytu – ze szczególnym zwróceniem uwagi na to, którą ręką dziecko je oraz właściwy sposób trzymania łyżki i widelca, – dalsze wdrażanie dziecka do korzystania z serwetek po zakończonym posiłku lub mycia twarzy i rąk po jedzeniu, – dalsze usprawnianie ruchów rąk podczas mycia się, – wdrażanie do nawykowego mycia rąk po wskazanych czynnościach, – dalsze wdrażanie do wypukiwania ust, – dalsze doskonalenie umiejętności samodzielnego ubierania się i dbania o swoje ubrania, – kształtowanie precyzyjnych ruchów dłoni, – wdrażanie do dbania o ubrania, – rozumienie konieczności doboru odzieży do warunków pogodowych,	1. Doskonalenie czynności samoobsługowych Jedzenie – „jem sam” – zwracanie uwagi na sposób trzymania sztućców, jem wolniej, małymi kęsami; po posiłku korzystam z serwetki, – „na stole” – pomoc w przygotowaniu stołu przed uroczystością (układanie zastawy stołowej podczas zabaw tematycznych) – np. „przy okazji” – „pomagam mamie w domu”. Mycie się – „myję się” – ruchy naprzemienne podczas mycia rąk, korzystanie z mydła, ruchy obrotowe podczas odkręcania i zakręcania wody), strzepywanie wody z rąk po zakończeniu ich mycia, wycieranie rąk ręcznikiem papierowym i wyrzucanie papieru do kosza, – „myję ręce zawsze gdy” – mycie rąk po wskazanych czynnościach: po zabawie, po malowaniu, przed i po jedzeniu, po korzystaniu z toalety – zabawy obrazkowo-sytuacyjne – „kiedy się myć trzeba” – obrazki z łożenki (obrazki według E. Waszkiewicz), – coraz bardziej precyzyjne manipulowanie szczoteczką do zębów – wypływanie wody – zabawy z wodą. Ubieranie się – nakładanie odzieży niewymagającej precyzji ruchowej – zwrócenie uwagi na poprawianie wyglądu zewnętrznego (podciąganie spodni, poprawianie kołnierzy itp.), – „moje ubrania” – wieszanie odzieży wierzchniej na wieszakach w szatni, ustawianie butów obok siebie w szatni, wieszanie swojego ubrania na krzesełku podczas zajęć gimnastycznych, chowanie do szuflady kostiumu gimnastycznego, – „to już wiosna” – dobieranka „idę na wiosenny spacer” – zabawa „szafa Pani Pogody” – porównywanie znanych już pór roku: zima – wiosna,	

1	2	3
–wdrażanie do wykonywania bardziej precyzyjnych ruchów d³oni, –rozpoznawanie, wyrażanie i nazywanie własnych emocji w danej chwili, –wdrażanie do czynnego uczestnictwa w życiu rodzinnym, –poznawanie drugiej osoby, grupy – rozwijanie uczuć empatii, wzajemnego zainteresowania i szacunku, –poznawanie praw dziecka wynikających z Konwencji Praw Dziecka.	– „sznurki, dziurki, paski” – ćwiczenia manualne – wykorzystanie elementów metody E. Cotton i innych metod doskonałych czynności manipulacyjne. 2. Nawiązywanie kontaktów społeczno-emocjonalnych Dziecko poznaje siebie Rozwijanie sfery emocjonalnej – próby wyrażania i identyfikowania własnych emocji, – wyrażanie i nazywanie różnych emocji doświadczonych przez dziecko w zabawach („pokaż, że jesteś smutny, wesoły, żę, że się boisz”), – zabawy z lalkami: zabawa „rodzinka drewnianych misiów”: – rozpoznawanie i nadawanie min – zabawy mimiczne, – wesoła i smutna lalka – dobieranie podpisów „wesoły”, „smutny”, „żę” (czytanie globalne): żę smutny wesoły Dziecko i jego rodzina – zabawa „pomogę mamusi” – nadawanie czynności wykonywanych przez wybraną osobę, – podejmowanie prostych zadań wynikających z obowiązków w rodzinie – pomoc w sprzątaniu własnych zabawek. Dziecko i inne dzieci – dzieci moje... – wspólne przygotowywanie uroczystości z okazji urodzin, imienin, – kiedy się bawię – do zabawy biorę tylko te zabawki, którymi teraz się będę bawię a po zakończonej zabawie oddaję je na swoje miejsce – mam prawo się bawię ale wiem, kiedy trzeba zakończyć zabawę.	
2. Sfera poznawcza –rozwijanie spostrzegawczości, analizy wzrokowej opartej na konkretności,	1. Ćwiczenia rozwijające percepcję i pamięć wzrokową Obserwacja – obserwacja najbliższego otoczenia w różnych okolicznościach („co widzisz w tym pokoju?”, „co jest na stole?”), – obserwacja tego, co znajduje się wokół dziecka (ludzi, zwierząt, rzeczy – „kto się bawi z...?”).	

1	2	3
– wyodrębnianie i rozpoznawanie wybranych kształtów oraz tworzenie z nich prostych układów, – nabywanie umiejętności rozpoznawania wybranych kształtów (koło, kwadrat, trójkąt),	Wyszukiwanie – wyszukiwanie obrazka do nazwy przedmiotu wskazanej przez nauczyciela lub wyrazu odczytanego przez dziecko – jajo, kura, palma, domek, kotek, krowa, cielak, – wyszukiwanie dwóch przedmiotów takich samych, np. dwa jaja, dwie kury, dwie piżki, – wyszukiwanie dwóch przedmiotów podobnych, ale różniących się charakterystycznym elementem – zabawa gry „kontrasty” (np. parasol otwarty – zamknięty; tort cały – mały kawałek; kubek cały – stłuczony) – wstęp do wyodrębniania różnic, – dostrzeganie prawidłowości lub nieprawidłowości we wskazywaniu określonego w zabawie przedmiotu – nauczyciel pokazuje psa i mówi: „to jest kot”, dziecko poprawia nauczyciela. Układanie – wznoszenie prostych budowli według wzoru, np. pociąg, wieża, – układanie klocków w jednej linii (tworzenie prostych układów rytmicznych), np. zabawa w pociąg – kolorowe wagoniki (co drugi taki sam), wesołe bukiety – układanie wiosennych kwiatów (co drugi taki sam), – tworzenie dowolnych form i układów z przedmiotów, klocków i figur, – wznoszenie prostych, dowolnych budowli z klocków i figur geometrycznych, – wznoszenie prostych budowli według wzoru, np. pociąg, wieża, – dopasowanie przedmiotu, klocka do właściwego miejsca (układanki 3-4-elementowe) zgodnie z wycięciem: – dopasowanie przedmiotu, klocka, figury do swojego cienia (zabawa „czyj to cień?”): 	

1	2	3
–dostrzeganie zwi¹zków logicznych w sytuacjach życia codziennego, –rozwijanie umiejętności spostrzegania, porównywania i dostrzegania typowych różnic, –doskonalenie umiejętności wyodrębniania przedmio-	–uk³adanie ci¹gów rytmicznych z dostrzeganiem przemienności dnia i nocy (uk³adanie obrazków na przemian: dzień, noc, dzień, noc – do ćwiczenia można wykorzystać karty logiczne) – próby kojarzenia pory dnia z czynnościami – w dzień się bawię, chodzę do przedszkola, w nocy śpię, –uk³adanie obrazków według kolejności występowania po sobie: „co było najpierw, a co potem?” – dwa typowe obrazki, np. jab³ko – ogryzek, jajko – kurczak, cielak – krowa. Porównywanie – „co tu się zmieni³o?” – ustawiamy obok siebie trzy przedmioty, dziecko zamyka oczy, w tym czasie chowamy lub przedstawiamy jeden przedmiot, –gromadzenie przedmiotów i rzeczy ze względu na ich przeznaczenie (wiosenne kwiatki do wazonu, zabawki do zabawy w dom, wiosenne ptaszki do gniazd), –dostrzeganie przedmiotów niepasuj¹cych do ca³łości (np. ko³o, ko³o, ko³o, mi³o lalka, lalka, klocek), –porównywanie dwóch podobnych zabawek różni¹cych się jedn¹ wyraźn¹ cech¹: kolorem – dwa klocki, wielkośc¹ – samochody, klocki; zabawa „czym się różni...?” (dostrzeganie cech typowych, charakterystycznych), np. jaja wielkanocne: –porównywanie ze sob¹ dwóch przedmiotów, różni¹cych się między sob¹ (wstęp do wprowadzenia pojęć ogólnych, np. „to s¹ klocki – okr¹głe – podługne, duże – małe, czerwone – żółte; samochody: osobowe i ciężarówki”). Sk³adanie –sk³adanie obrazków z 3-4 (lub więcej – według możliwości dziecka) elementów (prosta treśc obrazka, np. wiosna: ³ka z kwiatami i bocianem), na wzorze, bez wzoru. Wyodrębnianie i liczenie (w zakresie umiejętności dziecka) –liczenie r¹k, palców – prostowanie palców liczonych wspólnie z terapeut¹,	

1	2	3
tów do liczenia oraz liczenia na konkretach w zakresie dostosowanym do możliwości dziecka, – dalsze usprawnianie koordynacji wzrokowo-ruchowej, – nabywanie umiejętności prawidłowego trzymania narzędzia plastycznego, – utrzymywanie właściwego napięcia mięśniowego (mięśnie dłoni i palców),	– oglądanie palców u nóg i liczenie ich, – liczenie przedmiotów, obrazków, np. zwierząt, następnie pokazywanie na palcach, ile ich jest, – liczenie przedmiotów (zgodnie z zasadami przeliczania – od lewej, każdy kolejny przedmiot). Rysowanie – wypełnianie dużych wzorów kolorem (wypełnianie prostych kształtów ograniczonych konturem – malowanie palcem, kolorowanie kredą, węglem), – rysowanie na dużej powierzchni (dowolnie, dowolne ruchy koliste, rysowanie kropek, kresek): – liczenie kropek linii, – pogrubianie i odwzorowanie prostych kształtów (linii pionowych i poziomych, kół) – przez prowadzenie ręki dziecka, – kreślenie linii poziomych i pionowych (proste wzory według M. Bogdanowicz) z nauczycielem, – kreślenie linii poziomych, pionowych samodzielnie na wzorze, według wzoru (pada deszcz, półki na zabawki), – kreślenie linii prostych, falowanych, układowych (wspólnie z nauczycielem, na wzorze, samodzielnie), np. fale na morzu, dzgawka: – rysowanie kół: po podaniu, na wzorze – linii przerywanej, obok:	

1	2	3
– kształtowanie umiejętności grupowania przedmiotów, zwierząt wydających takie same dźwięki, odgłosy, – różnicowanie i nadawanie odgłosów zwierząt (zabawy ortofoniczne), – kształtowanie umiejętności wysłuchiwania zmian w tempie i głośności wydawanych, słyszanych dźwięków, – kształtowanie umiejętności identyfikacji dźwięków, – kształtowanie umiejętności tworzenia związków słuchowo-wzrokowych,	2. Ćwiczenia percepcji, pamięci słuchowej i koordynacji słuchowo-ruchowej Ćwiczenia wrażliwości słuchowej – rozpoznawanie i dobieranie obrazka do słyszanego odgłosu zwierzęcia: – nadawanie odgłosów zwierząt wskazanych na obrazku, – rozpoznawanie nadawanych przez inne dzieci odgłosów zwierząt, – grupowanie obrazków przedstawiających zwierzęta wydające takie same odgłosy. Układanie, tworzenie szeregów rytmicznych – tworzenie szeregów dźwięków wydawanych przez różne zwierzęta (np. kot, pies, kot), dziecko słyszy wydawane dźwięki (miau, hau, miau) zapamiętuje je, następnie je powtarza według kolejności (kot, pies, kot). Wysłuchiwanie i różnicowanie dźwięków ze względu na ich natężenie – dźwięki ciche, – dźwięki głośne, – dźwięki naprzemiennie – raz cicho, raz głośno. Wysłuchiwanie zmian w tempie i głośności wydawanych, słyszanych dźwięków – szybko (np. szybkie szczekanie psa lub miauczenie kota), – wolno (np. wolne szczekanie lub miauczenie kota), – naprzemiennie (np. wolne szczekanie psa, szybkie szczekanie psa, wolne szczekanie psa: hau, hau; hau, hau; hau, hau – do zabawy można wykorzystać dwie zabawki, z których jedna będzie szczekała wolno, a druga szybko). Ćwiczenia spostrzegawczości słuchowej i koordynacji słuchowo-ruchowej – układanie, tworzenie szeregów rytmicznych: – tworzenie szeregów dźwięków wydawanych przez różne zwierzęta (np. kot, pies, kot), dziecko słyszy wyda-	

1	2	3
– usprawnianie aparatu artykulatoryjnego poprzez ćwiczenia głosowe, – doskonalenie rozumienia werbalnego, – rozszerzanie zasobu słownictwa dotyczącego treści	wane dźwięki (miau, hau, miau), zapamiętuje je, następnie je powtarza według kolejności (kot, pies, kot), – odtworzenie rytmu ilustrowanego układem przestrzennym: tworzenie układów przestrzennych (klocki układamy obok dziecka od lewej do prawej strony – odstępy między klockami sugerują przerwę między słyszanyymi dźwiękami, mniejsza przerwa sugeruje krótką przerwę między dźwiękami), np. dwa klocki obok siebie – dziecko wystukuje tyle razy, ile ma klocków: klocki rozsunięte – wyklaskiwanie z dużych przerw: (przerwa) graficzne odtworzenie słyszanego rytmu (dziecko z dowolnych elementów układa słyszany prosty rytm). 3. Rozwój mowy i myślenia Ćwiczenia wymowy – zabawy i ćwiczenia głosowe: – mruczenie przy zamkniętych ustach, – mruczenie – wybrzmiewanie spółgłoski połączonych z samogłoską: mmmmmoooooooo, mmmmmaaaaaaa, mmmmeeeeeee, – zabawy dźwiękonaśladowcze, nadawanie dźwięków wydawanych przez różne zwierzęta, pojazdy, podczas określonych czynności. Ćwiczenia rozumienia werbalnego – zabawy zmysłowo-werbalne: – zabawa „czarodziejski worek”: dziecko losuje jeden przedmiot i określa: co to jest?, jak się nazywa?, do czego służy?, – zabawa w zgadywanki: jedno dziecko ma przed sobą dowolnie wybrany przedmiot, jego zadaniem jest opisanie wyglądu i przeznaczenia tego przedmiotu, tak by inne dzieci odgadły, co to za przedmiot, np. „jest to długi patyk, na końcu ma stojące woski, codziennie rano i wieczorem spotyka się z małymi zębami” – szczoteczka do zębów, – zabawy słownikowe: – rozszerzanie pojęć ogólnych: grupowanie obrazków, przedmiotów we-	

1	2	3
zaobserwowanych w otoczeniu, na ilustracji, –rozwijanie umiejętności –rozwijanie przyczyny ze skutkiem, –zapoznanie ze znaczeniem określeń przymikowych: na, przed, za, obok,	–dług pojęć np. zwierzęta, rośliny, ubrania, zabawki, przedmioty do kuchni, przedmioty do rysowania, przedmioty do sprzątania, –grupowanie przedmiotów, ilustracji mających cechy przeciwstawne, np. mały domek – duży domek, pełny talerz – pusty talerz, czysty pokój – brudny pokój („mój pokój przed i po zabawie”). –Ćwiczenia i zabawy rozwijające mowę i logiczne myślenie –określanie kolejności wykonywanych czynności, koniecznych, by osiągnąć cel podczas zabawy, w sytuacjach życiowych, np. „co trzeba zrobić by zbudować zamek?; „co trzeba zrobić by wyjść na spacer?; „co trzeba zrobić aby powstała pisanka?” (dobieranie przedmiotów i nazywanie kolejnych czynności), –próby tworzenia logicznego ciągu zdarzeń na podstawie prostych historyjek obrazkowych, np. „przygoda зайчика”, „Adam jedzie na wycieczkę”, –dostrzeganie zmian odwracalnych i nieodwracalnych: –odwracalne: następstwo dnia i nocy – obrazki z kart logicznych – układanie prostych ciągów: dzień, noc, dzień, noc; pory roku – obrazki pór roku: była zima, teraz jest wiosna, zmiany w przyrodzie z tym związane, –nieodwracalne: potłuczony talerz, zepsute zabawki, stłuczone jajko – historyjka z dwóch lub trzech obrazków, gra „kontrasty” (cały tort – mały kawałek ciasta, cały kubek – kubek z urwanym uchem – dostrzeganie różnic). 4. Orientacja przestrzenna –Ćwiczenia rozwijające orientację w schemacie własnego ciała –kładzenie ręki na głowie, na ramionach, –kładzenie ręki za siebie, obok, przed siebie, –kładzenie nóg przed siebie, –trzymanie się za uszy, –rysowanie pod dyktando dziecka – dziecko mówi, co ma rysować nauczyciel, –samodzielne próby tworzenia rysunku postaci ludzkiej, –zachęcanie do wzbogacania rysunków postaci.	

1	2	3
– wskazywanie i nazywanie po³ożenia przedmiotów w przestrzeni – ćwiczenia ³a cz¹ce ruchy dziecka z obrazem wzrokowym, – rozwijanie umiejętności rozumienia poleceń z wykorzystaniem powyższych pojęć – doskonalenie umiejętności orientacji w schemacie ciała drugiej osoby stojącej naprzeciw.	Ćwiczenia orientacji w przestrzeni – uk³adanie przedmiotów na podanym wzorze, obok wzoru, – nazywanie miejsca po³ożenia wskazanych przedmiotów – wdrażanie do pos³ugiwania się wyrażeniami przyimkowymi (gó³a, dó³, pod, nad, na, za), – ćwiczenia z drug¹ osob¹: ☐rób to co ja” (zabawy nadawcze) – kre¹cenie ruchów d³oni¹ w powietrzu: do gó³ry, na dó³, w bok (linie pionowe, poziome, faliste, okr¹g³ę), ☐rób tak jak ja” – odwzorowywanie ruchów, czynności wykonywanych przez drug¹ osob¹ (kre¹cenie, malowanie na dużej powierzchni), – ćwiczenia z przedmiotem: ☐stań np. za, przed, obok pi³ki, ☐unie¹opi³kę do gó³ry, postaw pi³kę na pod³odze, ☐poturlaj pi³kę po pod³odze, poturlaj pi³kę pod krzes³em, ☐zu¹æpi³kę do gó³ry, rzu¹æpi³kę do mnie, ☐uk³adanie przedmiotów zgodnie z poleceniami (np. „postaw misia na pó³łce, postaw klocki na stole”), ☐budowanie, zabawy konstrukcyjne (np. „pouk³adaj klocki jeden na drugim, jeden obok drugiego” – zabawy konstrukcyjne powinien poprze³dziæpokaz).	
3. Sfera ruchowa – usprawnianie koordynacji ruchowej, – wykonywanie celowych ruchów, skierowanych na okre¹dzone przedmioty,	1. Ćwiczenia motoryki dużej i ma³ej Motoryka du³a – ćwiczenia w chodzeniu i bieganiu: ☐jestem motylem” – ćwiczenia swobodnego biegania, ☐bieganie po wyznaczonej, prostej o¹cie³żce, ☐bieganie dooko³a jeziora – bieganie po obwodzie ko³ła, ☐uwaga, ka³u³żal” – bieganie słomem, – ćwiczenia w toczeniu i rzucaniu: ☐puszczanie i podnoszenie woreczka, pi³ki lub wybranej zabawki, dowolne podrzucanie i rzucanie woreczka, pi³eczki, ☐rzucanie woreczka, pi³eczki – obur¹cz do du³ego pud³a z dowolnej odleg³o¹ci, z wyznaczonej odleg³o¹ci, ☐toczenie, turlanie pi³ki do celu w chodzie, w biegu, ☐przenoszenie zabawek, pi³ek w okre¹dzone miejsce,	

1	2	3
– rozbudzanie wiary we własne możliwości, – dążenie do rozluźniania i uelastyczniania zbyt silnych napięć mięśniowych, – wyrabianie płynności ruchu, – wyrabianie umiejętności chwytu dwoma i trzema palcami – rozwijanie precyzji chwytu,	– skakanie piżki – dowolnie, z dowolnej odległości, – ćwiczenia równoważne – wchodzę i schodzę po schodach”, – „jestem ptaszkiem” – skakanie obunóż, – „jestem bocianem” – stanie na jednej nodze, – ćwiczenia na czworakach – „jestem kotem, psem, koniem” – nadążanie chodu zwierząt, – „przechodzenie pod mostem” – przechodzenie pod przeszkodą, – „kot omija kałużę” – omijanie przeszkód w pozycji na czworakach, – „jestem żabką” – skakanie w pozycji kucznej – ćwiczenia wdrażające od pozycji kucznej. Motoryka mała – ćwiczenia rąk (urozmaiceniem są ćwiczenia na wyczuwanie swoich rąk) – Wymachy do przodu obu rąk, pojedynczo, – Wymachy do tyłu obu rąk, pojedynczo, – krążenie ramion, – klaskanie, – poklepywanie ramion, – uderzanie rękoma o podłogę, – kreślenie dowolnych kształtów w powietrzu z nauczycielem, samodzielnie, – kreślenie dużych kształtów w powietrzu (prostych, falistych, okrągłych) – płynne ruchy, – toczenie gąbki, piśeczki, – gniecie papieru, – gniecie papierowych kul i rzucanie nimi, – wyczuwanie różnych powierzchni – dotykanie, odgadywanie, co ktoś trzyma w ręku, – wkładanie i wyjmowanie przedmiotów dużych, małych, – zabawy konstrukcyjne, – układanie zabawek na patyk, sznurek, – malowanie całości dużych powierzchni, – malowanie dużych linii prostych, falistych, – malowanie dużych kształtów okrągłych, kół, – zabawy z gliną, masą solną: gniecie, toczenie, walcowanie,	

1	2	3
– wiadome wyrabianie kontroli nad ruchami dłoni, palców.	☐ łarcie gazet, papieru, ☐ składowanie papieru, – ćwiczenia palców: wyczuwanie palców ☐ podnoszenie i wkładanie drobnych przedmiotów do pudełek, ☐ dopasowanie klocków do wzoru, ☐ budowanie z klocków – zabawy piętrzenie, konstrukcyjne, ☐ podnoszenie koralików i nawlekanie ich na sznurek, ☐ rozdzielanie papieru palcami, próby wydzielania kawałków papieru, ☐ pogrubianie prostych wzorów (linii, kół), ☐ pogrubianie konturów prostych kształtów, ☐ zamalowywanie dowolnych przestrzeni dużych płaszczyzn farbami, kredą, węglem, ☐ malowanie kolorowych pasków i tworzenie z nich dowolnych kompozycji, ☐ malowanie kropek – kolorowe stemple – malowana ścianka, jajka – pisanki, kraszanki.	

**PRZYKŁADOWY OKRESOWY PLAN PRACY
DYDAKTYCZNO-TERAPEUTYCZNEJ
– PRACA NA POZIOMIE ODKRYWCZO-BADAWCZYM
Pierwszy czasookres**

Sfera oddziaływań terapeutycznych	Działania edukacyjne (rodzaje stosowanych ćwiczeń)	Uwagi (przykładowe zapiski nauczyciela-terapeuty)
1	2	3
1. Sfera emocjonalno-społeczna Dziecko samodzielnie wykonuje proste czynności samoobsługowe: – zachęcanie dziecka poprzez liczne wzmocnienia i rozbudzanie wiary we własne zdolności, możliwości, – doskonalenie samodzielnego posługiwania się łyżką, widelcem, wdrażanie do posługiwania się nożem, – wdrażanie do pełnienia roli dyżurnego, – rozwijanie nawyku i potrzeby codziennego mycia się, – doskonalenie umiejętności samodzielnego mycia rąk, doskonalenie umiejętności mycia zębów, – wyrabianie umiejętności doboru właściwych elementów odzieży do danej sytuacji, – wdrażanie do umiejętności nakładania kolejnych elementów odzieży,	1. Doskonalenie czynności samoobsługowych Jedzenie – „wesołe przyjęcie” – ćwiczenia w zabawach tematycznych: dom, zabawa w kuchni, przygotowanie posiłków dla naszych gości, przygotowanie stołu – nakrywanie do stołu itp., nadawanie czynności wykonywanych podczas np. krojenia, smarowania pieczywa masłem (zabawy wstępne do posługiwania się nożem), – „jestem pomocnikiem dyżurnego” – pomoc w przygotowaniu stołów do posiłków, liczenie miejsc przy stoliku (w ramach możliwości dziecka – samodzielnie lub z pomocą), wybieranie określonej liczby sztućców (przeliczanie – dobieranie po tyle samo): łyżek, widelców. Mycie się – „kiedy i po co się myjemy? co myjemy? czym myjemy?” – wyrabianie potrzeby określania co robimy i kiedy robimy; przyczyna i skutek w sytuacjach życia codziennego (rozwijanie prostego wnioskowania), – „klub białego zębka” – zabawy rozwijające potrzebę dbania o higienę jamy ustnej – nakładanie pasty, szczotkowanie zębów, pūkowanie ust, – „po co myję zęby? kiedy myję zęby?” – dostrzeganie i określanie sytuacji, w której należy umyć zęby: po posiłku, po zjedzeniu słodczy. Ubieranie się – zabawy w dobieranie wybranych elementów garderoby do poszczególnych części ciała (nakładanka ubraniowa – np. ćwiczenia rewalidacyjne Anny Polak – część 1; ćwiczenie spostrzegawczości), – „co nosimy? w jakiej kolejności zakładamy?” – najpierw bielizna, później ubranie wierzchnie (najpierw majtki, koszulka, później skarpety, spodnie, bluzka..):	

1	2	3
– dalsze wdrażanie do stosowania doboru odzieży do panujących warunków pogodowych, – rozpoznawanie i nazywanie wybranych emocji: radość, smutek, złość, strach, – wyrażanie i identyfikowanie własnych emocji, uczuć – poznanie i utrwalanie informacji o swojej najbliższej rodzinie, – rozwijanie uczuć empatii, wzajemnego zainteresowania i szacunku.	zabawy z ubraniami, zabawy z kolorowymi obrazkami – nakładanki na sylwety, – już jesień (dalsze wprowadzanie cech aktualnej pory roku, ćwiczenia pamięciowe) – dobieranki, układanki, nazywanie elementów odzieży dostosowanej do pory roku: Idziemy na jesienny spacer” – zabawy z lalkami, misiami – przygotowanie ubrań dla zabawek i nakładanie ich na właściwe części ciała, szafa Adasia jesieni” – naklejanie obrazków odzieży jesiennej (wyszukiwanie właściwych obrazków, nazywanie ich, określanie przeznaczenia, np. kalosze, płaszcz przeciwdeszczowy, spodnie, bluza). 2. Nawiązywanie kontaktów społeczno-emocjonalnych Dziecko poznaje siebie – zabawy z misiami, – dobieranie elementów do podanych stanów emocjonalnych (smutek, radość itd.), – „jak mam teraz minę? – zgadywanki (dziecko wybiera obrazek z podanej miny, nadekłada ją, druga osoba odgaduje, jaka to mina), – „to jestem ja – nazywam się..., mam... lat, jestem chłopcem (dziewczynką), lubię..., nie lubię...”. Dziecko i jego rodzina – „to moja rodzina” – „jak ma na imię moja mama, tata, siostra, babcia, dziadek? co robi mój tata, moja mama? gdzie jest moja siostra i co robi?”, – „gdzie mieszkam – mój adres – mój dom”: Opisywanie domu, w którym dziecko mieszka: np. mój dom ma trzy piętra, ja mieszkam na pierwszym piętrze, mamy trzy pokoje, kuchnię..., Budowanie domu z klocków, Tworzenie nakładanki obrazkowej z gotowych elementów – „mój dom”, Wysowanie domu, w którym dziecko mieszka, Uczę się adresu” – poznanie adresu zamieszkania (nazwa ulicy, numer domu...). Dziecko i inne dzieci – „dlaczego on jest smutny? „ona jest wesoła – dlaczego? – rozpoznawanie i reagowanie na emocje drugiej osoby.	

1	2	3
2. Sfera poznawcza – coraz dokładniejsza obserwacja otoczenia, dostrzeganie i nazywanie cech charakterystycznych dla danego przedmiotu, czynności, zjawiska, – doskonalenie umiejętności dostrzegania elementów z podanej całości, – dostrzeganie pór roku, zmian w towarzyszających, – utrwalanie cech aktualnej pory roku, – rozwijanie umiejętności prostego wnioskowania na bazie materiału wzrokowego	1. Ćwiczenia rozwijające percepcję i pamięć wzrokową oraz koordynację wzrokowo-ruchową Obserwacja otoczenia; nazywanie przedmiotów, stanów, cech charakterystycznych – „co widzę w moim najbliższym otoczeniu?” – przedmioty znajdujące się w pokoju, określanie ich cech (kolor, kształt, wielkość), próby określenia przeznaczenia szczególnych cech dostrzeżonych przez dziecko (proste pytania: po co?, do czego?, jak się tym bawię?), – zabawa „co to jest?” – obserwowanie i nazywanie przedmiotów wskazanych przez nauczyciela w otoczeniu bliższym i dalszym, np. „co widzisz na podwórku?”, – „co widzisz za oknem?” (określanie elementów wykraczających poza najbliższe otoczenie, poszerzanie pola widzenia): – co widzę za oknem? – warunki pogodowe, otoczenie, sytuacje, osoby, działania innych (np. było gorąco, było w górach lub nad morzem opalać się, kąpać się w morzu, a teraz zobacz – jest już chłodno, liście na drzewach są kolorowe, opadają – to już jesień): – oglądanie widoku z okna – nazywanie tego, co dziecko widzi: drzewa, trawa, określanie kolorów (żółty, czerwony, zielony itp.), – zbieranie liści, darów jesieni podczas spacerów, gromadzenie ich w kciżkach tematycznych, – zdjęcia jesieni z okna – oglądanie jesiennych obrazków, – obserwacja najbliższego otoczenia podczas obecnej pory roku – obserwacje bezpośrednie podczas spacerów, obserwacje z okna, ilustracje, obrazki, – obserwacja i rozpoznawanie pory roku na podstawie charakterystycznych cech (przyporządkowywanie obrazków lub	

1	2	3
go – próby określenia na podstawie podanego obrazu, co do czego pasuje, co z czego powstaje, – wyrabianie całociowego i coraz szybszego rozpoznawania przedmiotów, obrazów, – wyrabianie waciwego wyobrażenia o przedmiotach, jak również stopniowe przechodzenie od spostrzegania globalnego do analitycznego,	ich części składowych do określonej pory roku, np. kolorowe liście – jesień; plażowa piłka, morze – lato) – karty pracy „kolorowe pory roku”, – jesienne zapasy – obserwacje zachowań ludzi i zwierząt podczas aktualnej pory roku: – „jesienne zapasy Pani Wiewiórki”, – „w spiżarni u babci” – oglądanie wybranych owoców i warzyw, nazywanie ich, oglądanie gotowych przetworów (nazywanie wybranych): dżemy, kompoty, kiszona kapusta, kiszone ogórki, mrożone warzywa i owoce, – „nasza spiżarnia” – wspólne robienie spiżarni z kolorowych, gotowych obrazków, etykiet. Dobieranie i wyszukiwanie – „co do czego?” – dobieranie jednakowych par przedmiotów, obrazków (jesienne dary: nazywanie darów jesieni, dobieranie do pary – tworzenie gry memo; domino jesienne); dobieranie w pary figur geometrycznych połączonych z utrwalaniem ich nazw (rozpoczynamy od elementów typowych, charakterystycznych, powoli przechodzimy do bardziej złożonych), – jesienne skarby – dobieranie przedmiotu lub obrazka do takiego samego wskazanego przez nauczyciela po dłuższej i coraz krótszej ekspozycji – nauczyciel dopasowuje czas ekspozycji do rodzaju i stopnia trudności zadania. Układanie – układanie dużych klocków (obrazki – ćwiczenia rewalidacyjne), układanie według wzoru, na wzorze, obok wzoru – regulowany czas ekspozycji od dłuższego do coraz krótszego (układanie według wzoru figur geometrycznych, dary jesieni, obrazki jesieni), – układanie puzzli, duże, łatwe elementy maksymalnej wielkości (składanie puzzli rozpoczynamy od mniejszej liczby elementów, zwracamy uwagę na to, by jednocześnie nie zachodziły na siebie dwa kryteria: zmniejszanie klocków i zwiększanie liczby elementów), – składanie obrazków, poczynając od trzech elementów (z wzorem, obok wzoru, bez wzoru; rozpoczynamy od dużych prostych kształtów, układanych na wzorze tej samej wielkości, przechodzimy systematycznie do odtwarzania	

1	2	3
– doskonalenie umiejętności grupowania obiektów przedstawionych na obrazkach według przyjętego kryterium, próby samodzielnego określenia przyjętego przez dziecko kryterium, – doskonalenie umiejętności wyodrębniania przedmiotów do przeliczania, liczenie na konkretach, – doskonalenie umiejętności przeliczania, z zachowaniem kierunku,	podanego mniejszego wzoru, zwiększając stopień trudności podanego wzoru – więcej szczegółów), – układanie ze stałych elementów według podanego wzoru: patyczaki, kolorowe pineski, przekładanki bez igły, przeplatanki. Porównywanie – porównywanie dwóch obrazków o tej samej treści (analizowanie treści obrazka – duże, charakterystyczne elementy przyciągające uwagę dziecka), – porównywanie ze sobą dwóch takich samych zabawek, przedmiotów (rozpoczynamy od jednej cechy różnic), np. dwa kolorowe liście – jeden żółty, a drugi czerwony, dwa kasztany – jeden z kłosem, a drugi bez, dwa orzechy – jeden duży, drugi mały itp. Porządkowanie i grupowanie – porządkowanie, grupowanie obiektów przedstawionych na obrazkach: – „co jest owocem, co warzywem”; grupowanie pod względem koloru, wielkości, przeznaczenia, – grupowanie odzieży przeznaczonej na daną porę roku (warunki pogodowe), – grupowanie figur geometrycznych, – eliminatki – klasyfikowanie przedmiotów, obrazków o podobnej treści lub podobnym przeznaczeniu oraz eliminowanie z grupy przedmiotów niepasujących do całości: Wyodrębnianie i liczenie – „co liczymy” – wyodrębnianie obiektów do policzenia (zwiększanie zakresu), próby określenia liczby: – liczenie darów jesieni, – liczenie zapasów wiewiórki, – liczenie ubrań na jesienne spacer. Odwzorowywanie – odwzorowywanie i odtwarzanie ułożenia zabawek, przedmiotów, figur (zabawa „co się zmieniło?; „ułoż to co ja”), próba układania prostych ciągów logicznych – zabawy z figurami, przybijanki,	

1	2	3
– wydłużanie czasu koncentrowania uwagi na sygnałach słuchowych, doskonalenie umiejętności identyfikowania, różnicowania i wstępnego analizowania tego, co dziecko słyszy,	– odwzorowywanie prostych symboli i znaków (linie proste pionowe, poziome, ukłóce, fale, koła, figury geometryczne – odwzorowywanie przy pomocy sznurków, taśm, prac graficznych – rozpoczynamy od odwzorowania na wzorze, obok wzoru, po dłuższej i coraz krótszej ekspozycji, bez wzoru na bazie własnych doświadczeń, porównywanie np. „ułoż fale takie jak na morzu”), – odwzorowywanie graficzne szlaków, ornamentów, prostych kompozycji przy wykorzystaniu szablonów i bez szablonów, np. kompozycje jesienne. 2. Ćwiczenia percepcji, pamięci słuchowej i koordynacji słuchowo-ruchowej Ćwiczenia wrażliwości słuchowej Rozpoznawanie dźwięków naturalnych – ćwiczenia wysłuchiwania, różnicowania i rozpoznawania różnych odgłosów, szmerów pochodzących z bliższego i dalszego otoczenia: „co słyszymy?”, „skąd dochodzi głos? (określenie miejsca i odległości), dobieranie obrazków do słyszanych dźwięków), – rozpoznawanie dźwięków z otoczenia i ilustrowanie ich poprzez różne formy działalności dziecka (odtworzenie) – np. padający deszcz (lekki, drobny, mocna ulewa, burza): ☐ wystukiwanie, ☐ rysowanie, malowanie, ☐ zabawy z wodą, ☐ szumiące drzewa na wietrze – słuchanie wiatru i rozpoznawanie jego rodzaju: lekki, silny, huragan – nadawanie odgłosów szumiącego wiatru (zabawy ruchowe), ☐ ilustrowanie ruchem słyszanych dźwięków, – próby opisywania słyszanych dźwięków przy pomocy metafor, np. wiatr jest silny jak..., – słuchanie ciszy – wsłuchiwanie się i określanie rodzaju dźwięków, natężenia (cicho, głośno), odległości (daleko, blisko), kierunku, próby nadawania słyszanych dźwięków (zabawy dźwiękonaśladowcze), – rozpoznawanie i przeliczanie dźwięków dochodzących z otoczenia (np. ile razy zakukała kukułka, ile grzmotów słychać podczas burzy).	

1	2	3
–rozwijanie wrażliwości na rodzaj dźwięku, tempo, rytm, –wdrażanie do prawidłowego oddychania podczas ćwiczeń i zabaw ruchowych (wdech nosem, wydech ustami), mówienia i śpiewania (wdech i wydech ustami), –poznawanie treści poprzez określanie znaczenia i wyjaśnianie przekazywanych informacji, –określanie nazwy przedmiotu, grupy, do której należy, przeznaczenia (do czego służy, co można z tego zrobić),	Wysłuchiwanie i rozpoznawanie dźwięków celowo wytwarzanych (wcześniej prezentowanych dziecku) –zabawa „co to za dźwięki?” – rozpoznawanie osób celowo wytwarzanych lub odtwarzanych: dźwięki przyrody, dźwięki z ulicy, dźwięki związane z różnymi czynnościami; identyfikowanie ich, nazywanie, naciąganie (zabawy dźwiękonaciagowe), –słuchanie dźwięków różnych instrumentów muzycznych, a następnie samodzielne wywoływanie dźwięków na wybranych instrumentach, –rozpoznawanie osób po głosie, zabawy w naciąganie głosów i rozpoznawanie osoby po głosie np. zabawa „kto to mówi?”, „kto naciąga głos zwierząt?”. Zabawy rytmiczne –rozpoznawanie i określanie charakteru i tempa słyszanej muzyki (wesoła, smutna, skoczna, wolna), –odtworzenie swobodnym ruchem nastroju i charakteru słyszanej muzyki, –śpiewanie piosenek i klaskanie w ich rytm (każdemu dźwiękowi odpowiada jedno klasknięcie). 3. Rozwój mowy i myślenia Ćwiczenia rozwijające mowę, myślenie, wzbogacanie słownika –ćwiczenia logopedyczne, –ćwiczenia oddechowe, –rozumienie i wykonywanie poleceń nauczyciela, –ćwiczenia wyrazistego i cichego wypowiedziania się, np. zabawa w ciszę (dzieci kolejno szeptem wybierają dziecko, które ma do wykonania proste zadanie); zabawa w guchy telefon, –rozszerzanie zasobu słownictwa dotyczącego treści zaobserwowanych w otoczeniu, na ilustracji: ☐ Grupowanie obrazków, przedmiotów według pojęć np. zwierzęta, rodziny, ubrania, zabawki, przedmioty do kuchni, przedmioty do rysowania, przedmioty do sprzątania, ☐ Grupowanie obrazków, przedmiotów, podział: warzywa, owoce (dary jesieni: ogród, sad, las), figury geometryczne – dostrzeganie ich w otoczeniu,	

1	2	3
– rozwijanie umiejętności – czucia przyczyny ze skutkiem w czynnościach i sytuacjach z życia codziennego, – doskonalenie wiadomości własnego ciała, – wdrażanie do gospodarowania własnymi ruchami, – wprowadzanie umownych określeń dotyczących stronności ciała (prawa, lewa), – rozumienie pojęć przestrzennych: góra, dół, przed, za, obok, – poznawanie schematu drugiej osoby.	– ćwiczenia i zabawy rozwijające mowę i logiczne myślenie: – zabawy w domu, w ogrodzie, jesienne dary – „co skąd pochodzi?”, „zapasy na zimę”, „robimy przetwory”, – określanie kolejności wykonywanych czynności, koniecznych by osiągnąć cel podczas zabawy, w sytuacjach życiowych (co trzeba zrobić żeby np. zjeść jabłko), – higiena; co trzeba zrobić gdy jesienią idziemy na spacer? (dobór odzieży). 4. Orientacja przestrzenna i kierunkowa Zabawy doskonalące wiadomości własnego ciała – wskazywanie poszczególnych elementów własnego ciała i nazywanie ich, – różnicowanie prawej i lewej strony ciała, np. „to moja prawa ręka, to moja lewa ręka”, zabawa „do przodu prawą rękę daj, do tyłu prawą rękę daj...”; zabawa „z mojej prawej lub lewej strony jest wolne miejsce”, – zabawy doskonalące umiejętności wyprowadzania kierunków od osi ciała, np. prostowanie ręki przed siebie, za siebie, w bok, do góry, w dół, – zabawy z przemieszczaniem się w przestrzeni względem zajmowanego miejsca: „idę do przodu, do tyłu, idę trzy kroki przed siebie” itp. Zabawy rozwijające rozumienie pojęć dotyczących kierunków w przestrzeni – zabawy ruchowe z pokazywaniem i nazywaniem wykonywanej czynności: „pokaż i powiedz np. kładę pięknie przed siebie, za siebie, w bok, podnoszę, opuszczam”. – ćwiczenia i zabawy wyrabiające orientację w schemacie ciała drugiej osoby – wskazywanie i nazywanie poszczególnych części ciała najpierw u siebie, później u partnera, – nadążanie ruchów wykonywanych przez drugą osobę z jednoczesnym nazywaniem czynności: zabawa „rób to co ja”, – porównywanie wyglądu – np. „ja mam z przodu oczy i ty masz z przodu oczy, ja mam prawą rękę i ty masz prawą rękę”, rysowanie swoich sylwet, portretu własnego i kolegi.	

1	2	3
3. Sfera ruchowa – rozwijanie sprawności fizycznej, kształtowanie prawidłowej postawy ciała, – zachowanie i utrzymanie prawidłowej postawy ciała z uwzględnieniem różnych pozycji (siad, postawa stojąca, chód i bieg), – doskonalenie umiejętności wykonywania prostych, ale precyzyjnych ruchów koniecznych podczas codziennych czynności.	1. Ćwiczenia motoryki dużej i małej Motoryka duża – ćwiczenia prawidłowej postawy: – skłony, skręty, krążenia głowy w różnych pozycjach połączone z zabawami np. ortofonicznymi – „jesteczezegarem” – skłony głowy z wypowiedzianiem słów: w przód – „bim”, w tył – „bam”, w lewą stronę – „tik”, w prawą stronę – „tak”, – „jestem tancerzem” – taniec przy żywej, wesołej muzyce – tańcz same ręce, same nogi, głowa, biodra, tułów, ramiona, tańczy całe ciało (dzieci wykonują różne gesty i ruchy poszczególnymi częściami ciała). Motoryka mała – nawleknięcie koralików, przewlekanie sznurków, tasiemek, sznurowadeł przez różne otwory, – wciskanie w tablicę korkową pinesek – wyjmowanie ich, – zbieranie drobnych elementów (pieniczki, ziarenka, guziczki), dwoma palcami – kciukiem i wskazującym; zbieranie wyżej wymienionych przedmiotów pęsetą, – ugniatanie papierowych kul i rzucanie nimi do celu, – wykonywanie drobnych ruchów palcami: spacerowanie palcami po stole, zabawa „idzie kominiarz po drabinie”, nadawanie rytmu padającym deszczu (drobny deszczyk, ulewa), – krążenie palcami, np. jednym palcem wokół drugiego nieruchomego, wokół siebie, – układanie z elementów geometrycznych (mozaika geometryczna – „mini pus”) postaci ludzi, zwierząt, dowolnych przedmiotów, – układanie z patyczków np. potów, mebli, domków, drabin, – lepienie (modelowanie) z gliny rzeźbionych i płaskorzeźb, – lepienie z masy solnej: warzyw, owoców do zabaw w sklep, mebli dla lalek, koszyków itp. (wytwory można malować), – wycinanie cienkich waczków i obwodzenie nimi figur geometrycznych, listków, zwierzątek, owoców.	

**PRZYKŁADOWY OKRESOWY PLAN PRACY
DYDAKTYCZNO-TERAPEUTYCZNEJ
– PRACA NA POZIOMIE ODKRYWCZO-BADAWCZYM
Drugi czasookres**

Sfera oddziaływań terapeutycznych	Działania edukacyjne (rodzaje stosowanych ćwiczeń)	Uwagi (przykładowe zapiski nauczyciela-terapeuty)
1	2	3
1. Sfera emocjonalno-społeczna Dziecko wykonuje czynności samoobsługowe samodzielnie lub z niewielką pomocą nauczyciela: – dziecko zna zasady bezpieczeństwa i przestrzega ich – urządzeń elektrycznych w domu i w przedszkolu, – kształtowanie umiejętności estetycznego spożywania posiłków, wdrażanie do pomocy w przygotowaniu posiłków, – dalsze wdrażanie do roli dyżurnego, – dalsze wdrażanie dziecka do dbałości o higienę jamy ustnej, – dalsze wdrażanie do doboru odzieży do warunków pogodowych, – doskonalenie umiejętności samodzielnego ubierania się, dopasowania rzeczy do części ciała, – dalsza nauka w formie zabawowej precyzyjnych ruchów dłoni,	1. Doskonalenie czynności samoobsługowych Jedzenie – „uwaga na urządzenia elektryczne” – oglądanie i poznanie przeznaczenia wybranych urządzeń elektrycznych (przygotowania do śniadania), – układanie zastawy stołowej (talerze, łyżka, widelec, nóż) – posługiwanie się łyżką i widelcem podczas posiłków i zabaw tematycznych w domu, pomoc w nakrywaniu stołu – rola dyżurnego, – właściwe korzystanie z serwetek, – zachowanie przy stole – zachowanie właściwej postawy przy stole, pełnienie roli dyżurnego: ustawianie talerzy, rozdawanie dzieciom sztućców, pomoc w sprzątaniu po posiłkach. Mycie się – „myję zęby sam” – ćwiczenia w samodzielnym myciu zębów (nakładanie pasty, szczotkowanie zębów, opłukiwanie ust, szczoteczki i kubka po myciu zębów), – „myję się rano i wieczorem, i po skończonej zabawie też” – piosenka opiewana wspólnie z nauczycielem, – dobieranka obrazkowo-wyrazowa, oglądanie ilustracji – „kiedy się myję?” – nazywanie sytuacji. Ubieranie się – „co zakładam, gdy idę na spacer zimą?” – „w szafie Pani Zimy” – nazywanie elementów garderoby, nakładanie na właściwe miejsce, samodzielny dobór i nakładanie odzieży, – ubieram się sam – nakładanie odzieży niewymagającej precyzji ruchowej – szalik, kurtka, rękawiczki, buty, – zabawy w przekładanie drobnych elementów przez małe otwory – przekładanie guzików przez dziurki, zasuwanie suwaków, zapinanie rzepów, wiązanie szalika z przełożeniem – wstęp do wiazania sznurowadek – zabawy z drewnianym butem,	

1	2	3
– dalsze zachęcanie dziecka do czynnego uczestnictwa w zabawach z wykorzystaniem metody Ruchu Rozwijającego W. Sherborne, – utrwalanie swoich danych, zapamiętywanie i utrwalanie adresu, – wdrażanie dziecka do przestrzegania zasad bezpieczeństwa, – wyrażanie i identyfikowanie emocji własnych i emocji drugiej osoby,	– „szalik i buty misia” – zabawy, próby wiązania na dużych elementach, – zabawy w dobieranie elementów garderoby do poszczególnych części ciała, np. co na nogi, co na głowę, co na ręce itd. – karty pracy z podpisami (czytanie globalne). 2. Nawiązywanie kontaktów społeczno-emocjonalnych Dziecko poznaje siebie Poznanie swojego ciała – zabawy dotykowe – wyczuwanie własnego ciała: głowy, twarzy, rąk, dłoni, nóg, stóp, brzucha, pleców, – automasażki z wykorzystaniem prostych rymowanek, – oglądanie siebie w lustrze: wskazywanie i nazywanie poszczególnych części ciała, – dostrzeganie szczegółów: liczenie palców, dokładanie palców jednej ręki do drugiej, dotykanie rzęs, brwi, nazywanie koloru oczu, włosów, – „mój portret” – rysowanie siebie – wzbogacanie rysunku postaci (zabawy komputerowe z wybranym programem). Poznanie informacji o sobie – „to jestem ja: mam na imię..., nazywam się..., mam lat..., mieszkam...”, – „piszę – rysuję list do Mikołaja” – co dalej się dzieje z listem, kolejne etapy drogi listu: od nadawcy do adresata, historyjka obrazkowa, wycieczka na pocztę, zabawa „na pocztę”. Poznanie zasad dbania o własne zdrowie i bezpieczeństwo – „jestem bezpieczny, bezpiecznie się bawię” – nie dotykam przedmiotów i rzeczy obcych, znalezionych, niebezpiecznych; nie dotykam przedmiotów, urządzeń działających na przykład bez nadzoru osób dorosłych: ☐ oglądanie urządzeń elektrycznych: odkurzacz, czajnik elektryczny, sokowirówka, mikser, ☐ poznanie sposobu wykorzystania w pracach domowych wybranych urządzeń elektrycznych – kolorowe obrazki, ☐ co do czego służy?, przygotowania do cięcia – robimy wspólnie wypieki („w czym mogę pomóc mamie i kiedy?”). Rozwijanie sfery emocjonalnej – jestem wesoły, zły, smutny, szczęśliwy, obrażony – rysowanie emocji, zabawa	

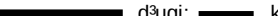
1	2	3
– kształtowanie wiadomości w zakresie bezpiecznego organizowania zabaw w określonych porach roku, – dalsze poznawanie informacji o sobie i o swojej rodzinie, – wzmacnianie więzi między członkami rodziny, – poznanie drugiej osoby, grupy – zabawy pozwalające na kształtowanie umiejętności współpracy,	„rodzinka drewnianych misiów”, „kolorowe minki” – próby określenia własnego stanu emocjonalnego i uczuć drugiej osoby: jestem wesoły, jestem żółty, jestem smutny, jestem wesoły, smutny, żółty, obrażony. Poznanie sposobów bezpiecznego poruszania się po ulicach – zimowe zabawy na dworze – sanki, narty, łyżwy, zabawy łańcuchami – oglądanie scenek, obrazków zabaw bezpiecznych i niebezpiecznych (typowe sytuacje, przykłady zabaw organizowanych przez dzieci) – uświadomienie następstw wynikających z niewłaściwie zorganizowanych zabaw, – zimowe sporty – oglądanie wybranych sportów zimowych: zabawy nadawcze (odtworzenie ruchem), próby określenia: co robię? na czym jedzę? jak to się robi? – lepienie bałwana, zabawy łańcuchami, jazda na sankach – dobieranie potrzebnych elementów (próba wyboru spośród obrazków). Dziecko i jego rodzina – „kto jest w mojej rodzinie?” – tworzenie prostego drzewa genealogicznego: nazywanie i opisywanie osób z rodziny – dostrzeganie cech charakterystycznych dla danej osoby, np. moja mama jest... (dobra, wesoła, smutna...); moja mama lubi... (gotować, bawić się ze mną...); określanie wyglądu osób; rysowanie portretów („moja rodzina”, „moja mama”, „mój tata”, „moja siostra”), – „co robi moja...?” – opisywanie czynności wykonywanych przez poszczególnych członków rodziny – odgrywanie ról, nadawanie czynności wykonywanych przez wybraną osobę, zabawy „pomoc mamusi” na podstawie obrazków, sytuacji z życia codziennego, – „pomagam babci, bo..., pomagam babci w..., co robię z babcią?” – rozwijanie uczucia szacunku i chęci pomocy osobom starszym, – wykonywanie prostych lalek z okazji świąt rodzinnych (w dniu świąt mamy, taty, babci, dziadka). Dziecko i inne dzieci – ćwiczenia z wykorzystaniem metody Ruchu Rozwijającego W. Sherborne – ćwiczenia w parach (z, przeciw, razem) oraz ćwiczenia w grupie,	

1	2	3
– dalsze rozwijanie umiejętności współdziałania z dziećmi podczas zabaw, – wdrażanie do koncentracji przy muzyce, wdrażanie do uczestnictwa w zajęciach o charakterze relaksacyjnym, – wdrażanie do wspólnej i zgodnej zabawy z dziećmi – przestrzeganie reguł i norm regulujących współdziałanie w grupie, – rozwijanie umiejętności cieszenia się z radości i sukcesów drugiej osoby.	– zabawy nadadrowe (zabawa w „lustro”, „rób to co ja”, proste gry i zabawy w parach: „manekin”, „spacer ciemną ulicą”), – zabawy relaksacyjne, – zabawy ruchowe w grupie, np. z chustą animacyjną, z piaskiem, – zabawy konstrukcyjne z drugą osobą – „budujemy razem”. Rozwijanie uczuć empatii, wzajemnego zainteresowania i szacunku – „nasz kontrakt” – ustalenie reguł i norm regulujących współdziałanie w grupie, potrafię czekać na swoją kolej podczas zabawy, – szanuję cudzą własność – do zabawy biorę tylko te zabawki, którymi będę się teraz bawić a po zakończonej zabawie oddaję je na swoje miejsce, – „jestem, jaki jestem” – prawo do odrębności, do wyrażania własnych uczuć	
2. Sfera poznawcza – doskonalenie umiejętności dostrzegania elementów podanej całości, – dalsze kształtowanie umiejętności dostrzegania i obserwowania cech typowych dla danej pory roku, – dalsze wprowadzanie obrazów i nazw wybranych figur geometrycznych,	1. Ćwiczenia rozwijające percepcję i pamięć wzrokową oraz koordynację wzrokowo-ruchową Obserwacja – „co jest, co się dzieje dookoła mnie?” – coraz dokładniejsza obserwacja otoczenia, dostrzeganie i nazywanie cech charakterystycznych dla danego przedmiotu, czynności, zjawiska (zima), – zabawy „ciepło, zimno” – obserwowanie i nazywanie przedmiotów wskazanych przez nauczyciela w otoczeniu bliższym i dalszym, np. „co widzisz na półce?”, – zimowe krajobrazy – „co widzisz za oknem?” (nazywanie elementów wykraczających poza najbliższe otoczenie, poszerzanie pola widzenia), – „już zima” – obserwacja najbliższego otoczenia podczas różnych pór roku – obserwacje bezpośrednie podczas spacerów, obserwacje zza okna, ilustracje, obrazki, – „jaka to figura?” – wskazywanie i rozpoznawanie podstawowych figur geometrycznych (klocki geometryczne Dienes’a), – zabawa „co to jest?”, „pokaż, gdzie jest?” – nazywanie podstawowych figur geometrycznych, – „geometryczne miasta” – obserwacja i wskazywanie elementów o podanym	

1	2	3
– nadawanie czynności wykonywanych przez postacie przedstawione na ilustracji, – układanie ze stałych elementów według podanego wzoru, – dostrzeganie stałości powtarzanego rytmu; kończenie	kształcie na obrazkach (np. ulica – domy – kwadraty, drzewa – trójkąty, słońce – koło itd.), – zabawy figurami – wskazywanie i nazywanie zabawek o kształcie podstawowych figur geometrycznych (np. kolorowe domy – klocki w kształcie kwadratów, „magiczny pajac” – wskazywanie i nazywanie poszczególnych części składowych pajaca: głowa – koło, brzuch – kwadrat, nogi i ręce – prostokąty, czapka pajaca – trójkąt, „geometryczny pociąg” – wskazywanie elementów składowych pociągu), – zabawa „rób to, co tu widzisz” – np. chłopiec buduje domy i wieże z klocków – zadaniem dziecka jest określenie czynności wykonywanych przez chłopca, a następnie odtworzenie czynności – budowanie z klocków, zabawy i sporty zimowe – nadawanie ruchem, odgadywanie na podstawie odtwarzanych czynności. Wyszukiwanie i dobieranie – szukanie ukrytych przedmiotów, figur na obrazku (np. „Gacek, gdzie jestecielieta u Gacka”), – zabawa „ciepło, zimno” – szukanie takich samych przedmiotów w najbliższym otoczeniu – zimowe przedmioty, – dobieranie przedmiotu lub obrazka do takiego samego wskazanego przez nauczyciela po dłuższej i coraz krótszej ekspozycji – nauczyciel dopasowuje czas ekspozycji do rodzaju i stopnia trudności zadania (rozpoczynamy od elementów typowych, charakterystycznych, powoli przechodzimy do bardziej złożonych i zróżnicowanych), – dobieranie elementów (przedmiotów, obrazków, figur) według różnych, wskazanych przez nauczyciela kryteriów, np. ciemne akcesoria, zimowe sprzęty, zimowe ubrania w szafie Gacka itp. Układanie – zabawy: patyczki, kolorowe pinezki, przekładanki bez igły, przeplatanki (rozpoczynamy od dużych prostych kształtów, układanych na wzorze tej samej wielkości, przechodzimy systematycznie do odtwarzania podanego mniejszego wzoru, zwiększając stopień trudności podanego wzoru – więcej szczegółów), – układanie ciągów rytmicznych, prostych szlaczek stworzonych z przedmiotów	

1	2	3
ci¹gu rytmicznego wed³ug podanego wzoru, – rozwijanie umiejętności ³¹ - czenia czynności i ich skutków (najpierw to, potem to), – wyrabianie umiejętności grupowania i klasyfikowania przedmiotów na podstawie cech i przynależności,	(np. „u³ó¹ tak samo” – ci¹gi 2–3-elementowe: kot, mysz, pies, kot, mysz, pies, kot itd.), – uk³adanie obrazków wed³ug kolejności występowania po sobie: co by³o najpierw a co potem – dwa typowe obrazki, np. jab³ko – ogryzek, – uk³adanie obrazków wed³ug kolejności wydarzeń – proste historyjki obrazkowe (dwa obrazki) – np. choinka w lesie – choinka w domu (ubrana) – bombka ca³a – bombka pot³uczona, – „co trzeba robi³ać aby osi¹gn¹æ cel?”, – zabawy: budowanie z klocków, kolejno³ w sytuacjach życiowych („mam rozrzucone klocki, co musz³e robi³ać”), – zimowe obrazki – æwiczenia rewalidacyjne – uk³adanie obrazków poci³tych na 3–4 cz³eci – 1–2 przedmioty na obrazku – prosta i typowa tre³æ obrazka – uk³adanie na obrazku lub wed³ug wzoru (obrazki poci³te poziomo lub pionowo wed³ug schematów poci³cia J. Magnuskiej). Porównywanie – porównywanie wielko³ci przedmiotów: du³zy – ma³ły (dwa zimowe drzewa, dwa worki z prezentami, dwa misie itp.), – porównywanie dwóch obrazków o tej samej tre³ci (analizowanie ca³ej tre³ci obrazka), – porównywanie ze sob¹ dwóch takich samych zabawek (przedmiotów) pod wzgl³ędem kilku cech różni¹ych je i cech wspólnych (np. dwa psy: ka³dy ma g³ow³e, tu³ów, ³apy, jednak jeden ma ogon d³ugi, drugi krótki, jeden jest du³zy, a drugi ma³ły, jeden jest w ³aty, a drugi w pr¹żki). Porz¹dkowanie i grupowanie (klasyfikowanie) – klasyfikowanie obrazków tematycznych (np. „co pasuje do wybranej pory roku?”, „co zak³adam na siebie zim¹ na spacer?”, „co pasuje do kuchni?” – wybieranie przedmiotów lub obrazków przedstawia¹ych przedmioty codziennego u³ytku), – œwi¹teczne porz¹dki – „gdzie to powinno by³ać” – porz¹dki na pó³kach: tu klocki, tu ubrania, tu samochody – grupowanie przedmiotów ze wzgl³ędu na przynale³no³æ grupowanie z uzasadnieniem, dla³czego to tu nie pasuje (bo tu s¹ same bombki, a tu same gwiazdki).	

1	2	3
– doskonalenie umiejętności liczenia, dobierania ilości przedmiotów do podanej liczby, – wyrabianie pąynności ruchów z uwzględnieniem spostrzegania wzrokowego, – doskonalenie umiejętności wysłuchiwania i rozpoznawania dźwięków celowo wytwarzanych (wcześniej prezentowanych dziecku),	Liczenie – liczenie przedmiotów, następnie pokazywanie na palcach, ile ich jest – liczymy bańwanki, bombki na choinkę, gotę, talerze, – zabawy z Mikołajem – liczymy np. prezenty, – liczenie przedmiotów, następnie pokazywanie, na palcach, ile ich jest, określanie liczby (liczebniki główne i porządkowe w zakresie możliwości dziecka), – zabawy tematyczne z liczeniem obiektów, np. zabawa w sklep – grupowanie i nazywanie, a następnie liczenie zabawek. Rysowanie, malowanie – linii poziomych, pionowych, samodzielnie, na wzorze, według wzoru (półki na zabawki, „szafa Pani Zimy”), – odwzorowywanie prostych symboli i znaków (linie proste, pionowe, poziome, ukośne, fale, koła, figury geometryczne – odwzorowywanie przy pomocy sznurków, taśm, prac graficznych – rozpoczynamy wzorze, obok wzoru, po dłuższej i coraz krótszej ekspozycji, bez wzoru na bazie własnych doświadczeń, porównań, np. ułóż fale tak jak na morzu), – dowolne rysowanie, – malowanie z wykorzystaniem Metody Dziesięcioma Palcami, cała dłoń, – zabawy z masą solną (kolorowe bombki z masy solnej, ozdoby choinkowe, upominki). 2. Ćwiczenia percepcji, pamięci słuchowej i koordynacji słuchowo-ruchowej Ćwiczenia wrażliwości słuchowej – rozpoznawanie odgłosów celowo wytwarzanych lub odtwarzanych: dźwięki przyrody, dźwięki z ulicy, dźwięki związane z różnymi czynnościami; identyfikowanie ich, nazywanie, nadsłuchiwanie (zabawy dźwiękonadawcze), – rozpoznawanie i nadsłuchiwanie dźwięków charakterystycznych dla różnych pojazdów, zwierząt, instrumentów muzycznych, – nadsłuchiwanie głosów zwierząt wskazanych na obrazku, – rozpoznawanie i nadsłuchiwanie dźwięków wydawanych przez pojazdy: pociąg	

1	2	3
– kształtowanie umiejętności odbierania cech słyszanych dźwięków (wysoki, niski, długi, krótki, przyjemny, nieprzyjemny), – kształtowanie umiejętności graficznego odtwarzania słyszanych struktur dźwiękowych,	– tuu, tuu, tuu; auto – brum, brum; klakson – pipip, pipip itp., – rozpoznawanie odgłosów przesypywanych lub nalewanych, przelewanych substancji, – rozpoznawanie rodzaju dźwięków, zapamiętywanie sekwencji ich występowania, przeliczanie oraz odtwarzanie ich ilości za pomocą¹ znaków umownych, – porównywanie słyszanych dźwięków: – rozpoznawanie ci¹g³oci dźwięków: ci¹g³e d³ugie, krótkie, przerywane, np. zabawa „skacz, gdy słyszysz dźwięki krótkie, przerywane”, „gdy dźwięki s¹ d³ugie, leżysz”: ci¹g³e d³ugie (leżysz) przerywane, krótkie (skaczesz), – rozróżnianie wysokości słyszanych dźwięków (wysokie, niskie), – określanie długości trwania dźwięku (d³ugie, krótkie): d³ugi krótki, – rozpoznawanie i grupowanie dźwięków według różnych cech, np. dźwięki ciche, g³o³e; dźwięki zwierząt, dźwięki wydawane przez sprzęt gospodarstwa domowego; dźwięki wysokie i niskie; dźwięki mię³e i niemi³e dla naszego ucha, – reagowanie na określenia słowne (podskoki, przysiady, klaskanie), – reagowanie na polecenia nauczyciela, np. „idź s³onie” – zmiana rytmu i natężenia dźwięków, dzieci nadaduj¹ chód s³onia (podobnie misia, konia, kury) – odtwarzanie, wystukiwanie, zapisywanie przez dziecko proponowanego rytmu (za pomocą¹ klocków, umownych symboli), – graficzne przedstawianie długości dźwięków: ustawianie klocków zgodnie z usłyszanymi uderzeniami; zapisywanie słyszanej struktury przy pomocy symboli (kółek, kresek); rysowanie kresek, szlaczków, ornamentów w rytm uderzeń, – rysowanie kresek zgodnie z długością¹ usłyszanego dźwięku, np.: d³ugi; krótki,	

1	2	3
– wdrażanie do prawidłowego oddychania podczas ćwiczeń i zabaw ruchowych (wdech nosem, wydech ustami), mówienia i śpiewania (wdech i wydech ustami), – rozszerzanie zasobu słownictwa dotyczącego rzeczy zaobserwowanych w otoczeniu, na ilustracji,	– zapisywanie układem kropek usłyszanej struktury rytmicznej, np.: 3. Rozwój mowy i myślenia Ćwiczenia rytmizujące – rytmiczne zabawy doskonalące estetykę ruchu: ćwiczenia ręki, stóp, rozluźniające, ćwiczenia płynności ruchu, – wyklaskiwanie prostego rytmu do śpiewanej piosenki (klasyfikacja odpowiada sylabie, np. wlaż ko-tek na pło-tek i mru-ga...), – zabawy ruchowe z wykorzystaniem pedagogiki zabawy I. Flemming – np. „samolot”, „ciasto”, „stonoga” itp. Ćwiczenia oddechowe – ćwiczenia w oddychaniu podczas mówienia: hukawka (kładziemy zabawkę na brzuchu dziecka, przy wdychaniu powietrza przepona opada, przy wydychaniu powietrza przepona wraca na swoje miejsce), podnoszenie i opuszczanie ręki połączone z oddychaniem (wdech – ręce w górę, wydech – ręce w dół), wydychanie samogłoski (dziecko podczas wydechu powoli wypowiada głośko oooooo) – zabawy z wiatrakami, z papierkiem, ćwiczenia w wypowiadaniu wyrazów, następnie krótkich zdań na wydechu, – wykonywanie krótkich ćwiczeń oddechowych: dmuchanie na waciki, „fruwajcy żółćuszek” (ćwiczenia w wydychaniu i wciąganiu powietrza), – ćwiczenia w czyszczeniu nosa – korzystanie z chusteczek – dmuchanie do chusteczki nosem i buzi. Ćwiczenia głosowe – mruczenie przy zamkniętych ustach, – mruczenie – artykułowanie spółgłoski połączonej z samogłoską: mmmmo-ooooo, mmmmmaaaaaa, mmmme-eeee, – zabawy dźwiękonaśladowcze, nadawanie dźwięków wydawanych przez różne zwierzęta, pojazdy, w określonych sytuacjach. Ćwiczenia rozwijające i wzbogacające słownik dziecka i pamięć słowną – grupowanie obrazków, przedmiotów, np. zwierzęta, rośliny, ubrania, zabawki, przedmioty do kuchni, przedmioty do rysowania, przedmioty do sprzątania,	

1	2	3
– usprawnianie wypowiedzi poprzez zabawy i ćwiczenia gramatyczne, – rozwijanie umiejętności ³¹ - czenia przyczyny ze skutkiem, – doskonalenie świadomości własnego ciała, – zabawy doskonal¹ce umiejętności wyprowadzania kierunków od osi ciała,	– rozwijanie wypowiedzi poprzez stosowanie przymiotników, np. jaki jest samochód z obrazka: czerwony, duży, ciężarowy, nowy, – ³¹ czenie przedmiotów, ilustracji mających cechy przeciwstawne, np. mały domek – duży domek, pełny talerz – pusty talerz, czysty pokój – brudny pokój („mój pokój przed i po zabawie”), – słuchanie opowiadań, bajek: – wyodrębnianie elementów akcji, np. co robi mama?, z kim jest w kuchni? (próby ³¹ czenia przyczyny ze skutkiem, np. mama kroci chleb, szykuje kanapki – mama robi ciadanie), – dobieranie elementów ilustracji do słyszanej bajki, opowiadania, – dostrzeganie zmian odwracalnych i nieodwracalnych (odwracalne: pory roku, zmiany w przyrodzie z tym związane, następstwo dnia i nocy; nieodwracalne: potłuczony talerz, zepsute zabawki), – układanie prostych ciągów logiczno-rytmicznych wynikających z naturalnych przemienności: dzień i noc; pory roku: wiosna, lato, jesień, zima; dni tygodnia: poniedziałek, wtorek, środa, czwartek, piątek, sobota, niedziela (określenia symboliczne z zaznaczeniem regularności, używane np. w kalendarzu pogody). 4. Orientacja przestrzenna i kierunkowa Zabawy doskonal¹ce świadomości własnego ciała oraz ćwiczenia wdrażaj¹ce do gospodarowania własnymi ruchami – prostowanie r¹k przed siebie, za siebie, w bok, do góry, w dół, – zabawy z przemieszczaniem się w przestrzeni względem zajmowanego miejsca: „idę do przodu, do tyłu, idę trzy kroki przed siebie”, – wykorzystywanie ruchów własnego ciała do przekazywania komunikatów bez użycia słów (porozumiewanie się na poziomie niewerbalnym), np. zabawy pantomimiczne, zagadki słowno-ruchowe, ilustrowanie gestem i wyrażanie ciałem i mimik¹ podanych treści i czynności, zabawy nadawcze, – odgadywanie czynności wyrażonych ruchem, – zabawy w pranie i prasowanie, gotowanie obiadu i inne zabawy tematycz-	

1	2	3
– wprowadzanie umownych określeń dotyczących stronności ciała, – wdrażanie do prawidłowego posługiwania się określeniami dotyczącymi kierunków: na wprost, w prawo, w lewo, – uświadomienie dziecku schematu własnego ciała, wdrażanie do autoorientacji poprzez nadstawianie i odtwarzanie wzorów demonstrowanych przez drugą osobę.	ne, nadstawowe (do ćwiczeń można wykorzystać elementy pedagogiki zabawy I. Flemming – „ciasto”). Zabawy rozwijające rozumienie pojęć dotyczących kierunków w przestrzeni – różnicowanie prawej i lewej strony ciała, np. „to moja prawa ręka, to moja lewa ręka”, zabawa „do przodu prawą rękę daj, do tyłu prawą rękę daj”; zabawa „z mojej prawej lub lewej strony jest wolne miejsce”, – zabawy rytmiczno-ruchowe: „stonoga”, „pingwin” plis „tańczymy Labado”, zabawa „głowa, ramiona, kolana, palce”, – zabawy po wytyczonych drogach, oścezkach, labiryntach utworzonych z dostępnych pomocy (szarf, skakanek), – zabawy kierunkowe, np. zabawa w chowanego z poleceniami: „idź do tyłu, prosto, na lewo, do przodu, na boki”. Ćwiczenia i zabawy wyrabiające orientację w schemacie ciała drugiej osoby – porównywanie wyglądu: opisywanie i porównywanie wyglądu drugiej osoby, np. „ja mam z przodu oczy i ty masz z przodu oczy”, „ja mam prawą rękę i ty masz prawą rękę”, rysowanie swoich sylwet, portretu swojego i kolegi, – rozumienie i ujmowanie wyprowadzanych kierunków od drugiej osoby, np. „od Tomka idziemy do przodu”, „od Tomka skaczemy w lewo”, „od Tomka idziemy do tyłu”, – opisywanie położenia przedmiotów w odniesieniu do drugiej osoby, np. „co jest przed Tomkiem?”, „co leży za Tomkiem?”, „co jest z prawej strony Tomka?”, – układanie przedmiotów w odniesieniu do sylwetki drugiej osoby: ☐ układanie przedmiotów przed drugą osobą, ☐ wyodrębnianie i grupowanie przedmiotów, które ma np. obok siebie druga osoba.	
3. Sfera ruchowa – zachowanie i utrzymanie prawidłowej postawy ciała z uwzględnieniem różnic pozycji,	1. Ćwiczenia motoryki dużej i małej Motoryka duża – skłony, skręty, krążenia głowy w różnych pozycjach połączone z zabawami np. ortofonicznymi – „jesteś zegarem” – skłony głowy połączone z wypowiedzianiem słów: w przód – „bim”, w tył	

1	2	3
– nabywanie przez dziecko zręczności, wyrabianie szybkości, zwinności i wytrzymałości, – doskonalenie umiejętności gospodarowania ruchem, – wyrabianie płynnych, szerokich i spokojnych ruchów ramienia i przedramienia, – rozluźnianie mięśni, likwidowanie i zmniejszanie/rozluźnianie napięć	– „bam”, w lewą stronę – „tik”, w prawą stronę – „tak”, – ćwiczenia tułowia, skłony i skręty w różnych kierunkach (w przód, w tył, w prawo, w lewo, z wykorzystaniem przyborów – małe piśeczki, woreczki, klocki, pudełko), – „jestem tancerzem” – taniec przy żywej, wesołej muzyce – tańczą same ręce, same nogi, głowa, biodra, tułów, ramiona, tańczy całe ciało (dzieci wykonują różne gesty i ruchy poszczególnymi częściami ciała), – „jestem rybką” – dzieci nadają właściwym ciałem ruchy rybki – leżą, siedzą, stoją lub przemieszczają się, – „jestem kotkiem” – wykonywanie kociego grzbietu z głębokim wdechem i wydechem, – zabawy wzmacniające mięśnie brzucha, np. ćwiczenie „rowerek”, – przekładanie dowolnego przyboru pod ugiętymi kolanami w trakcie leżenia na plecach, – chwytanie i podrzucanie palcami stóp lekkich przedmiotów (stopa przed lub za stopą), próby utrzymania równowagi z rękami uniesionymi w bok, – zwijanie palcami stóp (apaszek, kocyków, szarf), – turlanie i przesuwanie stopami lub rękami drewnianych lasek, kółek, w różnych kierunkach (wykorzystanie do zabaw rytmów R. Przyborskiej-Wynimko), – ćwiczenia czworakowania – „jestem kotkiem” – dzieci nadają ruchy kota: przeciągają się leniwie, biegają za myszką, skradają się, – zabawy na czworakach – pokonywanie przeszkód (ślalom między szarfami, chorągiewkami), – podrzucanie i łapanie różnych przyborów (woreczki, piśeczki, apaszki, szarfy) oburącz w chodzie. Motoryka mała – ćwiczenia dłoni – wymachy, kręcenia, uderzenia, pocierania, otwierania, zamykania, układanie modeli z dłoni, np. składanie dłoni stykających się czubkami palców, stykanie się dłoni nadgarstkami i czubkami palców, – kreślenie palcem, patykiem, odwróconym pędzlem, piórkiem na tackach	

1	2	3
– nabywanie przez dziecko swobody, lekkości podczas rysowania, malowania, – wdrażanie do prawidłowego trzymania nożyczek.	z materiałem sypkim – duże wzory, swobodne ruchy, – kreślenie kred¹ na tablicy, węglem, pędzlem, mazakiem, kredkami duże wzory, swobodne ruchy, – wciskanie w tablicę korkow¹ pinezek – wyjmowanie ich, – zbieranie drobnych elementów (pieni¹żki, ziarenka, guziczki) dwoma palcami – kciukiem i wskazuj¹cym; zbieranie wyżej wymienionych przedmiotów pęset¹, – ugniatanie papierowych kul i rzucanie nimi do celu, – wykonywanie drobnych ruchów palcami: spacerowanie palcami po stole, zabawa „idzie kominiarz po drabinie”, nadawanie gry na pianinie, wystukiwanie rytmu padaj¹cego deszczu (drobny deszczyk, ulewa), – zwijanie palcami chusteczek, apaszek – formowanie kwiatka, – zabawy z wlewaniem, przelewaniem, strz¹saniem wody z palców, – kreślenie w powietrzu, na dywanie dużych wzorów w kształcie fal, ósemek, figur geometrycznych – swobodne ruchy, – kreślenie palcem, patykiem, odwróconym pędzlem, piórkiem w powietrzu, na stole (dużej powierzchni), na taczkach z materiałem sypkim – obszerne, swobodne ruchy, – cięcie papieru po linii prostej – paseczki, trawka, dró¹żki, deszczyk, – cięcie po prostej bez narysowanej linii, – cięcie pasków papieru jednakowej szerokości (p³otki, drabinki); przyklejanie pociętych kawałków do kartonu w formie obrazka, – ćwiczenia grafomotoryczne prowadzone Metod¹ Dobrego Startu M. Bogdanowicz.	

**PRZYKŁADOWY OKRESOWY PLAN PRACY
DYDAKTYCZNO-TERAPEUTYCZNEJ
– PRACA NA POZIOMIE ODKRYWCZO-BADAWCZYM
Trzeci czasookres**

Sfera oddziaływań terapeutycznych	Działania edukacyjne (rodzaje stosowanych ćwiczeń)	Uwagi (przykładowe zapiski nauczyciela-terapeuty)
1	2	3
1. Sfera emocjonalno-społeczna Rozwijanie umiejętności z zakresu czynności samoobsługowych. Dziecko wykonuje czynności samoobsługowe samodzielnie lub z niewielką pomocą nauczyciela, lub bez pomocy (należy uwzględnić indywidualne możliwości dzieci): – wdrażanie do roli dyżurnego, – doskonalenie umiejętności estetycznego spożywania posiłków, wdrażanie do pomocy w przygotowaniu posiłków, – dalsze wdrażanie dziecka do dbałości o higienę jamy ustnej, – wdrażanie do dobierania odzieży do warunków pogodowych (pory roku), – doskonalenie umiejętności samodzielnego ubierania się, przebierania się do wyjścia, – doskonalenie umiejętności ubierania się, kształtowanie nawyku dbałości o estetykę własnego wyglądu (prawidłowe zapinanie guzików, nakładanie butów na właściwą nogę, ćwiczenie	1. Doskonalenie czynności samoobsługowych Jedzenie – „przygotowuję i jem” – wdrażanie do estetycznego spożywania posiłków (zachowanie właściwej postawy przy stole: ustawianie talerzy, sztućców, kubków, pomoc w sprzątaniu po posiłkach), – „jestem dyżurnym” – dziecko pełni, pod opieką starszego kolegi, rolę dyżurnego: dyżurny zajmuje się stolikami – układanie tyłu talerzy i sztućców, ile dzieci jest obecnych w danym dniu, układanie klocków, dyżurny w żyzience, w kącie relaksacyjnym – układanie poduszek, poprawianie zasłon, – przyjęcie urodzinowe – układanie zastawy stołowej (talerz, łyżka, widelec, nóż, serwetki), posługiwanie się łyżką, widelcem i nożem podczas posiłków i zabaw tematycznych w domu, pomoc w nakrywaniu stołu – rola dyżurnego, – „do czego służą serwetki i kiedy ich używam?” – właściwe korzystanie z serwetek. Mycie się – „myję zęby, bo...” – ćwiczenia w samodzielnym myciu zębów (nakładanie pasty, szczotkowanie zębów, opłukiwanie szczoteczki i kubka po myciu zębów). Ubieranie się – „co zakładam, gdy jest wiosna, a co zakładam latem?” – dostrzeganie różnic i podobieństw – zabawy „co kiedy i gdzie zakładam” – ubranko na wiosenny spacer i spacer w letnie poudnie, ubranko na plażę, – ubieram się sam: Zabawy z ubraniami: nakładanie wybranych ubrań na siebie, na zabawkę (lalkę, misia), „jak wyglądam” – oglądanie swojego wizerunku w lustrze, poprawianie nieprawidłowości: wciąganie koszulki w spodnie, spódnice itp.,	

1	2	3
samodzielnego zapinania butów), – rozwijanie umiejętności rozpoznawania, wyrażania i nazywania własnych emocji w danej chwili, – dalsze poznawanie najbliższego otoczenia, – poznanie miejsc użyteczności publicznej (kluby, parki, przychodnie itp.) i ich przeznaczenia, – wdrażanie do przestrzegania zasad dbania o własne zdrowie i bezpieczeństwo (wdrażanie do rozumienia – co się dzieje z dzieckiem, gdy jest chore, co musi zrobić aby się poczuć lepiej),	– przekładanie – przewlekanki – poprawianie ubrań, przekładanie ze strony lewej na prawą, – zabawy z butami – nawlekanie sznurówki, zapinanie klamerki, – sznurówki to wspaniała zabawa” – przekładanie sznurówek przez wybrane elementy, wiązanie na supeł, wstęp do wiązania kokardy, – zabawa „szafa Pani Wiosny i Pana Lata” – dobieranie odzieży do warunków pogodowych – „co wezmę ze sobą na wakacje?”. 2. Nawiązywanie kontaktów społeczno-emocjonalnych Dziecko poznaje siebie Poznanie swojego ciała – zabawy dotykowe – wyczuwanie własnego ciała: głowy, twarzy, rąk, dłoni, nóg, stóp, brzucha, pleców – ćwiczenia z wykorzystaniem metody Ruchu Rozwijającego W. Sherborne, – automasażki, zabawy i ćwiczenia z wykorzystaniem prostych rymowanek – rymowanki, przytulanki M. Bogdanowicz, – zabawy z maskami – wyrażanie i nazywanie różnych emocji doświadczanych przez dziecko: zabawy w aktora – „jestem smutny”, „jestem wesoły”, „boję się”, „jestem zły”, – „co teraz czuję?” – rozpoznawanie, wyrażanie i nazywanie własnych emocji w danej chwili. Poznanie informacji o sobie – „oto mój adres” – zapamiętywanie i utrwalanie adresu zamieszkania: „mieszkam przy ulicy...”; opisywanie okolicy, w której dziecko mieszka – „mój dom” – rysowanie na podstawie własnych spostrzeżeń. – „tu mieszkam” – poznanie miejsca, w którym dziecko mieszka; nazwy ulicy, osiedla. – „po co to jest?” – dopasowanki przeznaczeniowe („co robię w parku, co w przychodni lekarskiej”). Dbanie o swoje zdrowie i bezpieczeństwo – zabawy tematyczne: „chory Jacek”, „wizyta u lekarza”, – „gdy mam katar” – dbanie o czystość nosa (czyszczenie nosa podczas kataru, zasłanianie nosa i ust podczas kichania i kaszlu),	

1	2	3
– wdrażanie dziecka do rozumienia potrzeby korzystania z opieki lekarskiej podczas choroby, – poznanie zasad ruchu drogowego oraz podstawowych zasad poruszania się, – bezpieczne poruszanie się po najbliższej okolicy – „kiedy i gdzie mogę się przemieszczać” – zwrócenie uwagi na ważną rolę opiekuna dziecka, – dalsze wzbogacanie informacji o sobie i swojej rodzinie, – dostrzeganie cech charakterystycznych i czynności wykonywanych przez daną osobę na co dzień, – dalsze rozwijanie umiejętności współdziałania z dziećmi podczas zabaw, – dalsze wdrażanie do wspólnej i zgodnej zabawy z dziećmi – przestrzeganie reguł i norm regulujących współdziałanie w grupie.	– „mam chusteczkę...” – posługiwanie się chustką do nosa. Bezpieczne poruszanie się po ulicach – zabawy wiosną i latem – rodzaje zabaw (jazda na rowerze, na rolkach, zabawy z piłką itp.) bawię się tylko w wyznaczonych miejscach (nie odchodzi samowolnie z miejsca zabawy); nie dotykam przedmiotów i rzeczy nieznanymi, znalezionych, niebezpiecznych; nie podchodzę i nie rozmawiam z osobami dorosłymi, których nie znam – proste obrazki sytuacyjne, scenki sytuacyjne, wybrane bajki wideo, – bezpieczne zabawy wiosną i latem – „kiedy i gdzie mogę się bawić” – dobieranki obrazkowe, – „zabawy Jasia i Małgosi” – wskazywanie prawidłowych i niewłaściwych zachowań podczas zabaw – obrazkowe historyjki sytuacyjne. Dziecko i jego rodzina – „moja rodzina (Dzień rodzinny)” – opisywanie osób z rodziny, np. „moja mama jest... (dobra, wesoła, pracowita...)”; codziennych czynności wykonywanych przez osoby z rodziny: „codziennie moja mama...”; „moja mama lubi... (gotować, czytać książki...)”; określanie cech wyglądu osób; rysowanie portretów („moja rodzina”, „moja mama”, „mój tata”); „to nasz dom”, „tu mieszkamy”, – „bawimy się razem” – opisywanie czynności wykonywanych przez poszczególnych członków rodziny – odgrywanie ról, nadawanie czynności wykonywanych przez wybraną osobę, zabawy „pomogę mamusi”, – „mój najpiękniejszy dzień” – opisywanie sytuacji, w których dziecko było naprawdę szczęśliwe: „co lubię robić z moimi rodzicami?”, rysowanie na temat, np. „ja i moi rodzice (moja mama, mój tata)”. Dziecko i inne dzieci – ćwiczenia z wykorzystaniem metody Ruchu Rozwijającego W. Sherborne – ćwiczenia w parach (z, przeciw, razem) oraz ćwiczenia w grupie, – zabawy z wykorzystaniem pedagogiki zabawy I. Flemming (wspólne tańce i zabawy), – „odpoczywam podczas zabawy” – relaksacja poprzez zabawy i ćwiczenia	

1	2	3
	ruchowe, oddechowe, zmysłowe, koncentrację, – zabawy konstrukcyjne w małych grupkach – „budujemy razem”, – „teraz bawię się ja, a później ty” – ustalenie regu³ i norm reguluj¹ cych współ³ dzia³anie w grupie (potrafię czeka³ena swoj¹ kolej podczas zabawy, szanuj³ cudz¹ własno³ci, – prawo do uczciwego i sprawiedliwego traktowania pochwa³y i nagrody (wiem, kiedy post³upuj³ę źle, a kiedy dobrze – chc³ę by³æ traktowany i traktowa³æ innych sprawiedliwie).	
2. Sfera poznawcza – wyrabianie umiej³etno³ci ca³ociowego i coraz szybszego rozpoznawania przedmiotów, obrazów,	1. Ćwiczenia rozwijaj¹ce percepcję i pamię³æ wzrokow¹ Obserwacja – „œwiat dooko³ła nas” – coraz dok³adniejsza obserwacja otoczenia, dostrzeganie i nazywanie cech charakterystycznych dla danego przedmiotu, czynno³ci, zjawiska (dostrzeganie różnic mi³ędzy mi³nion¹ zim¹ a wiosn¹, latem a jesieni¹ – drzewa zim¹, wiosn¹, latem i jesieni¹), – „gdy zmienia się œwiat” – obserwacja najbli³szego otoczenia podczas różnych pór roku – obserwacje bezpo³œrednie podczas spacerów, obserwacje zza okna, ilustracje, obrazki, – „jaka to pora roku?” – obserwacja i rozpoznawanie pory roku po cechach charakterystycznych (wskazywanie obrazków lub ich cz³ęœci sk³adowych do okre³dzonej pory roku, np. – œnieg, ba³wan – zima; kwiaty, bocian – wiosna; kolorowe liœcie – jesie³ñ; pla³żowa pi³ka, morze – lato), – „co robimy, gdy...?” – obserwacje zachowa³ñ ludzi i zwierz¹t w różnych porach roku (sposoby ubierania się, rodzaje zabaw – zabawy wiosn¹, latem, jesieni¹ i zim¹), – zabawy pamięciowe – obserwacja wskazywanych elementów, a nast³ępnie odgadywanie, jakiego elementu brakuje (zabawa „czego brakuje?” – Ćwiczenie pamięci bezpo³œredniej, rozszerzeniem zabawy mo³że by³æ opisanie przez dziecko wygl¹du brakuj¹cego przedmiotu, elementu), – „ZOO – teatrzyk” – nad³adowanie ruchów zwierz¹t z wykorzystaniem kukie³ek, pacynek lub obrazków (mo³żna	

1	2	3
– wydłużanie czasu koncentracji uwagi,	nadawanie zachowania zwierząt w różnych porach roku, np. szukanie orzechów przez wiewiórkę jesienią, przyloty ptaków, budowanie gniazd przez ptaki wiosną, zabawy żabek wiosną na łące), – „zgadnij, co robię” – zabawa w nadawanie czynności wykonywanych przez postacie wskazane na ilustracji (wiosenne porządki, zabawa „rób to, co tu widzisz” – np. chłopiec buduje domy i wieżę z klocków – zadaniem dziecka jest określenie czynności wykonywanych przez chłopca, a następnie odtworzenie czynności – budowanie z klocków). Wyszukiwanie i dobieranie – wyszukiwanie elementów składowych przedstawionego wzoru, a następnie nakładanie na wzór białą figurę obok lub według wzoru (z różnym czasem ekspozycji – obrazki przedmiotów, ilustracje, figury), – dobieranie w pary jednakowych przedmiotów, obrazków (memo obrazkowe, memo kształtów, domina obrazkowe, domina kolorowych figur, ćwiczenia „mini pus”): – wyszukiwanie i składanie figur z części (dziecko otrzymuje wzór całej figury, następnie wyszukuje elementy będące częściami składowymi wzoru i układa z nich wskazaną figurę): – dzielenie większych elementów obrazków, figur na mniejsze, a następnie scalanie ich,	

1	2	3
– rozwijanie umiejętności kojarzenia, prostego wnioskowania na bazie własnych obserwacji i umiejętności, – kształcenie analizy i syntezy spostrzegania, – wyrabianie umiejętności porównywania obrazków i dostrzegania zmian zachodzących w ich treści,	– wyszukiwanie i dopasowanie konturów, cieni do pojedynczych obrazków, ³¹czenie w pary: obraz i jego cień (przedmioty, zwierzęta, rośliny, proste kształty: koło, kwadrat, trójkąt) – wprowadzamy różne kształty według możliwości dziecka. Układanie – układanie obrazków z klocków sześciennych obrazkowych (obrazki, proste ilustracje, układy figur geometrycznych), – układanie z wybranych dowolnie lub wskazanych przez nauczyciela figur geometrycznych: obrazków, układanek, mozaik według wzoru lub własnego pomysłu (wiosenne obrazki), – układanie ciągów rytmicznych z dostrzeganiem przemienności, np. pór roku: wiosna, lato, jesień, zima, – układanie historyjek obrazkowych złożonych z trzech części, a następnie słowne przedstawianie ich treści; rozpoczynamy od prostych historyjek obrazkowych związanych z czynnościami dnia codziennego, jednocześnie wdrażając do myślenia przyczynowo-skutkowego (budowanie gniazd przez ptaki, składanie jaj, młode pisklęta w gniazdach), – układanie obrazków według kolejności występowania po sobie: co było najpierw, a co potem – dwa typowe obrazki, np. gniazdo – jaja, jaja – pisklę, pisklę – ptak (wprowadzamy po dwa elementy), – wiosenne obrazki, wakacyjne zabawy – ćwiczenia rewalidacyjne – układanie obrazków pociętych na 3–4 części – 1–2 przedmioty na obrazku – prosta i typowa treść obrazka – układanie na obrazku lub według wzoru (obrazki pocięte poziomo lub pionowo według schematów pocięcia J. Magnuskiej – kolejne etapy). Porównywanie – „co tu się zmieniło?, czego brakuje? – ustawiamy obok siebie kilka przedmiotów, jeden lub więcej znika, dziecko odgaduje, czego brakuje, jak wygląda schowany przedmiot(y): – „co tu jest nie tak? – zabawy z obrazkami J. Baran, – porównywanie obrazków pór roku,	

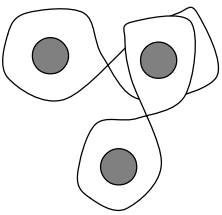
1	2	3
– rozwijanie umiejętności porównywania liczebności zbiorów, – rozszerzanie zakresu umiejętności liczenia, – rozwijanie koordynacji wzrokowo-ruchowej, – doskonalenie umiejętności prawidłowego odtwarzania kształtów,	dostrzeganie zmian w doborze odzieży w zależności od pory roku, – „gdzie mniej, gdzie więcej?” – porównywanie liczby elementów – (przeliczanie, porównywanie gdzie więcej, gdzie mniej, próby określenia o ile mniej – na tym etapie proponujemy wykorzystanie zbiorów różniących się jednym elementem). Porządkowanie i grupowanie (klasyfikowanie) – grupowanie materiału abstrakcyjnego według podanego kryterium, np. „wybierz tylko linie proste”, „wybierz tylko linie faliste”, uzupełnieniem będą karty logiczne – figury i kształty, – eliminatki – klasyfikowanie przedmiotów, obrazków o podobnej treści lub przeznaczeniu oraz eliminowanie z grupy przedmiotów niepasujących do całości. Liczenie – zabawy tematyczne z liczeniem obiektów, np. zabawa w sklep – grupowanie i nazywanie, a następnie liczenie zabawek, – zabawy z odmierzaniem i porównywaniem długości, objętości, – dobieranie przeliczników zastępczych do liczby elementów, np. „weź tyle kubeczków, ile jest lalek” – zabawa tematyczna „przyjście u lalek”. Rysowanie, malowanie, odwzorowanie – odwzorowywanie i odtwarzanie ułożenia zabawek, przedmiotów i figur, – odwzorowanie prostych symboli i znaków (linie proste pionowe, poziome, ukośne, fale, koła, figury geometryczne – odwzorowywanie przy pomocy sznurków, taśmy, prac graficznych – rozpoczynamy od odwzorowania na wzorze, obok wzoru, po dłuższej i coraz krótszej ekspozycji, bez wzoru na bazie własnych doświadczeń, porównań, np. „ułoż falę tak jak na morzu”), – odwzorowywanie graficzne szlaczek, ornamentów, prostych kompozycji przy wykorzystaniu szablonów i bez szablonów, – odtwarzanie kształtów przedmiotów, figur przez ściągnięcie linii, punktów lub zamalowywanie specjalnie oznaczonych pól (np. piktogramy).	

1	2	3
– doskonalenie umiejętności wysłuchiwania i rozpoznawania dźwięków celowo wytwarzanych (wcześniej prezentowanych dziecku), – rozwijanie wrażliwości na rodzaj dźwięku, tempo, rytm, ton,	2. Ćwiczenia percepcji, pamięci słuchowej i koordynacji słuchowo-ruchowej Ćwiczenia wrażliwości słuchowej – wysłuchiwanie i rozpoznawanie dźwięków naturalnych dochodzących z otoczenia: ☐ próby opisywania słyszanych dźwięków przy pomocy metafor, np. wiatr jest silny jak..., ☐ rozpoznawanie i przeliczanie dźwięków dochodzących z otoczenia (np. ile razy zakukała kukułka, ile grzmotów słychać podczas burzy), – wysłuchiwanie i rozpoznawanie dźwięków celowo wytwarzanych (wcześniej prezentowanych dziecku): ☐ rozpoznawanie i nadawanie dźwięków charakterystycznych dla różnych pojazdów, zwierząt (np. wiosenne zabawy w zagrodzie dla zwierząt), ☐ słuchanie dźwięków różnych instrumentów muzycznych, a następnie samodzielne wywoływanie dźwięków na wybranych instrumentach, ☐ rozpoznawanie rodzaju dźwięków, zapamiętywanie sekwencji ich występowania, przeliczanie oraz odtwarzanie ich ilości za pomocą umownych znaków, ☐ rozpoznawanie instrumentu i odtwarzanie usłyszanego dźwięku, np. nauczyciel gra za zasłoną na wybranym instrumencie, dziecko ma przed sobą kilka instrumentów do wyboru, jego zadaniem jest wybrać właściwy, ☐ rozpoznawanie dźwięków i tonów wydawanych przez różne instrumenty muzyczne: bęben, pianino, cymbały, gitara, skrzypce itp., ☐ wysłuchiwanie, rozpoznawanie i zapamiętywanie kolejności wysłuchiwanych brzmień instrumentów (zaczynamy od prostych układów rytmicznych dwóch powtarzających się dźwięków, stopniowo rozszerzając układ proponowanych dźwięków):	

1	2	3
– wyrabianie umiejętności koncentrowania uwagi na sygnałach dźwiękowych, identyfikowania, różnicowania i wstępnego analizowania, – doskonalenie ogólnej motoryki, poczucia rytmu i likwidowanie niezdolności ruchowej, – aktywizacja czynności analizatora słuchowego,	 Odtwarzanie, wystukiwanie, zapisywanie przez dziecko proponowanego rytmu – za pomocą klocków, umownych symboli, Odtwarzanie układem przestrzennym różnych struktur czasowych: ustawianie klocków zgodnie z usłyszanymi uderzeniami; zapisywanie słyszanej struktury przy pomocy symboli (kółek, kresek); rysowanie kresek, szlaczków, ornamentów w rytm uderzeń, Odtwarzanie układów przestrzennych strukturami czasowymi, np. klocki leżą przed dzieckiem w taki sposób: □ □□ lub □□ □□ □□ dziecko, widząc taki układ, wystukuje rytm, Kojarzenie i wyszukiwanie słyszanych lub obserwowanych struktur wzrokowych bądź słuchowych, np. dziecko ma przed sobą różne układy z klocków, wysłuchuje uderzenia rytmiczne i dopasowuje do nich właściwy obraz, układ graficzny, Dostrzeganie rytmu (powtarzającego się motywu) w wierszach, piosenkach. Ćwiczenia rytmizujące – zabawa „jaka to muzyka?” – rozpoznawanie i określanie charakteru słyszanej muzyki (wesoła, smutna, skoczna), – zabawy z muzyką – odtwarzanie swobodnym ruchem nastroju i charakteru słyszanej muzyki, – „wesołe rytmy” – wyklaskiwanie prostego rytmu do słyszanej piosenki (każde klaczenie odpowiada jednej sylabie, np. włącz ko-tek na pło-tek i mru-ga...), – zabawy ruchowe z wykorzystaniem pedagogiki zabawy I. Flemming, np. „samolot”, „ciasto”, „stonoga”, – „zabawy na dobry początek” – zabawy ruchowe i ruchowo-słuchowe proponowane w Metodzie Dobrego Startu M. Bogdanowicz: Ćwiczenia ruchowe do muzyki, piosenki, Zabawy z piosenką – ilustrowanie ruchem treści piosenki, Zabawy ruchowe rękami na waleczkach i woreczkach wykonywane w rytm piosenki (dzieci, śpiewając piosenkę, mogą wykonywać rytmiczne ruchy: pięciami, dłońmi – wewnętrzną częścią, zewnętrzną, brzegiem dłoni, palcami)	

1	2	3
– rozwijanie, doskonalenie lub usprawnianie narządów artykulacyjnych, – rozwijanie umiejętności stosowania poprawnych form gramatycznych i składowych,	mi – jednym palcem, dwoma i kolejno wszystkimi palcami). 3. Rozwój mowy i myślenia Ćwiczenia wymowy – „spacer po 3^{ci}ce” – ćwiczenia w oddychaniu nosem: zbieranie kwiatów, w1- chanie, – „gdy leżę na 3^{ci}ce i patrzę na p3yn1ce chmury i weso3e s3ońce” – ćwiczenia w oddychaniu podczas mówienia o tym, co widzi się na niebie napraw- dę i w swojej wyobraźni (k3adziemy zabawkę na brzuchu dziecka, wdech – przepona opada, wydech – przepo- na wraca na swoje miejsce), – zabawy oddechowe „na 3^{ci}ce” – pod- noszenie i opuszczanie r1k po3czone z oddychaniem (wdech – ręce w górę, wydech – ręce w dół), wydychane sa- mog3oski (dziecko podczas wydechu powoli wypowiada g3osk3e: ooo; zaba- wy z wiatrakiem, z papierkiem), 3wi- czenia w wypowiadaniu wyrazów, a następnie krótkich zdań na wyde- chu, np. „Motyle. Kolorowe motyle. Na 3^{ci}ce lataj1 motyle. Na 3^{ci}ce rosn1 kwia- ty i lataj1 motyle”. Zabawy i ćwiczenia gramatyczne – zabawy fleksyjne (przypadki, rodzaje, formy) – stosowanie poprawnej formy rzeczownika: ☐ „czego tu brakuje? (końcówki rze- czownika w dopełniaczu) – by3 dom, brakuje domu; by3 pies, brakuje psa; „z kim się bawię? (końcówki rze- czownika w narzędniku) – mam kota, bawię się z kotem, ☐ „co robi? co robi3? co będzie robi3?” („Kotek stoi przed misk1. Co będzie robi3? Będzie pi3 mleko”; „Miska kot- ka jest pusta. Co zrobi3 kotek? Kotek wypi3 mleko”) – stosowanie form cza- su przesz3ego i przysz3ego, ☐ zabawa „ciep3o – zimno, blisko, dale- ko, bliżej” – określenie stosunków mi- ędzy przedmiotami i czynnościami: określanie miejsca przedmiotu (na, pod, obok, nad, przed, za), ☐ zabawa w kończenie zdań, np. „bio- rę kredki i karton, bo... (będę rys- wa3a)” – stosowanie przysłówków, wyliczanie przedmiotów (stosowanie liczebników g3ównych i porz1dko- wych), stosowanie spójników.	

1	2	3
– rozwijanie umiejętności łączenia przyczyny ze skutkiem, wdrażanie do dostrzegania kolejności występujących po sobie zdarzeń. – doskonalenie świadomości własnego ciała, – doskonalenie gospodarowania ruchem i wyrabianie płynności ruchu, – dalsze wdrażanie do prawidłowego posługiwania się określeniami dotyczącymi kierunków: na wprost, w prawo, w lewo,	Zabawy słowne wdrażające do stosowania prawidłowych konstrukcji skądniowych – zabawy w pytania i odpowiedzi – zadajemy dziecku pytanie w taki sposób, by nie sugerować odpowiedzi jednym wyrazem, – zabawy tematyczne (wprowadzanie zabaw wymagających odgrywania różnych ról, np. zabawa w sklep, zabawa w dom), – zabawy w teatryki. Ćwiczenia i zabawy rozwijające mowę i logiczne myślenie – historyjki słowno-obrazkowe (dzieci słuchają krótkiego, prostego opowiadania, historyjki, starają się dopasować ilustracje, obrazki, określić kolejność zdarzeń), – „prawda – fałsz” – słuchanie zdań prawdziwych i fałszywych, dostrzeganie nonsensów (np. zabawy z liczeniem, zabawy z wierszykami, historyjkami: „była noc, świeciło słońce...”). 4. Orientacja przestrzenna i kierunkowa Zabawy doskonalące świadomość własnego ciała oraz ćwiczenia wdrażające do gospodarowania własnymi ruchami – ćwiczenia płynnych ruchów obu ramion (przylot, odlot bocianów, pisklęta uczące się latać nauka pływania – zabki pływające w stawie, drzewa na wietrze), – zabawy pantomimiczne, zagadki słowno-ruchowe, ilustrowanie gestem i wyrażanie ciałem i mimiką podanych treści i czynności – zabawy nadawcze, wykorzystywanie ruchów własnego ciała do przekazywania komunikatów bez użycia słów (porozumiewanie się na poziomie niewerbalnym), – „jaka to czynność?” – odgadywanie czynności wyrażonych ruchem. Zabawy rozwijające rozumienie pojęć dotyczących kierunków w przestrzeni – zabawy rytmiczno-ruchowe: „stonoga”, „pingwin”, plis „Tańczymy Labado”, zabawa „głowa, ramiona, kolana, palce”, – „droga” – chodzenie po wytyczonych drogach, ścieżkach, labiryntach utworzonych z dostępnych pomocy (szarf, skakanek),	

1	2	3
– doskonalenie umiejętności nazywania miejsca położenia przedmiotu w przestrzeni z wykorzystaniem określeń: na, pod, za, między, nad, wyżej, niżej, – nazywanie kierunków położenia przedmiotów w przestrzeni za pomocą określeń: w przód, do góry, na dół, w bok, w prawo, w lewo.	– zabawy kierunkowe, np. zabawa w chowanego z poleceniami: „idź do tyłu, prosto, na lewo, do przodu, na bok”, – zabawy rytmiczne: „kręć się w kółko, w prawo, w lewo”, – „ulica” – zabawy z wykorzystaniem miasteczka drogowego: przechodź na drugą stronę: patrz w lewo, w prawo, w lewo. Zabawy kształtujące rozumienie określeń dotyczących położenia przedmiotów w przestrzeni (określanie miejsca, kierunku) – zabawy w „ciepło – zimno” (ukryty przedmiot), – wykonywanie poleceń według instrukcji słownej: „ułoż zabawki na podłodze, postaw samochód nad ławką”, – wyodrębnianie i nazywanie przedmiotów stojących na podłodze z zabawkami, np. „co stoi z przodu?”, „co stoi z tyłu?”, „jakie zabawki stoją z prawej strony kota?”, „co ławka ma w prawej ręce?”, – odwzorowywanie prostych układów na wyznaczonej przestrzeni, – nakładanie, układanie przedmiotów według określonej zasady, – segregowanie według określonych zasad. Zabawy rozwijające pamięć ruchową i koordynację wzrokowo-ruchową – kreślenie prostych kształtów (linii, kół) najpierw jedną ręką, następnie drugą i oboma jednocześnie: ☐ w powietrzu, na stole, ☐ na ograniczonej małej powierzchni, np. kartonie, – kreślenie leżących ósemek np. poprzez obrysowanie dwóch lub więcej kół 	
3. Sfera ruchowa – wyrabianie płynnych, szerokich i spokojnych ruchów ramienia i przedramienia,	1. Ćwiczenia motoryki dużej i małej Motoryka duża – „jestem drzewem, jestem bocianem” – stanie na jednej nodze – odpowiednia pozycja ramion (ramiona w bok),	

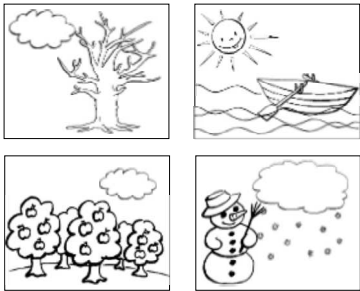
1	2	3
– zapoznanie dziecka z kierunkiem rysowania, malowania, ³¹ czenia (od prawej ku lewej stronie), – zwracanie uwagi przy malowaniu, rysowaniu, by określony ruch ręki dziecka miał kierunek przeciwny do ruchu wskazówek zegara, – rozluźnianie mięśni, likwidowanie i zmniejszanie napięć – nabywanie przez dziecko swobody, lekkości ruchów przy rysowaniu, malowaniu.	– stopa przed lub za stop¹ – próby utrzymania równowagi z rękami uniesionymi w bok, – bieg we wspięciu po wyznaczonych krętych torach, ze zmianami kierunku (w prawo, w lewo), – bieg na wprost „jeden za drugim” do wyznaczonego punktu bez wyprzedzania, – bieg wężykiem, slalomem z pokonywaniem i przekraczaniem przeszkód, – pokonywanie torów przeszkód ustawionych z różnorodnych sprzętów i przyborów, – pokonywanie różnorodnych przeszkód naturalnych i sztucznych (krawężnik, murek, ścięte drzewo) w biegu lub w marszu, – przechodzenie po zwężonych lub podwyższonych powierzchniach – ³aweczka, belka, skakanka, pień drzewa. Motoryka ma³a – kre¹enie w powietrzu, na dywanie dużych wzorów (fale, ósemki, figury geometryczne) – swobodne, ci¹g³e ruchy, – kre¹enie palcem, patykiem, odwróconym pędzlem, piórkiem na tackach z sypkim materia³em, – kre¹enie na tablicy kred¹, węglem, pędzlem, mazakiem, kredkami – obszerne, swobodne ruchy, – ³awiczenia grafomotoryczne prowadzone Metod¹ Dobrego Startu M. Bogdanowicz (elementy szlaczków), – rysowanie na różnych formatach papieru z wykorzystaniem całej powierzchni arkusza, – rysowanie kred¹ na tablicy, patykiem na ³iegu, na piasku i ubitej ziemi, – dorysowywanie brakuj¹cych czę³ci, – rysowanie ołówkiem, ³awiec¹, tuszem na dowolny lub okre¹ony temat: Wype³nianie plastelin¹ narysowanych sylwetek ludzi z uwzględnieniem czę³ci składowych (głowa, tułów, ręce, nogi, uszy, oczy itp.), – malowanie palcem na całej powierzchni papieru w kierunku przeciwnym do ruchu wskazówek zegara (kolorowe k³ębuszki, dziobki, lataj¹ce ptaszki, górki, do³ki, skoki ma³ego i dużego ptaszka), – malowanie pędzkiem waty (duże i ma³e ka³uże, chmury, drzewa, kwiaty itp.),	

1	2	3
	– malowanie dużym pędzlem linii pionowych i poziomych z zachowaniem kierunku od lewej ku prawej, z góry na dół, – malowanie linii falistych poziomych i pionowych, – malowanie pętli (duże i małe), – zamalowywanie kwiatków, słońceczek, koralików według podanego wzoru lub dowolnie, pogrubianie słabo zaznaczonego konturu pędzlem, flamastrem, – zamalowywanie zakropkowanych miejsc, – ugniatanie plasteliny i zapełnianie nią powierzchni narysowanych figur geometrycznych, – lepienie z gliny lub plasteliny prostych kształtów: rogaliki, obwarzanki, kiebaski, węże, formy kuliste – jajeczka, miseczki, – wydzieranie łatwych kształtów: piżki, baloniki, kwiatki, domki, namioty itp., – wydzieranki z kolorowego papieru, z czasopism na temat dowolny, – zabawy ruchowo-graficzne na kartonie, odtwarzanie dynamicznego ruchu – rysujemy np. liście wirujące na wietrze, kłębek wełny rozplątany przez kotka, dzieci pod prysznicem, podlewanie grządek, deszcz, bańki mydlane, zbieranie ziemniaków, rzuty do celu, obieganie drzewek.	

**PRZYKŁADOWY OKRESOWY PLAN PRACY
DYDAKTYCZNO-TERAPEUTYCZNEJ
– PRACA NA POZIOMIE ABSTRAKCYJNO-SYMBOLICZNYM
Pierwszy czasookres**

Sfera oddziaływań terapeutycznych	Działania edukacyjne (rodzaje stosowanych ćwiczeń)	Uwagi (przykładowe zapiski nauczyciela-terapeuty)
1	2	3
1. Sfera emocjonalno-społeczna Dziecko wykonuje czynności samoobsługowe bez pomocy drugiej osoby: – wdrażanie do estetycznego spożywania posiłków, korzystania z serwetek, – wdrażanie do przygotowania prostych posiłków, – rozwijanie nawyku dbania o czystość i higienę osobistą w konkretnych sytuacjach i w życiu codziennym, – doskonalenie umiejętności mycia zębów, – doskonalenie umiejętności samodzielnego ubierania się, – doskonalenie precyzyjnych ruchów dłoni, – doskonalenie umiejętności nakładania odzieży w odpowiedniej kolejności oraz	1. Doskonalenie czynności samoobsługowych Jedzenie – zastawa stołowa – podawanie posiłków i akcesoriów: widelec, nóż, kubeczki, – zabawa tematyczna – „w kawiarni”, „w restauracji” – ćwiczenia w układaniu zastawy stołowej dla lalek, – zabawa „mały kucharz” – mycie owoców przed jedzeniem, obieranie i mycie warzyw; dobieranka: „co myjemy? co obieramy?; przygotowanie prostej sałatki – cięcie marchwi, jabłek, krojenie. Mycie się – zabawy „w krainie czystości” – „co jest w mojej krainie czystości, kiedy ją odwiedzam?” („gdzie i kiedy się myjemy? czym i co myjemy?”), – zabawy obrazkowo-wyrazowe – dobieranie podpisów (czytanie globalne: przedmiot – nazwa) – grupowanie przedmiotów do mycia poszczególnych części ciała, „wesoły klub białego zębka” – mycie zębów po posiłku, dbanie o czystość szczoteczki i kubka. Ubieranie się – „co robię przed wyjściem na spacer?” – nazywanie kolejnych czynności i samodzielne wykonywanie ich; nakładanie odzieży niewymagającej precyzji ruchowej: kurtka, buty, chustka itp., – „przekładanki” – zabawy w przekładanie drobnych elementów przez małe otwory: przekładanie guzików przez dziurki, zasuwanie suwaków, zapinanie rzepów, wiązanie dużych elementów (szalika), wiązanie butów na supeł, próby wiązania kokardy (na dużych elementach), – „już jesień” – „co powinnam założyć by się nie przeziębiałam podczas jesiennej sroty?”, próby uzasadniania swojego wyboru,	

1	2	3
dobierania odzieży do warunków pogodowych, – dalsze rozwijanie umiejętności własnego ciała, – wyrażanie i identyfikowanie własnych emocji oraz nazywanie różnych emocji doświadczanych przez dziecko, – wdrażanie do rozumienia konieczności doboru odzieży do warunków pogodowych, będącego gwarancją dobrego samopoczucia, – dalsze wdrażanie do rozumienia potrzeby korzystania z opieki lekarskiej podczas przeziębienia, choroby, – podejmowanie działań zmierzających do wspólnych zabaw z rówieśnikami (podczas zabaw dowolnych i inicjowanych przez nauczyciela),	– „co, kiedy zakładam?” – dobieranka obrazkowo-wyrazowa – dobieranie odzieży do warunków pogodowych. 2. Nawiązywanie kontaktów społeczno-emocjonalnych Dziecko poznaje siebie Poznanie swojego ciała – dostrzeganie szczegółów: liczenie palców, dotykanie rzęs, brwi, porównywanie koloru włosów, oczu, – rysowanie siebie – „to jestem ja i tak wyglądam” (wzbogacanie rysunku postaci). Rozwijanie sfery emocjonalnej – „jak się teraz czuję?” – określanie własnego nastroju („jestem zły”, „jestem wesoły”, „jest mi smutno”), – „minki” – dobieranie etykiet nastroju do obecnie odczuwanego, próby określenia, np. „jestem smutny, bo...”, „jestem wesoły, bo...”, – zabawy w aktora – odgrywanie wybranego nastroju, dobieranie symboli minek do obrazków. Poznanie zasad dbania o zdrowie i bezpieczeństwo – „chcę być silny i zdrowy” – jak postępować, co robić, by nie chorować, by się nie przeziębiał, jemy warzywa, owoce, surówki; ubieram się właściwie do warunków pogodowych; „kalendarz pogody” – oglądanie wspólnie z rodzicami prognozy pogody, zaznaczanie wybranymi symbolami przekazywanych informacji, np. deszcz – parasol, paraszcz przeciwdeszczowy, kalosze, – „kolorowe reklamy” – „co jem, aby być zdrowym?” – wykonywanie obrazków propagujących zdrowy sposób odżywiania, np. na bazie ilustracji, wycinzków z gazet reklamowych itp. – „co się ze mną dzieje, gdy jestem chory, co muszę zrobić, aby się poczuć lepiej?” – rozumienie konieczności korzystania z opieki lekarskiej, zabawy „w przychodnię lekarską”. Dziecko i inne dzieci – zabawy tematyczne w krótkich zainteresowań: „w przychodnię lekarską”, „wizyta u chorego misia”, „jesienny stragan”, – wspólne zabawy konstrukcyjne – „nasza ulica”, „ciekawe budowle”, konstrukcje, budowanie osiedla itp.,	

1	2	3
– kształtowanie umiejętności współdziałania oraz pewności siebie w kontaktach z innymi.	– ćwiczenia metod¹ Ruchu Rozwijającego W. Sherborne – ćwiczenia w parach, – zabawy nadawcze i ruchowe z chust¹ animacyj¹, – „gdy jest ci źle” – rozpoznawanie sytuacji trudnych i pomoc drugiej osobie, łagodzenie konfliktów, – poznaję swoje prawa i obowiązki, zabawy i ćwiczenia pozwalające poznać i zrozumieć prawa dziecka (prawo do zabawy, do wyrażania uczuć itd.).	
2. Sfera poznawcza – dostrzeganie elementów z bliższego i dalszego otoczenia, – obserwowanie zmian, – dostrzeganie elementów typowych tworzących logiczną całość – doskonalenie umiejętności całościowego spostrzegania eksponowanego materiału konkretnego (obrazki, przedmioty),	1. Percepcja wzrokowa i koordynacja wzrokowo-ruchowa Obserwacja – „co się dzieje dookoła nas?” – dokładna obserwacja bliższego i dalszego otoczenia, dostrzeganie różnic, opisywanie ich (obserwacja zmian zachodzących w związku ze zmianą pory roku: warunki atmosferyczne; zmiana sposobu ubierania się ludzi; zachowania ludzi i zwierząt jesienią), – obserwacja kolejno następujących po sobie pór roku, nazywanie, określanie cech charakterystycznych: – tworzenie kalendarza pogody, tygodniowe obrazki z ogródka, pogadanki – rozpoznawanie i identyfikowanie zmian w otoczeniu, następnie dokonywanie zapisu własnych obserwacji w postaci symboli, – rozpoznawanie i wskazywanie wybranych przez nauczyciela figur, symboli, znaków, np. „pokaż znaki drogowe w kształcie trójkąta”; „pokaż przedmioty w kształcie litery »x« itd., – wskazywanie i nazywanie kolejnych wybranych przez nauczyciela symboli, znaków graficznych:	

1	2	3
<		

1	2	3
– rozwijanie spostrzegawczości, dostrzeganie różnic i podobieństw; poprawianie, uzupełnianie, – zapoznanie z graficznymi obrazami liter i cyfr,	Dobieranie – dobieranie jednakowych obrazków według różnych kryteriów (zwiększona liczba elementów), – dobieranie na zasadzie nakładanek jednakowych par figur, liter, cyfr (układanki). Różnicowanie – różnicowanie i układanie według różnych kryteriów: wielkości, kształtu, koloru, kierunku i położenia, – różnicowanie elementów graficznych i rysunków. Segregowanie – segregowanie przedmiotów, figur, znaków według podanego kryterium: przeznaczenia, pochodzenia (owoce, warzywa); wielkości, kształtu, koloru (tworzenie zbiorów równolicznych i różnolicznych, próby określenia różnoliczności), – segregowanie wybranych symboli graficznych według zaproponowanego kryterium (kształtu, wielkości, elementów składowych liter: litery z brzuszkami, liniami pionowymi, poziomymi, ukośnymi). Porównywanie i uzupełnianie – porównywanie par obrazków, wskazywanie podobieństw i różnic – elementy metody J. Baran, zgadywanki „co tu nie pasuje?”, – porównywanie par wyrazów, wskazywanie i nazywanie różniących je liter: dom – dym, las – lis, lato – tato, mak – rak, koza – kosa, – uzupełnianie braków na obrazkach, np. samochód bez kół, dom bez dachu, – porównywanie liczebności zbiorów – dobieranie cyfr, wprowadzenie zapisu znaku cyfry – zabawy „policz, ile jest i dobierz cyfrę”, zabawy z wykorzystaniem Metody Dobrego Startu M. Bogdanowicz. Odpoznavanie prezentowanych symboli graficznych – zabawa „poszukiwanie takich jak widzisz” – rozpoznawanie na podstawie widzianego wzoru takich samych elementów obrazkowych, literowych, sylabowych. Odwzorowywanie – „uśój tak samo, narysuj tak samo” – odwzorowanie figur, cyfr, liter z gotowych elementów zgodnie z poda-	

1	2	3
– rozwijanie percepcji słuchowej i koordynacji słuchowo-ruchowej na miarę indywidualnych możliwości dziecka, – rozwijanie umiejętności wyodrębniania zdań z mowy potocznej, wyrazów w zdaniu, liczenia wyrazów w podanym zdaniu, – układanie obrazu graficznego do zdania, zdania do obrazu graficznego, – rozwijanie wypowiedzi dziecka, wdrażanie do tworzenia wypowiedzi złożonej,	nym wzorem (na wzorze, obok wzoru, zgodnie z zapamiętanym wzorem, bez wzoru), – zabawy z kredką i ołówkiem – kalkowanie, kolorowanie i graficzne przedstawianie szlaczków, ornamentów i kompozycji przy użyciu szablonów. 2. Ćwiczenia percepcji słuchowej Ćwiczenia rozwijające słuch fonemetyczny, analizę i syntezę słuchową – wyodrębnianie zdań w mowie: „Ile zdań słyszysz?” – słuchanie prostych wypowiedzi do obrazka (zdań prostych, np. „To las. W lesie rosną drzewa”); dzieci biorą tyle klocków, ile jest zdań, przy pierwszym klocku dzieci powtarzają pierwsze zdanie, przy drugim – drugie zdanie, – wyodrębnianie wyrazów w zdaniu: „Liczmy wyrazy w zdaniu” – opisywanie ilustracji zdaniami dwuwyrazowymi, np. „Słońce świeci” – dzieci mówią zdanie, następnie powtarzają je wspólnie z nauczycielem, określają wyraz pierwszy i drugi, tym samym liczą wyrazy w zdaniu i przyporządkowują dany wyraz w określone miejsce w zdaniu, – wyodrębnianie wyrazów w zdaniach trzywyrazowych, np. „Tomek kopie piškę” – zadaniem dzieci jest określenie kolejnych wyrazów w zdaniu, policzenie ich i określenie miejsca w zdaniu; pomocne dla dziecka jest układanie klocków symbolizujących wyrazy, trzy klocki będą oznaczały trzy wyrazy, klocek pierwszy – pierwszy wyraz – „Tomek”; klocek drugi – „kopie”; klocek trzeci – „piškę”, – „układamy historyjkę” – rozwijanie zdań, zwiększanie liczby wyrazów w zdaniu i określanie ich miejsca w zdaniu, np. „Tomek kopie piškę. Tomek kopie czerwony piškę. Tomek kopie czerwony piškę do bramki” – w ćwiczeniu tego typu porównujemy liczbę wyrazów w kolejnych zdaniach, dziecko, mówiąc słowa z podanego zdania, układa klocki symbolizujące wyrazy, w kolejnych zdaniach liczba klocków wzrasta, – „budujemy zdania” – tworzenie zdań ze słów podanych przez nauczyciela,	

1	2	3
– poszerzanie czynnego i biernego słownika dziecka, – kształtowanie myślenia abstrakcyjnego i krytycznego, – rozwijanie wypowiedzi dzieci poprzez ćwiczenie my-	układanie ich we właściwej kolejności, np. „mleko kotek pije” – zadaniem dzieci jest właściwe ułożenie zdania: „kotek pije mleko”, układanie zdań przez dzieci na podstawie ułożonych klocków, np. dwa klocki – zdanie dwuwyrazowe, utrudnieniem jest ułożenie zdań do obrazka według liczby klocków, uzupełnianie zdań o brakujący wyraz, np. „Ola pije...; Ola pije mleko, a Kasia... (herbatę)”, dobieranie w pary wyrazów, które się rymują: tata – mata, loczek – koczek, – ćwiczenia z zakresu rozwoju słuchu fonetycznego, ćwiczenia z zakresu różnicowania czasu trwania dźwięków mowy: zabawa „długie i krótkie dźwięki” – najpierw dziecku prezentujemy dźwięki o różnej długości: długie i krótkie, np. aaaaaaaa – a (ćwiczenia wykonujemy na samogłoskach); następnie przyporządkowujemy długiemu dźwiękowi długi klocek (lub długi sznurek), a krótkiemu – krótki klocek (lub krótki sznurek); na kolejnym etapie zabawy wskazujemy dziecku klocek i prosimy, by wypowiedział dźwięk, który będzie odpowiadał długości klocka, zabawy ze śmiechem i spółgłoskami” (przedzujemy tylko głoski: f, w, s, z, c, ħ, Ÿ, sz, ch, m, n) – zabawa polega na tym, że dziecko jak najdłużej wymawia głoski, wykonując przy tym ruchy przepony, a więc nadadując śmiech, np. ssssss, ffffff (nie wymawiamy „fy”, każdy dźwięk wybrzmiewamy pojedynczo). 3. Rozwój mowy i myślenia – wzbogacanie pojęć określanie ogólnej nazwy grupy przedmiotów: warzywa (marchew, pietruszka, seler, sałata); owoce (jabłko, gruszka, dżwka); pieczywo (bułka, chleb, angelka); nabiał (jajko, ser, masło, mleko); zabawy tematyczne, np. „sklep spożywczy”, „warzywniak” itd., określanie związku przedmiotu z czynnością, np. żelazko – prasowanie, kuchenka – gotowanie, wanna – mycie, zabawa „ułoż i opowiedz” – zabawa polega na tworzeniu zdania złożone-	

1	2	3
czenia przyczynowo-skutkowego, – kształtowanie orientacji w kierunkach oraz pamięci ruchowej, – rozwijanie wyobraźni kinestetyczno-wzrokowo-ruchowej,	go, opowiadania z wykorzystaniem podanych wyrazów, – zabawa „szukaj a znajdziesz” – dzieci chowają¹ jeden przedmiot i podają¹ dziecku jak najwięcej szczegółów dotyczących miejsca, w którym przedmiot został ukryty, np. „jest to koło okna, między szafą a drzwiami, na półce obok lalek i misiów...”, – zabawa w szukanie „ciepło – zimno” – stosowanie określeń „cieplej”, „najcieplej”, „zimniej”, „coraz zimniej”, „najzimniej”, – rozwijanie logicznego myślenia: – dostrzeganie sytuacji nieprawdziwych – wyrażanie niedorzeczności, np. wierszyk J. Tuwima Cuda i dziwy, – powiedz, dlaczego tak się stało?; „co się może stać gdy...?” – próby wyjaśniania sytuacji z dostrzeganiem przyczyny i skutku, – zabawa w kończenie zdań, np. „gdybym był czarodziejem, to...”; „gdybym umiał latać to...”; „gdyby z nieba spadał kolorowy deszcz, to...”, – prowokowanie samorzutnych wypowiedzi dziecka w różnych sytuacjach życiowych, np. pytanie o to, co wydarzyło się rano, jak spędziło niedzielę, – opowiadanie treści obrazków, określanie zdarzeń przedstawionych na ilustracji, obrazku. 4. Orientacja przestrzenna i kierunkowa – ćwiczenia kształtujące orientację w kierunkach oraz pamięć ruchową – zabawy, gry i ćwiczenia równoważne (wszelkiego rodzaju przejęcia: po zwalonym pniu, po ławeczce, po krawędzi piaskownicy, po narysowanej linii), – ćwiczenia tużowania: skłony w bok, skręty, np. 30dka na fali, wahadło zegara, dotykanie uchem kolana, ukłon kapeluszem, drzewa na wietrze itp., – ćwiczenia ruchu: chodzenie na wprost, chodzenie linią zygzakowatą, biegi ślalomem z omijaniem, chodzenie po linii ósemki, po spirali, chodzenie tyłem po prostej i zygzakiem (utrudnieniem powyższych ćwiczeń jest wykonywanie ich z zamkniętymi oczami), – zabawy związane z percepcją słuchową: „głuchy telefon”, „skąd dochodzi głos?”.	

1	2	3
– wdrażanie do zmniejszania napięcia stawowo-mięśniowego, – rozwijanie umiejętności dostrzegania kierunków na powierzchni płaskiej – ćwiczenia grafomotoryczne przygotowują do pisania.	Ćwiczenia rozwijające wyobraźnię kinestetyczno-wzrokowo-ruchową – zabawy i gry zręcznościowe w sali w pozycji siedzącej lub stojącej, np. rzucanie woreczków do celu, toczenie piłeczek do celu, do bramki, parami, do siebie, rzucanie do kosza, rzucanie w sero, badminton (kometka), kręgle. Ćwiczenia wdrażające do rozluźniania napięcia stawowo-mięśniowego dłoni i palców – wymachy dłoni: w górę, w dół, w lewo, w prawo, na boki, – kręcenia dłoni, – uderzanie, pocieranie, zamykanie i otwieranie, skubanie, składanie, uginanie, ugniatanie dłoni, – kiwanie palcami w przód, w prawo, w lewo, przed sobą, żukami, w górę, w dół, do siebie, kręcenie, przebieranie, stukanie, pstrykanie, składanie i rozkładanie, układanie modeli z palców, np. „chodź kominiarz”, spłoty palców, przebieranie palcami, gra na nosie, pokazywanie pazurków, gra na flecie, na pianinie, „promyki”, „deszczyk”, „listki”. Ćwiczenia grafomotoryczne przygotowujące do nauki pisania – rysowanie według poleceń słownych: w górę, w dół, w bok, w prawym górnym rogu, w lewym górnym rogu, na środku itd.: (w ten sposób można tworzyć proste obrazki), – rysowanie znaków graficznych po zakropkowanych wzorach:	

1	2	3
	– gra rysunkowa: „wyżej, niżej” – na papierze w kratkę według poleceń, np. jedna kratka w dół, dwie w bok, dwie do góry, jedna kratka do góry, – dopełnianie rysunkiem figur geometrycznych – dorysowywanie brakujących części np. niepełnego kwadratu.	
3. Sfera ruchowa – rozwijanie sprawności ruchowej dziecka i koordynacji wzrokowo-słuchowo-ruchowej, – kontynuacja i utrwalanie ćwiczeń mających na celu utrzymanie prawidłowej postawy ciała z uwzględnieniem pozycji (niskich i – wysokich), przyborów lub bez nich, – doskonalenie różnych rodzajów chodu, – rozwijanie sprawności manualnych, tzn. płynności, elastyczności i precyzji ruchów, zwłaszcza mięśni dłoni, palców i nadgarstka, – zwalnianie napięcia stawowo-mięśniowego dłoni i palców,	1. Ćwiczenia motoryki dużej i małej Motoryka duża – „moja szyja” – skłony, skręty, krążenia głową (ćwiczenia wykonywane głównie w pozycjach niskich), – dotykanie jedną częścią ciała drugiej, np. czoło wita się z kolanem, łokieć wita się piętą, noga wita się z nosem itp., – „człowiek guma” – zwijanie i rozwijanie ciała (dowolna interpretacja ćwiczenia przez dzieci), – „mój brzuch” – przenoszenie nóg i drobnych przedmiotów (woreczki, kocyki, poduszki) włożonych między stopy za głowę, – „cięcie nożyczkami” – leżenie na plecach – nogi wykonują ruchy naprzemiennie w górę, w dół, w lewo, w prawo, – pokonywanie trudniejszych torów przeszkód wymagających koordynacji ruchów (bieg wężykiem, przenoszenie woreczka, przejście przez otwór, pokonanie dowolnie ustawionej przeszkody, np. przejście pod krzesłem), – „chodzone zabawy” – chód energiczny, ciężki, lekki, śladowy, koci, gąsienicy, we wspięciu itp. – ruchy delikatne i dynamiczne (uzupełnieniem powyższych propozycji będą ćwiczenia wykorzystujące metodę Ruchu Rozwijającego W. Sherborne). Motoryka mała – zabawy konstrukcyjne: – składanie zabawek z oddzielnych części, – budowanie z klocków urozmaiconych budowli (z przestrzeganiem zasad równowagi), – wykonywanie według wzoru lub dowolnie różnych prac z papieru, kartonu, korka, drutu, węży i innych materiałów, – składanie obrazków (widokówek) z większej ilości części, bez wzoru, – składanie liter i cyfr z części, – układanie loteryjek i domin cyfrowych, literowych,	

1	2	3
– ćwiczenie umiejętnego gospodarowania miejscem na kartce papieru, – rozwijanie koordynacji wzrokowo-ruchowej niezbędnej w nauce pisania, – rozwijanie sprawności graficznych, – wyrabianie wytrwałości i dokładności w pracy, – dalsze wdrażanie do prawidłowego trzymania nożyczek.	 Łukowanie z różnorodnych elementów, materiałów określonych scenek rodzajowych, np. z liści, owoców, ziarenek, pestek, kasztanów, giętkiego tworzywa, patyczków, Tworzenie budowli z naturalnych materiałów (piasek, cięgieł), tworzywo przyrodnicze – posługiwanie się odpowiednimi narzędziami, Łukowanie szlaczków z elementów mozaiki według np. określonego rytmu, kierunku (od lewej do prawej strony), – zabawy plastyczne: „barwy jesieni” – rysowanie i malowanie farbami klejowymi, plakatowymi, akwarelami na zróżnicowanych pod względem wielkości i kształtu powierzchniach: „tęcza z jesiennych barw”, „drzewa jesieni”, „dary jesieni”, Zabawy z kolorami – porównywanie, zestawianie, mieszanie barw, stopnia ich nasycenia (właściwe nazywanie barw), Łgnięcie małych kulek z gazety, papieru trzema palcami: środkowym, wskazującym i kciukiem (wzmacnianie chwytu pisarskiego), Wskazywanie palcami: wskazującym i kciukiem, Obrysowywanie różnych części ciała z wyodrębnieniem i nazywaniem ich części, np. palce, dłoń, nadgarstek, Ćwiczenia usprawniające technikę rysowania i pisania z wykorzystaniem nakładki (do rysowania, do pisania) lub bez jej użycia – według H. Tymichowej, Wykonywanie szlaczków z wypowiedzianiem sekwencji słownych, np. „władza kotek na pociąg i mruga...”; „słońko wschodzi coraz wyżej, a zachodzi coraz niżej” – według T. Wejner, Wypełnianie konturów poprzez zamalowywanie, naklejanie na wzór, zakreskowywanie, ozdabianie, dorysowywanie brakujących części, Lepienie większych części na powierzchni i w formie przestrzennej, Wycinanie i naklejanie kompozycji z kolorowych pasków papieru, z dostępnych darów jesieni, Wycinanki – naklejanki – wycinanie dowolnych kolorowych kształtów i tworzenie własnych kompozycji.	

**PRZYKŁADOWY OKRESOWY PLAN PRACY
DYDAKTYCZNO-TERAPEUTYCZNEJ
– PRACA NA POZIOMIE ABSTRAKCYJNO-SYMBOLICZNYM
Drugi czasookres**

Sfera oddziaływań terapeutycznych	Działania edukacyjne (rodzaje stosowanych ćwiczeń)	Uwagi (przykładowe zapiski nauczyciela-terapeuty)
1	2	3
1. Sfera emocjonalno-społeczna Dalsze doskonalenie wykonywania samodzielnie czynności samoobsługowych: – stosowanie zasad estetycznego przygotowania stołu, – doskonalenie umiejętności samodzielnego mycia zębów, – niwelowanie strachu przed wizytą u dentysty, – usprawnianie umiejętności zachowania właściwej kolejności nakładanych elementów odzieży, – doskonalenie precyzyjnych ruchów dłoni, – poznawanie własnych możliwości, identyfikowanie się z odgrywaną postacią, – poznawanie informacji o sobie – poznanie i zapamię-	1. Doskonalenie czynności samoobsługowych Jedzenie – przyjęcie – układanie serwetek, sztućców, zastawy (dla lalek); przygotowywanie stołu do kolacji wigilijnej, przygotowanie stołu do przyjęcia z okazji Dnia Babci i Dziadka. Mycie się – „po co myję zęby?” – spotkanie z lekarzem stomatologiem, – „jak myję zęby?” – określanie kolejności wykonywanych czynności (opukiwanie szczoteczki, nakładanie pasty, szczotkowanie zębów, płukanie jamy ustnej, przygotowanie wody podczas mycia zębów – kubek z wodą), – „ciekawostki w klubie białego złotka” – zbieranie wycinków z gazet, tworzenie przez dzieci ulotek na temat potrzeby dbania o zdrowie zębów. Ubieranie się – „co teraz zakładam?” – np. najpierw majtki, koszulka, skarpetki – zabawy z lalką: – zabawy z ubraniami – ćwiczenia w nakładaniu elementów odzieży wierzchniej i spodniej, – zapinanie guzików, zasuwanie suwaków, wiązanie kokard, zakładanie butów i wiązanie sznurówek, – zabawy z drewnianym butem – przekładanki ze sznurówek. 2. Nawiązywanie kontaktów społeczno-emocjonalnych Dziecko poznaje siebie – zabawy w aktora – odgrywanie ról – „przygody Burka z podwórka” (wcielanie się w postać Burka („co Burek czuje, gdy ma dziurawą oraz gdy ma naprawioną budę?”), w postać Gospodyni i Franka, – „kim jestem?, gdzie mieszkam?” – nazwa ulicy, numer domu i mieszkania	

1	2	3
tanie własnego adresu zamieszkania, – rozwijanie uczucia szacunku i chęci pomocy osobom starszym, – wzmacnianie więzi między członkami rodziny, – rozwijanie umiejętności współdziałania, zachęcanie do wspólnych zabaw, zabawy z chustą animacyjną, wspólne zabawy twórcze, – poznawanie praw wynikających z Konwencji Praw Dziecka.	(„piszę list do świętego Mikołaja: Czy święty Mikołaj przyniesie mi prezent? Czy tylko do domu, a może również do przedszkola? Aby trafić, muszę znać adres przedszkola”) – ćwiczenia w zapamiętaniu adresu. Dziecko i jego rodzina – „kiedy pomagam innym?” – określanie sytuacji, w których dziecko może pomóc osobom dorosłym, – co robi domownicy, przygotowuję się do świąt – w czym dziecko może pomóc podczas przygotowań, – „będę bardzo szczęśliwa, gdy...” – opisywanie sytuacji, w których dziecko było (będzie) naprawdę szczęśliwe (rysowanie listu do świętego Mikołaja), „co lubię robić z moimi rodzicami?” (rysowanie na temat: co lubię robić co sprawiłoby mi przyjemność) – pisanie prostych wyrazów. Dziecko i inne dzieci – „jestem zimny”, „zabawy zimowe”, „jak pomagam innym?”, „zabawy pantomimiczne” – zabawy i ćwiczenia nadzadawcze, – „wigilijne niespodzianki” – przygotowanie scenek z okazji zbliżających się Świąt Bożego Narodzenia (dziecko współorganizuje scenografię, wybiera rolę, którą chciałoby odegrać w teatryku wigilijnym, w jasełkach), – „mam prawo do własnego zdania i wolnego wyboru” – wybieram, z kim i jak się chcę bawić szanuję jednak zdanie innych (w zabawach dowolnych i organizowanych), – „mam prawo do szczęścia, radości” – co sprawia mi radość i daje szczęście w sytuacjach życia rodzinnego na co dzień?	
2. Sfera poznawcza – rozwijanie umiejętności obserwowania i analizowania zmian: w bliższym i dalszym otoczeniu, przedmiotach i obrazkach, – rozwijanie umiejętności dostrzegania cech, zachowań i zwyczajów typowych dla danej pory roku,	1. Percepcja wzrokowa i koordynacja wzrokowo-ruchowa Obserwacja – „co się dzieje za oknem, gdy nadchodzi zima?”, „moje osiedle zimne” – dokładna obserwacja, rozpoznawanie i określanie zmian w związku ze zbliżającą się zimą i Świątami Bożego Narodzenia, – „gdy nadchodzi zima i świąta” – co zmienia się w przedszkolu, w domu, gdy nadchodzi zima i zbliżają się świąta, – co ma kształt trójkąta, kwadratu, prostokąta, rombu? – próby tworzenia grup	

1	2	3
	przedmiotów o podanym kształcie zwi- zanych z zim¹ i ❷iętami – rozwijanie twórczej wyobraźni dziecka, – zabawa twórcza – „co mi to przypomi- na?” – rozpoznawanie i wskazywanie wybranych przez nauczyciela figur, li- ter, cyfr, które przypominaj¹ elemen- ty zwi¹zane z zim¹, ❷iętami (zaba- wa w skojarzenia obrazkowo-literowe np. trójk¹tów z choinkami), – „jaka to litera?” – wskazywanie i nazy- wanie kolejnych wybranych przez na- uczyciela symboli, znaków graficznych, – zabawa „zgadnij, co to jest” – obser- wacja i na❷adowanie gestów – roz- poznanie liter i znaków – werbalizacja spostrzeżeń. Wyszukiwanie – prezenty pod choinkę – wyszukiwa- nie obrazków na podan¹ g³osk¹, literę (np. zabawy komputerowe); postacie z bajek – dobieranie postaci, – wyszukiwanki – prezenty, zabawki (do- bieranie przedmiotów, wyrazów do li- ter „p”, „r”, „e”, „z”, „n”, „t”, np. pi³ka, rower, eskimos, zegar, narty, tory), – „co tu nie pasuje?” – eliminowanie przedmiotów, obrazków niepasuj¹cych do danej grupy (np. „k” – wazon, kot, kokarda), – weso³e labirynty – wyszukiwanie liter w labiryntach (próby odczytywania sy- lab i wyrazów): – wyszukiwanie wyrazów w „❷i¹tecz- nych pl¹taninach”: t a u o w r e o k	

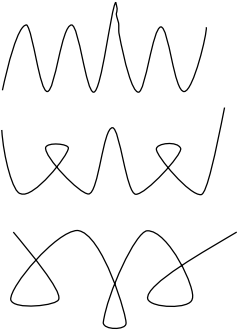
1	2	3
– rozwijanie umiejętności określania stosunków i zależności między elementami,	Układanie – układanie prezentów gwiazdkowych i przedmiotów zimowych w kolejności (dłuższa, krótsza ekspozycja); zimowe obrazki (puzzle), – „zimowy obrazek” – układanie mozaik z klocków, figur, znaków graficznych, na podstawie wzoru, według własnego pomysłu, – domina z figur, literowe (układanie w taki sposób, aby siadały litery były identyczne), – domina, loteryjki wyrazowe (układanie w taki sposób, aby ostatnia litera pierwszego wyrazu była identyczna jak pierwsza litera wyrazu następnego): LAS SOK KOT Wyodrębnianie – co tu się ukryło? – wyodrębnianie części z całości (ukryte, figury, znaki: litery, cyfry). Dobieranie – dobieranie jednakowych par figur, liter, cyfr na zasadzie przynależności: dobieranie wyrazów do obrazka, dobieranie liter wielkich do małych, dobieranie liter drukowanych do pisanych. Segregowanie – segregowanie przedmiotów zgodnie z ich przeznaczeniem, kształtem, wielkością; grupowanie elementów, przedmiotów według przynależności do danej pory roku: akcesoria do zabaw i sportów zimowych, ozdoby i zabawki oświetlone, podpisy do obrazków: przyporządkowanie podpisów zgodnie z tematem podanym na obrazku, np. zimowy obrazek – sanki, narty, bałwan, sypie _ ; oświetlony obrazek – bombki, ozdoby na , aniołek, gwiazda, – zabawa „cztery domy” – utrwalanie nazw pór roku – cztery pory roku (utrwalanie cech poszczególnych pór roku): przyporządkowanie darów poszczególnych pór roku do podanej nazwy (obrazki, naturalne zbiory darów pór roku), wyrazy typowe dla danej pory roku, np.: wiosna – kwiaty, ptaki, gniazda; lato – woda, wakacje, wycieczki, upały,	

1	2	3
– wyodrębnianie różnic między obrazkami pozornie identycznymi, porównywanie wyrazów pozornie identycznych,	jesień – owoce, odloty ; zima – sanki, narty, przyporządkowanie nazw miesięcy do danej pory roku, – przyporządkowanie prostych wyrazów według podanego tematu, np. dom (lampa, okno, stolik, dym), – grupowanie i przeliczanie, następnie dobieranie cyfr do liczby elementów; tworzenie zdań matematycznych z wykorzystaniem znaków: „=”, „<”, „>”, – grupowanie wyrazów ze względu na podobieństwo graficzne, np. dym, – dom. Porównywanie i uzupełnianie – porównywanie par obrazków (cztery obrazki – podobieństwa i różnice; cztery pory roku – utrwalanie cech): zimowe obrazki” – porównywanie obrazków: „kiedy bawimy się bezpiecznie?” – zabawy na biegu; dostrzeganie sytuacji zagrożających bezpieczeństwu, porównywanie par przedmiotów do zabaw zimowych (uzupełnianie brakujących szczegółów), postacie z bajek – porównywanie obrazków – dostrzeganie szczegółów, którymi się różnią (6–10 szczegółów, uzupełnianie, zamazanie), – porównywanie i uzupełnianie wskazanych symboli graficznych: uzupełnianie kształtów tworzonych przez łączenie punktów, zamalowywanie, zakreślanie, kolorowanie pól oznaczonych symbolem, uzupełnianie szlaczków przez dorysowywanie odpowiednich znaków, uzupełnianie ciągów literowych według wzorów, tworzenie i uzupełnianie ciągów literowych w połączeniu z ćwiczeniami manualnymi, ćwiczenia graficzne (litery pisane), uzupełnianie zdań z lukami (wyszukiwanie wyrazów z rozsypanki), uzupełnianie w wyrazach brakujących liter, sylab: ...m s...d mam...l...lka a, o, – rozpoznawanie prezentowanych symboli graficznych: takich samych elementów obrazkowych, literowych, sylabowych, liter, sylab, wyrazów uprzednio eksponowanych (loteryjki literowe, obrazkowe, wyrazowe),	

1	2	3
– kształtowanie umiejętności wyodrębniania wyrazów w zdaniu, – rozwijanie umiejętności dokonywania syntezy i analizy sylabowej (ćwiczenia w określaniu pozycji sylab w wyrazie, ćwiczenia w układaniu wyrazów z sylab),	– odwzorowywanie, kalkowanie postaci z bajek wybranych przez dziecko (z wykorzystaniem kalki kolorowej i białej); kolorowanie postaci; kalkowanie i odczytywanie podpisów do obrazków, – odczytywanie układow symboli graficznych: – odczytywanie sylab i wyrazów 2–3-sylabowych (sylabami – przechodzenie od głoskowania do sylabizowania, a dalej do całościowego odczytywania wyrazów, zdań matematycznych), – samodzielne odczytywanie i zapisywanie prostych tekstów do ilustracji połączonych z dobieraniem tekstu do ilustracji (czytanie ze zrozumieniem). 2. Ćwiczenia percepcji słuchowej Wyodrębnianie wyrazów w zdaniu – tworzenie zdań ze słów podanych przez nauczyciela, układanie ich we właściwej kolejności: „Jest zima, potem...”; utrwalanie kolejności pór roku, – tworzenie zdań ze słów podanych przez nauczyciela, układanie ich we właściwej kolejności, np. „Ola mleko pije” – zadaniem dzieci jest właściwe ułożenie zdania: „Ola pije mleko”, – uzupełnianie zdań o brakujący wyraz zastąpiony znakiem graficznym, np. „Gdy jest z..., to pada ” (zima, lato, wiosna...). Wyodrębnianie sylab w wyrazach – tworzenie wyrazów z sylab, wykonanie wspólnie składanki sylabowej, np.: zi-ma, pa-da, nar-ty, – tworzenie księżeczki dla młodszych dzieci; obrazki i dźwięki (kolorowanie obrazków do słyszanych dźwięków), dobieranie podpisów do obrazków, – zabawa „ile sylab” – liczenie sylab w wyrazach i układanie obrazów graficznych z porównywaniem liczby głosek, np. lód – 1 sylaba, 3 głoski, – zabawa „ile sylab” – porównywanie liczby sylab w wyrazach na podstawie liczby klocków przy każdym wyrazie, – zabawa w dokończanie wyrazów – podajemy dziecku obrazki, a następnie wypowiadamy pierwszą sylabę jednego z nich (rozpoczynamy od znanych dziecku wyrazów dwusylabowych), np. ko...(tek), pi...(ka), – układanie podpisów do obrazków („moja rodzina”, „zimowe obrazki”) oraz od-	

1	2	3
– kształtowanie umiejętności dostosowania tempa wypowiedzi do podanego rytmu,	czytywanie ich (sylabowe wyrazy: san-ki; literowe wyrazy: z-i-m-a), – ćwiczenia z odczytywaniem wyrazów sylabami i całościowo, – zabawa w dobierankę, wyszukiwanie przedmiotów lub obrazów na podan¹ sylabę np. ko- (-tek, -rek, -sa itp.), – tworzenie wyrazów do podanej sylaby – loteryjki, sztafety sylabowe, – zabawa w wyszukiwanie wyrazów, przedmiotów, które się kończą¹ podan¹ sylab¹, np. -wa (kro-, so-, mal- itp.), – dobieranie i segregowanie wyrazów tematycznie i według podanego kryterium: „moja rodzina”, „zima”, na literę „d”, – zabawa w imiona, wypowiadanie imion na podan¹ sylabę; np. dzieci, których imię zostało wypowiedziane, siadają¹ w jednym rzędzie, – rozpoznawanie miejsca określonej sylaby w wyrazie, np. k³adziemy przed dzieckiem zbiór obrazków, wśród nich są nazwy, w których występuje sylaba „ma”, dziecko sprawdza, w jakim miejscu występuje ta sylaba: na pocz¹tku, na końcu czy w środku i odpowiednio segreguje obrazki, – zabawy z sylabami: loteryjki sylabowe, domina sylabowe, – odczytywanie sylab zamkniętych i otwartych, tworzenie z nich nowych wyrazów, – wykreślanie sylabowe, dzieci, widzą¹ c i słysz¹ c wyraz po przeczytaniu, wykreślają¹ sylabę niepotrzebn¹, – składanki sylabowe, tworzenie wyrazów z dowolnych sylab i odczytywanie ich, – czytanie sylab i tworzenie z nich oraz dodatkowych obrazków nowych wyrazów – rebusy sylabowe, – układanie wyrazów z rozsypanki sylabowej. 3. Rozwój mowy i myślenia Ćwiczenia tempa wypowiedzi – zabawa „mówimy wolno, coraz szybciej” – zabawa polega na tym, że nauczyciel mówi proste zdanie w tempie wolnym ze szczególnym zwróceniem uwagi na wyraźn¹, akcentuj¹ c¹ na sylaby wypowiedzi, następnie prezentowane zdanie dzieci mówią¹ coraz szybciej, jednak nadal wyraźnie,	

1	2	3
– kształtowanie umiejętności przewidywania określonych działań, – tworzenie związków przyczynowo-skutkowych, – próby opisywania zdarzeń, które mogły nastąpić wcześniej lub później (przewidywanie skutków i następstw), – rozwijanie orientacji przestrzennej i kierunkowej, – doskonalenie umiejętności stosowania pojęć dotyczących położenia przedmiotów w przestrzeni oraz w odniesieniu do drugiej osoby, – wdrażanie do stosowania pojęć przestrzenno-kierunkowych na ograniczonej	– zabawa „rób i mów” – polega na jednoczesnym wypowiedzianiu zdania i wykonywaniu odpowiadającego mu ruchu w podanym tempie, np. nauczyciel mówi: „Kasia idzie powoli” – dziecko, powtarzając zdanie, chodzi i mówi powoli, – zabawa ruchowa „głowa, ramiona, kolana, palce... i inne” – dziecko, pokazując, mówi nazwę wskazywanej części ciała, w toku trwania zabawy dziecko coraz szybciej nazywa poszczególne części ciała (zabawa trudna, jednakże utrwalaćca znajomości schematu ciała). Ćwiczenia wzbogacające słownik dziecka – układanie historyjki obrazkowej – ćwiczenia wypowiedzi z przewidywaniem skutków omawianych wydarzeń – „zimowe historyjki” – co jest bezpieczne, a co nie; co może się zdarzyć – „co mogło się wydarzyć” – przewidywanie, co się wydarzy później i sprawdzanie swoich przewidywań (zakrywanie jednego elementu historyjki, a później oglądanie i rozmowa na temat trafności przypuszczeń), – zabawa „opowiedz, którego obrazka brakuje?” – ukrywanie jednego spośród np. trzech obrazków, zadaniem dziecka jest określenie, którego obrazka brakuje i co on przedstawia, co na nim było. 4. Orientacja przestrzenna i kierunkowa Ćwiczenia rozwijające wyobraźnię kinetyczno-wzrokowo-ruchową – zabawy ruchowo-zręcznościowe: rzucanie woreczków do celu, toczenie piłeczki do celu, kręgle, – zabawy kierunkowe (wykorzystanie pojęć opisujących położenie przedmiotów w przestrzeni: na, pod, nad, wyżej, niżej, między, przy, na prawo od, na lewo od, wewnątrz, w środku, na zewnątrz), np. zabawa w chowanego, zabawy „ciepło – zimno”, „po mojej prawej stronie jest wolne miejsce, zapraszam na nie...”. Ćwiczenia wdrażające do zmniejszania napięcia stawowo-mięśniowego motoryki małej dłoni i palców – rysowanie liter, cyfr, figur, symboli, znaków matematycznych na blacie stołu, na tackach np. z piaskiem, z ryżem,	

1	2	3
powierzchni (kartce papieru).	z kasz¹ mann¹, z m¹k¹, kred¹, węglem, mazakiem, kredk¹, piórkiem, ołówkiem, – wycinanie i wydzieranie wzorów i symboli graficznych, – składanie papieru technik¹ origami (kompozycje płaskie – na bazie figur geometrycznych; przestrzenne). Ćwiczenia grafomotoryczne przygotowujące do nauki pisania – gra rysunkowa „wyżej, niżej” – na papierze w kratkę według poleceń, np. „jedna kratka w dół, dwie do góry, jedna kratka do góry”, – dopełnianie rysunkiem figur geometrycznych – dorysowywanie brakujących części np. niepełnego kwadratu, – rysowanie po śladzie symboli graficznych, – rysowanie szlaczków i kształtów litopodobnych na gładkiej kartce: 	
3. Sfera ruchowa – reagowanie na sygnały, znaki, symbole, rozróżnianie kierunków wychodzących od osi własnego ciała,	1. Ćwiczenia motoryki dużej i małej Motoryka duża – precyzyjne chwytaki palcami nóg określonych przyborów (szarfy, chusteczki, woreczki, apaszki), – toczenie pałeczek obiema stopami jednocześnie, naprzemiennie, do przodu, do tyłu, w prawo, w lewo, – sprawne ustawianie się w rzędzie (jedno dziecko za drugim), w dwurzędzie (parami), w szeregu (jedno obok drugiego), – zabawa „moje miejsce” – wskazane dziecko wypowiada tekst: „po mojej prawej stronie miejsce jest puste, zapraszam na nie Anię” (utrwalenie kierunków, sprawne zmiany miejsc i ustawień), – marsze i biegi w różnych kierunkach	

1	2	3
–rozwijanie sprawności manualnych (płynności, elastyczności i precyzji ruchów), –kształtowanie systematyczności i wytrwałości w pracy, –dalsze usprawnianie chwytu i posługiwania się nożyczkami.	według podanego przez nauczyciela rytmu i tempa, –biegi z prawidłowym wymijaniem i wyprzedzaniem, –zabawy bieżne – cwały w różnych kierunkach (w prawą stronę, w lewą, do przodu, do tyłu, po linii koła), –utrzymywanie pozycji równoważnej, równoczesne sięganie jak najdalej lub utrzymywanie jak najdłużej do utraty tej pozycji (miękki upadek), –przejście po śaweczce – dwoje dzieci wchodzi na śaweczkę po przeciwnych stronach, gdy się spotkają na jej środku, wymijają się (mogą sobie wzajemnie pomagać trzymając się za ręce, przechodząc bokiem, tyłem do siebie, jedno między nogami drugiego), –czworakowanie tyłem, ze zmianą kierunku, ślalomem lub z omijaniem przeszkód, –czworakowanie po śaweczce lub pniu drzewa, –„jestem alpinistą” – próba wchodzenia na czworakach na pochylnię ustawioną do wysokości 80 cm i próba schodzenia z niej, –rzuty oburącz znad głowy z uwzględnieniem kierunków: w przód, w tył, do góry, w bok, w prawo, w lewo, –zabawa „raz, dwa, trzy Baba-Jaga patrzy” – ustawianie się w pozycji na czworaka w rzędzie i w szeregu dzieci, –zabawy w parach i w grupie z wykorzystaniem metody Ruchu Rozwijającego W. Sherborne i pedagogiki zabawy I. Flemming. Motoryka mała –zabawy konstrukcyjne: –budowanie z klocków – moje osiedle, domy duże i małe, szerokie i wąskie (stosowanie pojęć dotyczących wielkości; porównywanie wielkości z jej określeniem, stopniowanie przymiotników), –koloradanki papierowe – obrazki „moja rodzina”, „moje osiedle”, „zimowe widoki”, –koloradanki technik origami – wybrane pozycje: domek, choinki, szopki bożonarodzeniowe, kwiaty dla babci, –koloradanie figur geometrycznych, liter, cyfr z części (układanki geometryczne – elementy drewniane i papierowe), mozaika,	

1	2	3
	– zabawy plastyczne: ☐ zabawy prowadzone Metod¹ Dobrego Startu M. Bogdanowicz (kreślenie liter, cyfr – utrwalanych podczas zabaw z k¹ i k¹), ☐ wykonywanie szlaczków z wypowiedzianiem sekwencji słownych według T. Wejner – ćwiczenie pamięci słowno-słuchowej i manualnej, ☐ ćwiczenia grafomotoryczne – odtwarzanie różnych szlaczków i elementów literopodobnych w liniaturze, ☐ malowanie ci¹ g³e – rysowanie, malowanie bez odrywania r¹eki (domki, spirale, dymki, o¹ie¹ki), ☐ rysowanie pod dyktando (zabawa w dyktando graficzne – wzory), ☐ kalkowanie 3atwych wzorów (litery i cyfry oraz postacie z bajek), ☐ malowanie na szkle (kopiowanie rysunków przyklejonych do szyby – prezenty dla dziadka), ☐ wydzieranki, wycinanki – dowolne i tematyczne – laurki dla babci dziadków; cięcie po wyznaczonej linii prostej i 3amanej), ☐ stemplowanie – literowe kompozycje (zabawy matematyczne).	

**PRZYKŁADOWY OKRESOWY PLAN PRACY
DYDAKTYCZNO-TERAPEUTYCZNEJ
– PRACA NA POZIOMIE ABSTRAKCYJNO-SYMBOLICZNYM
Trzeci czasookres**

Sfera oddziaływań terapeutycznych	Działania edukacyjne (rodzaje stosowanych ćwiczeń)	Uwagi (przykładowe zapiski nauczyciela-terapeuty)
1	2	3
1. Sfera emocjonalno-społeczna Dalsze doskonalenie wykonywania czynności samoobsługowych: – wdrażanie do pomocy innym w czynnościach samoobsługowych, – przestrzeganie zasad zachowania bezpieczeństwa podczas przygotowania i spożywania posiłków, – rozwijanie potrzeby samodzielnego dbania o higienę osobistą, czystości estetykę własnego wyglądu, – rozwijanie zmysłu estetyki, dbałości o swój wygląd, swoje ubrania – poznawanie informacji o okolicy, w której dziecko	1. Doskonalenie czynności samoobsługowych Jedzenie – pomagam w przygotowaniu do spożywania posiłków: ☐ ustawianie talerzy, układanie sztuczek według podanego wzoru, ☐ samodzielny wybór i nakładanie wybranych potraw (według możliwości placówki) – samodzielny wybór surówek, dodatków do kanapek, ☐ samodzielne wykonywanie kanapek (podczas przygotowania i spożywania posiłków ostrożnie i bezpiecznie posługujemy się nożem, widelcem, właściwe korzystanie z serwetek). Mycie się – „jestem czysty, to znaczy zdrowy i ładnie wyglądam” – samodzielne mycie całego ciała, dbanie o czystość uszu, szyi i paznokci, czesanie włosów własną szczotką lub grzebieniem, – „ja w klubie białego zębka” – „co robię, by mieć zdrowe i czyste zęby” – określanie czynności potrzebnych naszym zdrowym zębom: ☐ myję zęby codziennie, ☐ chodzę regularnie do dentysty, ☐ jem dużo owoców i warzyw. Ubieranie się – mój wygląd mówi o mnie – oglądanie swojego wizerunku w lustrze, poprawianie wyglądu (wciąganie bluzki w spodnie, spódnice, podciąganie rajstop, podwijanie rękawów do czynności: mycia rąk, malowania farbami), składanie odzieży po spacerze, do zajęć gimnastycznych, beretów, apaszek, swetrów, spodni, bluzek, rajstop itp., poprawianie odzieży po jej zdjęciu, przekładanie na prawą stronę. 2. Nawiązywanie kontaktów społeczno-emocjonalnych Dziecko poznaje siebie – „tu gdzie mieszkam” – opisywanie okolicy, w której dziecko mieszka, np.	

1	2	3
mieszka, utrwalenie nazw znaków drogowych, – wdrażanie do przestrzegania zasad bezpieczeństwa, – poznawanie i gromadzenie informacji o swoim bliższym i dalszym otoczeniu, o zawodach wykonywanych w okolicy, w której dziecko mieszka, – określanie sytuacji, w których dziecko może pomóc osobom dorosłym, – rozwijanie więzi z rodziną, poznanie tradycji, zwyczajów, własnej kultury, – dalsze rozwijanie umiejętności przestrzegania usta-	„blok, w którym mieszkam, ma cztery piętra, obok mojego bloku jest duży sklep i plac zabaw...”, – „wiem, gdzie mieszkam, wiem, jak bezpiecznie mogę się bawić – bezpiecznie poruszam się po najbliższej okolicy” (przechodzenie na drugą stronę, zatrzymywanie się, właściwe korzystanie z sygnalizacji świetlnej), – „jaki to znak?” – odczytywanie znaków drogowych – znaki drogowe pionowe (informacyjne, ostrzegawcze, zakazu) i poziome (przejście dla pieszych – zebra), – „kiedy będzie duży (duża), zostanie...” – rozmowy na temat różnych zawodów wykonywanych przez ludzi (kierowca, lekarz, listonosz, piekarz, informatyk, policjant, nauczyciel itd.) – wyszukiwanie i tworzenie listy zawodów wykonywanych w okolicy, w której dziecko mieszka (nauczyciele, lekarze, rolnicy, aptekarz, listonosz itd.), – „kto potrzebuje tych przedmiotów, by wykonać swoją pracę? (np. listy, torba – listonosz; nożyczki, centymetr – krawcowa; słuchawki, termometr – lekarz itd). Dziecko i jego rodzina – „gdy nadchodzi zima” – w czym dziecko może pomóc w domu? (w jaki sposób domownicy przygotowują się do zimy? – wybieranie obrazków, podpisów do sytuacji związanych z podanym okresem zimowym; rysowanie, opowiadanie na temat „nasze rodzinne tradycje zimowe”), – „kto co przygotowuje?” – opisywanie czynności wykonywanych przez poszczególnych członków rodziny podczas przygotowań do Zim Wielkanocnych: – odgrywanie ról, nadawanie czynności wykonywanych przez wybraną osobę, – zabawa „pomogę mamusi w...” – nazywanie i opisywanie czynności, w których dziecko może pomóc: pomoc w sprzątaniu własnych zabawek, przygotowanie wielkanocnych wypieków – dekorowanie mazurków; robienie prostych zakupów. Dziecko i inne dzieci – ćwiczenia prowadzone metodą Ruchu Rozwijającego W. Sherborne – ćwicze-	

1	2	3
lonych zasad, regulujących współdziałanie w grupie, – poznawanie praw wynikających z Konwencji Praw Dziecka.	nia w parach (z, przeciw, razem) oraz ćwiczenia w grupie, – zabawy ruchowe w grupie np. z wykorzystaniem chusty animacyjnej, – wspólne zabawy twórcze: „teatryki na każdą okazję”, – wspólne zabawy w wybranych klockach zainteresowań: zabawy klockami, zabawy konstrukcyjne, zabawy z wykorzystaniem gier, – zabawy ruchowe z elementami wspólzawodnictwa – wprowadzanie prostych gier zespołowych: piłka ręczna, dwa ognie, piłka nożna, hokej na trawie itp., – „mam prawo do nauki, ale także mam prawo do zabawy” – jak się bawiąc – ucząc, jak się uczyć – bawiąc – „nasz wspólny kontrakt zabawy i nauki”, – „mam prawo do przeciwstawiania się złości i przemocy” – słuchanie wybranych bajek terapeutycznych.	
2. Sfera poznawcza – rozwijanie umiejętności obserwacji i analizowania zmian w bliższym i dalszym otoczeniu, przedmiotach i obrazkach, – rozwijanie umiejętności dostrzegania cech, zachowań i zwyczajów typowych dla danej pory roku, – dalsze usprawnianie słuchu fonematycznego,	1. Percepcja wzrokowa i koordynacja wzrokowo-ruchowa Obserwacja – dokładna obserwacja, rozpoznawanie i określanie zmian mających związek ze zbliżającą się wiosną i świętami Wielkanocnymi: co się dzieje z przyrodą, gdy nadchodzi wiosna? – tworzenie wypowiedzi za pomocą zdań na bazie dokonanych obserwacji, jakie zmiany możemy dostrzec w sadzie, w ogrodzie, w polu? – wybieczki, obserwacja obrazków, filmy przyrodnicze, co ptaki robią wiosną? – ptaki budują gniazda, znoszą jajka, z których wykluwają się pisklęta, – „co się zmieniło w przyrodzie?” – zmiany dostrzegane między kolejnymi porami roku – rozpoznawanie i identyfikowanie zmian w otoczeniu, następnie dokonywanie zapisu własnych obserwacji w postaci symboli, znaków, napisów (kalendarz pogody, kalendarz obserwacji przyrodniczych). Wyszukiwanie – wyszukiwanie obrazków do wybranej litery – obrazki przedstawiające przedmioty i zwierzęta, których nazwy rozpoczynają się odpowiednią głoską, np. rysunek zająca – litera „z”, rysunek kurczaka – litera „k”, rysunek pisanki – litera „p”,	

1	2	3											
–doskonalenie analizy i syntezy słuchowej w obrębie wyrazu (odczytywanie rebusów),	–wyszukiwanie takich samych liter (zamknięte, otwarte), wyrazów (1-sylabowych) w rozsypankach, loteryjkach, układankach, w dominach literowych, –„co to za kwiaty?” – wyszukiwanie odpowiednich podpisów do obrazków (krokus, tulipan, sasanka, narcyz), –„jakie wyrazy skryły się w kwiatkach?” – sasanka, tulipan, krokus, stokrotka, –„wielkanocne obrazki” – wyszukiwanie obrazków przedstawiających wielkanocne zwyczaje, obrzędy, wyrazy typowe dla aktualnej pory roku – podpisywanie obrazków (babka wielkanocna, baranek, pisanka, bocian, ptaki). Układanie –„wiosenne układanki” – układanie mozaik z klocków, figur, znaków graficznych na podstawie wzoru, według własnego pomysłu, –domina literowe – układanie w taki sposób, aby siadujące litery były identyczne, –układanie symboli graficznych według poleceń: „na górze”, „na dole”, „po lewej stronie”, „po prawej stronie”, próby przekształcenia podanych symboli graficznych w taki sposób, by powstał obrazek, –lotto wyrazowe – układanie wyrazów z sylab według wzoru: słuchowego, wzrokowego, <table><tr><td>PTAKI</td><td>MAKI</td><td>KROKUS</td></tr><tr><td>ZAWILEC</td><td>KOT</td><td>SASANKA</td></tr></table> <table><tr><td>MA</td><td>KI</td><td>ZA</td><td>WI</td><td>LEC</td></tr></table> –układanie zdań z wyrazów (rozsypanki wyrazowej) według wzoru. Wyodrębnianie –wyodrębnianie części z tła (ukryte figury, znaki: litery, cyfry), –wyodrębnianie liter w wyrazach, –wyodrębnianie różnic między obrazkami pozornie identycznymi, wyrazami pozornie identycznymi, np. kitka – kotka, piśka – paśka, maska – laska, –zabawa „memory wiosenne” – wyodrębnianie jednakowych obrazków. Różnicowanie –różnicowanie obrazków pozornie takich samych, –różnicowanie liter najczęściej mylonych (n–u, b–d–p).	PTAKI	MAKI	KROKUS	ZAWILEC	KOT	SASANKA	MA	KI	ZA	WI	LEC	
PTAKI	MAKI	KROKUS											
ZAWILEC	KOT	SASANKA											
MA	KI	ZA	WI	LEC									

1	2	3
–doskonalenie umiejętności graficznych, –rozwijanie umiejętności czytania wyrazów, prostych zdań, –wdrażanie do wyodrębniania sylab i gósek w wyrazach (analiza sylabowa i góskowa), –wdrażanie do określania pozycji sylaby, góski w wyrazie,	Segregowanie –segregowanie wyrazów ze względu na podobieństwo graficzne liter (np. a/o/¹/; e/o/ê/; m/n; t/ʒ/l/), –segregowanie wyrazów takich samych, np. mama, mama, mama, –segregowanie wyrazów o takiej samej liczbie liter, np. dom, kot, las, rak, –segregowanie wyrazów takich samych; o takiej samej liczbie liter, –segregowanie wyrazów zawierających tak¹ sam¹ samogóskê, spógóskê. Odwzorowywanie –figur, cyfr i liter z gotowych elementów zgodnie z podanym wzorem (na wzorze, obok wzoru, bez wzoru), –kalkowanie przez kalkê techniczn¹ – pi-sanki, bocian, zając, wiosenne kwiaty itp., –kolorowanie i graficzne przedstawianie szlaków, ornamentów i kompozycji przy użyciu szablonów, –obrysowywanie szablonów figur geometrycznych i układanie ich według wielkości rosn¹co i malej¹co, –rysowanie szlaczków według zaproponowanych wzorów i własnych. Porównywanie i uzupełnianie –porównywanie par wyrazów, wskazywanie i nazywanie różnic je liter, –porównywanie i uzupełnianie ci¹gów literowych według wzorów. Odczytywanie ukłádów symboli graficznych –samodzielne czytanie prostych tekstów (bez zrozumienia, ze zrozumieniem), –samodzielne układanie i odczytywanie zdań z rozsypanek. 2. Ąwiczenia percepcji słuchowej Wyodrębnianie sylab i gósek w wyrazach –zabawa w dobierankê, wyszukiwanie przedmiotów, które kończ¹ się podan¹ sylab¹, np. ko (-tek, -rek, -sa, -za itp.), –tworzenie wyrazów do podanej sylaby – loteryjki, sztafety sylabowe, –wykretdanki sylabowe – dziecko, widz¹c i s¹ysz¹c wyraz, po przeczytaniu wykretda sylabê niepotrzebn¹, –„Co siejemy w ogródku wiosn¹? – wykretdanie co drugiej, nieprawidłowej, litery w wyrazach, odczytywanie powstałych wyrazów (burak, sałata, kapusta, pomidor).	

1	2	3
– kształtowanie umiejętności wyodrębniania gósek (w nagósie, wygósie), – rozwijanie umiejętności analizy góskowej wyrazów poprzez graficzne przedstawianie wybranego wyrazu, – rozwijanie umiejętności dokonywania syntezy słyszanego układu gósek, – ćwiczenie poprawnej artykulacji gósek (samogósek i spółgósek),	Rozpoznawanie i wyodrębnianie gósek z wyrazów – dobieranie i segregowanie obrazków według podanych gósek (z jednej strony obrazki, których nazwy rozpoczynają się gósk¹ np. „m”, z drugiej strony obrazki na gósk² „k”), – wiosenne wyrazy – wymyślanie wyrazów zaczynających się na określonej gósk², np. na gósk² „b” – bocian, bratek, biedronka, burak, – wybieranie i grupowanie obrazków, których nazwy kończą się tak¹ sam¹ gósk¹, – odnajdywanie przedmiotów, elementów obrazka, którego nazwa została wypowiedziana góskami, – wybrzmiewanie i rozpoznawanie gósek w wyrazach jednosylabowych, trzygóskowych (przykładowe wyrazy: mak, rak, kot, lot, las, lis, dom), – rozpoznawanie gósek w wyrazach czterogóskowych, – zabawa „płynie okręt załadowany towarami na gósk² np. „x” – za każdy prawidłowo podany wyraz dziecko otrzymuje punkt; gdy wyczerpi się nam wyrazy lub przedmioty, wówczas zmieniamy gósk², – czytanie w pary obrazków, których nazwy ³czą się zbiegiem gósek, np. mak – kot, lis – sok; domino obrazkowe, – rozpoznawanie gósek w wyrazach jednosylabowych – określamy kolejne góski w wyrazie; pomocne jest układanie klocków do podanej przez dziecko kolejnej góski (np. A-s, u-l, m-a...), – zabawy z syntezą „zgadnij, co to jest?” – mówimy dziecku wyraz w postaci analitycznej, np. k-o-t, zadaniem dziecka jest odgadnięcie (czyli dokonanie syntezy), jaki wyraz usłyszał; stopniowo wprowadzamy coraz dłuższe wyrazy, podnosząc tym samym stopień trudności; urozmaiceniem mogą być zabawy „zgaduj, zgadula”, gdzie raz dziecko zadaje zagadkę, raz osoba prowadzi ją, – co słyszysz, gdy mówię „domek” – zadaniem dziecka jest odgadnięcie, jaki wyraz usłyszał i dobranie obrazka, – różnicowanie samogósek i spółgósek: – śpiewane samogóski – dziecko odkrywa brzmienie i związany z tym układ ust potrzebny do artykulacji danej góski,	

1	2	3
– rozwijanie s³uchu fonemetycznego, wdrazanie do r³o³nicowania s³ów, sylab podobnie brzmi¹cych, – wdrazanie do w³asciwego akcentowania wypowiedzi, – rozwijanie umiej³etnoœci tworzenia i dostrzegania zwi¹zków logicznych,	 gadywanki wzrokowo-s³uchowe – odgadywanie i odtwarzanie za pomoc¹ uk³adu warg brzmienia podanej g³oski, dobieranie jej obrazu graficznego, zabawy ze sp³óg³oskami – wys³uchiwanie brzmienia poszczeg³olnych sp³óg³osek (wys³uchiwanie, ile d³wi³ków ukrywa si³e za sp³óg³osk¹ np. „t”), – r³o³nicowanie s³ów i sylab podobnie brzmi¹cych, np. wskazywanie przez dzieci obrazków po us³yszeniu ich nazwy, np.: bucik – budzik; czapka – zabka; kura – g³ora; tacka – taczka; sylaby: pa-ba, ka-ga, ta-da itp., – przekszta³canie wyrazów przez zmian³e lub dostawienie litery (sylaby), np. mapa – mata, kot – kos. ³wiczenia z zakresu rozwoju s³uchu fonetycznego – ³wiczenie akcentu wypowiedzi: akcent zdaniowy – dziecko opowiada o postaciach z obrazka, podkre³aj¹c szczególnie nazw³e postaci, np. „mi³ocipi” (wyraz „mi³e” akcentuje mocniej), akcent wyrazowy (akcent wyrazowy w j³zyku polskim pada najcz³eœciej na przedostatni¹ sylab³e) – wypowiada my pojedyncze wyrazy, dziel¹c je na sylaby, nast³epnie powtarzamy czynnoœæ klaskaj¹c (g³oœniej wyklaskujemy sylab³e akcentowan¹). 3. Rozw³j mowy i myœlenia – zabawa „opowiedz, kt³rego obrazka brakuje” (chowanie jednego spoœród np. trzech obrazków) – zadaniem dziecka jest okreœlenie, kt³rego obrazka brakuje i co on przedstawia³ – co na nim by³o, – uk³adanie treœci historyjki do obrazków, próby wyodr³ebniania elementów akcji oraz zwi¹zków przyczynowo-skutkowych, np. „historia ziarenka” – szukanie odpowiedzi na pytanie: co jest potrzebne do wzrostu roœliny? – tworzenie inscenizacji wed³ug w³asnych pomys³ów (rozmowy, dialogi kukie³ek, pacynek), – zabawa w koñczenie zdañ, np. „gdyby³ czarodziejem, to...”, „gdybym umia³ lataæ to...”, „gdyby z nieba spada³ kolorowy deszcz, to...”,	

1	2	3
– wdrażanie do posługiwania się zdaniami, – utrwalanie nazw dni tygodnia, z zachowaniem kolejności następowania, – rozwijanie wyobraźni kinestetyczno-wzrokowo-ruchowej, – rozwijanie orientacji w kierunkach (prawo – lewo), – rozwijanie sprawności graficznych.	– prowokowanie samorzutnych wypowiedzi dziecka w różnych sytuacjach życiowych, np. „jak spędziś niedzielę?”, „co wydarzyło się rano?”, „jak lubisz spędzać czas wolny?”, – utrwalenie nazw dni tygodnia na podstawie wiersza Z. Rogoszówny pt. Dzieci pana Majstra, rysowanie po kolei, od najstarszego do najmłodszego, dzieci Majstra Tygodnia, – dzień – noc, rano – wieczór – opowiadanie treści obrazków – „co robimy rano, a co wieczorem?, który z obrazków przedstawia noc, a który dzień?. 4. Orientacja przestrzenna i kierunkowa Ćwiczenia rozwijające wyobraźnię kinestetyczno-wzrokowo-ruchową¹ – zabawy kierunkowe: – układanie przedmiotów w klasie, (pojęcia opisujące położenie przedmiotów w przestrzeni: wyżej, niżej, między, przy, na prawo od, na lewo od, wewnątrz, w środku, na zewnątrz), np. zabawa w chowanego, zabawy „ciepło – zimno”, „po mojej prawej stronie jest wolne miejsce, zapraszam na nie...”, – „na ulicy” – kształtowanie orientacji przestrzennej połączzone z nauką ruchu drogowego. Zabawy tematyczne mogą służyć utrwalaniu: prawej i lewej strony, pojęcia w lewo, w prawo, na wprost, blisko, daleko, – ćwiczenia grafomotoryczne (rysowanie według poleceń słownych, rysowanie znaków graficznych), – rysowanie po zakropkowanych wzorach, – wypełnianie obrazków, szablonów, symboli graficznych: przez przecięcie punktów, zamalowywanie, zakreskowywanie, wypełnianie, uzupełnianie. Ćwiczenia grafomotoryczne przygotowujące do nauki pisania – rysowanie szlaczków i kształtów litopodobnych w liniaturze zeszytu, – odwzorowywanie graficzne szlaczków, symboli graficznych, dowolnych kompozycji z wykorzystaniem szablonu.	

1	2	3
3. Sfera ruchowa –doskonalenie różnych rodzajów chodu, –doskonalenie koordynacji ruchowej, płynności i lekkości wykonywanych ruchów, –rozwijanie sprawności manualnych (płynności, elastyczności, precyzji ruchów), –harmonizowanie wszystkich funkcji psychofizycznych koniecznych przy wyrabianiu odpowiedniej gotowości do nauki, –doskonalenie płynności ruchów z uwzględnieniem spostrzegania wzrokowego,	1. Ćwiczenia motoryki dużej i małej Motoryka duża –ćwiczenia prawidłowej postawy ciała: ☐ biegać się chodząc – chód energiczny, ciężki, lekki, zgodny, koci, głośny, wesoły, ☐ pokonywanie trudniejszych torów przeszkód, wymagających koordynacji ruchów, np. bieg wężem, pokonywanie dowolnie ustawionej przeszkody, ☐ zabawy w parach i w grupie z wykorzystaniem metody Ruchu Rozwijającego W. Sherborne, pedagogiki zabawy I. Flemming, ☐ zabawy bieżne – cwały w różnych kierunkach (w prawo, strone, w lewo, do przodu, do tyłu, po linii koła, z wymijaniem), ☐ chody po: skakance, odwróconej sławeczce, krawężniku, ☐ organizowanie wyścigów z elementami współzawodnictwa w formie zespołowej, –zabawy konstrukcyjne: ☐ układanie loteryjek i domin cyfrowych, literowych, ☐ układanie kompozycji z różnorodnych patyczków, tasiemek, wstążek, z kolorowej węży, tworzywa przyrodniczego, z naturalnych materiałów (piasek, glina), ☐ układanie z mozaiki geometrycznej: ludzi, zwierząt, dowolnych kompozycji, ☐ układanie obrazków (widokówek) o tematyce wiosennej z większą ilością części bez wzoru, ☐ układanie szlaczków z elementów mozaiki według np. określonego rytmu, kierunku (od lewej do prawej strony), –zabawy plastyczne: ☐ rysowanie i malowanie – dowolne i tematyczne – pisanki, wiośnieteczny zajazek, kurczaczek, wiosenne kwiaty, kwitnienie drzew i krzewów, ☐ kreślenie kształtów, figur, cyfr, liter, ornamentów za pomocą kresek i części wyznaczone punkty (papier pakowy, blok rysunkowy, zeszyt), ☐ obrysowywanie gotowych szablonów (od wewnątrz i na zewnątrz), figur, cyfr, liter kredą na tablicy, kredką, mazakiem, ołówkiem, ☐ dalsze zabawy prowadzone Metodą Dobrego Startu M. Bogdanowicz, kre-	

1	2	3
– ćwiczenie koncentracji uwagi i wyobraźni przestrzennej.	1. odcienie liter, cyfr utrwalanych podczas zabaw z ksiązką, 2. ćwiczenia H. Tymichowej usprawniające technikę rysowania i pisanie, 3. wykonywanie wycinanek przestrzennych z elementami papieroplastyki (wykorzystanie „origami” – techniki składania papieru – zakładki, koszyczki, żonkil, ptaszki), 4. komponowanie szlaczków ze stempli w układzie pasowym: poziomym i pionowym, 5. tworzenie dowolnych kompozycji ze stempli składających się z figur geometrycznych, 6. wykonywanie albumów tematycznych przy użyciu stempli – „ptaki zakładają gniazda”, „na wiejskim podwórku”, „w sadzie”.	

**PRZYKŁADOWY OKRESOWY PLAN PRACY
DYDAKTYCZNO-TERAPEUTYCZNEJ
– PRACA NA POZIOMIE ABSTRAKCYJNO-SYMBOLICZNYM
Czwarty czasookres**

Sfera oddziaływań terapeutycznych	Działania edukacyjne (rodzaje stosowanych ćwiczeń)	Uwagi (przykładowe zapiski nauczyciela-terapeuty)
1	2	3
1. Sfera emocjonalno-społeczna – wdrażanie nawyków higieniczno-estetycznych, stosowanie zasad estetycznego przygotowania stołu, – wdrażanie do stosowania form grzecznościowych, – wdrażanie do samodzielnego dbania o higienę osobistą – czystości estetykę własnego wyglądu (dostrzeganie sytuacji właściwych i niewłaściwych), – wdrażanie do dbania o ubrania, o estetykę swojego wyglądu,	1. Doskonalenie czynności samoobsługowych Jedzenie – „co i jak na stole” – przygotowanie dekoracji stołu na przyjęcie z okazji Dnia Matki i Dnia Ojca, Dnia Dziecka, układanie talerzyków, serwetek, kubeczków, sztućców, przygotowywanie kanapek z gotowych produktów, sałatek, pieczenie ciasteczek, – „jak powinienem się zachowywać przy stole?” – „proszę, dziękuję, przepraszam, smacznego – to ważne dla mnie i dla Ciebie, kolego” – stosowanie form grzecznościowych zarówno podczas przygotowań, jak i podczas przyjęcia, ustalenie na zasadzie „burzy mózgów” – kiedy i po co stosujemy „zaczarowane słowa” (zwroty grzecznościowe). Mycie się – „myję się sam” – samodzielne mycie całego ciała, czyszczenie uszu, szyi, czyszczenie szczoteczką paznokci, czesanie włosów własną szczotką lub grzebieniem, – tak choć wygląda tak nie – oglądanie i dobieranie obrazków przedstawiających sytuacje przeciwstawne, porównywanie ich, dostrzeganie nieprawidłowości, poprawianie – „co tu należy zmienić”, np.: obrazki dzieci/dziecka z potarganymi włosami, obrazki dzieci/dziecka z brudnymi buziami, obrazki dzieci/dziecka z za długimi paznokciami, obrazki dzieci/dziecka w brudnym ubraniu. Ubieranie się – „co ubrania robi w szafie?” – tworzenie scenek przedstawiających rozmowy ubrań o swoim właścicielu („porządny Jacek niesforny Sadek”), – „co mi powie moje ubranie?” – oglądanie	

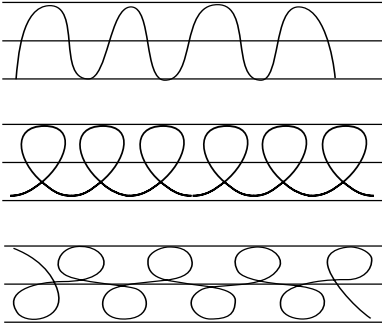
1	2	3
– dalsze doskonalenie precyzyjnych ruchów d³oni: zapinanie guzików, zapinanie suwaków, zak³adanie butów i wi¹zanie sznurówek, – dalsze wdra³anie dziecka do przestrzegania zasad bezpieczeñstwa, – ksztaltowanie wiadomoœci w³asnego organizowania zabaw latem, – poznawanie informacji o swojej rodzinie, – zapoznanie dzieci z histori¹ rodziny, miejscem, z którego siê wywodzi,	– daj¹ce w³asnego ubranka, kontrolowanie stanu czystoœci, zwrócenie uwagi na potrzebê codziennej zmiany bielizny, – „jestem dy¿urnym w szatni” – wieszanie, poprawianie odzie¿y wierzchniej w szatni, ustawianie butów obok siebie w wyznaczonym miejscu, sk³adanie odzie¿y (szalika, czapki), kompletowanie r¹kawiczek, sk³adanie spodni i swetrów, poprawianie ubrañ po ich zdjêciu (przek³adanie na praw¹ stronê). 2. Nawi¹zywanie kontaktów spo³eczno-emocjonalnych Dziecko poznaje siebie – „bawiê siê tylko w wyznaczonych miejscach” – przestrzeganie zasad bezpieczeñstwa podczas wychodzenia na spacer, wycieczki – nie odchodzê samodzielnie z miejsca zabawy, nie dotykam przedmiotów i rzeczy znalezionych, niebezpiecznych, nie dotykam, nie zaczepiam obcych i znajomych psów niebêd¹cych pod opiek¹ w³aœciœcia, – bezpieczne zabawy – jak bezpiecznie mo¿na spędzi¹ wakacje: w mieœcie, nad morzem, w górach, nad jeziorem, na wsi? – uwiadomienie dziecka nastêpstw wynikaj¹cych z niew³aœciwie organizowanych zabaw: – ogl¹danie obrazków, wskazywanie zabaw bezpiecznych i niebezpiecznych organizowanych latem: jazda na rowerze – po ulicy, po wyznaczonych œcie¿kach; zabawy z pi¹k¹ – na boisku, na chodniku tu¿ przy ruchliwej ulicy; zabawy w wodzie – staw niestrze¿ony, basen z ratownikiem itp. Dziecko i jego rodzina – „to moja rodzina” – opisywanie osób z rodziny: „moja mama/mój tata jest...”, „moja mama/mój tata lubi...”; okreœlanie cech wygl¹du osób: „moja mama, tata ma... oczy, ... w³osy” (nagrywanie wypowiedzi dzieci na magnetofon), – „tak wygl¹da moja rodzinka” – rysowanie portretu mamy i taty – wykonywanie laurek dowoln¹ technik¹ z okazji ich urodzin, – „drzewo genealogiczne mojej rodziny” – tworzenie prostej historii najbli¿szej rodziny dziecka: – ja i mój brat (urodziliœmy siê i mieszkamy w Łodzi),	

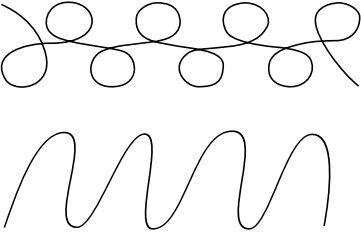
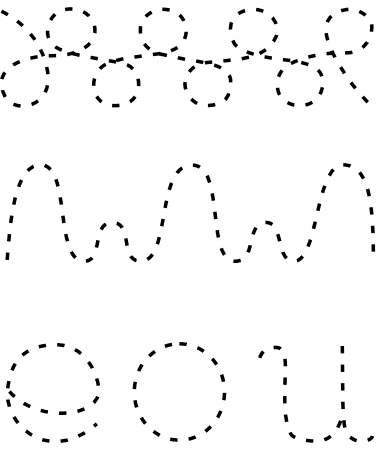
1	2	3
– wzbogacanie informacji o dzieciach mieszkających na całym świecie, – poznawanie praw wynikających z Konwencji Praw Dziecka.	👤mama (urodziła się w Łodzi), tata (urodził się w Gdańsku), 👤babcia i dziadek (rodzice mamy), babcia i dziadek (rodzice taty). Dziecko i inne dzieci – „dzieci na całym świecie” – rozmowy na temat: z czym się kojarzy data 1 czerwca? (Dzień Dziecka – to święto wszystkich dzieci na świecie), – „kto gdzie mieszka?” – odgadywanie, w którym domu mieszkają dzieci (np. Eskimos – igloo, Indianin – wigwam, Europejczyk – dom itp.), – kapelusz z dużym rondem, futrzana kurtka, czarne białe stopy. Cóż to za zabawna postać? – rozwijanie zagadek obrazkowych na podstawie gry, np. „sombbrero i melonik”, – zabawy ruchowe w grupie: z chust animacyjnych, piłkami, balonami itp., – wspólne zabawy twórcze – przygotowanie scenek, inscenizacji, wierszy, grupowe projektowanie i wykonywanie prac plastycznych z okazji Dnia Matki i Dnia Ojca, zakończenia roku szkolnego, – nasze prawa: 👤mam prawo do czasu wolnego” – co to jest „czas wolny”? kiedy mam do niego prawo? 👤mam prawo do uczciwego i sprawiedliwego traktowania” – co oznaczają słowa „sprawiedliwy”, „uczciwy”?	
2. Sfera poznawcza – rozwijanie umiejętności obserwacji, dostrzegania, rozpoznawania i określania zmian w przyrodzie związanych ze zbliżającym się latem, wakacjami, – rozwijanie analizy i syntetyzacji spostrzegania,	1. Percepcja wzrokowa i koordynacja wzrokowo-ruchowa Obserwacja – „co się dzieje za oknem, gdy nadchodzi lato?”, – „lato w polu” – żniwa – czas zbioru zbóż, dożynki – święto plonów, – pierwsze owoce i warzywa (nowalijki): poziomka, truskawka, czereśnia, porzeczka, sałata, cebula, rzodkiewka, – obserwacja koloru, kształtu, wielkości chmur na niebie, zapamiętywanie ich nazw: chmury pierzaste, kłębiaste, baranki, – letni wypoczynek – rozmowy z dziećmi na temat sposobów spędzania czasu, np. na plaży? Wyszukiwanie – wyszukiwanie na obrazkach przedmiotów, które powinniśmy wziąć ze sobą na wycieczkę do lasu, na spacer po łące oraz do sadu i ogrodu,	

1	2	3
– rozwijanie koordynacji wzrokowo-słuchowo-ruchowej,	– wyszukiwanie obrazków przedstawiających grzyby jadalne i trujące, zapamiętywanie ich kształtu i koloru, – wyszukiwanie i doklejanie brakujących części owoców (truskawka, wiśnia, jabłko, gruszka, czereśnia, agrest, porzeczka), – wyszukiwanie obrazków do wybranej litery – obrazki rozpoczynające się odpowiednią głoską, np. rysunek motylka – litera „m”, rysunek biedronki – litera „b” itp., – wyszukiwanie w tekście wyrazów według wzoru, – wyszukiwanie różnic w wyrazach o pozornie podobnym kształcie graficznym. Układanie – układanie warzyw, owoców w koszykach według wzoru, bez wzoru, – układanie obrazków z części (według zapamiętanego wzoru), – układanie figur, liter, symboli z elementów przyrodniczych zgromadzonych w kręgu przyrodniczym, z patyczków, – układanie wyrazów z sylab (rozsypanki sylabowe), – układanie wyrazów z sylab według wzoru: słuchowego, wzrokowego, – układanie zdań z wyrazów według wzoru. Wyodrębnianie – wyodrębnianie jednakowych obrazków według różnych kryteriów (zwiększona liczba elementów), – wyodrębnianie jednakowych par figur, liter, cyfr: litery wielkie i małe, wyrazy dobrane do obrazka, wyrazy różniące się tylko jedną głoską, zdania opisujące obrazki. Porównywanie i uzupełnianie – porównywanie par obrazków (5, 6 obrazków: podobieństwa i różnice), – porównywanie par wyrazów (wskazywanie i nazywanie różniących je liter), – uzupełnianie brakujących elementów w rysunkach, – uzupełnianie ciągów literowych według wzoru, – uzupełnianie w wyrazach brakujących liter, sylab, – uzupełnianie zdań z lukami (wyszukiwanie wyrazów z rozsypanki), – uzupełnianie podpisów pod obrazkami.	

1	2	3
– poszerzanie zakresu czytanych znaków, – rozwijanie umiejętności dostrzegania sensu logicznego podanego zdania, – rozwijanie umiejętności dostrzegania nieprawidłowości w układzie wyrazów w zdaniu, – rozwijanie słuchu fonemetycznego, analizy i syntezy słuchowej, – doskonalenie umiejętności czytania wyrazów, prostych zdań, – wdrażanie dziecka do czytania prostych tekstów ze zrozumieniem, – wzbogacanie czynnego i biernego słownika dziecka,	Odczytywanie układów symboli graficznych – całościowe czytanie wyrazów (z rozsypanki wyrazowej i zdaniowej), – samodzielne układanie i odczytywanie zdań z rozsypanek, – samodzielne czytanie prostych tekstów (ze zrozumieniem), – odczytywanie zdań wyrazowo-obrazkowych – zastępowanie obrazków odpowiednimi wyrazami (sad, motyl, kwiaty, ^{3a}ka). Wyodrębnianie wyrazów w zdaniu – rozwijanie zdań, zwięższanie liczby wyrazów w zdaniu, określanie ich miejsca w zdaniu, np. „Moja mama”, „Moja mama ma na imię Ola”, „Moja mama ma na imię Ola i lubi jeździć na rowerze”, – tworzenie zdań ze słów podanych przez nauczyciela, układanie ich we właściwej kolejności, np. „Kropki biedronka ma”, „Lasu jedzie Tomek do”, „Dzieci wakacje na jado” itp., – dobieranie w pary wyrazów, których nazwy się rymują np. tata – lata, loczek – koczek. 2. Ćwiczenia percepcji słuchowej Rozpoznawanie i wyodrębnianie głosek z wyrazów – zabawy wyrazowe – „jak¹ głoskê słyszysz, jaka jest druga, kolejna w wyrazach np. las, sad, ryba, pole, motyl, biedronka?”, – tworzenie wyrazów z sylab przy pomocy tzw. zegara sylabowego, suwaka sylabowego, – rozpoznawanie i czytanie wyrazów złożonych z dwóch i więcej sylab, poprzedzone dzieleniem na sylaby (synteza), – układanie nowych wyrazów z pierwszych głosek nazw kolejnych obrazków, np. mama – aparat – tata – agrest – truskawka, – wyszukiwanie wyrazów zawierających głoskê wskazan¹ przez nauczyciela, – układanie pod obrazkami podpisów (wyrazów, zdań) odnoszących się do wskazanego obrazka, – czytanie pojedynczych wyrazów i składowanie z nich zdań prostych. Ćwiczenia doskonalące pamięć słuchową i słowną – „jakie były dźwięki?” – odtwarzanie układu słyszanych dźwięków (układy	

1	2	3
– rozwijanie pamięci bezpośrodkowej i trwałej, – kształtowanie myślenia abstrakcyjnego i krytycznego, – rozwijanie wypowiedzi zdaniowej, tworzącej zwięzłą, logiczną całość – doskonalenie orientacji w kierunkach oraz pamięci ruchowej, – rozwijanie wyobraźni kinestetyczno-wzrokowo-ruchowej,	cykliczne), np. puk, kłóciecie, puk, – wyszukiwanie obrazków (zapamiętywanie opowiadanej treści poszczególnych obrazków) według wskazanej kolejności, zapamiętywanie sekwencji, – utrwalenie nazw dni tygodnia, miesięcy, pór roku, wierszy i piosenek z okazji Dnia Matki i Dnia Ojca, zakończenia roku szkolnego, – zabawy w słówka – zapamiętywanie kolejności powtarzanych wyrazów. 3. Rozwój mowy i myślenia – „co tu nie pasuje?” – dostrzeganie sytuacji nieprawdziwych, wyrażanie niedorzeczności, np. wiersz J. Tuwima pt. Cuda i dziwy, – zabawa „Szukaj, a znajdziesz” – ukrywamy jeden przedmiot, a następnie podajemy dziecku jak najwięcej szczegółów dotyczących miejsca, w którym przedmiot został schowany (następuje zamiana ról), – „letni wypoczynek” – układanie historyjki obrazkowej, określanie kolejności zdarzeń, – „czego tu brakuje?” – uzupełnianie braków w historyjce, dopowiedzenie elementów brakujących, a brząkających czynnikami między pierwszym a ostatnim obrazkiem. 4. Orientacja przestrzenna i kierunkowa Ćwiczenia kształtujące orientację w kierunkach oraz pamięć ruchową – „chodzimy po górach” – zabawy, gry i ćwiczenia równoważne (wszelkiego rodzaju przejścia: po zwałonym pnieniu, po laweczce, po krawędzi, po narysowanej linii, nadstawianie ruchów wspinięcia się), – „wakacje nad morzem, jeziorem” – ćwiczenia tużowania: skłony w bok, skręty, np. 30dka na fali, wiosłujemy: raz na prawo, raz na lewo, dotknij uchem kolana, – „drzewa na letnim wietrze” – wykonywanie skłonów według podanego rytmu, przy muzyce. Ćwiczenia rozwijające wyobraźnię kinestetyczno-wzrokowo-ruchową – zabawy ruchowo-zręcznościowe na odkrytym terenie: kometka, gra w serso, ringo, gry zespołowe: dwa ognie, piłka nożna, zbijak,	

1	2	3
– dalsze ćwiczenia wdrażające do zmniejszania napięcia stawowo-mięśniowego motoryki małej dłoni i palców, – wdrażanie do prawidłowego odtwarzania podanych kształtów, ze zwróceniem uwagi na kierunek, położenie, płynności dokonywania	– zabawy, gry i ćwiczenia równoważne (przejście po zwalonym pniu, po ławeczce, po krawędzi piaskownicy, po narysowanej linii), – zabawy związane z percepcją słuchową: „głuchy telefon”, „skąd dochodzi głos?”, „chodzi lisek koło drogi”, ćwiczenia z wykorzystaniem pomocy „Słucham i mówię”, „Misio Plum”, – zabawy i ćwiczenia przed lustrem, – zabawy kierunkowe (cięż dalszy) – podczas zabaw tematycznych wykorzystujemy i utrwalamy pojęcia: prawa i lewa strona, w lewo i w prawo, na wprost, blisko, daleko, – zabawa w chowanego, „ciepło – zimno”, „po mojej prawej stronie jest wolne miejsce, zapraszam na nie...” – wykorzystanie pojęć opisujących położenie przedmiotów w przestrzeni: na, pod, nad, wyżej, niżej, między, przy, na prawo od, na lewo od, wewnątrz, w środku, na zewnątrz. Ćwiczenia wdrażające do zmniejszania napięcia stawowo-mięśniowego motoryki małej dłoni i palców – wymachy, kręcenia, uderzanie, pocieranie, zamykanie, otwieranie, skubanie, składanie, uginanie, – układanie modeli z palców podczas zabaw, np. „chodzi kominiarz...”, sploty palców, gra na nosie, na flecie, na pianinie, promyki, deszczyk, listki, – rysowanie liter, cyfr, figur, symboli, znaków matematycznych na blacie stołu, na tackach np. z piaskiem, z ryżem, z kaszą manną, maki, kredą, węglem, mazakiem, kredą, piórkiem, ołówkiem. Ćwiczenia grafomotoryczne przygotowujące do nauki pisania – rysowanie szlaczków i kształtów literopodobnych w liniaturze zeszytu: 	

1	2	3
	– odwzorowywanie graficzne szlaczków, symboli graficznych, dowolnych kompozycji z wykorzystaniem szablonu: b p d b p d b p d – wypełnianie obrazków, szablonów, symboli graficznych: przez ³¹ czenie punktów, zamalowywanie oznaczonych umownie pól, zakreskowanie, uzupełnianie, wypełnianie, wyklejanie według podanego wzoru. 	
3. Sfera ruchowa – doskonalenie umiejętności szybkiego reagowania na różnorodne sygnały,	1. Ąwiczenia motoryki dużej i małej Motoryka duża – zabawy w parach i w grupie metod¹ Ruchu Rozwijającego W. Sherborne, – czworakowanie tyłem, ze zmian¹ kierunku, słomem lub z omijaniem przeszkód, – wykonywanie skoków „zajęczych” lub „żabich”, – przeskoki obunóż lub na jednej nodze przez przeszkodę, – skoki na odleg³ość	

1	2	3
– nabywanie umiejętności swobodnego i spontanicznego reagowania na muzykę poprzez aktywne, twórcze ruchy własnym ciałem, – stwarzanie okazji i możliwości do zacieśniania kontaktów interpersonalnych pomiędzy wszystkimi dziećmi w grupie, – rozwijanie sprawności manualnych, tzn. płynności, elastyczności i precyzji ruchów, zwłaszcza mięśni dłoni, palców i nadgarstka, – rozwijanie koordynacji wzrokowo-ruchowej niezbędnej przy nauce pisania,	– zeskoki z ławeczki na materac lub z małego wzniesienia na miękkie podłoże, – precyzyjne chwytaki palcami nóg określonych przyborów (szarfy, chusteczki, woreczki, apaszki), – toczenie pałeczek obiema stopami jednocześnie, naprzemiennie do przodu, do tyłu, w prawo, w lewo, – zabawa „uwaga osy” („dzieci wybrały się popatrzeć na osy”). Reagowanie na muzykę ze zróżnicowanym tempem: wolnym, gdy dzieci się skradają, aby podpatrzeć niaszdo, bardzo dynamicznym, gdy uciekają, szybko opędzając się od nich rękami, – sprawne ustawianie się w rzędzie (jedno dziecko za drugim), w dwurzędzie (parami), w szeregu (jedno obok drugiego), – dziecko rysuje na podłodze dowolną figurę, literę, cyfrę lub linię spiralną, zygzakowatą itp., a następnie próbuje wzduż niej przebiec, – chód po skakance, odwróconej ławeczce, krawężniku krokiem mierniczym (stopa przed stopą), – rysowanie ręk lewą i prawą (w rytm muzyki), wstykami różnych wzorów, liter, cyfr w powietrzu, na podłodze, na ścianie, – zabawy taneczne – tworzenie dowolnych układow tanecznych z wykorzystaniem różnych przyborów (szarfy, butelki, kubeczki, laski) w trójkach, czwórkach, z małą grupą zgodnie z rytmem muzyki, – improwizacja ruchowa przy muzyce relaksacyjnej, np. „Jestem cietnim – kwiatkiem, chmurką, deszczkiem, tęczą”. Motoryka mała – zabawy plastyczne: ☐ samodzielne rysowanie różnorodnych wzorów, ☐ zabawy prowadzone według Metody Dobrego Startu M. Bogdanowicz wykorzystywane przy omówieniu obrazu graficznego liter – wodzenie palcem po konturach litery z jednoczesnym opiewaniem piosenki; odtwarzanie kształtu litery, np. poprzez kreowanie ręk w powietrzu, palcem na powierzchni stołu, na tackach z kasą lub piaskiem, odtwarzanie wzoru węglem lub kredą na dużych kartonach	

1	2	3
– kształcenie systematyczności i wytrwałości w pracy (np. podczas pracy z książką, ćwiczeń grafomotorycznych wykonywanych w liniaturze).	pędzlem i farb¹ plakatow¹, ołówkiem w postaci szlaczka, Ćwiczenia grafomotoryczne przygotowuj¹ce do pisania – odtwarzanie różnych szlaczków i elementów literopodobnych w liniaturze i zeszytach w kratkę, Rysowanie drugiej części motyla, ozdabianie wzorkami jego skrzydełek, Malowanie linii spiralnych, rysowanie muszli ślimaków. Przeliczanie ślimaków, określanie kierunków (który ślimak idzie w prawo, a który w lewo), Malowanie linii spiralnych (domki ślimaków, kłobuski węży), Malowanie linii łamanych (wzory na ręcznikach, czapkach, rękawiczkach, serwetkach), Malowanie na podkładzie z farby olejowej, Wykonywanie elementów literopodobnych na kartonie oraz na kartce w zeszycie, Rysowanie na polecenie na papierze w kratkę np. „trzy kratki do góry, jedna w prawo, jedna w górę”, Kalkowanie przez kalkę techniczną prostych konturów, a następnie trudniejszych obrazków – malowanie kredkami w obrębie konturu, Kopowanie rysunków przyklejonych do szyby, Kalkowanie potrzebnych elementów ze wzoru, Wydzieranie z papieru zaplanowanych form technicznych, Projektowanie tkaniny na sukienkę dla mamy, Wycinanka – niespodzianka „kolorowy daszek na gorące wakacje”, Żałowanie małych pól według wzoru, zgodnie z oznakowaniem, Łepienie postaci zwierząt, ptaszków – z uwzględnieniem poszczególnych części ciała (głowa, szyja, tułów, oczy, uszy, ogon, skrzydła), Niespodzianka dla mamy” – ozdabianie tekturowych talerzyków – ornamenty z plasteliny.	

Część IV

PODSUMOWANIE PRACY DYDAKTYCZNO-TERAPEUTYCZNEJ

Każde planowe działania, w tym także praca dydaktyczno-terapeutyczna, podlegają procesowi ewaluacji. Podsumowaniem określonego przez terapeuta okresu terapeutycznego, a więc ewaluacją okresowych działań terapeutycznych (rewalidacyjnych) jest badanie (diagnoza) osiągniętych celów, oczekiwań. Takie rozliczenie z założonych celów nauczyciel może na bieżąco umieszczać w planie pracy bądź w kwestionariuszach obserwacji rozwoju dziecka. Osiągnięcie przez dziecko zamierzonych umiejętności jest jednocześnie potwierdzeniem realizacji wytyczonych celów. Podsumowaniem okresu pracy jest opisowe sprawozdanie postępów dziecka.

Poniżej przedstawiamy opracowane przez nas przykładowe opisy postępów dziecka.

PRZYKŁADOWE OPISY POSTĘPÓW ROZWOJU PSYCHOMOTORYCZNEGO DZIECKA

Opis postępów rozwoju psychomotorycznego dziecka na dzień (data),
opracowany na podstawie obserwacji rocznych
przeprowadzonych (miejsce – nazwa placówki)

Imię i nazwisko dziecka – ..., wiek – 5 lat. Rodzaj dysfunkcji (niepełnosprawności) – zespół Downa.

Rok w placówce – pierwszy rok w przedszkolu.

Praca dydaktyczno-terapeutyczna prowadzona na poziomie zmysłowym.

Sukcesy dziecka:

- dziecko powoli nawiązuje kontakt z innymi dziećmi i nauczycielami; coraz chętniej współdziała z jednym dzieckiem lub w małej grupie dzieci; obserwuje i naśladuje proste czynności: podaje przedmioty, turla, toczy piłkę, układa – z pomocą – przedmioty w wyznaczonym miejscu;
- bierze udział w zabawach ruchowych, naśladuje z bardzo dobrym efektem inne dzieci (dziecko bardzo dobrze się czuje, uczestniczy w próbach przedstawienia wigilijnego, bierze udział w zabawach samorodnych, naśladując zachowanie innych dzieci);

- samodzielnie coraz chętniej podejmuje próby spożywania posiłków, potrafi chwycić łyżkę i widelec, nakłada białą dżem nabiera pokarm, a następnie trafia nimi do buzi (sprawnie zjada zupy); samodzielnie pije z kubka; dobrze gryzie kruche pokarmy, coraz częściej gryzie pokarmy stałe;
- potrafi samodzielnie odkręcać wodę, pociera ręce podczas mycia, wyciera ręce ręcznikami papierowymi, które następnie wyrzuca do kosza; potrafi wykonać proste polecenie słowne;
- manipuluje przedmiotami; odtwarza proste ruchy wspólnie z nauczycielem i samodzielnie; potrafi się posługiwać narzędziem plastycznym – piędzlem, kredką – rysunek na etapie bazgroły – zna przeznaczenie kredki; maluje i kreśli proste linie samodzielnie i wspólnie z nauczycielem;
- potrafi powtórzyć wspólnie z nauczycielem i samodzielnie proste rytmy, dźwięki. Próbuje artykułować proste dźwięki, coraz częściej powtarza proste słowa (chętnie się bawi, podejmuje ćwiczenia ortofoniczne);
- nawiązuje coraz lepszy kontakt wzrokowy, ma wykształconą reakcję na swoje imię, wdrażane i rozwijane są potrzeby pochwały za dobrze wykonane zadanie, prawidłowa reakcja na bodziec.

Opis postępów rozwoju psychomotorycznego dziecka na dzień (data),
opracowany na podstawie obserwacji rocznych
przeprowadzonych (miejsce – nazwa placówki)

Imię i nazwisko dziecka – ..., wiek – 5 lat. Rodzaj dysfunkcji (niepełnosprawności) – dziecięce porażenie mózgowe z niedowładem spastycznym, sprawność intelektualna na poziomie upośledzenia umysłowego w stopniu lekkim.

Rok w placówce – pierwszy rok w przedszkolu.

Praca dydaktyczno-terapeutyczna prowadzona na poziomie poznawczym.

Sukcesy dziecka:

- bardzo dobrze zaaklimatyzował się w grupie; potrafi współdziałać z innymi dziećmi podczas zabaw dowolnych i inicjowanych przez nauczyciela;
- chętnie bierze udział w zabawach swobodnych i kierowanych, wykonuje proste zabawy i ćwiczenia proponowane przez inne dzieci pod kierunkiem nauczyciela;

- jest ciekawe, bezpośrednie, wrażliwe; rozumie i identyfikuje typowe uczucia i emocje swoje i innych; potrafi nazwać smutek, radość
- rozumie prawo do zabawy, do radości, do wyrażania uczuć chociaż nie potrafi wyrazić go słownie (potrafi je zastosować);
- opanował nazwy kolorów podstawowych, potrafi je wyodrębnić nazwami zastosowanymi zgodnie z poleceniem nauczyciela;
- dostrzega zmiany w prostych obrazach, próbuje je porównywać
- dobrze rozróżnia proste dźwięki dochodzące z otoczenia, nazywa je; potrafi odtworzyć prosty rytm;
- sygnalizuje potrzeby fizjologiczne za pomocą komunikatów słownych („chcę siusia”);
- przelicza z pomocą w zakresie sześciu na konkretach, porównuje ilość elementów w zbiorach na zasadzie dużo – mało;
- grupuje takie same elementy, np. wszystkie lalki, klocki;
- sprawnie manualna wymaga jeszcze dalszej pracy usprawniającej; stadium ewolucji plastycznej: postać ludzka – głowa i nogi, rysunek dowolny (samodzielny) – bałgawy; rysuje pod kierunkiem nauczyciela proste linie (proste, łuk, koło); ma duże trudności z odwzorowaniem prostych wzorów;
- wypowiedź dziecka: w swobodnej rozmowie często mówi o sobie w trzeciej osobie, np. „(imię dziecka)... chce klocki”; wypowiedź na określony temat, np. opis obrazka, jest jednowyrazowa, uboga.

Opis postępów rozwoju psychomotorycznego dziecka na dzień (data),
opracowany na podstawie obserwacji rocznych
przeprowadzonych (miejsce – nazwa placówki)

Imię i nazwisko dziecka – ..., wiek – 6 lat. Rodzaj dysfunkcji (niepełnosprawności) – dziecięce porażenie mózgowe z niedowładem spastycznym, upośledzenie umysłowe w stopniu lekkim, wada wymowy.

Rok w placówce – pierwszy rok w przedszkolu.

Praca dydaktyczno-terapeutyczna prowadzona na poziomie poznawczym i odkrywczo-badawczym.

Dziecko w ciągu pierwszego roku pobytu w przedszkolu bardzo często było nieobecne z powodów zdrowotnych (długotrwałe pobyty w szpitalu). Dlatego też w chwili obecnej trudno określić postępy dziecka i ocenić umiejętności.

Sukcesy dziecka:

- w czasie swojego pobytu w przedszkolu ch³opiec nawi¹za³ bardzo dobry kontakt z dziećmi, głównie z dziewczynkami, które chętnie do-
trzymywały mu towarzystwa, rozmawiaj¹c z nim i czytają mu ksi¹żki;
- bardzo dobrze rozróżnia i nazywa dźwięki naturalne dochodzące z o-
toczenia; potrafi powtórzyć proste rytmy; bardzo dobrze zapamiętuje krót-
kie teksty; ma bardzo dobr¹ pamięć bezpo¹średni¹ i trwa³ s³uchow¹;
- niechętnie podejmuje ćwiczenia doskonal¹ce percepcję wzrokow¹
i koordynację wzrokowo-ruchow¹, ma trudności ze skupieniem uwagi
na materiale wzrokowym; mimo to coraz lepiej wykonuje proste ćwic-
zenia w zakresie motoryki ma³ej mające na celu zmniejszanie napięcia
mięśniowego;
- w zakresie rozwoju poznawczego rozróżnia występujące pory roku (choć
często myli nazwy); dostrzega elementy różniące je, potrafi przyporzą-
dkować charakterystyczne cechy do właściwej pory roku bez uzasadnie-
nia swojego wyboru; niechętnie wypowiada się na temat przedstawia-
nych ilustracji, wypowiedź jest krótka, zdawkowa; ma duże trudności
z łączeniem przyczyny ze skutkiem;
- wyodrębnia podstawowe kolory, nazywa je, z pomocą nauczyciela po-
dejmuje próby łączenia kolorów, potrafi dobrać kolor do nazwy przed-
miotu, z którym go kojarzy;
- potrafi wyodrębnić wskazać podstawowe figury geometryczne, nazywa
koło, myli kwadrat z trójkątem, podejmuje próby dopasowania kształtu
przedmiotu do podanej figury, np. słońce – koło, dom – kwadrat itp.;
- samodzielnie przelicza w zakresie dziesięciu na konkretach (duże ele-
menty, ciekawe, które w tym momencie są w centrum zainteresowania
dziecka);
- rozumie, choć nie zawsze wykonuje prawidłowo, ćwiczenia z zakresu
orientacji przestrzennej, rozumie pojęcia: „góra”, „dół”, „na”, „pod”;
- podejmuje próby samodzielnego spożywania posiłków i mycia rąk.

Opis postępów rozwoju psychomotorycznego dziecka na dzień (data),
opracowany na podstawie obserwacji rocznych
przeprowadzonych (miejsce – nazwa placówki)

Imię i nazwisko dziecka – ..., wiek – 7 lat. Rodzaj dysfunkcji (niepełno-
sprawności) – niedowład kończyn dolnych.

Rok w placówce – trzeci rok w przedszkolu. W ciągu tego okresu dziewczynka poczyniła duże postępy zarówno w rozwoju funkcji percepcyjno-motorycznych, jak i w zakresie funkcji społecznych.

Praca dydaktyczno-terapeutyczna prowadzona na dwóch poziomach: odkrywco-badawczym i abstrakcyjno-symbolicznym.

Sukcesy dziecka:

- obecnie dziecko dobrze funkcjonuje w grupie przedszkolnej, chętnie uczestniczy w zabawach dowolnych z młodszymi dziećmi (zabawy w domu – odgrywanie ról określonych w rodzinie, najczęściej odgrywa rolę matki i dziecka); są to zabawy w małych grupach;
- podczas zajęć grupowych wymaga częstych zachęt, dodatkowych bodźców, skłaniających do podjęcia działań; często jednak się zdarza, że reakcją na zachęcanie dziecka do czynnego uczestnictwa w zajęciach jest wycofanie się, zamknięcie się w sobie, passywność;
- podczas zajęć indywidualnych chętnie współpracuje z nauczycielem, prawidłowo reaguje na polecenia, dobrze wykonuje ćwiczenia rozwijające percepcję wzrokową (porównuje, wyszukuje, układa proste historyjki obrazkowe z uwzględnieniem logicznego ciągu zdarzeń, układa obrazki z 4–8 części na wzorze i obok wzoru, 4–5-elementowe składowki bez wzoru);
- nazywa i wyszukuje kolejno wprowadzane litery – a, o, i, m, t, k, d, s, u – potrafi dobrać przedmioty, których nazwy rozpoczynają się na podaną głoskę, a także potrafi zaznaczyć miejsce określonych głosek i liter w wyrazie;
- poprawnie układa sylaby zamknięte i otwarte oraz podejmuje próby ich odczytywania (sylaby zamknięte z powodzeniem, otwarte z trudnością, ale też chętnie podejmuje próby);
- dobrze rozpoznaje cyfry w zakresie 1–9, potrafi dobrać zarówno liczbę elementów do wskazanej cyfry, jak i cyfrę do liczby elementów, porównuje ilość elementów w zbiorach równolicznych i różnolicznych z wykorzystaniem znaków matematycznych;
- dobrze określa nieprawidłowości występujące na obrazkach, w przedmiotach, podejmuje próby poprawiania błędów, z pozytywnym efektem;
- w zakresie percepcji słuchowej – dobrze wyodrębnia dźwięki dochodzące z otoczenia, niechętnie bierze udział w zajęciach muzyczno-rytmicznych w grupie; w zabawach samoradnych powtarza słyszane piosenki, proste rytmy;

- podczas ćwiczeń indywidualnych i w parach dobrze powtarza proste rytmy i układa do nich wzory graficzne, potrafi dobrać obraz graficzny do słyszanego rytmu;
- prawidłowo określa tempo (wolno, szybko) i barwę dźwięków (wesoła, smutna);
- wyodrębnia wyrazy w zdaniach, potrafi użyć obrazu graficznego podanego zdania, dobrze wyodrębnia sylaby i głoski w prostych wyrazach 3–5-głoskowych;
- prace manualne wykonuje w dobrym tempie, doprowadza do końca rozpoczęte zadanie;
- rysunki są coraz bogatsze, o bogatej gamie kolorystycznej; narzędzie plastyczne jest używane prawidłowo (prawidłowy chwyt kredki, ołówka, pióra, chwyt nożyczek i sposób posługiwania się nimi wymaga dalszej pracy korekcyjnej).

Ze względu na niski poziom dojrzałości społeczno-emocjonalnej dziecko zostało zwolnione z obowiązku szkolnego na rok szkolny 2001/2002.

Opis postępów rozwoju psychomotorycznego dziecka na dzień (data),
opracowany na podstawie obserwacji rocznych
przeprowadzonych (miejsce – nazwa placówki)

Imię i nazwisko dziecka – ..., wiek – 6 lat. Rodzaj dysfunkcji (niepełnosprawności) – wodogłowie leczone zastawką¹, nadpobudliwość psychoruchowa.

Rok w placówce – trzeci rok w przedszkolu.

Chłopiec ma duży potencjał intelektualny, posiada dużą wiedzę ogólną.

Praca dydaktyczno-terapeutyczna prowadzona na poziomie abstrakcyjno-symbolicznym.

Sukcesy dziecka:

- dobrze funkcjonuje w grupie przedszkolnej, najchętniej jednak uczestniczy w zajęciach, zabawach dowolnych w małych grupach;
- w zajęciach grupowych uczestniczy czynnie, choć przez krótki czas (krótki czas koncentracji uwagi), lubi się dzielić swoimi wiadomościami z innymi;
- niechętnie bierze udział w zabawach wymagających dłuższego czasu koncentracji uwagi, działania w grupie, przestrzegania określonych zasad,

- regu³; wymaga indywidualnego wsparcia ze strony nauczyciela, częstych zachê^t, wzmocnie^ñ pozytywnych;
- w zakresie rozwoju poznawczego potrafi okre^dia^æ swoje dane osobowe (imiê, nazwisko, adres zamieszkania); nazywa i wyodrêbⁿia figury geometryczne, odwzorowuje je; nazywa i wyodrêbⁿia kolory podstawowe i pochodne; potrafi dobra^æ kolor na podstawie znaków umownych; przelicza przedmioty w zakresie powy^{żej} dziesięciu; potrafi grupowa^æ przedmioty maj¹ce kilka cech wspólnych (kolor, kształt, wielko^{ść}), dobrze okre^dza różnice miêdzy przedmiotami, obrazkami; w prawid³owym tempie uk³ada obrazki sk³adaj¹ce siê z 6, 8, 10 czê^{ci}, potrafi u³o^{zy}a^æ prost¹ historyjkê obrazkow¹ (trzy i wiêcej elementów), zachowuj¹c logiczn¹ ci¹ g³o^{ci}e zdarze^ñ, potrafi uzasadnia^æ swój wybór;
 - potrafi nazwa^æi odwzorowa^æ litery, cyfry; samodzielnie podpisuje swoje wytwory (cho^æ czasem przestawia litery), dobrze wyodrêbⁿia sylaby w wyrazach, potrafi u³o^{zy}a^æ obraz graficzny wyrazu (tyle klocków ile sylab, g³osek w wyrazie), dobrze wyodrêbⁿia g³oski w wyrazach prostych i trudniejszych, chêtnie rozwi¹zuje krzy^żówki, rebusy, lubi i potrafi je równie^ż tworzy^æ Czyta proste teksty ze zrozumieniem, w dobrym tempie;
 - w zakresie sprawno^{ci} manualnej ch³opie^c ma trudno^{ci} z pos³ugiwaⁿiem siê narzêdziem plastycznym (nieprawid³owy chwyt, trudno^{ci} z wykonywaniem drobnych, precyzyjnych ruchów d³oni); nie po³oⁿⁱ po linii prostej, odwzorowuje proste kształty, w pracach plastycznych wymaga zachêty (szybko traci zainteresowanie).

Zarówno z uwagi na stan zdrowia oraz możliwo^{ci} intelektualne dziecka, jak i w zwi¹zku z potrzeb¹ indywidualnego podej^{cia} do trudno^{ci}, ch³opie^c bêdzie kontynuowa³ naukê w klasie integracyjnej.

Opis postêpów rozwoju psychomotorycznego dziecka na dzie^ñ (data),
opracowana na podstawie obserwacji rocznych
przeprowadzonych (miejsce – nazwa placówki)

Imiê i nazwisko dziecka – ..., wiek – 8 lat. Rodzaj dysfunkcji (niepe³no-
sprawno^{ci}) – dzieciêce pora^żenie mózgowie z niedow³adem spastycznym, upo³oⁿⁱ
dzenie umys³owe w stopniu lekkim.

Z powodów zdrowotnych oraz niskiego poziomu dojrz³o^{ci} szkolnej ch³o-
piec zosta³ zwolniony z obowi¹zku szkolnego na rok szkolny 2002/2003.

Praca dydaktyczno-terapeutyczna prowadzona na poziomie odkrywco-badawczym z wybranymi elementami z poziomu abstrakcyjno-symbolicznego i zmysłowego (ćwiczenia ruchowe – głównie motoryka mała).

Sukcesy dziecka:

- w czasie pobytu w przedszkolu chłopiec nawiązał bardzo dobry kontakt z dziećmi, głównie z dziewczynkami, które chętnie dotrzymywały mu towarzystwa – rozmawiając, czytając mu książki, uczestnicząc we wspólnych prostych zabawach i ćwiczeniach (również o charakterze ogólnorozwojowym – proste ćwiczenia prowadzone pod kontrolą terapeuty);
- chętnie bierze czynny udział w zabawach i ćwiczeniach organizowanych tak zarówno dla całej grupy, jak i (w miarę możliwości zdrowotnych) indywidualnie;
- bardzo dobrze rozróżnia i nazywa dźwięki naturalne dochodzące z otoczenia;
- prawidłowo dobiera obrazki do słyszanych dźwięków, dobiera obrazy graficzne poznanych liter i cyfr; potrafi powtórzyć proste rytmy; bardzo dobrze zapamiętuje krótkie teksty; ma bardzo dobrą pamięć bezpośrednią i trwałą słuchową;
- w zakresie rozwoju poznawczego, chłopiec rozróżnia wprowadzane cyfry, potrafi dobrać cyfry do podanej ilości elementów – przeliczając konkrety, porównuje liczebność zbiorów, potrafi prawidłowo zastosować znaki matematyczne: „=”, „-”, „<”, „>”; układa proste zdania matematyczne i odczytuje je;
- rozpoznaje większość liter – myli niektóre z nich (np. a i e), z powodzeniem odczytuje sylaby zamknięte i otwarte; dobiera podpisy do obrazków – odczytuje – głośkując, czyta proste wyrazy i zdania ze zrozumieniem (np. „To dom. To kot Oli”);
- rozróżnia i nazywa występujące pory roku, dostrzega elementy różniące je, potrafi przyporządkować cechy charakterystyczne do właściwej pory roku;
- coraz chętniej wypowiada się na temat przedstawianych ilustracji, wypowiedź jest krótka, lecz zaczyna tworzyć prostą i logiczną; podejmuje próby łączenia przyczyny ze skutkiem – proste historyjki obrazkowe;
- coraz chętniej podejmuje ćwiczenia doskonalące percepcję wzrokową i koordynację wzrokowo-ruchową, chociaż jeszcze trudności ze skupieniem uwagi na materiale wzrokowym; dostrzega charakterystyczne (duże, typowe) różnice między obrazkami;

- wyodrębnia podstawowe kolory, nazywa je z pomocą¹ nauczyciela, podejmuje próby ³czenia kolorów, potrafi dobrać kolor do nazwy przedmiotu, z któr¹ go kojarzy. Potrafi wyodrębnić i wskazać podstawowe figury geometryczne, nazywa koło, kwadrat, trójk¹t, podejmuje próby dopasowania kształtu przedmiotu do podanej figury, np. słońce – koło, dom – kwadrat itp.;
- rozumie, prawidłowo stosuje i wykonuje ćwiczenia w zakresie orientacji przestrzennej, rozumie pojęcia: „góra”, „dół”, „na”, „pod”, „lewa”, „prawa”;
- wykonuje proste ćwiczenia w zakresie motoryki małej mające na celu zmniejszanie napięcia mięśniowego – np. ćwiczenia prowadzone metod¹ Ester Cotton¹; prace plastyczne s¹ w dalszym ciągu na niskim poziomie graficznym z uwagi na ogóln¹ sprawność manualn¹; posługuje się kredk¹, z pomocą¹ również nożyczkami;
- podejmuje próby samodzielnego spożywania posiłków i mycia r¹k.

W nowym roku szkolnym, ze względu na opiekę specjalistyczn¹ i rehabilitacyjn¹, ch³opiec będzie kontynuowa³ naukę w szkole specjalnej w klasie dla dzieci z porażeniem mózgowym.

Opis postępów rozwoju psychomotorycznego dziecka na dzień (data),
opracowany na podstawie obserwacji rocznych
przeprowadzonych (miejsce – nazwa placówki)

Imię i nazwisko dziecka – ..., wiek – 6 lat. Rodzaj dysfunkcji (niepełnosprawności) – afazja rozwojowa, słaby poziom koncentracji uwagi, słabe rozumienie poleceń, procesy myślowe oparte na konkretach, bardzo słaby rozwój myślenia pojściowego, trudności z dostrzeganiem związków logicznych, znacznie zaburzona synteza i analiza słuchowa, obniżony poziom koordynacji wzrokowo-ruchowej.

Praca dydaktyczno-terapeutyczna prowadzona na poziomie poznawczym z wybranymi elementami poziomu odkrywczo-badawczego.

Sukcesy dziecka:

- bierze udział w zajęciach i zabawach najczęściej jako bierny obserwator lub podejmuje indywidualne zabawy w k¹ciku klocków lub w k¹ciku

¹ I. Filipiak, Usprawnianie czynności r¹k [w:] M. Borkowska (red.), ABC rehabilitacji dzieci, cz. 2: Mózgowe porażenie dziecięce, „Pelikan”, Warszawa 1989.

- z ksi¹żkami, gdzie bardzo chętnie ogl¹da wybrane przez siebie ksi¹żeczki (ogl¹daj¹c poszczególne strony ksi¹żki, podejmuje spontaniczne próby tworzenia wypowiedzi – s¹ one proste, często z wieloma b³ędami gramatycznymi, ale coraz częściej odzwierciedlaj¹ sytuacjê z obrazka, dziecko nazywa przedmioty, postacie, tworzy proste zdania – jest to niew¹tpliwym sukcesem dziecka);
- bierze udział³ w zabawach ruchowych, zabawach przy muzyce organizowanych przez nauczyciela (na zasadzie naśladowania innych dzieci);
 - dobrze współdzia³a z nauczycielem w kontakcie indywidualnym (nauczyciel jest współuczestnikiem zabaw inicjowanych przez dziecko, przyjmuje¹ c tê rolê, może pomaga^æ dziecku osi¹gn¹æ zamierzony cel);
 - podejmuje proponowane przez kolegê wspólne zabawy konstrukcyjne i gry typu „piramidki”, „skacz¹ ce małpki”, potrafi przestrzega^æ prostych zasad, chętnie podejmuje zabawy konstrukcyjne, odtwarza proste kształty, budowle, liczy zbudowane przez siebie elementy w sposób mechaniczny bez okre¹dzenia liczby elementów;
 - zna i wskazuje cyfry w zakresie 1–9 bez ³czenia z pojęciem liczby; rozumie zasady i potrafi posługuja^æ siê kostk¹ do gry – liczy liczbê wyrzuczonych oczek (rzucaj¹ c kostk¹, wie, ile razy musi podskoczyć lub ile przejdzie kroków);
 - potrafi dostrzec i nazwa^æ przedmioty z najbliższego otoczenia, rozumie proste polecenia: „daj mi”, „podaj”, „od³ó¹ na miejsce”;
 - podejmuje próby okre¹dzenia przeznaczenia przedmiotu, nazywania czynności, do których siê wykorzystuje dany przedmiot, np. „kredk¹ rysujê, żyżk¹ jem”;
 - bardzo dobrze wysłuchuje i rozróżnia dźwięki naturalne i celowo odtwarzane, np. dźwięki zwierzt, pojazdów; potrafi dobra^æ obrazek do słyszanego dźwięku;
 - dokonuje syntezy sylabowej – dobiera obrazek do słyszanego wzoru;
 - podejmuje próby wydzielania sylab w wyrazach w sytuacjach zabawowych;
 - potrafi zagra^æ melodycznie piosenkê na metalofonie, powtórzy^æ zagrany rytm na zasadzie echa;
 - bardzo dobrze zapamiętuje teksty piosenek, odtwarza je melodyjnie, idealnie trafiaj¹ c w odpowiedni dźwięk;
 - sprawnoc^æ manualna dziecka pod względem graficznym jest s³aba – rysunek dowolny coraz częściej jest schematyczny; rysuje wyuczone, sta³e elementy: dom, drzewo, s³ońce, chmury, deszcz – bardzo często rysuje,

- maluje jednym kolorem (czarnym, ciemnym), przy bogatej gamie kolorów wymaga zachęty typu: „zobacz, jest dużo kredek”;
- bardzo dobrze odwzorowuje podane kształty np. obrysowuje przedmioty i wówczas prawidłowo dobiera kolory, potrafi odwzorować proste wzory graficzne, przedmioty, zabawki – wymaga przy tym stałego kontaktu z drugą osobą, w pewnym sensie kierowania jego pracą, w tworzoną w ten sposób kontakcie dziecko mówi o tym, co robi, opisuje emocje postaci, cieszy się z pracy, którą wykonuje;
- coraz lepiej wykonuje proste czynności o charakterze manualnym (coraz lepiej posługuje się kredką, pędzlem, nożyczkami – chętnie tnąc i wycina proste kształty);
- wykonuje samodzielnie proste czynności samoobsługowe, podejmuje próby posługiwania się nożem, chętnie przyjmuje rolę dyżurnego podczas posiłków: rozdaje łyżki, widelce;
- dobrze reaguje na emocje drugiej osoby, potrafi odczytać radość, smutek (nadmawia emocje), dobiera obrazki, zabawki wyrażające uczucia: radość, smutek, żal (np. podczas zabawy „rodzinka drewnianych misiów” utożsamia się z tymi postaciami);
- chętnie bierze udział w zabawach i ćwiczeniach o charakterze relaksacyjnym (relaks poprzez zabawy zmysłowe, ćwiczenia oddechowe, masaż);
- chętnie bierze udział w ćwiczeniach prowadzonych metodą Ruchu Rozwijającego W. Sherborne – na zasadzie nadążania – podczas tych ćwiczeń jest spontaniczny, żywiołowy (czasem ma trudności z wyhamowaniem i wycuciem własnej energii i siły).

Opis postępów rozwoju psychomotorycznego dziecka na dzień (data),
opracowany na podstawie obserwacji rocznych
przeprowadzonych (miejsce – nazwa placówki)

Imię i nazwisko dziecka – ..., wiek – 6 lat. Rodzaj dysfunkcji (niepełnosprawności) – przepuklina oponowa-rdzeniowa, wodogłowie leczone zastrawką, mowa na poziomie zdania prostego.

Praca dydaktyczno-terapeutyczna prowadzona na dwóch poziomach: odkrywczo-badawczym i abstrakcyjno-symbolicznym.

²M. Bogdanowicz, B. Kisiel, M. Przasnyska, Metoda Weroniki Sherborne..., op. cit.

Sukcesy dziecka:

- dziecko dobrze funkcjonuje w grupie przedszkolnej, chętnie uczestniczy w zabawach w małych grupkach z młodszymi dziećmi;
- posiada dużą wiedzę ogólną, ma jednak trudności z jej zaprezentowaniem innym dzieciom (chętniej dzieli się swoimi spostrzeżeniami i zdobytą wiedzą z nauczycielem, osobą dorosłą);
- nazywa i prawidłowo kojarzy elementy typowe dla danej pory roku, potrafi nazwać pory roku i przyporządkować nazwy miesięcy do aktualnej pory roku, dostrzega zmiany w przyrodzie; wypowiedzi dziecka są proste, ale zawierają logiczny ciąg zdarzeń;
- podczas zajęć indywidualnych chętnie współpracuje z nauczycielem, prawidłowo reaguje na polecenia, dobrze wykonuje ćwiczenia rozwijające percepcję wzrokową (porównuje, wyszukuje, układa proste historyjki obrazkowe z uwzględnieniem logicznego ciągu zdarzeń, składa obrazki z 4–8 części na wzorze i obok wzoru, 4–5-elementowe składanki bez wzoru; nazywa i wyszukuje litery, potrafi dobrać przedmioty, których nazwy rozpoczynają się na podaną głoskę, a także potrafi zaznaczyć miejsce określonych głosek i liter w wyrazie; poprawnie układa sylaby zamknięte i otwarte, proste wyrazy i podpisy do obrazków. Myli litery b i d, co u dziecka w tym wieku może być normalne; odczytuje (wolno) proste wyrazy, zdania; potrafi dobrać podpis do sytuacji przedstawionej na obrazku – czyta proste teksty ze zrozumieniem;
- dobrze rozpoznaje cyfry w zakresie 1–9, potrafi dobrać zarówno ilość elementów do wskazanej cyfry, jak i cyfrę do ilości elementów, porównuje ilość elementów w zbiorach równolicznych i różnolicznych z wykorzystaniem znaków matematycznych;
- dobrze określa nieprawidłowości występujące na obrazkach, w przedmiotach, zapisanych wyrazach, podejmuje próby poprawiania błędów (z pozytywnym efektem);
- w zakresie percepcji słuchowej dobrze wyodrębnia dźwięki dochodzące z otoczenia, chętnie bierze udział w zajęciach muzyczno-rytmicznych w grupie;
- podczas zabaw samorządnych powtarza słyszane piosenki, podejmuje próby odtwarzania na instrumentach prostych układów rytmicznych;
- potrafi zagrać na instrumencie perkusyjnym według polecenia, dostosować ruch do słyszanej muzyki, dokłada odpowiednie obrazki do słyszanego rodzaju muzyki, odtwarza rytm na zasadzie echa;

- podczas ćwiczeń indywidualnych i w parach dobrze powtarza proste rytmy i układa do nich wzory graficzne, potrafi dobrać obraz graficzny do słyszanego rytmu. Dobrze określa tempo (wolne, szybkie) i barwę dźwięków (wesoła, smutna);
- wyodrębnia wyrazy w zdaniach, potrafi użyć obrazu graficznego podanego zdania, dobrze wyodrębnia sylaby, głoski w prostych wyrazach 3–5-głoskowych;
- prace manualne wykonuje powoli, doprowadza jednak do końca rozpoczęte zadanie; rysunki są coraz bogatsze, o coraz bardziej zróżnicowanej gamie kolorystycznej;
- narzędzie plastyczne jest używane prawidłowo; sprawność grafomotoryczna jest na niskim poziomie i wymaga dalszych oddziaływań usprawniających;
- wykonuje proste ćwiczenia wymagające utrzymania równowagi – samodzielnie przechodzi po wyznaczonej prostej drodze, z pomocą przechodzi po sławeczce (sukcesem jest, że dziecko podejmuje próby).

W nowym roku szkolnym dziecko będzie kontynuować naukę w klasie integracyjnej szkoły podstawowej.

BIBLIOGRAFIA

- Baran J., Terapia zabaw¹ czyli usprawnianie psychoruchowe dziecka z zespo³em mózgowego porażenia dziecięc²ego, Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej MEN, Warszawa 1996.
- Bogacka-Osińska B. i in., Program wychowania komunikacyjnego dla przedszkoli, WRD KSP i WODN, Nr DKO-4015-1/96.
- Bogdanowicz M., Ąwiczenia grafomotoryczne przygotowuj¹ce do nauki pisan²ia wed³ug Hany Tymichowej, „Fokus”, Gdańsk 1997.
- Bogdanowicz M., Metoda Dobrego Startu w pracy z dzieckiem w wieku od 5 do 10 lat, WSP, Warszawa 1985.
- Bogdanowicz M., Psychologia kliniczna dziecka w wieku przedszkolnym, WSP, Warszawa 1991.
- Bogdanowicz M., Rymowanki – przytulanki, „Fokus”, Gdańsk 2002.
- Bogdanowicz M., Kisiel B., Przasnyska M., Metoda Weroniki Sherborne w terapii i wspomaganiu rozwoju dziecka, WSP, Warszawa 1992.
- Bogdanowicz M., Rożyńska M., Lewa ręka rysuje i pisze. Ąwiczenia przygotowuj¹ce do pisan²ia dla dzieci leworęcznych, „Fokus”, Gdańsk 2001.
- Chauvel D., Noret Ch., Zabawy relaksuj¹ce dla przedszkolaków, t³um. M. Zieliński, „Cyklady”, Warszawa 2000.
- Demel G. Minimum logopedyczne nauczyciela przedszkola, WSP, Warszawa 1992.
- Dennison P. E., Dennison G., Kinezylogia edukacyjna dla dzieci. Podstawowy podręcznik kinezylogii edukacyjnej dla rodziców i nauczycieli, Międzynarodowy Instytut Neurokinezylogii, Warszawa 2003.
- Filipiak I., Usprawnianie czynności r¹ek [w:] M. Borkowska (red.), ABC rehabilitacji dzieci, cz. 2: Mózgowe porażenie dziecięc²e, „Pelikan”, Warszawa 1989.
- Flemming I., Po prostu zaczynamy. Praktyczne porady z zakresu pedagogiki zabawy, t³um. M. Jęrowiec, „Jednoś²ć”, Kielce 1999.
- Franczyk A., Krajewska K., Program psychostymulacji dzieci w wieku przedszkolnym z deficytami i zaburzeniami rozwoju. Ąwiczenia i zabawy do wykorzystania w pracy dydaktyczno-terapeutycznej dla nauczycieli i terapeutów pracuj¹cych z dziećmi o specyficznych potrzebach edukacyjnych „Impuls”, Kraków 2002.
- Franczyk A., Krajewska K., Zabawy i Ąwiczenia na ca³y rok. Propozycje do pracy z dziećmi m³oższymi o specjalnych potrzebach edukacyjnych, „Impuls”, Kraków 2003.

- Frostig M., Horne D., Wzory i obrazki. Program rozwijający percepcję wzrokową, tłum. J. Suta, PTP, Warszawa 1989.
- Jastrzębska J., Gry i zabawy w terapii pedagogicznej, Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej MEN, Warszawa 1994.
- Jastrzębska J., Usprawnienie funkcji percepcyjno-motorycznych u dzieci dyslektycznych, Instytut Kształcenia Nauczycieli im. W. Śpasowskiego w Warszawie, Oddział Doskonalenia Nauczycieli w Toruniu, Toruń 1984.
- Kaja B., Zarządzanie terapią dziecka. Metody psychologicznej i pedagogicznej pomocy wspomagającej rozwój dziecka, WSP, Bydgoszcz 1994.
- Kohnstamm R., Praktyczna psychologia dziecka. Wprowadzenie dla rodziców, wychowawców, nauczycieli, tłum. B. Borysowicz, WSP, Warszawa 1989.
- Konwencja o Prawach Dziecka przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r., DzU z 1991 r., nr 120, poz. 526.
- Kowaliszyn K. (red.), Mam 6 lat. Przewodnik dla nauczyciela, WSP, Warszawa 1988.
- Kwiatkowska M. (red.), Podstawy pedagogiki przedszkolnej, WSP, Warszawa 1988.
- Lotto dydaktyczne „Plum”, dystrybucja „Nowa Szkoła”, katalog 2001/2002.
- Lowenfeld V., Brittain W. L., Twórczość i rozwój umysłowy dziecka, tłum. K. Polakowski, PWN, Warszawa 1977.
- Łada-Grodzicka A. i in., ABC... Program wychowania przedszkolnego XXI wieku, WSP, Warszawa 2000.
- Magnuska J., Bober S., Koźmińska A., Reedukacja dzieci z trudnościami w czytaniu i pisaniu, „Zagadnienia Wychowawcze a Zdrowie Psychiczne” 1968, nr 1.
- Miller L., Steiner D., Reid S., Od niemowlęcia do dwulatka, tłum. M. Lewandowska, „Ciepły Księżyc”, Warszawa 1996.
- Mini Pus, zestaw klocków z klockami firmy „Epideixis”, Lublin 1997.
- Myszkowska H., Rozwijamy mowę i myślenie dziecka w wieku przedszkolnym, PZWS, Warszawa 1972.
- Nawrocka D., Rodak H., Słucham i mówię, nagrania z ilustracjami, „Emast”.
- Polak A., Ćwiczenia rewalidacyjne dla klasy pierwszej, cz. 2, WSP, Warszawa 1998.
- Program wychowania w przedszkolu, MEN, Nr DKO-4013-1/92.
- Przetacznik-Gierowska M., Makiełło-Jaruga G., Psychologia rozwojowa, WSP, Warszawa 1977.
- Przyborowska-Wynimko R., Nowe rytmy, „Harmonia”, Gdańsk 2002.

- Sombrero czy melonik?, gra dla 1–4 dzieci w wieku 4–10 lat, dystrybucja „Granna”.
- Tomaszewski T. (red.), Psychologia, PWN, Warszawa 1975.
- Trojanowska A., Dziecko i plastyka, WSP, Warszawa 1983.
- Tuwim J., Lokomotywa i inne wiersze, „Czwiat Księżki”, Warszawa 1995.
- Waszkiewicz E., Pracuj z sześciolatkiem. Poradnik dla nauczycieli i rodziców, WSP, Warszawa 1996.
- Waszkiewicz E., Zestaw ćwiczeń do zajęć korekcyjno-kompensacyjnych dla dzieci przedszkolnych, Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej MEN, Warszawa 1994.
- Wejner T., Zabawy ze szlaczkami (w przygotowaniu).
- WłaŃnik K., Wychowanie fizyczne w przedszkolu. Materiały pomocnicze dla wychowawczyń przedszkoli, PZWS, Warszawa 1972.
- Wolański N. (red.), Biomedyczne podstawy rozwoju i wychowania, PWN, Warszawa 1983.
- Wębrowska M. (red.), Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży, PWN, Warszawa 1986.

